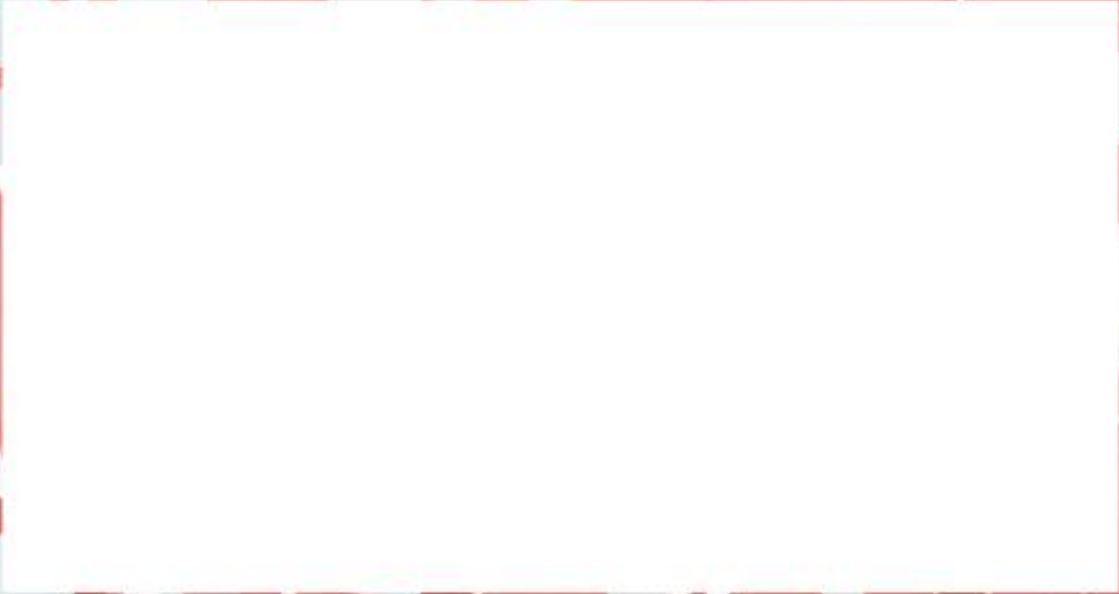

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

TARIK BUĞRA’NIN ROMANLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ

Işıl YAZGAN YALÇIN

İzmir

2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Tarık BUĞRA'nın Romanlarında Değerler Eğitimi" adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

26/04/2019

Işıl YAZGAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

İşıl YAZGAN tarafından Doç. Dr. Sabahattin ÇAĞIN yönetiminde hazırlanan “*Tarık BUĞRA'nın Romanlarında Değerler Eğitimi*” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından “**Yüksek Lisans Tezi**” olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Sabahattin ÇAĞIN

Danışman

Prof. Dr. Şenol BOZKAPLAN

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Fazıl GÜLCEK

Jüri Üyesi

26.04.2019

Prof. Dr. Süha YILMAZ
Enstitü Müdürü V.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLIK RAPORU

Tarih: 13.06.2019

Tez Başlığı:

Türk Bağıra'nın Romanlarında Değerler Eğitimi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Özgü, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 162 sayfalık kısmına ilişkin, 13.06.2019 tarihinde tez danışmanının tarafından Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (TurnitIn-Tez İntihal Analiz Programı) aşağıda belirtilen filtreleme tiplerinden biri (veya daha fazlası) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezmin benzerlik oranı % 27'dir.

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/turhamin-tez-intihal-analiz-programi> adresindeki Tez İntihal Analiz Programı Kullanım Kılavuzunu okudum: ☒

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15): ☐

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30): ☐

- ☐ Kabul Önsay ve Bildirim sayfaları hariç.
- ☐ Kaynakça hariç.
- ☐ Alıntılar dâhil.
- ☐ Alt (6) kelimeden daha az özlüğe içeren metin kısımları hariç.

- ☐ Kabul Önsay ve Bildirim sayfaları hariç.
- ☐ Kaynakça dâhil.
- ☐ Alıntılar dâhil.

EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı: ☒

EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cđ İçinde: ☒

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallık Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamı herhangi bir intihal içermediğimi, aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgileri doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : İlay Yazgan
Öğrenci No : 199780338
Anabilim Dalı : Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi
Programı : Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi
Statüsü : Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐

ÖĞRENCİ

İlay Yazgan

13.06.2019

(Adı Soyadı, İmza, Tarih)

Doç. Dr. Sabahattin CAĞIN

13.06.2019

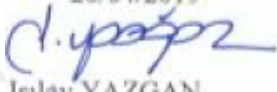
(Unvan, Adı Soyadı, İmza, Tarih)

Açıklamalar

1. Bu formu teslim etmeden önce student olarak bilgilendirilme hakkına ilişkin www.deu.edu.tr adresindeki bilgilendirme dokümanını okudum.
2. Kütüphane girişi ve kütüphane ortamında bulunurken Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı'nın sağladığı TurnitIn yazılımına (48 Sayılı T.C. 406 (232) 3018021) veya tezi@deu.edu.tr adresine bildirim yaptım.
3. Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallık Raporu' formu, bu bilgilendirme ve elektronik imzalarla birlikte kütüphane ortamında teslim ettim.
4. TurnitIn-Tez İntihal Analiz Programına yüklenen yazılımın Daire Başkanlığı (doküman 10) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **Öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **Öğrencinin soyadı** olarak girilmiştir.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans çalışmamın her aşamasında bana fedakârca yardımcı olan değerli eşim Osman Yalçın'a, beni her zaman destekleyerek, yüreklendiren kızım Dilara ve oğlum Yiğit'e, heyecanımı her daim paylaşan anneciğime ve ablacığıma, bu yolda bana çok güzel bir yol arkadaşı olan değerli meslektaşım Ahmet Aydemir'e, teknik konularda hiç çekinmeden aradığım ve bana yardımını esirgemeyen saygıdeğer meslektaşım Abdi Şenol'a, değerli zamanını bana ayırarak, yirmi yıldan sonra yüksek lisansa dönmemi sağlayan, olgunluğunu ve bilgeliğini kendime örnek aldığım, bana sunduğu yaşamsal zenginlikle hayatıma değer katan, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum, kıymetli danışmanım Doç. Dr. Sabahattin Çağın'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

26/04/2019

Işıl YAZGAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Amaç ve Önem.....	1
1.3. Problem Cümlesi	2
1.4. Alt Problemler.....	2
1.5. Sayıtlılar	2
1.6. Sınırlılıklar	2
BÖLÜM II	3
KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ YAYIN VE	
ARAŞTIRMALAR	3
2.1. Kuramsal Çerçeve	3
2.1.1. Değer Kavramı	3
2.1.2. Değerlerin Özellikleri.....	5
2.1.3. Değerlerin İşlevleri.....	7
2.1.4. Değerlerin Sınıflandırılması	8
2.1.5. Değer Eğitiminin Önemi	11
2.2. Kavramsal Çerçeve	13
2.2.1.Tarık Buğra'nın Hayatı.....	13
2.3. İlgili Araştırmalar.....	18
BÖLÜM III	23
YÖNTEM	23
3.1. Araştırmanın Modeli	23
3.2. Evren	23
3.3. Verilerin Toplama Süreci ve Araçları	23
3.4.Tasarım, Geliştirme, Uygulama Süreci (Obsiyonel).....	24
3.5.Verilerin Analizi	24
3.6. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği.....	24
BÖLÜM IV	25
BULGULAR VE YORUMLAR.....	25
4.1. Sevgi.....	25

4.1.1.Kişilere Yönelik Sevgi	27
4.1.1.1. Dost ve Arkadaş Sevgisi	27
4.1.1.2.Aşk	35
4.1.1.3. Aile ve Akraba Sevgisi.....	47
4.1.2. Nesnelere Yönelik Sevgi	51
4.1.2.1. Vatan Sevgisi	51
4.1.2.2. Doğa Sevgisi	60
4.2. Selamlaşma	60
4.3. Temizlik	61
4.4. Dürüstlük.....	65
4.5. Vefa Duygusu	72
4.6. Duyarlılık	79
4.7. İffetli Olma.....	84
4.8. Sorumluluk.....	89
4.9. Adil Olma (Adalet)	98
4.10. Misafirperverlik	102
4.11. Saygı.....	106
4.12. Yardımlaşma	112
4.13. Özgürlük Değeri.....	115
4.14. Empati	119
4.15. Aile Birliği	123
4.16. Cesaret.....	126
4.17. Değerler Bütünü.....	131
BÖLÜM V	136
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	136
KAYNAKÇA.....	144

ÖZET

Tarık BUĞRA'nın Romanlarında Değerler Eğitimi

Yazgan, Işıl

Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı

Doç. Dr. Sabahattin Çağın

Tarık Buğra (1918-1994), Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında “Sanat sanat içindir.” ilkesine bağlı kalarak roman, hikâye, tiyatro, gazete yazarlığı, spor muhabirliği ve eleştirmenlik gibi pek çok türde eserler vermiş ama özellikle romancılığıyla öne çıkmış usta bir sanatçıdır. Buğra'nın eserlerinde genel olarak kendini sanata ve insan sevgisine adanmış bir sanatçı duyarlılığı hâkimdir.

Tarık Buğra, romanlarında konu olarak daha çok Türk tarihini işlemiştir. Osmanlının kuruluşundan, Cumhuriyet tarihimizde çok partili hayata geçiş denemelerinin gerçekleştiği döneme kadar olan tarihsel süreçte yaşananlara kasaba merkezli bir bakış açısıyla yaklaşarak Anadolu insanının örf ve âdetlerini, kültürünü, inançlarını sade, anlaşılır, temiz ve yaşayan bir Türkçe ile kaleme almıştır.

Tarık Buğra, romanlarında bireyler üzerinden toplumu ifade etmeyi hedeflemiştir. Bu durum romanlarda toplumun değerlerinin sergilenmesine yol açmıştır. Yaşadığı toplumun sevinçlerini, kederlerini, sıkıntılarını ve kıvançlarını şiirsel bir üslûpla dile getirmiştir. Dili, milli ve beşeri bir değer olarak kabul eden romancı, bu değeri tüm incelikleriyle eserlerinde sergilemiştir.

Tarık Buğra gerek eserlerinin kalitesi gerek anlatımdaki eşsiz üslûbuyla Türk edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biridir. Buğra'nın on romanı (*Siyah Kehribar*, *Küçük Ağa*, *İbiş'in Rüyası*, *Firavun İmanı*, *Gençliğim Eyvah*, *Dönemeçte*, *Yalnızlar*, *Yağmur Beklerken*, *Osmancık*, *Dünyanın En Pis Sokağı*) değerler eğitimi açısından incelendiğinde yazarın romanlarında sevgi, (aşk, aile ve akraba sevgisi, dost ve arkadaş sevgisi, doğa sevgisi, vatan sevgisi), sorumluluk, misafirperverlik, selamlaşmak, temizlik, vefa, saygı, dürüstlük, duyarlılık, empati, yardımlaşma, aile birliğine önem verme, cesaret, iffetli olma, özgürlük, adil olma gibi değerlere yer verdiği ve bu değerleri yüceltme yoluna gittiği gözlemlenmektedir.

Buğra'nın romanları değerler eğitimi açısından oldukça zengin eserlerdir. Yazar değerlerin varlığını insanın mutlu ve huzurlu yaşaması için gerekli görmektedir çünkü mutlu bireylerin mutlu bir toplumu oluşturduğuna inanır.

Anahtar sözcükler: Tarık Buğra, roman, değer, değer eğitimi

ABSTRACT

Values Education in Novels by Tarık BUĞRA

Yazgan, Işıl

Secondary School Social Sciences Department Education
Assoc. Dr. Sabahattin Çağın

Tarık Buğra (1918-1994), is a master artist who has written many kinds of works such as novel, story, theater, newspaper authorship, sports reporting and criticism, but he has shone out especially with his novels, depending upon the principle “Art for art’s sake” in the Turkish literature in the Republican Era.

In Buğra’s works there is usually a sensitivity of an artist who devotes himself to art and humanity.

Tarık Buğra has generally studied on Turkish History in his novels. He has written Anatolian people's customs and traditions, culture, beliefs using a simple, clear, pure and live Turkish Language by treating with a town-centered perspective to the developments of the Historical process which continued from foundation of Ottoman Empire until the transition period to multi-party system in our history of the Republic.

Tarık Buğra aims at expressing the society through individuals in his novels. This situation leads to the values of the society being exhibited in novels. He has expressed the joys, griefs, grievances and pride of his society in a poetic style. The novelist, who regards language as a national and human value, has exhibited this value thoroughly in his works.

Tarık Buğra is one of the important figures of Turkish literature with the quality of his works and his unique style in narration.

When Buğra's ten novels (*Siyah Kehribar*, *Küçük Ağa*, *İbiş'in Rüyası*, *Firavun İmanı*, *Gençliğim Eyvah*, *Dönemeçte*, *Yalnızlar*, *Yağmur Beklerken*, *Osmancık*, *Dünyanın En Pis Sokağı*) are examined in terms of values education, It is observed that he includes values such as love (love of darling, love of family and relatives, love of friends, love of nature, love of the country), responsibility, hospitality, salute, cleanliness, fidelity, respect, honesty,

sensitivity, empathy, cooperation, care for family unity, courage, chaste, freedom, fairness and he exalts these values.

Buğra's novels are rich works in terms of values education. The author considers that the existence of values is necessary for a happy and peaceful life because he believes that happy individuals make a happy society.

Key Words: Tarık Buğra, novel, values, values education

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, problem durumu, amaç ve önem, problem cümlesi, alt problemler, sayıtlılar ve sınırlılıklar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Tarık Buğra'nın romanlarında bulunan değerler nelerdir ve Buğra'nın romanlarının değerler eğitimi açısından önemi nedir?

Milli Eğitim Bakanlığının “Değerler Eğitimi” (2010/53 numaralı) Genelgesi'nde yer alan değerler (Sevgi, sorumluluk, saygı, hoşgörü, duyarlılık, özgüven, empati, adil olma, cesaret, liderlik, nazik olmak, dostluk, yardımlaşma, dayanışma, temizlik, doğruluk, dürüstlük, aile birliğine önem verme, bağımsız ve özgür düşünebilme, iyimserlik, estetik duyguların geliştirilmesi, misafirperverlik, vatanseverlik, iyilik yapmak, çalışkanlık, paylaşımcı olmak, şefkat, merhamet, selamlaşma, alçakgönüllülük, kültürel mirasa sahip çıkma, fedakârlık) genel olarak yazarın romanlarında taranmış, en çok üzerinde durulan değerler ve bunların kullanılış biçimleri romanlardan kesitler verilerek örneklendirilmiştir.

1.2. Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı, Türk edebiyatında roman, hikâye, tiyatro, şiir, düşünce yazısı olmak üzere pek çok alanda eser veren ünlü sanatçı Tarık Buğra'nın romanlarını değerler eğitimi açısından incelemek ve bu eserlerin okuyucuya değerler eğitimi açısından katkı sunacağı tezini ortaya koymaktır.

Değer eğitimi önce ailede başlamakta, sonra okul yaşantısı ile devam etmekte ve eğitimin esas amaçları arasında yer almaktadır. Değerler eğitiminin okullarda aktarılmasında yazılı eserlerin rolü yadsınamaz. Özellikle Tarık Buğra gibi bu toprağın yetiştirdiği insanların yazdıkları, bu toprağın kültürünü, inancını ve değerlerini gelecek kuşaklara aktaracak önemli yapıtlardır. “Ben, edebiyatın her şeyden önce insanı anlamak ve anlatmak çabası olduğuna inanırım, insanı anlamak da evvelâ kendini anlamaktan geçer...” diyen Tarık Buğra'nın sanat anlayışı hep “insan”dan yana olmuştur. Romanlarının tümünde her şeye rağmen insanda bir güzellik ve değer bulmak gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple Tarık Buğra'nın romanları değerler eğitimi açısından incelemeye değerdir. Bu değerli

romanların değerler eğitimi açısından zengin verilerle donatılmış olması öğrenciler açısından oldukça faydalı ve değerler eğitimine katkı sunacak niteliktedir.

1.3. Problem Cümlesi

Tarık Buğra'nın romanlarında bulunan değerler nelerdir ve Buğra'nın romanlarının değerler eğitimi açısından önemi nedir?

1.4.Alt Problemler

1. Değer nedir?

2.Tarık Buğra'nın romanlarında değerler [sevgi, (aşk, aile ve akraba sevgisi, dost ve arkadaş sevgisi, doğa sevgisi, vatan sevgisi), sorumluluk, misafirperverlik, selamlaşmak, temizlik, vefa, saygı, dürüstlük, duyarlılık, empati, yardımlaşma, aile birliğine önem verme, cesaret, iffetli olma, özgürlük, adil olma, estetik ve değerler bütünü] ne derecede ve ne şekilde yer almıştır?

3.Tarık Buğra'nın romanlarından değerler eğitimi sürecinde nasıl yararlanılabilir?

1.5.Sayıtlılar

1.Tarık Buğra, romanlarında içinde yaşadığı toplumun insanını anlatmaya değer bulduğu için sanatçının romanlarının değerler eğitimi açısından zengin olduğu varsayılmaktadır.

2.Romanlarda yer alan değerlerin “Değerler Eğitimi Yönergesi” ile uyumlu olduğu düşünülmektedir.

3.Tarık Buğra'nın romanlarındaki değerlerin okuyucu hedef kitleye romanlar aracılığı ile kazandırılabilceği düşünülmektedir.

1.6.Sınırlılıklar

Bu çalışma Tarık Buğra'nın hayatı, değer ve değerler eğitimi, Tarık Buğra'nın romanlarının “MEB Değerler Eğitimi Yönergesi (2010/53)”nde yer alan değerler [sevgi, (aşk, aile ve akraba sevgisi, dost ve arkadaş sevgisi, doğa sevgisi, vatan sevgisi), sorumluluk, misafirperverlik, selamlaşmak, temizlik, vefa, saygı, dürüstlük, duyarlılık, empati, yardımlaşma, aile birliğine önem verme, cesaret, iffetli olma, özgürlük, adil olma ve değerler bütünü] bakımından incelenmesi, örneklenmesi ve yorumlanması ile sınırlıdır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

2.1.Kuramsal Çerçeve

2.1.1. Değer Kavramı

Toplum içinde varlığını sürdüren insan, doğası gereği çevresinde olan biteni merak eder. Bu merak onu etrafında yaşananları anlamaya, yaşananlar karşısında düşünmeye, sorgulamaya ve çözüm yolu bulmaya iter. İnsanların toplumsal yaşayışın düzeni karşısında takındıkları tavrın oluşmasında, şüphesiz doğuştan getirdikleri birtakım özellikler etkili olsa da kişiliklerini yansıtmada ve toplumun kurallarını benimsemede bazı bireysel ölçütler de söz konusudur. İnsanın yaşadığı çevreyi anlamasında, anlamlandırmasında, ilişkilerinde izleyeceği yol ve yöntemi seçmesinde, bakış açısını oluşturmada en önemli ölçütlerden biri de değerlerdir. Bu sebeple değer, insan yaşamının ve toplumsal işleyişin temelinde yatan unsurlardan biridir.

Güncel Türkçe Sözlük “değer” kavramını “ 1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, kıymet, paha, valör. 3. Üstün nitelik, meziyet, kıymet. 4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse. 5. fel. Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey. 6. mat. Bir değişkenin veya bilinmeyenin sayı ile anlatımı. 7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü.” olarak açıklamıştır.”

Değer kavramı, varlığını ilk olarak sosyal bilimler literatüründe gösterir. Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valere” kökünden türetilmiştir. Ayrıca pek çok bilim insanı (Shwartz, Bilsky) değerleri, kültürel, sosyal ve kişisel yaşantıların sonucunda içselleştirilmiş psikolojik yapılar olarak ifade etmektedir. (Gürol ve Serhatlıoğlu. 2009: 53)

“Sosyolojik açıdan genel olarak değer, kişiye ve gruba yararlı, kişi ve grup için istenilir, kişi veya grup tarafından beğenilen her şey olarak tanımlanabilir. Buna göre değer nesnenin kendinden çok, o nesneye transfer edilen önemliliklerdir.” (Aydın. 2011: 39)Felsefe Terimleri Sözlüğü,“değer” kavramını “1. Kişinin, isteyen, gereksinme duyan, erek koyan bir

varlık olarak, nesne ile bağlantısında beliren şey. /_ / İnsanların gereksinme, duyma biçimi ve istemelerinin türlü türlü oluşu, değerlemeleri de çoğalttığından sayısız değer türleriyle karşılaşılır. Ayrıca, birine yüksek bir değer olarak görünen bir şey, bir başkasına değeri az ya da değersiz görünebilir. 2. Her türlü deneysel yaşantının dışında, insanın isteme, duyma ve eğilimlerinden bağımsız olan, kendi başına var olan "kendinde değer"i kabul eden felsefe görüşüne göre, aralarında bir aşama düzeni olan bu değerler bir "değerler alanı" kurarlar. Max Scheler ve Nicolai Hartmann bu görüşü savunurlar. //Değerler, biçimsel olarak: olumlu ve olumsuz, göreceli ve salt, öznel ve nesnel değerler olarak ayrılırlar; içerik bakımından: nesne değerleri (hoş, yararlı, kullanışlı), mantıksal değerler (doğru), ahlaksal değerler (iyi), sanat değerleri (güzel) olarak ayrılırlar.” (Akarsu, 1975: 44) şeklinde açıklamaktadır. Ahlak bilimi açısından değer kavramı, salt insanî varlık alanına özgü ve insanın yapıp etmelerini belirleyen, yöneten, yönlendiren, onların temelinde yatan ilkeler olarak tanımlanmıştır. (Uysal, 2003: 52) Türk Dil Kurumunun, Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğüne “değer” sözcüğünü yazdığımızda matematikten dine, iktisattan eğitime kadar birçok alanda bu kavramın tanımının yapıldığını görürüz. Tüm bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere değer kavramı felsefe, matematik, sosyoloji, din, ahlak, psikoloji, eğitim, hukuk gibi pek çok farklı alanın içeriğinde yer almakta ve değişik disiplinler tarafından kullanılmaktadır. Kullanım alanının genişliği değer kavramının değişik bakış açılarına göre tanımlanmasına olanak sunmaktadır. Bütün bu tanımların odak noktasını insanların çevreleriyle kurdukları iletişim ve etkileşim neticesinde sergiledikleri duygu ve düşünceler bütünü olarak belirlemek mümkündür.

Sosyal bilimler açısından değerler kavramı ele alındığında değerlerin insan davranışlarını açıklamada kullanılabilecek önemli bir ölçüt olduğu söylenebilir. Bu bakış açısıyla yöneldiğimizde değer kavramıyla ilgili yapılan tanımları şöyle sıralamamız mümkündür:

Değer; bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ya da kıymetlerdir (Çelikkaya, 1996: 168).

Değer hükmü, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğunu belirten ifade ise, değer de bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır (Güngör, 2010:28).

Değer, bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında ortaya koyduğu duyarlılıklardır (Yaman, 2014: 17).

Değer, insanı insan yapan özelliklere sahip olan ve insanı diğer canlılardan ayıran temel özellikleri içinde barındıran ve insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünüdür (Dilmaç ve Ulusoy, 2015: 16).

Erdem'e göre değer ise belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır. Değerler, ayrıca bireylerin neyi önemli gördüklerini tanımlayarak istekleri, tercihleri, arzu edilen ve edilmeyen durumları gösterir (Erdem, 2003: 56).

Özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel bir standart sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlılıklarıyla oluşmuş soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleridir (Theodorson & Theodorson, 1979:455).

Değerler, tutum ve davranışları etkileyen, kendilerine has özellikleri olan standartlardır. Değerlerin temelleri inançlara ve davranışlara dayanmaktadır (Rokeach, 1973: 13). Williams ise, değerlerin geliştiği kültürel ortamlara değinerek “değerler, bir kültürün üyelerinin neyin iyi veya kötü, neyin istenen veya istenmeyen, neyin güzel veya çirkin olduğunu belirlediği ve paylaştığı standartlardır” tanımlamasını yapmıştır (Williams, 1979: 27). Böylece değerlerin, toplum üyeleri tarafından paylaşılan ortak bir kültür ögesi oluşunu vurgulamaktadır. Değer kavramının çeşitli tanımları yapılmış olsa da hiçbir tanımın eksiksiz olamayacağını akıldan çıkarmamak gerekir. Değer kavramının tanımlanmasında bazıları “inanç” esasını bazıları “ihtiyaç” kavramını, bazıları da “kriter” (ölçüt) olma kavramlarını esas almışlardır.

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere değerler insana yaşamda rehberlik eden, onlara neyin önemli olup neyin olmadığını kavramalarını sağlayan unsurlardır. Değerler, bireylerin ve toplumların tanınmasında, zaman içindeki değişimlerinin fark edilmesinde etkilidir. İnsan yaşamında bu denli etkili bir yere sahip değerlerin özelliklerinin ne olduğunu bilmek faydalı olacaktır.

2.1.2. Değerlerin Özellikleri

Toplumsal hayatın baş döndürücü bir hızla değiştiği günümüzde insanların yaşam biçimleri, inanışları, bilgi, duygu ve davranışları da değişmektedir. Bilimsel gelişmelerin yaşandığı, teknolojik alanda ilerlemelerin sağlandığı, toplumların hayat standartlarının

arttığı, günümüzde tüm bu ilerleme ve gelişmelere karşılık ahlakî sorunlarda da bir artış yaşanmaktadır. Bu sebeple öncelikle ailelerde olmak üzere okulda ve toplumda değerlerin yaşanması ve yaşatılması noktasında çalışmalara ağırlık verilmektedir.

İlköğretim Programında (M.E.B., 2009) değerlerin özellikleri şöyle sıralanmıştır:

-Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.

-Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.

-Sadece bilinç değil, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.

-Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.

-Değerlerin normlardan farkı normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değer normu da içerir.

Değerlerin özellikleriyle ilgili bir başka sıralama ise şöyledir:

1.Sosyal değer, temel seçici oryantasyonun standardıdır. Yani bu bağlamda değer(ler) bilinçli ve amaçlı davranışın genel ölçütüdür. Bu bakımdan değer, sosyal eylemde bulunan bir kişinin sosyal olarak kabullenebilen olgu ve istekleri için temel atıf noktası görevini görmektedir.

2.Değer(ler), kültürel olarak şekillendirilmiştir ve aynı zamanda kültür üzerinde de yönlendirici olarak etki etmektedir. Bu bakımdan değerler, belli bir kültürün gelişme süreci içinde şekil almaktadır. Bu da genel olarak sembol, moral ve estetik normlar, davranış şekilleri olarak belirginleşir. Bu açıdan değerler kültürün esasını oluşturmaktadır.

3.Değerler, insanlarla özdeşleşmiştir. Yani sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenilmektedir. Kısaca, kişinin şahsiyet yapısına entegre olmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak değerler kişinin şahsiyetinin bir parçası olarak görülmektedir.

4.Değerler, sosyal bir boyuta sahiptirler. Yani değerler hem zihinsel (arzu ve eylem boyutunu belirten) hem de hissî-duygusal yönü belirten ifadelerdir. (Gökçe'den aktaran, Özensel, 2014: 27)

Değerlerin özelliklerine baktığımızda değerlerin toplumun mayası olduğu görülür. Hem kişisel hem de toplumsal olarak sahip olunan değerlerin yaşanması ve yaşatılması halinde sağlıklı toplumların oluşmasına katkı sunulmuş olunacaktır.

Sosyal değerler toplum içinde bazı sosyal sonuçlara yol açmaktadır. Bu sonuçlar değerlerin işlevini oluşturmaktadır.

2.1.3. Değerlerin İşlevleri

İşlev (fonksiyon), sosyolojide herhangi bir sosyal olgunun, bütün içinde yerine getirdiği görev ya da bir sistemdeki diğer birimler (sosyal, kültürel, kişilik) için bir birimin (kurum vb.) işleyişi ya da varlığının sonuçlarıdır (Aydın, 2011: 41; Kızılcı ve Erjem, 1992: 168). Değerlerin genel manada işlevi ise “bütün beşeri olayların gerçekleşmesinde belirleyici olmak” şeklinde ifade edilmektedir. Siyasi, dini, ahlaki, estetik, bilimsel, ekonomik, sosyal, ailevi vb. alanlardaki bütün beşeri olaylar bir değere dayanırlar (Aydın, 2011: 41).

Eylemler için bir hedef oldukları kadar sonucu değerlendirmeye yarayan değerler her şeyden önce bir ölçek görevini yerine getirirler. Yani değerler eylemin başında, sürecin bizzat içinde ve sonunda yer alırlar. Çünkü bu, insanın bilinç dünyasında ve vicdanında başlayan bir etki biçimidir (Aydın, 2011: 41). Bu çerçevede değerlerin bazı görevleri şöyle sıralanabilir:

a) Değerler, yargılamada birer araç olarak kullanılır. İnsan, grup ve kategorilerin toplumsal önemlerini ölçme, toplumda çeşitli tabakalaşmaları betimleme, bireye, çevresindekilerin gözünde hangi yeri işgal etmekte olduğunu öğretir.

b) Kişilerin dikkatini istenen, yararlı ve önemli görülen kültür nesneleri üzerinde odaklaştırırlar.

c) Toplumda ideal düşünme ve davranma yollarını gösterirler.

d) Sosyal rollerin sevilmesinde ve gerçekleştirilmesinde rehberlik ederler.

e) Toplum düzenini sağlama ve sürdürme bakımından bir sosyal kontrol ve baskı araçları görevini yerine getirirler.

f) Dayanışma araçları olarak devreye girerler (Anar, 1983: 13; Fichter, 1990: 139).

g) İnsanları ve olayları nitelendirmek, eylemleri seçmek ve meşrulaştırmak ölçütü olarak kullanılırlar (Schwartz, 1992: 1).

Sonuç olarak değerlerin sıralanan bu işlevlerinden, onların en önemli işlevinin toplumsal hayatı biçimlendirmek, toplumsal dayanışmayı sağlamak, yaşamda insanı değerli kılarak hayata bir anlam katmak olarak dile getirebiliriz.

2.1.4. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramı pek çok farklı disiplinin içinde var olduğundan “değer” için yapılan tanımlamaların çokluğu kadar değerlerin sınıflandırılması noktasındaki çeşitlilik de dikkat çekicidir.

Özensel’e göre “Araştırmacılar farklı bakış açılarına göre değerleri farklı gruplara ayırmışlardır. Buna göre; 1- Hazzı (hedonist) değerler (olumlu: haz; olumsuz: acı), 2- Bilişsel değerler veya bilgi değerleri (olumlu: doğru; olumsuz: yanlış), 3-Ahlaki değerler (olumlu: iyi; olumsuz: kötü), 4- Estetik değerler (olumlu: güzel; olumsuz: çirkin), 5- Dinsel değerler (olumlu: sevap; olumsuz: günah).” (Özensel, 2003, s. 218).

Araştırmacıların daha sağlıklı sonuçlar alabilmesi için gerekli görülen sınıflandırmada en çok bilinen ve kabul edilen sınıflandırmalar Nelson, Rokeach, Spranger, Schwartz’a ait olanlardır.

Nelson’a göre değerler: Bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olarak üç grupta incelenir:

1.Bireysel Değerler: Bireysel değerler seçim yapmada ve satın aldığımız ürünlerde, hobilerimizde olduğu gibi diğer kişisel tercihlerimizle ilişkilidir.

2.Grup Değerleri: Grup değerleri, belirli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir. Bu grup; aile, kulüp, dini ya da politik bir grup olabilir.

3. Sosyal Değerler: Sosyal değerler ise adalet, saygı, farklılık, eşitlik gibi değerlerdir ve bireyin mevcut toplumsal yapı içerisinde varlığını devam ettirmesine yarar. Sosyal değerlerin tanımlanmasında sosyalleşme, sosyal bilinç, norm ve grup ruhu gibi kavramlar kullanılmaktadır.

Rokeach’a göre değerler: Temel değerler ve Araç değerler olmak üzere iki başlığa toplanır.

1. Temel Değerler: Arzu edilen nihai değerleri içerir.

Başarı, özgürce seçim, eşitlik, erdem vb.

2. Araç Değerler: Temel değerlere ulaşmak için kullanılacak davranış tarzlarını ifade eder.

Cesaret, sorumluluk, gerçeklik, tutku vb (Rokeach, 1973: 28).

Spranger'e göre değerlerin sınıflandırılması:

1. Bilimsel Değer: Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.

2. Ekonomik Değer: Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemszenmesi gerektiğini belirtir.

3. Estetik Değer: Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.

4. Siyasi Değer: Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır.Esas olarak kuvvetle ilgilidir.

5. Sosyal Değer: Başkalarını sevmek, yardım etme ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattir. Bencil değildir.

6. Dinî Değerler: Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dünyevi hazları feda eder.

Schwartz (Akt. Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000, s.60-61) , değerleri; bireysel ve kültürel olmak üzere iki düzeyde incelemiştir. Bireysel düzeydeki incelemelerde değerler, kişilerin yaşamlarını yönlendirmedeki önemlerine göre ele alınırlar. Değerlerin kültürel düzeyde incelenmesindeki amaç ise, toplumun genelinde paylaşılan ve toplumsal normlara dayanan soyut fikirlere ilişkin bilgi üretmektir. Kültürel düzeydeki inceleme birimi kültürel grubun (ulus, etnik grup) kendisidir. Bu iki düzey arasındaki ayrımın nedeni ise, bireysel düzeyde kişiyi yönlendiren değerler arasındaki güdülerin kültürel düzeyde aynı özellikleri sergilememesi olasılığının bulunmasıdır.

Schwartz'ın 1992 yılında değer yöneliminin içerik ve yapısı hakkında aralarında Türkiye Cumhuriyeti'nin de bulunduğu 60'ı aşkın ülkede yapılan ve evrensel 10 değer tipi ile bunların içerdiği alt değerleri kapsayan sınıflandırması şu şekildedir: (Schwarz,1996:3; Mehmedoğlu,2007:799)

1.Güç: Sosyal konum ve saygınlık, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim veya kontrol gücü

Değerler: Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki yerini koruyabilmek

2.Başarı: Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi

Değerler: Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak

3.Hazcılık: Zevk ve duyuların kişisel ödüllendirmesi

Değerler: Zevk, hayattan tat almak

4.Uyarılım: Heyecan, hayat meydan okuma ve yenilik arayışı

Değerler: Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak

5.Öz yönelim: Bağımsız düşünce ve eylem tercihi, keşif ve inceleme

Değerler: Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak

6.Evrenselcilik: Anlayışlı, takdir edici ve hoşgörü olma, insanların ve doğanın iyiliğini gözetme

Değerler: Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, barış içinde bir dünya istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak

7.İyilikseverlik: Kişisel temas içinde bulunulan kimselerin iyiliğini gözetme, geliştirme ve koruma

Değerler: Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak

8.Gelenek: Dinin ya da geleneksel kültürün bir takım âdet ve fikirlerini kabul etme, bağlanma ve saygı duyma

Değerler: Alçak gönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak,

9.Uyma: Toplumsal norm ve beklentileri ihlal etme, başkalarını rahatsız etme ya da kırma-yaralama gibi fiillere elverişli dürtü ve eğilimlerin sınırlandırılması

Değerler: Kibarlık, itaatkâr olmak, anne babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek.

10.Güvenlik: Toplumun, ilişkilerin ve bireyin kendisinin güvenliği, huzur ve istikrarı

Değerler: Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek

Sosyolog Hilmi Ziya Ülken, değerleri öz karakterleri bakımından içkin, aşkın ve normatif değerler olmak üzere üç başlık altında toplamıştır:

1-İçkin değerler; insanın tabiat malzemesini kullanarak meydana getireceği kültürü teşkil eder. Teknikte toprak, su, maden gibi tabiat unsurlarından faydalanılarak el ve kafanın ortak çalışmasıyla aletler, cihazlar, makineler imal edilir (Ülken, 2013: 298). Kişinin yaradılışı gereği sahip olduğu, kendinde var olan ya da öğrenilebilen değerlerdir.

2- Aşkın değerler; insanın kişi olarak başka insanlarla dünyada ve dünyadan ayrıldıktan sonrakilerle ilişkilerine aittir (...) Aşkın değerler kişinin “başkası” ile ve “başka âlem” ile ilişkisine aittir (Ülken, 2013: 298). Gözlem ve deneye dayalı bilgileri aşan sezgisel nitelikli değerlerdir.

3-Normatif Değerler; aslında değer değil, ancak bütün değerlerin ölçüleri, değişim örnekleridir. Bu değerlerin görevi başka değerleri birbiriyle karşılaştırmak ve ölçmektir. Bu ölçü-değerlerde iktisadi, hukuki ve lisanî değerlerdir. Bu değerler aslında tek başlarına değer değil, ancak bütün değerlerin değişim örnekleridir.

2.1.5. Değer Eğitiminin Önemi

Kültür, bir milletin inanç, fikir, sanat, âdet ve geleneklerinin, maddî ve manevî değerlerinin bütünüdür. Kültürün aktarımında şüphesiz eğitimin büyük katkısı vardır. Çünkü eğitim, kişinin ruhi ve fiziki olarak istenilen şekilde yetişmesi bakımından kişiye lüzumlu bilgilerin ve niteliklerin kazandırılması sürecidir.. Dolayısıyla değerlerin aktarılmasında eğitim-öğretim yaşantısının önemi yadsınamaz. Bir milletin varlığı ve devamlılığı açısından

onun kültürünün nesilden nesle devamlılığı çok önemlidir. Değerler, kişinin içinde bulunduğu rol sayesinde ve sosyal yaşantılar vesilesiyle öğrenilerek bir sonraki nesle aktarılır. Eğitimin değer aktarmadaki önemini Dilmaç şu sözlerle vurgular: Bireyler eğitim yoluyla ahlâki konulardaki sorunların çözümü konusunda düşünmeye teşvik edilebilir ve en uygun ahlâki tutum ve davranışın ne olduğu konusunda akıl yürütülmeye zorlanabilir (Dilmaç, 1999: 77).

Din, hukuk, devlet, ahlak, bilim, dil edebiyat, sanat, ekonomi ve teknik vasıtalar kültür objeleridir ve nakledilebilir mülkiyetlerdir. Kültür olgusu olmanın kıstası, onlara sinmiş olan değerlerin toplumun üyeleri tarafından geçerli kabul edilmesidir. Bu geçerlilik talebi ve gereği toplumun sonraki kuşaklarını da kapsar. Dolayısıyla yansıyan ya da nakledilen şey, aslında 'değerler'dir (Köktürk, 2006, s. 274).

Kültürünün dolayısıyla değerlerinin devamlılığını sürdüremeyen milletler yok olmaya mahkûmdurlar. Bu sebeple değerler ve değerler eğitimi üzerinde öncelikli olarak durulması ve gelecek kuşaklara aktarılması gereken unsurlardır.

Değerlerin eğitim yoluyla aktarılmasının toplumların geleceği için büyük önem taşıdığını söyleyen Arslanoğlu, (Arslanoğlu, 2005: 77) değerlerin toplumsal açıdan önemine dikkat çekerek, bireylerin yaşadıkları toplumun değerlerini bildiklerinde onu olumlu anlamda değiştirip güçlü, kalkınmış bir toplum hâline getirebileceklerini; aksi durumda, toplumun olumsuz yönde değişerek, ahlaki, hukuki ve ekonomik yönden çökerek diğer toplumların kulu kölesi olacağını söyler. Bu tespit değerlerle donatılmış bir eğitimin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Toplumsal yaşamın her döneminde ve her ulusta daima bir değişim ve gelişim gerçekleşmektedir. Bu değişim ve gelişimler hayatımıza bazı kolaylıklar eklemekle birlikte bazen de yaşantımızda önemli değişimlere sebebiyet vermektedir. Toplumların değerleri ve değer yargılarında olan değişimler bunlara örneklerdir. Oysaki toplumların devamlılıkları değerlerine sahip çıkıp onları hayat tarzı haline getirmeleri ile mümkün olur. Bunun yolu da eğitimden geçer. Mustafa Kemal Atatürk'ün dediği gibi "Eğitimdir ki, bir milleti ya özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir topluluk halinde yaşatır; ya da esaret ve sefaletle terk eder."

Sağlıklı ve mutlu bir toplumun mayasını oluşturan toplumun bütünleşmesini sağlayan değerler, toplumun bir ve bütün olarak devamlılığı ve de bireyin iyi yanlarının ortaya çıkarılması noktasında çok önemlidir. Barış dolu, yaşanılabilir bir dünyanın varlığı ve devamlılığı için birbirine saygı duyan, erdemli bireylerin yetişebilmesi için değerlerin

kuşaktan kuşağa aktarılması gerekmektedir. Bu sebeple değerler yaşantılarımızın vazgeçilmez yapı taşları olmak zorundadır.

2.2. Kavramsal Çerçeve

2.2.1. Tarık Buğra'nın Hayatı¹

Türk edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biri olan Süleyman Tarık Buğra, 2 Eylül 1918'de bir Anadolu kasabası olan Akşehir'de dünyaya gelir. Babası Ağır Ceza Reisi Erzurumlu Mehmet Nazım Bey, annesi de Mehmet Nazım Bey'in ikinci eşi olan Akşehirli Tahiroğulları'nın kızı Nazike Hanım'dır. Süleyman Tarık yaşamı boyunca babasının siyasi ve edebî kültürünün etkisini taşıırken ümmî bir karakter olarak tam bir Anadolu kadını çizgisi ile var olan annesinden de muhafazakâr izler barındırır.

Türk kültür ve edebiyatına ait kitapların bulunduğu evde yaşama başlayan Tarık Buğra'nın kitaplara olan sevgisi babası sayesinde başlar. Bu sevgi ilkokul yıllarında katıldığı bir yarışmadan kazandığı kitaplarla pekişir. Annesi Nazike Hanım, geleneklere bağlı yaşamıyla oğluna örnek olmuş, Yunus ve Mevlana sevgisi aşılayarak, zengin bir halk kültürüyle beslenmesinde ve klasik kültüre ait bir bakış açısı kazanmasında etkili olmuştur.

Yaştlarına göre farklı bir donanımla okula başlayan Süleyman Tarık, akranlarından üst düzeyde bilgilerle donatılmış bir biçimde ilkokulu bitirir. Ortaokul yıllarında da bu üstünlüğü devam eder. Hareketli yapısı, parlak zekâsı ve öğretmenlerinin sorularına verdiği cevaplar sayesinde kısa zamanda hocalarının dikkatini çekmeyi başarır. Özellikle Türkçe öğretmeni Rıfkı Melûl Meriç, Süleyman Tarık'ın sanatı sevmesinde, edebî bir zevk kazanmasında ve şiir zevkine sahip olmasında etkili olmuştur.

İlk ve ortaokulu Akşehir'de tamamlayan Buğra, lise yaşamına 1933 yılında İstanbul Lisesi'nde yatılı olarak başlar. Lise yaşamında da kendini göstererek edebiyat alanındaki başarısında ona rehberlik edecek hocası Hakkı Süha Gezin'in dikkatini çeker. Hakkı Süha, Buğra'ya özellikle Türkçe kavramını aşılama, öneri ve uyarıları ile yazmaya yönlendirmede önemli bir isimdir. Buğra, 10. sınıfta iken İstanbul Lisesi'nin yatılı kısmının

¹ Tarık Buğra'nın hayatı konusunda Beşir Ayvazoğlu'nun *Büyük Ağa Tarık Buğra ve Mehmet Tekin'in Edebiyatın Yolları Taştan* adlı eserlerinden yararlanılarak bir özet yapılmıştır.

kapatılmasıyla Haydarpaşa Lisesi'ne giden Tarık Buğra, burada yaşadığı birtakım sıkıntılar neticesinde Konya Lisesi'ne naklini aldırır. 1936 yılında başarılı bir öğrenci olarak bu liseden mezun olur. Mezuniyet puanının yüksek olması sebebiyle İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne sınavsız olarak girer.

İstanbul'a geldiğinde lise hocası Rıfki Melûl Meriç ile yeniden karşılaşır. Hocası onu Buğra'nın hayatında dönüm noktalarından biri olan "Küllük" ile tanıştırır. Küllük ziyaretlerinde Buğra, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Nihat Tarlan, Fuat Köprülü, Nurullah Ataç vb. birçok bilim adamı ve yazarı tanıma fırsatını yakalar.

Küllük, Buğra'nın gözünde bir üniversite tamamlayıcısı hatta başlı başına bir üniversitedir. Bu mekânlar Buğra'nın yazarlık isteğini iyice artırmaktadır. Buğra, yıl içinde Küllük, Darü'ttâlim gibi kahvehanelerde yazarlık ararken derslerini ihmal eder ve imtihanlara girmez. Sınıfta kaldığı için de üniversitenin yurdundan atılır. Yaşamının zorlu bir sürecine giren, ekonomik sıkıntı yaşayan Buğra, gecelerini park banklarında veya küllüğün sandalyelerinde uyuyarak geçirir. Sonunda bir grup arkadaşı kaldıkları Fatih Medresesi'nde ona da yer bulurlar. İkinci yıl da sınıfta kalınca Tıp Fakültesi'nden atılır. Bunun üzerine Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırır. Üç yıldan fazla Hukuk Fakültesi'ne devam eden Buğra, buradan da diploma alamaz ve ayrılır.

Ailesine karşı olan sorumluluklarını yerine getirmediği için utanç içinde olan Buğra'nın yaşamında teyze oğlu Mustafa Topbaş önemli bir isimdir. Buğra'yı Küllük'te bulup içinde bulunduğu çaresizliği anlayan teyze oğlu, Buğra'yı tayin edildiği Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesine gitmeye razı eder. Bu gidiş ve orada yaşadıkları Buğra'nın romanlarında kullanacağı pek çok malzemeyi oluşturur. Pınarbaşı'nın soğuk ve karlı günlerinde ilçenin kütüphanesinden alarak okuduğu kitaplar, ileride yazacağı eserlere kaynaklık eder. Pınarbaşı, yazarın kendini bularak hayatına yön vermesini sağlayan önemli bir mekândır. Yazar, teyzesinin oğlunun yol göstermesi ile askerlik görevi için İskenderun hazırlık kıtasına gider. Bu esnada radyoya gönderdiği "Arayan Bulur" piyesi ile ilk telif ücretini alır. Üç yıl süren askerlik görevini yaptıktan sonra Buğra, İstanbul'a döner.

İstanbul'da bir asker arkadaşının önerisiyle Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü'ne kaydını yaptırır. Yine bir başka asker arkadaşı sayesinde Şişli Terakki Lisesi'nde muallim muavinliğine başlar. Bu iş onu maddi yönden rahatlatır. Aynı zamanda Edebiyat Fakültesi'ne de devam eden Buğra, A. Hamdi Tanpınar, M. Kaplan, K. Küfrevi, A. Karahan gibi hocalarla yakın ilişkiler kurar.

Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü öğrencileri *Zeytin Dalı* adlı bir dergi çıkarırlar. Derginin yöneticisi Mehmet Kaplan bu dergi için Buğra'dan bir hikâye yazmasını

ister. Kaplan tarafından beğenilmeyen ama zorunluluk neticesinde dergide yayımlanan hikâye “Kekik Kokusu”dur. M. Kaplan’ın bu hikâye hakkında Buğra’ya söylediği “Sen hikâye yazamazsın!” eleştirisi, yazarı üzmüş ama aynı zamanda da daha iyi eserler verebilmesi için bir kamçı vazifesi görmüştür. Bu olay neticesinde Buğra, o akşam görev yaptığı lisede etüt saatlerinde oturur ve “*Oğlumuz*” adlı hikâyesini yazar. Bu hikâyeyi *Cumhuriyet* gazetesinin açmış olduğu “Yunus Nadi Hikâye Yarışması”na gönderir. Eser büyük ödüle lâyık görülür. Fakat daha sonra ikincilik ödülü verilir. Hikâye, 18 Şubat 1948 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayımlanarak Tarık Buğra’ya büyük bir şöhet getirir.

Bu şöhetin oluşmasındaki önemli isimlerden biri de Yusuf Ziya Ortaç’tır. Ortaç, Buğra’ya *Çınaraltı* dergisinde her hafta bir hikâye yazması için teklifte bulunur. 17 Mart 1948’de başlayan bu süreç derginin kapanma sürecine kadar devam eder. Bu dergide Buğra’nın sadece hikâyeleri yayımlanmakla kalmaz aynı zamanda ilk romanı olan *Yalnızlar* da tefrika edilmeye başlanır. Fakat dergi kapandığı için romanın tamamı yayımlanamamıştır. 1949 senesinde Tarık Buğra on üç hikâyeden oluşan ilk kitabı “*Oğlumuz*” ile kitapçılarda yerini alır.

Bu arada Buğra, ilk evliliğini hikâyeci Lale Baysal ile yapar. 23 Eylül 1950 tarihinde gerçekleşen bu evlilikten yazarın Ayşe adlı bir kızı dünyaya gelmiştir. Buğra’nın bu evliliği 1968 yılının Mayıs ayında son bulmuştur. Sanatçı ikinci evliliğini yine bir hikâyeci olan Hatice Bilen’le 8 Eylül 1977 tarihinde gerçekleştirir.

Tarık Buğra gazetecilik hayatına 1949’da Akşehir’de babası ile çıkardığı *Nasreddin Hoca* gazetesıyla başlar. Bu gazete, Konya ve çevresinde etkili olmuş ve İstanbul’un büyük gazeteleri tarafından da ilgi görmüştür. Ancak bir süre sonra gazetesini Orhan Drahor adlı şahıstan noter aracılığı ile aldığı protesto ile kaybeder. 28 Haziran 1952, Buğra’nın yaşamında hem gazetesini hem de babası Mehmet Nazım Bey’i kaybettiği bir tarih olarak yer alır.

Akşehir dönüşünde 1951 yılında Buğra, *Milliyet*’te çalışmaya başlar. Gazetede hem hikâye yazmakta hem de “Sanat Hareketleri” adlı köşesinde tiyatro ve edebiyata dair eleştiri yazıları yayımlanmaktadır. Yıllar sonra “*Düşman Kazanma Sanatı*” adıyla kitaplaşacak bu yazılar 1979 yılında yayımlanır. 1 Ocak 1953-13 Mayıs 1954 tarihleri arasında *Milliyet*’te “Fıkra” köşesinde yazılar yazan Buğra; *Siyah Kehribar*, *İnce Hesaplar* ve *Aşk Esirleri* adlı romanlarını da bu gazetede tefrika eder. 1952 yılında *Yarın Diye Bir Şey Yoktur* isimli ikinci hikâye kitabı, 1954 yılında *İki Uyku Arasında* isimli üçüncü hikâye kitabı, 1955 yılında da *Siyah Kehribar* adıyla kitap olarak çıkan ilk romanıyla kitabevlerinde yerini alır. İtalya’ya doktora yapmaya giden bir gencin gözünden ülkenin içinde bulunduğu diktatörlük rejiminin

ve insan ilişkilerinin anlatıldığı bu roman, eleştirmenlerce menfi bir tutumla karşılaşınca Buğra adeta yazın hayatına küser. Bu süreçte yaşamını devam ettirebilmek için birkaç romanını (*Abaza Paşanın Rüyası*, *Şehir Uyurken*, *Yanıyor mu Yeşil Köşkün Lambası*, *Ölü Nokta*) bazı gazetelerde tefrika eder.

Buğra, *Milliyet* gazetesinde yazarlık hayatına devam ederken Cihat Baban'dan aldığı ısrarlı teklif neticesinde 1957 yılında *Yenigün* gazetesinin kuruculuğunu ve genel yayın müdürlüğünü kabul eder. Ancak yaşadığı bir anlaşmazlık neticesinde buradan ayrılır ve *Vatan* gazetesinde yazı işleri müdürü olarak göreve başlar. Fakat burada da benzer sıkıntılarla karşılaşınca Abdi İpekçi'den gelen teklifle *Milliyet*'te spor sayfası sorumlusu olarak göreve başlar. Buğra, kendisine vaat edilen bir sözün yerine getirilmemesi üzerine buradan da ayrılır. 1959 yılında *Hadiselere Tercüman* gazetesinde Peyami Safa ile birlikte yazmaya başlar ve İskandinavya'ya gider. İskandinavya dönüşünde bu gazeteden de ayrılır. *Yeni İstanbul* gazetesinde neşriyat müdürü olarak göreve başlar. *Türkiye Spor Gazetesi*'nin de neşriyat müdürlüğü görevini kabul etmesiyle 1961 yılında futbol milli takımıyla Norveç, Almanya ve Moskova'ya gider. “*Bir Köyden Bir Başşehir*” ve “*Gagaringrad Moskova Notları*” adlı röportajları bu geziler neticesindeki izlenimlerini anlatır. *Küçük Ağa* romanını da tamamlayan Buğra, romanını bu tarihlerde *Yeni İstanbul* gazetesinde tefrika eder. *Yeni İstanbul*'un el değiştirmesi neticesinde buradan ayrılan Buğra, bünyesinde Prof Dr. Mümtaz Turhan, Mehmet Kaplan, Erol Güngör, Recep Doksat, Mehmet Turgut ve Süleyman Demirel gibi önemli şahsiyetleri barındıran *Yol* adlı haftalık çıkan bir fikir, sanat ve siyaset gazetesinde yazı işleri müdürü olarak göreve başlar. Aynı zamanda “Haftadan Haftaya Yol Notları” başlığı altında siyaset, ekonomi, edebiyat vb. konularda yazılar yazar. *Yeni İstanbul* gazetesinden son kovuluşuyla hayatının en uzun süreli işsizliğini yaşadığını söyleyen Buğra, yaşadığı zor günlerde Abdi İpekçi'nin tefrika edeceğini söylemesi üzerine bir sanatçının dramının anlattığı *İbiş'in Rüyası* adlı romanını yazar. Romanın tefrika edileceği gün Buğra, *Tercüman* gazetesinden teklif alır ve 8 Haziran 1969'dan 13 Mayıs 1976'ya kadar her gün burada yazar. Buğra, geçirdiği rahatsızlık neticesinde gazetede düzenli yazma eylemini bırakarak artık kafasındaki romanları hayata geçirmek için yazmaya başlar. Fakat bu süreçte çeşitli gazete ve dergilerde yine haftalık, on beş günlük ve aylık olarak yazdığı yazıları da olmuştur.

İbiş'in Rüyası (1970) romanının ardından *Dönemeçte* (1980) ve *Yağmur Beklerken* (1981) romanları yayımlanır. 1979'da kitap olarak basılan *Gençliğim Eyvah*, yazarın ifadesi ile Türkiye'nin romanıdır (PD, 214). Ülkeyi 12 Eylül dönemine hazırlayan olayların aktarıldığı romanda yazar, bu romanın ideolojik değil bir anarşi lanetlemesi olduğunu dile

getirmiştir. *Gençliğim Eyvah* romanından sonra 1989 yılında yayımlanan *Dünyanın En Pis Sokağı* romanında yazar kan davasını merkeze koyarak aydın eleştirisi yapar. 1983'te *Tercüman*'da tefrika edilen ve sonra kitaplaştırılan *Osmancık* romanında Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu ve bu kuruluşun ardındaki felsefeyi romana konu olarak işlemiştir. Tarık Buğra'nın kendi yaşamını anlatmak için kaleme aldığı "*Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak*" adlı eserini tamamlamaya ömrü vefa yetmemiştir.

Tarık Buğra'nın pek çok romanı senaryosu bizzat kendisi tarafından yazılarak televizyon dizisi haline getirilmiştir. İlk olarak *İbiş'in Rüyası*, ardından *Yalnızlar*, *Küçük Ağa*, *Osmancık*, *Dönemeçte* ve *Yağmur Beklerken* romanları televizyon dizisi olarak 1979 ile 1992 yılları arasında televizyonda yayımlanmıştır.

Buğra, bu romanlarının yanında Diyanet Vakfı'nın siparişiyle "*Sahibini Arayan Madalya*", Kültür Bakanlığı'nın siparişi olan "*Atatürk Zafer Gaye Değildir*" senaryolarını ve Türk Millî Kültür Vakfı'nın Yunus Emre yılı sebebiyle istediği "*Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri*" adlı oyunu yazmıştır. Ayrıca Sakıp Sabancı'nın hayatını anlattığı *Patron* piyesi, yarım bıraktığı *Mimar Sinan* senaryosu, Mehmet Akif'in hayatını anlattığı romanı ve Ayvalık'ta yazdığı *Güneş ve Aslan* piyesi gibi daha birçok eser vermiştir.

Çok sayıda ödüle lâyık görülen, ama yaşadığı acı tecrübeden sonra ödüllere itibar etmeyen sanatçı 1991'de Devlet Sanatçısı seçilmiştir. Aldığı ödüller içinde Tarık Buğra'yı en fazla duygulandıran ödül, 1 Ocak 1993'te Türkiye Yazarlar Birliği tarafından Ankara'da Millî Kütüphane salonunda yapılan "Tarık Buğra ile 75 Yıl" konulu toplantı olmuştur.

1993 yılının Eylül ayında Akçay'da rahatsızlanan Buğra, konulan kanser teşhisi sebebiyle Çapa Tıp Fakültesi Hastanesi'nde ciddi bir ameliyat geçirir. Ameliyat sonrasında dört ay kadar yaşar. 4 Ekim 1987 ile 28 Kasım 1994 tarihleri arasında *Türkiye* gazetesinde yazılar yazan Buğra, bu gazetede yazdığı "Yapılacak Son Şey" başlıklı yazısıyla *Türkiye* gazetesine ve Babiâli'ye veda eder. Buğra'nın bu yazısında can alıcı nokta şu sözlerle dile getirilir: "Benim başaramadığım şey, ölümle değil, Tarık Buğra ile dostluk kurmakmış; anladım. Ve yapacağım son işin bu dostluğu kurmak olduğuna hükmettim; çünkü bu dostluğu gerçekleştiremezsem huzura kavuşamayacağıma, bu yüzden ölümle dostluğumun da tamamlanamayacağına inandım. Önümüzde çok az zaman kaldı; hiç değilse bu süreciği sadece ona ayırayım. Yani, Allahımsarladık Babiâli!"

Buğra'nın hastalığı 25 Şubat 1994 gecesi artar ve 26 Şubat 1994 sabahı elindeki son eseri “Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak”ı bitiremeden vefat eder ve Karacaahmet Mezarlığı'nda annesi Nazike Hanım'ın yanı başında toprağa verilir.

2.3. İlgili Araştırmalar

Ağaoğlu, H. D. (2018). *Bahaeddin Özkişi'nin Eserlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Ağaoğlu tarafından yapılan bu tezde Bahaeddin Özkişi'nin bütün eserleri yirmi dört değer açısından incelenmiş, Özkişi'nin eserlerinde en çok yardımseverlik, vatanseverlik ve saygı değerlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Aslan, M. (2009). *Değerler Eğitiminde Kahramanlardan Yararlanma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Aslan, tezinde değerler eğitiminin aktarılmasındaki yöntemlerden birinin “gözlem yoluyla değer öğretimi” olduğunu dile getirerek bu yöntemde temel unsurun rol modellerden yararlanma olduğunun altını çizmiştir. Bu amaçla yirmi değer üzerinden yaptığı ankette sekiz farklı kahraman ortaya çıkmıştır. Aslan, bu kahramanlarla ders kitaplarındaki kahramanları karşılaştırmıştır.

Ayvazoğlu, B. (2011). *Büyük Ağa: Tarık Buğra*, 4. Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları

Tarık Buğra'nın biyografisini bir roman tadında veren Ayvazoğlu, sanatçının yazarlık serüvenini ve yaşadıklarını aktarmıştır.

Bulut, Y. (2014). *Tarık Buğra'nın Romancılığı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bulut, Buğra'nın romanlarını ayrıntılı olarak ele alarak onları zaman, mekân, kişiler, izlek, dil, anlatma yöntemi ve öğeleri açısından değerlendirmiştir.

Cabur, A. K. (2006). *Tarık Buğra'nın Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Buğra, içinden çıktığı toplumun değerlerini eserlerinde en iyi kullanan yazarlardan biridir. Cabur tezinde halk hayatını ve kültürünü eserlerinde ustalıkla kullanan Cumhuriyet döneminin büyük Türk yazarı Tarık Buğra'nın halk bilimi unsurlarını romanlarında ne ölçüde kullandığını incelemiştir.

Dilmaç, B.,& Ulusoy, K. (2015). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Yazarlar eserde değer kavramının tanımına, sınıflandırılmasına, değer öğretimindeki temel süreç ve ilkelerle birlikte değer öğretiminde yaklaşımlara yer verilmiştir.

Erol, E. E. (2014). *Tarık Buğra'nın Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Tarık Buğra'nın hikâye ve romanlarında değerler eğitime konu olabilecek kültürel mahiyette pek çok unsura yer verdiğini belirten Erol, bunların başında tarih bilinci, din sevgisi, insan sevgisi, adalet anlayışı, vatan ve millet kavramlarının olduğunu dile getirir.

Güngör, E. (2010), *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, Ötüken Yay., İstanbul.

Yazarın profesörlük tezi de olan bu eserde Güngör, değerleri ve onların arkasındaki etkileri anlatmaktadır.

Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Hökelekli, eserinde eğitim sisteminin içine dâhil edilmesi gerekliliğine inandığı değerler eğitiminin aktarılması noktasında “Değerler eğitimi nasıl verilmelidir?” sorusuna cevap vererek eğitimcilere destek olacak şekilde önerilerde bulunur.

Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Kumbasar, araştırmasında İzgü'nün on iki romanını yirmi beş değer üzerinden inceleyerek örneklendirmiştir. Araştırmasının sonucunda yazarın romanlarında en çok sevgi değerini işlediği sonucuna ulaşmıştır.

Öztürk, J. (2008). *Tarık Buğra'nın Matbu Romanları Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Öztürk, tezinde Tarık Buğra'nın romanlarındaki vak'a örgüleri üzerinde durarak yazarın romanlarında en çok ele aldığı temaları tespit etmiştir. Şahıs kadrosunu da ele alarak olayların geçtiği mekânları da incelemiştir. Böylece yazarın kendine özgü üslubunu aktarmaya çalışmıştır.

Sürmeli, Aydın. (2015) *Peyami Safa'nın Romanlarında Değerler Eğitimi ve Türkçe*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Bu çalışmada Peyami Safa'nın romanları eğitim değerleri ve Türkçenin kullanımı açısından incelenmiştir. Çalışmada özellikle romanlarda değerler eğitimi ve Türk dilinin kullanımının tespit edilmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca romanlar tema, zaman, mekân, şahıs kadrosu, bakış açısı ve anlatıcı açısından da incelenmiştir.

Şahin, N. (2017) *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi ve Ortaokul Türkçe Ders Kitapları İçin Metin Önerileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Şahin, Aytmatov'un eserlerini değerler eğitimi açısından inceleyerek bu eserlerin Türk milli eğitiminin belirlemiş olduğu değerler açısından çok zengin olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca yirmi metin seçiminde bulunarak bunların Türkçe ders kitaplarında yer alması noktasında öneride bulunmuştur.

Tavus, Z. G. (2015). *Gülten Dayıoğlu'nun Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Tavus, değerler eğitimi konusundaki eksiklikleri fark etmek ve değer kazandırma sürecinde nelerin yapılabileceği bilincinde olmak için bir araştırma yapmış, Dayıoğlu'nun

hikâyeleri aracılığı ile değerler eğitimi hakkında düşünmemizi sağlayacak bir tez çalışması oluşturmaya çalışmıştır.

Tekin, M.(2018). *Tarık Buğra*, İstanbul: Ötüken Yayınları

Tekin, eserinde mütevazı bir yaşamdan aydın bir kimlik olmayı başaran yazarın ilginç ve ibretlik hayat hikâyesini okuyuculara sunmuştur. Ayrıca kitabın kapağında da yer alan “İtaatsiz bir taşralının entelektüel portresi” olarak adlandırdığı Buğra’nın hayatını anlatırken bu süreçte Türkiye’nin geçirdiği zorlukları da vermeye çalışmıştır.

Tekin, M. (2018). *Edebiyatın Yolları Taştan*, İstanbul: Ötüken Yayınları

Sanatsal ve toplumsal açıdan zengin bir içeriğe sahip bu kitap bize Buğra’nın başlangıcından geldiği noktaya kadar zamana ve topluma bakış açısını ve tanıklığını ileterek onu daha iyi tahlil edebilmemizi sağlıyor.

Tekin, M., Yılmaz, E. B. (2011). *Tarık Buğra*, Ankara: Kültür Bakanlığı

Farklı yazarlar, Tarık Buğra’nın hikâye, tiyatro, roman, anı, tarih, edebiyat, sanat ve hayat kavramlarını algılaması ve yansıtmalarını inceleyerek Buğra’nın insana bakışını ve insanı yorumlayışını vermeye çalışmışlardır.

Tuncer, H. (1988). *Tarık Buğra*, Ankara: Kültür Bakanlığı

Tuncer, eserinde Buğra’nın biyografisini anlatırken ondan gelen mektubu da içeriğe alıyor.

Yaman, E. (2014). *Değerler Eğitimi*, Ankara, Akçağ Yayınları

Yazar, eserinde değer eğitiminde başarılı olabilmek için aile boyutuna dikkat çekmekte, uygun değerleri oluşturmaın önemine değinmekte ve bu değerleri davranış haline getirmenin yollarını aramak gerekliliğini anlatmaktadır..

Yılmaz, E. B. (2005). *Tarık Buğra İnsan ve Eser*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Yılmaz, tezinde Buğra’nın hikâye ve romanlarını tematik bakımdan ve yapı bakımından incelemiş, eserlerinde kullandığı kelime hazinesini araştırarak yazarın dil ve üslubunu da araştırmıştır. Buğra’nın eserlerinden yola çıkarak yazarın edebiyatımızdaki yerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

Zavalsız, Y. S. (2014) . *Değerler Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul.

Eserde çeşitli akademik incelemeler neticesinde toplumda hangi değerlerin kaybedilmekle karşı karşıya olunduğu, kaybedilen değerlerin nasıl kazanılabileceği vb. gibi konularda araştırmalar ortaya konmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Çalışmada Tarık Buğra'ya ait 10 romanda yer alan 20 değer ve değerlerin bütünü tespit edilmiş, romanlar bu değerleri içermesi bakımından incelenmiş; romanlarda hangi değerlerin ne şekilde işlendiği, en çok hangi değerlere yer verildiği araştırılmıştır.

Bu bölümde çalışmanın amacına ulaşabilmesi için kullanılan araştırma modeli, araştırma için seçilen evren ve örneklem ile verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması süreci hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada betimsel nitelikte tarama yöntemi esas alınmış, Tarık Buğra'nın 10 romanında değerlerle ilgili iletileri saptamaya yönelik nitel bir çalışma ortaya konmuştur.

3.2. Evren

Bu çalışmanın evrenini Tarık Buğra'nın yayımlanmış 10 romanının (*Küçük Ağa* romanının içinde *Küçük Ağa Ankara'da* romanı ikinci bölüm olarak verildiğinden aslında 11 romandır.) değerler eğitimi açısından incelenmesi oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin Toplama Süreci ve Araçları

Çalışmaya yön veren veriler kaynak taraması yoluyla elde edilmiştir. Değerler eğitimi, edebiyat-eğitim ilişkisi, roman türü, Tarık Buğra ile ilgili kaynaklar için kütüphanelerden ve internet ortamından yararlanılmıştır. Konuyla ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi bulunan tezlere Yüksek Öğrenim Kurulunun elektronik tez tarama arşivi vasıtasıyla ulaşılmıştır.

Tarık Buğra'nın romanları yayınevinden temin edilmiştir. Romanlar baştan sona okunmuş; Milli Eğitim Bakanlığının Değerler Eğitimi Genelgesinden hareketle belirlenen değerler on romanda taranarak fişlenmiştir. On roman için ayrı ayrı okuma, not alma, ileti çıkarma, değerlendirme işlemi yapılmıştır. Her değerlendirme ile ilgili sonuçlar ayrı başlık altında toplanmış, değerlerle ilgili iletilerin romanlarda nasıl verildiği ve değerlerin nasıl işlendiği tespit edilmiştir. Ardından yorumlama yapılmış ve sonuçlara ulaşılmıştır.

3.4.Tasarım, Geliştirme, Uygulama Süreci (Obsiyonel)

Veriler toplandıktan sonra çalışmanın planı yapılmış, elde edilen malzeme bu plana göre sınıflandırılmıştır. Fişleme metodu ile elde edilen malzeme bu plana göre sıralanmış ve yazma aşamasına geçilmiştir.

3.5.Verilerin Analizi

Fişleme metodu ile yazarın romanlarından ve ilgili kaynaklardan toplanan malzeme karşılaştırılarak konuyla ilgili veriler bir araya getirilmiştir.

3.6. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği

Veriler elde edilip yorumlanırken mümkün olduğunca tarafsız kalmaya çalışılmıştır. Yazarın değerlere bakışı objektif olarak değerlendirme yoluna gidilmiştir. Bu açıdan araştırmanın güvenilir olduğu kanısına varılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Sevgi

Bir ülkeyi ayakta tutan, o ülkenin gelişmesini ve ilerlemesini sağlayan, yaradılışı gereği sosyal bir varlık olan insandır. Sosyal bir varlık olan insan, içinde bulunduğu toplumla bütünleşerek gücünü, bilgisini ve duygusunu paylaştığı oranda sosyal dinamiklerin oluşmasına katkı sunar. Sunulan bu katkı sayesinde anlaşılır ki ülkelerin devamlılığında manevi unsurlar, maddi unsurlara göre çok daha etkilidir.

Toplumun temel değerlerinden biri, herkesçe kabul gören ve ihtiyaç duyulan toplumsal birlik sağlayıcıların başında “sevgi” gelmektedir. Sağlıklı bir toplumsal yapı için kişinin önce kendini sevmesi daha sonra başta ailesi olmak üzere tüm insanlığa bu duyguyu hissettirmesi gerekir. Çünkü sevginin olmadığı yerde nefret ve kötülük tohumlarının varlığı kendini gösterir. Sevgi beraberinde huzur ve mutluluğu da barındırdığı için kişilerarasındaki barışın tesisinde bu duygunun yaşanması ve yaşatılması önemlidir, çünkü yaşadığı toplumda karşısındakini seven ve onun tarafından sevildiğini düşünen insan, hayatını güven içinde devam ettirir.

Türk Dil Kurumu *Güncel Türkçe Sözlük*’te sevgi kelimesi şöyle açıklanır: “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu.” (www.tdk.gov.tr) Bu tanım bize gösteriyor ki insan sevdiğine karşı bir bağlılık ve yakınlık duyar. Sevmeye eylemi adeta toplumun bir çimentosu gibi bireyleri bir arada tutmaya yarar. Erich Fromm; sevgiyi, toplumu bir arada tutan güç ve en temel duygu olarak aktarıyor ve sevgi için, “ Sevgi olmadan insanlık bir gün için bile var olamaz.” (Fromm, 1989: 26) ifadesini kullanıyor. Yunus Emre’nin “Sevelim, sevilelim dünya kimseye kalmaz” dizeleriyle hayat bulan bu duygu, aynı zamanda yaşamı daha anlamlı hale getirir. İDE (İnsani Değerler Eğitimi) programında “ Sevgi, bir duygu olarak değil de kalbin bir genişlemesi olarak görülür.” Çünkü seven insan çoğalır, büyür. “Sevgi tüm evreni bir arada tutan en yüce değerdir.” (Dilmaç, 2012: 5). Prof. Dr. Hayati Hökelekli “ Sevgi Nedir?” adlı yazısında sevginin tanımını şöyle yapar: “Sevgi, insanları birbirine yaklaştıran ve içsel olarak bağlayan doğal bir ruhsal eğilim, etkin bir güçtür.” (Hökelekli, 2013: 26) Gönülden

gönüle bir köprü vazifesi kuran bu duygu beraberinde saygı, dostluk, yardımlaşma, merhamet vb. gibi pek çok güzel değeri de taşımaktadır.

“Bir insanı sevmekle başlar her şey” diyen Sait Faik’in bu sözünden hareketle sağlıklı bir toplumun inşasına bir tuğla koymak adına Tarık Buğra’nın romanları değerler eğitimi açısından incelendiğinde sanatçının romanlarında sevgi değerinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

“Romanı bir insan sanatı olarak gören kasaba merkezli romancımız Tarık Buğra, insan sevgisini romanlarının tamamının odak noktası olarak belirlemiştir.” (Bulut, 2014: 312) Buğra, “Beni gerçekten tanıyan kime sorarsanız sorun, benim ne kadar iyi huylu, yumuşak olduğumu söylerler. Hep selamlaşırız, benim yazar olduğumu bilmezler, iki konuşurum üç konuşurum, çocuk benim arkadaşım olur. İnsanları severim, canlıların hepsini severim, ağaç, çiçek... Hele hayvanlar. At, köpek, kedi, kuşlar... İçim sevgi doludur benim” diyerek kendini tanımlar ve sevgiyi, romanlarının başat duygusu olarak belirler. (Alper, 1993: 6) “Onun eserlerinde ‘insan’ unsuru, nicelik yönünden çok, nitelik itibariyle dikkati çeker: İnsan doğal yapısı, beşeri duygulanımları ve mizaç zenginliğiyle karşımızdadır.” (Tekin, 2008: 31) Bireyin iç dünyasını esas alan eserleriyle edebiyat âleminde yerini bulan Tarık Buğra, eserlerinde Anadolu’nun küçük kasabalarında yaşamlarını sürdüren insanların birbirlerine karşı duydukları saf, yalın, içten ve samimi duygularla örülü sevgilerini yansıtır. “*Küçük Ağa*’daki Çolak Salih ve İstanbullu Hoca’nın, *Firavun İmanı*’ndaki Abdülgafur Hoca ve Hüseyin Avni’nin, *Dönemeçte*’de Doktor Şerif’in ve *Osmancık*’ta da Osman’ın ikinci doğumları vatan ve millet sevgisine dayanmaktadır. *Yalnızlar* romanında ise, Doktor Rıza Candaş’ın karısına duyduğu sevgi, *Gençliğim Eyvah*’ta Güliz’in Raşit’e duyduğu aşk, *Yağmur Beklerken*’de Rahmi’nin, Kenan Bey’i babası gibi sevmesi onların ikinci doğumunu hazırlayan sebeplerin en başında gelmektedir. Bu da, “içinde buram buram sevgiler tütmeyen bir romanı ben başarılı sayamıyorum...” diyen Tarık Buğra’nın romanlarında görülen tabii bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Çağın, 1985: 32-36)

Tarık Buğra’nın romanlarında sevgi değerinin kişilere ve nesnelere yönelik olduğu görülmektedir. Bu bölümde bunlar ayrı ayrı ele alınacaktır. Bunlardan kişilere yönelik sevgi de şöyle bir sınıflandırmaya tâbi tutulacaktır:

4.1.1. Kişilere Yönelik Sevgi

4.1.1.1. Dost ve Arkadaş Sevgisi

Güncel Türkçe Sözlük, dost sözcüğünü, “sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılan kimse, düşman karşıtı” olarak; arkadaş sözcüğünü de “Birbirlerine karşı sevgi ve anlayış gösteren kimselerden her biri, bacanak, eş, yâren, yoldaş” (www.tdk.gov.tr) olarak açıklıyor.

Arkadaşlık da dostluk da özüne bakıldığında aslında “sevgi” değerini bizatihi içinde barındırıyor. Özünde insan sevgisi üzerine kurulu olan dost ve arkadaş sevgisi Buğra’nın eserlerinde de güven, vefa, bağlılık, içtenlik ve samimiyet duygularıyla birlikte yer alıyor.

Siyah Kehribar romanında Leonardo, oğlunu öldürenleri bulup öç almak ister. Leonardo temiz ve iyi bir insandır, ama kalkıştığı bu olay hiç de onaylanacak bir durum değildir. Bu durum karşısında anlatıcı, insanın içinde bulunduğu zor şartlarda bir dosta ihtiyacı olduğunu ve bu dostun yol göstericiliğinin önemini vurgular:

“Ve sevgili Leonardo, iyi Leonardo hiçbir şeyden şüphelenmiyor, akli daha ilk anda tereddüte düşürecek kadar açık olan çelişmelerin farkına varamıyordu. Kendisini ikaz edecek bir dostu da yoktu.” (Buğra, 1991: 252)

Küçük Ağa romanında cepheden dönen Salih, tren istasyonunda çocukluk arkadaşı Niko ile karşılaşır. Bu dostluğun başlangıcını ikisi de hiçbir zaman unutmamışlardır. Daha küçük bir çocuk iken Salih, Niko’yu döven çocukların elinden onu kurtarmış ve arkadaşlıkları bu hadise ile başlamıştır. Çocukken ikisi de birbirini çok sever; Salih, Niko’yu her zaman korur, kollar. Bu arkadaşlıkta ne ırk ne din ne dil ne de kültürün yarattığı bir ayırım vardır. İkisi de birbirlerini oldukları gibi sevmektedir.

Niko için Salih, çocukluğunun güçlü, kuvvetli Salih’idir. Fakat Salih cepheden tek kolla dönmüş, yüzü parçalanmış ve kulağının yarısı yoktur. Niko arkadaşını sıcak bir şekilde karşılar, karnını doyurur. Salih, anasının yanına gideceğini söyleyerek ayrılmak ister, ama dışarıda deli bir yağmur yağmaktadır. Niko, Salih’e bu yağmurda yürüyerek gidemeyeceğini söyler ve arabacıyı çağırarak Salih’i arabaya bindirir. Dostluk adına yaşanan güzel bir sahne olarak görülmektedir bu durum. Ama gerçekte karşılıklı yaşanan bir dostluk hikâyesi kalmamıştır. Sadece Salih, içinde yaşadığı çocukluk günlerinin temiz ve saf arkadaşlık duygularını barındırmaktadır. Oysaki Niko’nun kafasının arkasında başka planlar vardır. Niko, vatan parçalanırken zengin olma ve birlikte yaşadığı bu toprakları başkalarına peşkeş çekme derdindedir.

Salih, arkadaşı Niko'nun dükkânında üstüne başına kıyafet denemektedir. Canı sıkındır. İçinden çıkamadığı bir durumu yaşamaktadır. Salih ve Salih gibi olanlar cephelerde kollarını, bacaklarını, canlarını bırakmışlardır. Niko ve Niko gibi olanlar ise usta olmuş, dükkân açmış, mal varlıklarını çoğaltmışlardır“Çok duyan, çok sezen, fakat düşünmeye, ölçüp biçmeye, karar vermeye pek gelemeyen bir adam” olan Salih, yaşadıklarını ve ne yapacağını bilemez vaziyettedir. Vatanını paylaştığı, dostum dediği insanlar artık aralarına siz ve biz ayrımını koymaktadır. Aralarında olduğunu düşündüğü arkadaşlık yürek ısıtacak kadar sıcaktır, ama memleketin içinde bulunduğu gerçekler de gün gibi ortadadır:

“Niko bir adımda onun yanına vardı ve çömelerek kucakladı. Salih artık itemez, kendini kasamazdı. Niko şimdi her şeyi anlıyordu, he belki de Salih'den daha açık olarak:

-Kötü şeyler oldu.. doğru.. amma biz arkadaşız Salih.. düşün Çatırpatır'ı, Ligor'un bahçesini, Halihâne'nin bahçesini..bu kötü şeyler var da onlar yok mu?

Niko'nun sesi sıcak, basık ve çarpıntılı idi. Söylediklerinden de değerli ve sarıcı şeyler hatırlatıyor, duyuyordu. Salih gözlerinin sulandığını fark etti, çene kemikleri kenetlendi. Söyleyecek sözü yoktu, fakat “kötü şeyler” gibi “iyi şeyler”in de olduğunu inkâr edemezdi. ” (Buğra, 1992a: 39)

Salih, Niko'nun yaşadığı topraklara ihanetini öğrenmiştir. Bu durumu onu derinden sarsar. Çünkü o Niko'yu çok sevmektedir, ama Niko'nun bu arkadaşlığa yüklediği misyon sadece çıkar ilişkisidir. Anlatıcı burada dostsuz olmanın insanın ruhunda bir tahribata yol açtığını duygusal bir insan olan Salih üzerinden aktarır: “(...)Artık dostsuz olmanın ağrısını bütün yıkıcılığı ile duydu.” (Buğra, 1992a: 487)

Akşehir'in huysuz; ama sevilen ihtiyarı Ali Emmi, hastadır ve adeta onun ayağa kalkma ihtimali yoktur. Onu seven ve sayan arkadaş ve dostları ziyaretine gelir. Salih de bunlardan biridir. Ali Emmi, Salih'in Rumlarla olan münasebetine kızmakta, kötü alışkanlıklarından dolayı Salih'i sürekli azarlamaktadır. Ama bu azarlamalarda hep bir “Kendine gel, bu sen değilsin!” edası vardır. Onların birbirlerine duyduğu sevgi gerçektir. Taraflardan birinin içinde bulunduğu kötü hal diğerini yakından üzer:

“Ali Emmi, Tekke Deresine bakan bir odada sedire yapılan yatağa uzanmıştı. Salih'i görür görmez yüzü aydınlandı:

-Ne o len Çolak, yine ne halt ettin?

Salih gülümsemeye tâkat bulamadı ve elinde olmadan gözlerini Ali Emmi'den kaçırdı: Kötü, bir daha ayağa kalkamayacak gibi diye geçirdi içinden.

-Yalağa bak len, ağzını açmaya para mı ister ne?

Sesi iyice fersizdi ve gönlünün tâ derinlerinde hâlâ cıvıl cıvıl duran sevgiyi bu ses artık taşıyamıyordu, Salih bir an için sahiden kızdığını sandı, üzmemek telâşıyla:

-Bol bol selâm sana.” (Buğra, 1992a: 469)

Ali Emmi hasta yatağında iyice kötüleştirmiştir. Doktor Minas onu muayeneye gider. Doktor Minas, Ali Emmi’yi sevmektedir. Aralarındaki dostluk bağı sözcüklere dökülmesine de hissedilir. O gün Küçük Hacı ve Reis Bey de oradadır. Ali Emmi ve Küçük Hacı yarım asırdır arkadaşdır ve bu arkadaşlıkta alışkanlıkların, görgünün ve anlayışın olduğu kısacası sevginin paylaşmak olduğu anlatıcının kaleminden şöyle aktarılır:

“(…)Ama onun da derdlenmeden yapamadığı belliydi. İmparatorluğun çöküşüne rağmen, ekmeğini yediği, emek paylaştığı bu toprakla bu insanlara bağlı kalanpek az Hristiyanlardan biri idi o. Bunu herkes gibi Ali Emmi de bilir ve doktora ayrı bir yakınlık, hattâ saygı duyardı. Aralarında pek açığa vurulmamış bir dostluk vardı.” (Buğra, 1992a: 492)

“-Sağ olun, dedi ve Küçük Hacı’nın eline uzandı. Küçük Hacı da onun ateş gibi yanan fersiz elini avuçları içine aldı. Reis bey belli belirsiz bir şekilde kıskançlığı andıran bir şeyler duydu. Fakat bu böyleydi işte: Ali Emmi kendini sever, yaşının küçük olmasına rağmen sayardı, hattâ kendisine bağlıydı. Fakat onlar arkadaşlıklar, yarım asırdan çok fazla süren bir çevre, alışkanlık, görgü ve anlayış arkadaşlığı idi bu. Beraber aşık oynamış, beraber sıra gezmiş, beraber asker olmuş, iki defa beraber harbe gitmişlerdi. Düğünler, doğumlar, cenazeler, sıkıntılar, başarılar ve yarım asır öteye varan, onu da aşan sohbetler hatırlamalar.

Ama Ali Emmi, eli Küçük Hacı’nın avucunda dururken Reis bey’e de minnetle, sevgiyle bakıyordu.” (Buğra, 1992a: 496)

“Zaferi görmeden ölmen ben!...” diyen Ali Emmi zaferi göremeden hakkın rahmetine kavuşur. En yakın arkadaşı Küçük Hacı, arkadaşının güzel, sevgi ve anlayış dolu gözlerini kapatır. Bu ölüm, Ali Emmi’yi çok seven Reis Bey’i çok etkiler; çünkü aralarındaki ilişki birbirini çok seven iki arkadaşın ziyade Ali Emmi’nin varlığı ve yaşayışı vatanın kurtuluşunun müjdesi gibi görülmesi demektir. Ali Emmi’nin ölmesi demek, buruk bir sıkıntının yüreklere çöreklenmesi demektir.

Kuva-yı Milliye birliklerine katılan Küçük Ağa, halife yanlısı geçmişini gizleyerek İstanbullu Hoca adından sıyrılıp yeni kimliği ile vatan savunmasına katılır. Onun İstanbullu Hoca kimliğini bilen Doktor Hayrullah, sanki Küçük Ağa’yı tanımıyormuş gibi davranır. Bu davranış şekli Küçük Ağa’nın istediği bir tavidir. Birbirlerinin geçmişini bilen iki insan şimdi aynı dava için birlik olmuş ve düşman karşısında tavır almışlardır. Küçük Ağa’nın böyle bir tarafta olması Doktor Hayrullah’ı çok mutlu eder. Aralarındaki dostluk bağı vatan sevgisi çatısı altında perçinlenir:

“Doktor gerçekten de Küçük Ağa’ya dikmişti gözlerini. Ama bu bakışlarda sevgi, saygı, hattâ hayranlık vardı.

Nihayet içinde bu duyguların gülümsediği bir sesle:

-Küçük Ağa... Küçük Ağa, daima Küçük Ağa... Herkes Küçük Ağa diyordu son zamanlarda. Tabii ben de Küçük Ağa deyip duruyor ve herkes gibi ben de Küçük Ağa’yı merak ediyordum. Gördüm işte... ve çok sevdim... Herkesten çok daha büyük olacak benim sevincim.

Küçük Ağa başını kaldırdı ve soran gözlerle baktı. Doktor çevik bir davranışla ayağa kalkmıştı. Gidecekti artık. Onun hâlâ soran gözlerine dost gözlerle bakarak:” (Buğra, 1992a: 595)

Arkadaşlığın, dostluğun zor zamanlarda daha anlamlı olduğunun altını çizen Tarık Buğra, *İbiş’in Rüyası*’nda Nahit’in parasızlıkla, açlıkla mücadele ettiği zamanda ona hücrelerini açarak ekmeğini veren Vasıf’ı unutmasının imkânsız olduğunu söyler. Bu arkadaşlıkta bir gönül borcu vardır:

“Ertesi sabah da arkadaşı ona kocaman bir bardakla süt, tereyağ ve reçel getirmişti.

Bunu hatırlayınca gülümseyişi genişledi, gözyaşları da pıtır pıtır akıverdi. O arkadaş şimdi meşhur eczacı Vasıf’tı işte.

Ona daha ne kadar, ne kadar çok borcu vardı daha? O tereyağının, o reçelin, o sütün bedelini ödeyebilmek için, belki de sadece hücrelerine Nahit için serdiği şiltenin karşılığını ödeyebilmek için kim bilir daha kaç yıl yaşaması gerekti? ” (Buğra, 2016a: 16)

Firavun İmanı adlı eserin kahramanları Hüseyin Avni ve Mehmet Âkif birbirleriyle sıkı dostturlar. Onlar vatanın selameti, milletin dirliği için ellerinden geleni yaparlar. Fakat ülkede kendi çıkarları için menfaat odakları olduğunun farkındadırlar ve bu durum onları çok üzmektedir. Çünkü Hüseyin Avni de Âkif de dürüst, namuslu ve erdem sahibi insanlardır ve aralarındaki dostluk içten ve art niyetsizdir:

“Âkif’i öz babasından da, kardeşlerinden de çok sayıp seven Hüseyin Avni...” (Buğra, 2016b: 21)

“Âkif onun elini tutmuştu, canlı canlı, heyecanla ve basık bir sesle konuşuyordu. Göz göze idiler.

“Bunu ben istiyorum. Yapacağım da, İstanbul’a değil, bir dağ başına, çöller ötesine gitmek ve... Unutulmak..unutmak için yanıp tutuşuyorum. Zaferden sonra yapacağım şey de bu işte. Ama bunu sen, ne kadar istesen de yapamazsın. Sen, Avni, mücadele için yaratılmışsın, Allah seni mücadele için göndermiş yeryüzüne.”

Şimdi onun elini çocuğunu okşar gibi okşuyordu. Gözleri derin bir sevgi ile ıslıl ıslıldı. Bir an için onun kaderini mi, yoksa kendi alın yazısını mı tahmin edemez oldu. Ama galiba hem kendisi, hem de Avni Bey için konuşuyordu ve artık sesi mırıltı halinde idi:” (Buğra, 2016b: 187)

Mengüşoğlu, değerleri üç gruba ayırır: “1.Yüksek değerler; 2.Araç değerler; 3. Davranış değerleri. Yüksek değerler grubuna; sevgi, nefret, bilgi doğruluk, yalancılık

masumluk, saflık, dürüstlük, dostluk, hak ve haksızlık, adalet, güven, güvensizlik, inanma, söz verme, saygı, şeref, iyi ve kötü gibi değerler girerler. Araç değerler grubuna ise; ilgi ve çıkarın değerleri, yarar, çıkar, kuşku, çekememezlik, kıskançlık ve vital (yaşamsal, canlı) değerlerle her türlü maddesel değerler ve benzerleri girerler. Üçüncü değer grubuna; modanın, zevkin, alışkanlığın değerleri temelini toplumun sosyal yapısında, ulusların geleneklerinde bulan değerler, davranış, görgü kuralları, zamanla otomatlaşan eylemleri yöneten değerler, sorumsuz-sfer ve benzerleri gibi değerler girmektedir. Bütün değerler - hangi gruba girerlerse girsinler- insanın eylemlerini yönetirler.” (Mengüşoğlu, 1988: 102)

Gençliğim Eyvah romanında Tarık Buğra, bütün yaşantısını sevgisizlik üzerine oturtturarak araç değerleri benimsemiş bir İhtiyar karakteri tasvir eder. İhtiyar, toplum tarafından kabul gören bütün değerleri değersizleştirmek için uğraşan, aşktan tiksinen, insana ait ne kadar güzel duygu varsa reddeden biridir. Buğra, bu tiple bize olumsuzluğunu sergileyerek olumlunun değerli olduğu anlayışını verme ustalığını sergilemiştir:

“Hiçbir kimseye ve hiç bir erdeme, hiçbir değer yargısına bağlanmamak! Saymamak özellikle de sevmemek! Özellikle; çünkü sevmemekle kalmamak, sevgiyi ve seveni, yani zinciri ve kendi kendini zincire vuran küçük, değersiz, işe yaramaz ve bayağı bulmak! ” (Buğra, 2015a: 85)

“Pençesine alıyor, mıncıklıyor, eti kemiğinden, çekirdeği içinden ayırır gibi, duygulardan, klâsik erdemlerden, ilgi ve ilişkilerin köklü anlamlarından, hatta içgüdülerden doğumla gelen eğilimlerden ayırıyor, beş on sloganla ve bir o kadar da hinoğlu hin paradoksla bırakıyordu. Artık bu sloganlar ve paradokslar olduğu için yaşıyor, ancak bunlarla yaşanabiliyordu. Bunların dışında her şey, ama her şey... sevgi, arkadaşlık, aşk, acıma, hoşgörü, yardım etme, el uzatma kısacası işte her şey anlamsızlaşıyor, yok oluyordu.” (Buğra, 2015a: 289)

Gençliğim Eyvah romanında duyguları ve düşünceleri ile olumsuzluğu sergileyen sadece İhtiyar değildir. Delikanlı da dostluğa bakış açısında arkadaşlığın içinde bir menfaat olması gerekliliğini söyler:

“Bir gün, nöbet arkadaşına, fazla üsteleyince; “bedava dostluklar gelmez bana” demiş, sonra da ısıtır gibi gülerek eklemiştir: “ son münzeviyim ben.” (Buğra, 2015a: 113)

Dönemeçte romanında yazar aydınla halkın birleşmesi gerekliliğini halktan bir insan olan Fakir Halit’le aydın tipini örnekleyen Doktor Şerif’in arkadaşlıklarıyla gerçekleştirir. Yaşadığı topluma Mevlana’nın hoşgörüsüyle bakan Fakir Halit, Dr. Şerif’in içinde bulunduğu gerginliklerden kurtulması için adeta bir can simidi olur. Doktor Şerif, Fakir Halit ile olan sohbetleri neticesinde kafasını yoran meselelerle ilgili çözüm yolları bulur. Romanda Fakir Halit, Doktor Şerif’in ikinci doğumunu yaşamasını sağlayan karakterdir. Şerif’i dürüst

bulması, ona muayenehane açması, siyasete girmesi hususunda desteklemesi ve yönlendirmesi ve neticede Şerif'in siyasete atılmasını sağlaması Halit'in, Şerif'in hayatındaki önemini sergiler. Fakir Halit, Dr. Şerif'i sever, onun diğer aydınlardan farklı olduğunu dile getirir. Halit'in dostluğu, arkadaşlığı Doktor Şerif'e karşı bir başkadır. Halit, Doktor Şerif'i samimi ve içten bulur:

“Severdi onu; ‘ötekilere benzemez o,’ derdi. Gerçi bilirdi, o da öteki yüksek memurlar gibi namazdan, niyazdan kopmuştu. Ama arada ciddi bir ayrılık vardı; Şerif, bunu bir marifet sanmazdı. Asıl önemlisi de namazında niyazında olanlara hor bakmazdı. Dahası da vardı: Bir gün, gün değil; işte gene böyle bir seher vakti uçup gitmekte olan sarhoşluğunu yeni bir kadehle tazelemiş, yandırmış olan doktor onun yolunu kesmiş; ...

-Halid ağa. Bak şu suratıma camiye girecek hal var mı?

Sağ gözünün kirpiklerinde bir damla yaş büyüyor, büyüyordu... Ve Halid bu yüzü seviyor, candan benimsiyor, tertemiz buluyordu” (Buğra, 1994: 41-42)

Günlerini Şehir Kulübü'nde günlerini geçiren aydınlar, halktan kopuk yaşamlarına devam ederler. Kulübün çaycısı, Doktor Şerif'i diğer aydınlardan farklı görür ve sever onu: “Ve, kaçır gibi yürüdü içeriye..hızlı hızlı. Ama dudaklarında gülücüklerin en tatlısı vardı; mutluydu. Doktoru sevdiği belliydi ve bunu doktor da biliyordu.” (Buğra, 1994: 108)

Doktor Şerif, Handan'a karşı beslediği aşk duygusunun karşılığının olmadığını anladığından beri acı çekmektedir. O sevdiği kadına sahip olamamanın acısını düşünmekten ziyade onun layığı olmayan birine “evet” demesinden korkmaktadır. Doktor Şerif, hiçbir zaman aşkının karşılığını alamadığı için Handan'a kin ve nefret duymaz. Kasabaya her gelenle öncelikle tanışarak dost olmaya lâyık bir insanın Handan'a da sahip olabileceğini düşünür. Çünkü onun dostluğa bakışında saygı vardır.

Mengüşoğlu'nun değer sınıflandırmasından yola çıkarak *Yalnızlar* romanındaki Rıza Candaş'ın araç değerleri benimsediğini görürüz. Ama Rıza Candaş'ın da bütün çıkarlarının, menfaatlerinin ötesinde temiz kalan bazı zamanlarının ve dostluklarının olduğuna da şahitlik ederiz. Doktor Rıza Candaş'ın üniversite yıllarında yaşadığı arkadaşlık, bu bozulmamış ve temiz ilişkiyi yansıtır:

“O gece, odaya beraber döndükleri gece, doktor ışığı söndürdükten sonra, kendisi için bile hâlâ belirsiz kalan duyguların şiir ve sıcaklık kattığı arkadaşlığının destanını okumaya çalıştı. O, bu arkadaşlığı, karanlık ve çirkef dolu yaşayışının insanlıkla, insan yüceliği ile tek bağlantısı saydığını anlatmak istemişti.” (Buğra, 2016c: 99)

Yağmuru Beklerken romanında amcası tarafından büyütülen Rahmi, kan bağı olmamasına karşılık en az amcası kadar sevdiği ve “Babam kadar severdim.” (Buğra, 2015b: 169) dediği Kenan Bey’e karşı yoğun bir hissiyat ve bağlılık hissetmektedir:

“Babam gibi severdim,” demişti. O zamana kadar hiç düşünmediği bir şeydi bu. Rahmi, sessiz geçen yemekte ve gece yarısına doğru bindiği trende, dalıp gidene kadar durdu üzerinde; ne kadar doğru olduğunu anlayınca da şaşırdı:

Kafası –hiç zorlamadığı halde- onu gerçekten şaşırtan bir ısrarla, bir Kenan Bey’e, bir amcasına takılıp duruyor, ikisi arasında mekik dokuyordu..duygu çıkınlarını didikleye didikleye. Ve hassas bir terâzinin keşelerine boyuna dirhemler atılır gibi.

Kefeler bir o yana, bir bu yana ağıyordu. Sonuç olarak- en çok buna şaşıyordu işte- sevgi denkti..hem de amcasını kayırma çabalarına rağmen. Asıl üzücüsü, sevgi üstünlüğü kazanamayan amcası sıra saygıya gelince dâvayı açıkça kaybediyordu.” (Buğra, 2015b: 169)

Osmancık romanında güzel bir arkadaşlığın kurulması Aya Nikola adlı haydutun yol keserek Mihail ve arkadaşlarına saldırması neticesinde gerçekleşir. Mihail ve arkadaşlarını Aya Nikola ve adamlarının elinden kurtaran Osmancık; içten, mert ve sevgi dolu bir arkadaşlığı başlatır. Osmancık’ın ezilenin yanında olması Mihail’i çok etkiler onun insan sevgisi ile dolu olması karşısında büyük bir hayranlık duyar.

Osman Bey, Konur Alp’ı Mihail’in evine yapılacak düşman baskını bozmakla görevlendirir. Mihail’in evine gelen Konur Alp, düşmana dersini verir. Ayrıca düşmana Osman Bey’in “dostluk” tan kastının ne olduğunu anlatır. Osman Bey’in, hiç kimseyi yenildiği için, naçar kaldığı için öldürmediğini söyler. O, ancak dostuna kast eden olursa onu öldüreceğini, dostunun düşmanına düşman olduğunu ve düşmanlıkta direneni de bağışlamayacağını bildirir.

Kendisine yapılan bu iyilik karşısında Osman Bey’e tüm kalbiyle bağlanan Mihail, bu dostluğa yönelişini ve bunun gerekçesini vefa duygusu, arkadaşının kendisine sahip çıkması olarak açıklar.

Mihail’in arkadaşlığa, dostluğa verdiği değer, Osman’ın annesi Cankız’ın cenaze töreninde de kendini gösterir. Osman ve ailesinin cenazeye karşı takındığı tavır, sevgi ve saygı Mihail’i derinden etkiler. Müslüman olmamasına karşın cenaze töreninde bir Müslüman gibi dua eder. Arkadaşının, dostunun ailesini sanki kendi ailesi gibi benimser, sever ve onların dertleriyle dertlenir:

“Mihail Kosses birden bire, bir uykudan uyanır gibi oldu ve farkına varıverdi ki o da Kayılılar gibi ellerini gökyüzüne açmıştır ve bir tek kelimesini bilmediği duaya katılmaktadır.

Ama Mihail Kosses’in –önemli bir ayrılığı- vardı: Onun gözlerinden seyrek ama iri iri damlalar sızıyor, yanaklarından dudak kenarlarına kayıyordu.

Mihail Kosses, dalgınlığından, bu gözyaşları ile uyanınca gene hiçbir şey düşünmeden ve uykuda yürürcesine, gitti birçok Kayılının yaptığı gibi bir adamdan bir kürek devraldı ve Cankız’ın tabutu artık görünmez olan mezarına toprak attı.” (Buğra, 1992b: 190)

Küçük Ağa’daki Niko ve *Osmanlık*’taki Mihail Kosses, dostluk değerini vermesi açısından iki önemli roman karakteridir. İkisi de gayrimüslimdir. Niko, çocukluktan beri birlikte büyüdüğü aynı havayı soluyup aynı topraklarda oynadığı Salih ile yaşadığı topraklara ve sevdiği insanlara ihanet ederek yoluna devam etmeyi tercih ederken; Mihail Kosses, dostu Osman Bey’e gönülden bağlanarak onun değerlerine, inançlarına yönelerek yaşamına devam etmeyi tercih eder. Niko ile Salih’in dostluğu biterken, Osman Bey ve Mihail Kosses’in dostluğu perçinlenerek devam eder. Yaşamdaki öncelikler ve tercihler dostlukların yönünü belirlemede önemli bir etmen olarak karşımıza çıkar.

Dünyanın En Pis Sokağı’nın iki kahramanı Yılmaz ve Fazıl arkadaşlardır. Fazıl, büyük bir gazeteden yazarlık teklifi alır ve işinden istifa eder. Bu durumu arkadaşı ile paylaşır. Yılmaz, biraz düşüncelidir. Yılmaz’ın sevinçli bir üslûpla arkadaşının neşesine ortak olmaması Fazıl’ı rahatsız eder. Oysa Yılmaz’ın bu endişeli duruşunun ardında “Acaba arkadaşına bir zarar gelir mi? Yoksa arkadaşım yanlış yolda mı?” gibi soruların oluşturduğu bir tablo vardır:

“-Bakıyorum, kaymakam bey kadar bile sevinmedin, dedi.

Yılmaz durdu, onun kolundan tuttu:

-Ben kaymakam bey değilim; senen arkadaşınım: Bu konu bana sevinip sevinmemeden önce daha başka şeyler düşündürüyor.” (Buğra, 1989: 32)

“Ve, gözlerinin içine –dostça hep- baka baka ekledi:

-Bilmem hazır mısın? Şöhrete yani?” (Buğra, 1989: 35)

Arkadaşının poliklinik kurma teklifiyle İstanbul’a gelen Doktor Yılmaz’ın yaşam ve his dünyasına dair yaşadıklarının anlatıldığı romanda Doktor Yılmaz, polikliniğin açılma safhasında sürekli vakit geçirdiği ve adına “Dünyanın En Pis Sokağı” dediği mekânda pek çok insanla tanışır. Bu insanlardan biri de Cevdet Usta’dır. Aşçılık yapan Cevdet Usta içkiye alışır ve sahip olduğu bütün ününü sıfırlar. Cevdet Usta’nın arkadaşı olan patronu bu durumdan rahatsız olmakta, arkadaşını sevmekte ve arkadaşının itibarını düşünmektedir:

“Bir şişe, iki şişe rakının davasında değildir patron. Onu ekşiten, lokantasının ve lokantası kadar sevdiği arkadaş Cevdet’in itibarıdır. Artık,

-“Yazık oluyor; nasıl kıyarsın ustalığına” demeye başlamıştır.”(Buğra, 1989: 108)

Bütün bu alıntılarla Buğra’nın romanlarında arkadaşlık ve dostluk kavramına dair çok güzel örnekler bulmanın mümkün olduğunu görüyoruz. Buğra, dostluğun deneyim, duygu, düşünce, istek, hayal ya da korkuların paylaşıldığı bir değer olduğunu kahramanlar üzerinden sergilemiştir. Bunun aksini düşünen kahramanların varlığı ile de bize bu değerın hayatı anlamlandırmadaki rolünü ve yaşamı daha anlamlı kılma, hayatımıza neşe ve mutluluk katma açısından önemini göstermiştir.

4.1.1.2.Aşk

Güncel Türkçe Sözlük’te aşk, “Aşırı sevgi ve bağlılık, sevi, sevda, amor” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanmıştır. Aşk bütün toplumlarda, her kültürde ve tüm zamanlarda var olmuştur ve hemen hemen her insanın yaşamının bir döneminde en az bir kez yaşadığı ya da yaşamayı umut ettiği bir duygusal durumdur. Aşk, duygusal yakınlıktır.

İki ayrı cinsin birbirine karşı duydukları bedensel ve ruhsal güçlü duygu, sevgi ilişkisi olarak da tanımlayabileceğimiz aşk, Tarık Buğra’nın romanlarında bazen doğrudan bazen de ana konuya eşlik eder tarzda yer alır. Örneğin *Dönemeçte* romanında romanının merkezine oturan aşk, *Osmancık* romanında ana konuya eşlik etmektedir.

Siyah Kehribar romanı, faşizm hâkimiyetindeki Roma’da geçmektedir. Sanat tarihi doktorasını yapmak için İtalya’ya giden Türk genci, burada Fernando isimli bir gencin yardımıyla romana konu olacak olayların içine dahil olur. Fernando’nun Siyah Kehribar adlı bir bara götürdüğü Türk genci, Fernando’nun arkadaşı olan Melina’dan etkilenir. Romanın ilerleyen bölümlerinde Melina’yı etkileyen bir takım olumsuzluklar Türk genci tarafından bertaraf edildikçe iki genç arasında bir aşk ilişkisi başlar. Ayrıca romanda özgürlük için uğraşan Fernando ve Sofiya’nın aşkı da üzerinde durulması gereken bir başka hikâyledir.

Siyah Kehribar adlı romanda Türk genci, hissettiği aşk duygusu ile son derece mutludur. Saadetini anlatacak sözcükler bulamamaktadır. Anlatıcı, bu sevgiyi çok romantik, kırılgan ve zarif unsurlarla dile getirir:

“ Melina aynı fısıltı ile:
-Aşıktan konuş, dedi.

Ve ben ona ömrümün en güzel cümlelerini söyledim. Hayır, Söylediklerimin daha güzelleri olamazdı. Olsaydı Melina’nın bana doğru tatlı, mahzun eğilişi, beni gözleriyle dinleyişi ve kalbimi ipek kanatlarıyla döven benim saadetim onları da, en eski dillerin lûgatlarına gizlenmiş bile olsalar

bulur çıkarırdı. Ben o akşam mavi yeşil ışıkların içinde bütün insanlığın ortak rüyası gibi gülümseyen Melina'ya bütün insanlığın tekrarlamak istediği destanı okudum.” (Buğra, 1991: 69)

Anlatıcı bu sevgide Türk gencini Melina'yla beraber doyurucu ve bütünleyici bir kaynaşmanın içine dahil eder. Çünkü aşk duygusu iki ayrı beni biz yapma işidir. Özünde bir olmayı gerektirir.

“Onunla her şey ne kadar sade, ne kadar kolay, böylece de ne kadar tatlı oluyordu Yarabbim! O, mümkün olabildiği kadar çok vermek için, en küçük kııntıları bile esirgeye esirgeye bir büyük hazine biriktirebilen ender kadınlardan biriydi: Ya hep, ya hiç.” (Buğra, 1991: 102)

Küçük Ağa romanı içerik olarak tarihî roman olduğundan aşk duygusu, eserde sınırlı bir şekilde yer almıştır. Roman, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve ordunun dağıtılmasıyla başlar. Mekân Akşehir'dir. 1919 yılının baharında Arabistan cephesinden dönen Salih, sağlam girdiği savaştan Çolak diye seslenilen yarım bir adam olarak dönmüştür. Çolak Salih, komşu kızı Raziye ile nişanlıdır. Savaşta sağ kolunu kaybeden yüzüne şarapnel gelerek tanınmaz olan ve sağ kulağının yarısı kopan Salih, hastanede kendine geldiğinde ilk olarak sevdiğini düşünür. Sevdiği ve bir gelecek düşlediği kadının onu artık bu haliyle istemeyeceğini düşünür. Hayallerinin yıkılışını aklına getirir. Salih'in sevdiği kadını kaybedişini anlatıcı şöyle dillendirir:

“Bir dünya çöker de insanın içi fenalaşmaz mı? Nitekim Salih hastanede kendine gelir gelmez ilk olarak Raziye'yi hatırlamış ve “bitti” diye düşünerek şarapneli bir kere daha yemiş gibi olmuştu.” (Buğra, 1992a: 16)

Hayallerinin yıkılmasıyla kendini içkiye veren Salih, çocukluk arkadaşı Niko ile günlerini geçirerek çöken ruhunun tesellisini içkide bulmaya çalışır. Akşehir'de hiçbir şey eskisi gibi değildir artık.

Bu esnada İstanbul'dan Akşehir'e Osmanlı Hükümeti'nin propagandasını yapmak üzere İstanbullu Hoca atanır. Padişaha ve onun temsil ettiği halifelik makamına son derece bağlı olan hoca, bilgisi ve olaylar karşısındaki cesareti ile de halkın sevgisini kazanmıştır. Hoca'yı savunduğu fikirlerden vazgeçirmek için uğraşan Kuva-yı Milliyeciler, başarılı olamazlar ve Hoca'yı ortadan kaldırma kararı alırlar. Hoca için çıkarılan vur emri, İstanbullu Hoca'nın kulağına gelmiştir. İstanbullu Hoca, evlidir; üstelik eşi hamiledir. Bu vur emri, hiç istemese de, Hoca'nın doğum yapmak üzere olan eşi Emine'yi bırakarak kaçmasına yol açar.

İstanbul Hoca'nın, Emine'ye karşı duyduğu sevgide şefkat yüklü bir tavır sergilediğini ve karakterin içinde bulunduğu sosyal ortam ve çizdiği portre gereği sevgisinde bir huzurun olduğunu görüyoruz.

“Çıkmadan önce, şekli bozulan fakat yüzü hele hele gözleri büsbütün melekleşen karısıyla ayaküstü konuştu. Sevgi içini dalgalandırıyor, genç kadına karşı duyduğu şefkat ise o kuvvet ve iman karışığı saadetini vakurlaştırıyordu.”
(Buğra, 1992a:276-277)

İstanbul Hoca'nın eşi Emine de kocasını çok sever ve ona en kalbî duygularla bağlıdır. Romanda norm karakter olarak karşımıza çıkan Emine'nin bu özelliğini anlatıcı şöyle ifade eder:

“...kocasını çok seviyor, onu kaybetmek istemiyordu.”(Buğra,1992a:277)

Kuva-yı Milliye taraftarlarının kendisini öldüreceğini öğrenen ve kaçmak zorunda olan İstanbul Hoca eşi ile vedalaşma sahnesinde içindeki sevgiyi dillendiremez. O aldığı terbiye gereği dilde çok olanın gönülde az olduğu mantığını güder. Ama okuyucu onun sevgisinin iffetli, asil, halis ve köklü olduğunu anlatıcının sayesinde anlar:

“Hocanın göğsünü bir aşk destanı zorluyordu. Fakat konuşmadı. Konuşmayı, gönlüne gelenleri söylemeyi bir çeşit hırsızlık sanıvermişti. Eğilip dudaklarını sıcak, taze ve terli alnına dokundurdu...”

“-Allah'a emanet olun canım” dedi ve bu sefer onu kuvvetle öptü. Bu artık Emine'nin de sezdiği, fakat üzerinde durmaya takat bulamadığı bir helâlleşme idi. Hoca gözleri biber kaçmış gibi yana yana odadan çıktı. İçi daha da yanıyordu.”(Buğra,1992a:325)

İstanbul Hoca'nın Akşehir'den ayrılmak zorunda kalmasıyla beraber zor günlerin içinde kendini bulan Emine, kocasının vurulduğu haberini almasıyla beraber aslında vurulanan kendisi olduğunu düşünür. Emine'nin evlendirilmesi gerekliliği gündeme gelir ve Emine kendinden yaşça büyük Çarıkçı Hasan ile nikâhlânır. Ama Emine'nin gönlünde İstanbul Hoca'ya duyduğu sevgi ve bağlılık hep vardır.

“Fakat nikâhları kıyılmış, yeni bir hak hukuk düzenine girmişlerdi. Aynı yatakta yatacaklar, vücutlarının sıcaklığını paylaşacaklardı ve Çarıkçı Hasan canı istediği zaman Emine'yi –onun canı istemese de- kucaklayıp öpebilirdi. Bunun aksini kimse –Emine'nin kendisi de dahil- kimse düşünemezdi. Nitekim pek seyrek de olsa böyle geceler olmuştu.

Ve Emine böyle gecelerden sonra, yalnız kalır kalmaz, kucaklarında Mehmed'i, dallı çiçekli teneke kaplı sandığının önüne oturur, kapağı açar, İstanbul Hoca için yaptırılan, onun için diktirdiği entarilerini, iç eteklerini,

ipek çarşafını, fesini, başörtülerini, gümüş ve altın kemerlerini dalgın dalgın elden geçirir, okşar, sonra da sessiz sessiz ağlardı.” (Buğra,1992a: 522)

İbiş'in Rüyası adlı romanda on iki yaşında tiyatro ile tanışan Nahit'in hayatı ve rüyaları anlatılır. Eserde anlatıcı Nahit'in tiyatroya olan sevdasını, fakat ailesinin buna izin vermeyişini, bunun üzerine Nahit'in evden kaçarak yaşadıklarını anlatır. Bir tiyatrodaki işe başlayan Nahit, İbiş rolü ile ünlenir. Bu tiyatrodaki tanıştığı Vedia'ya âşık olur. Roman, aşk değerini ulaşılmak istenen noktaya varılabilmek için bir itici güç olarak karşımıza çıkarır. Nahit, Vedia'ya olan aşkını Vedia'nın güzellikleri ve üstünlükleri üzerine kurgular:

“ Vedia, Nahit'i büyülüyordu. Tatlı, güzel, iffetli ve kültürlü idi. Fransız Lisesi'ni bitirmiş, Darülfünun'a giderken bir büyük rol için bir Türk hanımı aradıklarının öğrenince her şeyi –Nahit gibi- göze alarak sahneye çıkmıştı.” (Buğra,2016a: 27)

Nahit ile Vedia'nın evliliği, ikilinin arasına giren soğukluğun etkisiyle tehlikeli bir dönemece girer. Nahit'in arkadaşı Sadi'nin Nahit ile ilgili yalanı neticesinde de Vedia bu evliliği bitirir.

Nahit, Vedia'dan ayrıldıktan sonra gönlünü Hatice isimli bir kantocuya kaptırır. Nahit'in aşkı onu mutlu eden, ona neşe veren bir duygu zenginliğidir. “Çocuksu yanı hep canlı olan, sevgiye ve aşka muhtaç Nahit, Hatice'nin çekiciliğine kapılmaktan kendini alamaz. Hatice'nin de kendisine gösterdiği saygı ile karışık ilgiden yararlanarak ona olan sevgisini açığa vurur.” (Öztürk, 2004: 141)

Nahit'in Hatice ile yaşadığı aşk başını döndürmekte onu adeta dünyanın en mutlu erkeği haline getirmektedir:

“-Şimdi söylerim işte... seni deli gibi seviyorum da ondan, sana âşığım da ben ondan. Ondaki her şeye iyi, her sorduğuna onun için evet...” (Buğra,2016a: 193)

Nahit'in Hatice ile tanışması Nahit için hayatında yeni kapıların açılmasıdır. Her ikisinin de hayatı anlamlandırmaları aşk ve sanat iledir. Nahit'in beslediği bu duygular karşılıksız değildir. Hatice de ona karşı hissiyatını, Nahit'in evine gidip onun eve gelmesini beklediği zamanları şöyle dile getirir:

“-Senden de çok sevdiğim bir şey varsa, o da işte bu; pencerede seni beklemek. Varsın kar yağsın, yağmur yağsın, gökte yıldızlar parılsın veya fırtına olsun. Ben bazen dertleniyor, bazen sabırsızlanıyor, arada bir kıskançlık da bastırıyor haa, gerginleşiyorum ve canım artık şarkı söylemek bile istemiyor, ama her zaman çok, çok seviyorum seni beklemeyi ve sana kapıyı açmayı.” (Buğra,2016a: 208)

Firavun İmanı adlı eser, Tarık Buğra'nın İstanbul Hükümeti ile Kuva-yı Milliye arasında kalan halkın ayrılık ve birleşme zihniyeti doğrultusunda oluşturulmuştur. 5 Ağustos 1921'de başlayan romanda Sakarya Savaşı'nın zorlu günleri düşmanın yurttan atılışı ve yeni Türkiye'nin inşası üç-dört yıllık bir zaman dilimine yayılarak ele alınmıştır. Romanda Zile'de çıkarılmak istenen isyanı bastırmak için yola çıkan heyetin başından geçenler, isyancı Fuat Zahir'in (Ali Yusuf) yaşadıkları ve yaşattıkları yanında bölücü Hüseyin Sadi'nin hikâyesi de anlatılmaktadır.

Firavun İmanı'nda karşı cinse duyulan sevginin en güzel örneğini aslında fon karakter olarak yaratılmış ve varlığıyla her türlü olumsuzluğun timsali olan Ali Yusuf'un şahsında görürüz. Aşk duygusunun insanı nasıl değiştirdiğini, içinde bulunduğu tüm kötü duygulardan ve edimlerden nasıl sıyırdığını Ali Yusuf, Nemika'ya olan aşkıyla gösterir.

“Bu tanışma gerçek bir dönemeçti ve Ali Yusuf daha ilk karşılaşmada içinin titrediğini duydu. Kalbinde, o zamana kadar varlığını bilemediği bir bölgeye ışık düşüyordu.

Artık Ulvi Cihat'ın evinden ayrılışlarında, İzmir gecelerine yepyeni duygular taşıyor, bunlara isim takmak için tatlı tatlı uğraşıyordu. Isık çalmaya, nerede, ne zaman dinlediğini bilmediği türküler ve şarkılar mırıldanmaya başlamıştı. Çok geçmeden cümleyi buldu:

‘Nemika’yi seviyorum ve sevdiğim için mutluym.’’ (Buğra, 2016b: 44)

Anlatıcı, en olumsuz kişilerin bile sevgi karşısında nasıl değişebileceğini aşkın kişiyi olumluya sürükleyen yönünü bizlere sergilemek adına yaptığı kurguda mizacı gereği kötü olan Ali Yusuf'un, aşkı bir arınma aracı olarak gördüğünü söyler.

“O bu aşka, bu sevgiye, bu hayranlığa, ömrünün bu tek temizlenme, arınma tutkusuna, bütün küçüklüklerini, çirkinlik ve kötülüklerini yokmuşa döndürebileceğine inandığı için bağlanmıştı.” (Buğra, 2016b: 46)

Gençliğim Eyvah romanında başkışı olma görevini üstlenen bütün değerleri adeta değersizleştirmek için uğraşan kişi“ihtiyar” adıyla adlandırılmıştır. İhtiyar, dünyanın kendisi etrafında dönmesini ister. Bu dünyanın da kumpaslarla yönetilen kişileri vardır. Güliz bu kişilerden biridir. İhtiyar'ın yine dalaverelerle tuzağına düşürdüğü Delikanlı (Raşit) ile İhtiyar'ın kendi pis işlerinde kullandığı Güliz, birbirlerine tutkuyla âşık olurlar.

“Raşit-birden bire- mucize şehrin ikindisinde, mucizeler ırmağı hâline gelen Boğaz'ın bu hâlinde, karşısındaki kızın, Güliz'in kendisini sevebileceğini de... sevdiğini de düşündü.” (Buğra, 2015a: 139)

Gençliği robotlaştırarak onların içindeki güzel duyguların ölmesini isteyen İhtiyar, bu arzusunda başarılı olamaz. Çünkü aşk tüm yokluklara, eksikliklere, arayışlara ve ezikliklere karşı kazanılan bir başarıdır. Ve Raşit'in hissiyatıyla anlatılan yaşamın odağındaki aşka onu hak etmek ve ona layık olmak vardır.

“Aşk, ilk ergenlik günlerinden beri içinde idi.. var oluşunun ekseni gibi. Ve ölçüsüz gururunun ikinci bir adı olarak: Her şey aşka lâyık olmak, aşkı hak etmek içindi. Sabırla ve titizlikle.” (Buğra, 2015a: 147)

Kişiliklerine “İhtiyar”ın damgasının vurulmaya çalışıldığı ve dünyadaki tüm güzel duygulardan uzaklaşmaları beklenen Güliz ve Raşit içlerindeki en bozulmamış duygu ile karşımıza çıkarlar. Bu duygu, aşk ve sevgidir. Bu değer onların içe dönerek kendilerine yapıştırılmak istenen tüm kötülüklerden sıyrılmalarını sağlar. Anlatıcı aşka verdiği önemi romanın içinde bir başka romanın anlatıcısının ifadeleriyle dile getirir:

“(…)Yazıklar olsun destan yazmak arzusu duymayan gençlere. Yazıklar olsun âşık olmadan..sevgilisini bilmeden aşk uğruna, sevgili uğruna destan yaratmak şevkine kapılmayan gençlere!” (Buğra, 2015a: 328)

Aşk duygusu; beraberinde mutluluğu, saygıyı ve güveni de getiren ve isteyen bir duygudur. Sevgi, yaşandığı kişide güven duygusu ile taçlandırıldığında daha anlamlı yaşanır. Güliz’e tutkuyla bağlı olan Raşit de onu yaşantısının odak noktası haline getirir. İlişkinde tereddütler yaşamak istemez ve sevdiği kadına güvenmek ister. Aşk, yaşamda bir dönüm noktası, bir başlangıç olarak algılanır. Bu yüzden Raşit, sevgilisini ona duyduğu aşkın büyüklüğüne ve onunla var olduğuna inandırmaya çalışır.

“-Sen yapma... ne olur. Kıyma benim sevgime. Güven bana. Seni sevdiğime, ilk defa sevdiğime inan. Artık yalnız senin için..sevgim için yaşadığıma inan.” (Buğra, 2015a: 189)

Raşit yaşama sebebi olarak Güliz’i hayatının merkezine koyar. Çünkü yaşadığı aşk çok yoğun ve tutkuludur. Eğer yaşam, aşkın bulunmasıyla başladıysa aşkın olmaması yaşamın sonu demektir.

“Dünya Güliz’le dolmuştur; Dünya Güliz’den ibarettir; Güliz olmazsa Dünya yoktur!” (Buğra, 2015a: 215)

Romanda bütün yaşamının amacını insanları anarşiye, çürümeye, çirkinleştirmeye, yozlaştırmaya, yabancılaştırmaya kısacası insanı tek ve çırılçıplak bırakmaya adanmış “İhtiyar”ı düşünen Güliz; aşkın, sevginin ve hoşgörünün olduğu bir ortamda çirkinliklerin olmayacağını söyler.

“Aşk olsa, sevgi olsa, yumuşak, tatlı duygular ve hoşgörü olsa, ki bunların hepsi de gene aşka ve sevgiye bağlıydı.. İhtiyar gene olabilir miydi?” (Buğra, 2015a: 337-338)

Güliz, kendisinin sevgiyi tatmadan önceki halini ve İhtiyar’ın içinde bulunduğu ruh halini besleyen onları sevgiden uzaklaştıran şeyin bencillikler, tutkular, kendini beğenmişlikler, haddini bilmezlikler, hasetler, sevgisizlikler ve katlıklar olarak açıklar.

Bunlar İhtiyar'ı var eden kötü duygulardır. Oysa sevginin olması tüm kötülüklerin yok olması demektir.

“Romanda karşı güce ait kavramların temsilcisi olan İhtiyar'ın gençliği ve değerleri yozlaştırma çabası karşısında manevî duygular, sanat ve tabiat ön plana çıkarılır. Bölücülük ve yıkıcılığa karşı, aşk ve sevgi gibi yüce duygular insanları koruyan önemli güçler olarak ortaya koyulur.” (Yılmaz, 2005, 122-123) Bu durum romanda Güliz'in ifadesiyle şöyle yer alır: “Sevgi ve tabiat..İhtiyar'ın panzehiri, galiba bu.” (Buğra, 2015a: 339)

Roman boyunca Türkiye'yi bir kaos ortamına sürüklemeye çalışan ihtiyar, her türlü oyunu, kumpası; akıl, mantık ve kurgu ile yapacağını sanmaktadır. Ağına düşürdüğü insanları beş on sloganla yaşatmakta, sevgi, arkadaşlık, aşk, acıma, hoşgörü, yardım etme, el uzatma vb. değerleri yok saymaktadır. Fakat tüm bunları yaparken emrindeki adamların ruhları olduğunu hesaba katmamaktadır. Özellikle “aşk” duygusunu hiç düşünmez. Oysaki bu güçlü duygu insanın kişiliğinin en yüce değeridir. Anlatıcı bu yüce değeri Güliz ve Raşit karakterleri üzerinden bize sunarak kötülöklere meydan okur.

Dönemeçte romanı Tarık Buğra'nın çok partili hayata geçiş denemelerinin yaşandığı yıllarda, Akşehir ve yöre insanını anlatır. Ayrıca aydın halk arasında yaşanan ilişki çemberinin yanı başında Doktor Şerif, Handan ve Avukat Orhan arasında yaşanan bir aşk ilişkisi romanın kurgusu içinde yer alır.

Dönemeçte'de Handan ile Dr. Şerif arasında geçmişte ayrılıkla sonuçlanmış bir aşk yaşanmıştır. Handan başka maceralara atılarak yeni aşkların peşinde koşmak istese de Dr. Şerif'in sevgisi, içinde olağanüstü bir saygı ve dürüstlüğü barındırarak geçmişe teslim edilmiş ve anılar içinde hak ettiği yere konulmuştur. Onun Handan'a olan sevgisi sadece güçlü bir duygu değildir, Handan onun dünyasının bir düşüncesi, bir yargısı ve bir sözüdür. Dr. Şerif'teki sevgi geçeceğı benzemez, çünkü Dr. Şerif, yüce bir aşkın öznesidir:

“Şerif bu sonuca tam bir çilekeş gibi katlanmıştı. Bu sonucu değiştirmek için ne aşk hilelerine başvurdu, ne de olanlara ve olabileceklere bel bağladı. Dürüstlüğü ikinci bir din gibi benimseyen yapısı ve Handan'a beslediğı saygı aşkının ve genel olarak aşk anlayışının ikinci adı idi. Handan'ı ancak Handan kendisini istediğı sürece isteyebilirdi. Ve Handan artık kendisini istemiyordu. İnsan aşkın elde etmekten, sahip olmaktan başka yönleri de olduğunu ve aşkı asıl bunların yücelttiğini bilmeliydi. Şerif dürüstlüğünü bu inançla sürdürebileceğini düşünürdü.” (Buğra, 1994: 68)

Romanın en dramatik kurgularından biri Dr. Şerif'in hayata bakış açısındaki kaderci yaklaşımdır. Dr. Şerif, kader denen şeyin insanın mizacı olduğuna inanır. Mizaç da doğuştan getirildiğı için dıştan kaynaklanan hiçbir unsurun bunu değiştiremeyeceğini ifade eder. Romanın pek çok yerinde Dr. Şerif insanın hayat macerasını Şehir kulübünün bahçesindeki

havuzda bulunan fiskiye ve plastik top ile açıklar. Top bütünüyle suyun hareketine tâbidir. İçinde bulunduğu döngüden kurtulmaya çalışsa da bundan bir türlü kurtulamaz. Dr Şerif'e göre, top insan, fiskiye kaderdir. Hayat karşısında takındığı tavırda bariz bir kaderci anlayışı gördüğümüz Dr. Şerif, idealist ve romantik mizacı gereği Handan'la olan aşkında da ipleri kadere teslim etmiş ve pasif bir karakter sergilemiştir.

Doktor Şerif'in aşkı karşılıksız değildir. Handan da Dr. Şerif'i gerçekten çok sever, ama bilinçaltında bu sevginin oluşmasına olanak sunan Dr. Şerif'in Handan'ın annesine yaptığı övgüler ve üvey annesine yaptığı çekiştirmelerdir. Bu durum sağlıklı olmasa da Handan'ın Dr. Şerif'e bağlanmasına yol açmıştır. Handan, Dr. Şerif'i mutluluk kaynağı olarak görür. Hislerinin hayatını zenginleştirdiğine ve güzelleştirdiğine inanır:

“Handan kış tatili için gelmişti. Öyle deniyordu; aslında ise sırf Şerif içinde gelişi. Şerif onu ne kadar çok sevdiğini sanırsa sansın, Handan kendisine çok daha güçlü bir ihtirasla bağlanmıştı. İçindeki o giderilemez görünen, kendisini yarım saydıran boşluğun kaybolup gittiğini duyuyor, kendisini mutlu buluyordu. Bir genç kız için mutluluğun ne olduğunu anladığına inanıyordu. Hiçbir insanın onsuz edemeyeceği bir ikinciyi, Dünya'yı ve yaşamının anlamını birlikte getireni, varoluş sebebine ışık düşüreni bulmuştu. Handan'a göre böyle idi bu.

Sımsıcak, haz dolu, yücelten, hayatı dolduran, güzelleştiren, zenginleştiren duygular içinde yüzüyorlardı. Temizdi... tertemiz ve Tanrı katında gerekene uygundu ulaştıkları bağlılık.”(Buğra, 1994: 75-76)

Aşk duygusu beraberinde mutluluğu da tattırır sevenlere. Handan, babasının borçlarını ödemesi için Eczacı Celal'le evlilik kararı aldığı anda eskiye ait duygularını Dr. Şerif'e söylerken sevgisinin büyük bir saygıyı da beraberinde ve bitmemek üzere barındırdığını dile getirir:

“-Sevmiştim ben seni... bir genç kız nasıl ve ne kadar sevebilirse öyle. Uzanıp elini tuttu Şerif'in.

-Saygım gene öyle... sana karşı. Ömrüm oldukça da sevgiyle anacağım seni. Sen benim ilk sevgilimsin. Bambaşka bir şeydir bu. Bana mutluluğu tattırdın sen. ” (Buğra, 1994: 153)

Önceleri birbirlerini gerçekten seven Şerif ve Handan'ın duyguları karşılıklıdır. Fakat daha sonra Şerif'in Handan'ın üvey annesini övmesiyle başlayan süreç, bu ilişkinin üzerine toprak atmıştır. İlişkinin girdiği bu çıkmaz Handan'ın karşısına Orhan'ın çıkmasıyla farklı bir boyut kazanır. Sevdği kadının başka bir adama ilgi duyması Şerif'i iç dünyasına döndürür. Çoktandır bir hesaplaşma içinde olduğu, varoluş sebebini sorguladığı dönemde Handan'ın bu tavrı Doktor Şerif'i bir değişimin eşiğine getirir. Aşkın duygu yoğunluğu Doktor Şerif'i gören, duyan, bilen ve sorunlara çözüm üretmek için çaba sarf eden bir aydın

olmasını sağlar. Aşk duygusunun sancısı Doktor Şerif'i adeta yeniden dünyaya getirerek ikinci bir doğumu yaşatır.

Kervancılar Çiftliği'nin varisi olan Murad Kervancı etrafında dönen aşk ilişkilerinin anlatıldığı *Yalnızlar* romanında Murad ve akrabası olan Hurrem arasında çocukluktan beri bir gönül bağı vardır. Murad'ın hukuk fakültesini bırakarak hayali olan müzik ile uğraşması Hurrem'in annesi tarafından hoş karşılanmaz ve dolaylı olarak Murad ve Hurrem arasındaki aşkın evlilikle sonuçlanamayacağını Murad'a hissettirir. Sonradan yaşamlarına dahil olan Dr.Rıza Candaş'ın genç kızın aklını karıştırmasıyla Hurrem ve doktor evlenir. Murad hayalleri yıkılmış bir vaziyette kalır. Aşk duygusunun varlığı devam ederken sevilen kişinin bir başkasının eşi olması, Murad'ı derinden yaralar:

"...Haa, öyle ya; karımı çok iyi tanıyacaksınız: Hurrem'le evlendim ben.

Doktor, sıkmakta olduğu elin bir serçe gibi titrediğini-hazla- duydu. Ve, her zamanki gülüşüyle uzaklaştı.

Murad'ın yüzü hep gerili kaldı. Dudakları da sımsıkı. Doktorun söylediği ismi anlayamamış gibiydi. Hatta, hiçbir şeyi duyup işitemeyeceğe benziyordu. Macit sormak zorunda kaldı:

-Ne oldu?

-Hiç

-Hiç de..

Murad'ın gözlerine bakıyordu; kirpikler ıslanmıştı.

Murad güldü; işaret parmağıyla kirpiklerini sıvazlamıştı, şimdi o ıslak parmağa bakıyordu:

-Bu mu? Gönül acısına karşı demagoji. Acının bu kadarına bile dayanamadı zavallı gözlerim. Bense, acıyı sever, acının yaratıcı uyarılarından hoşlanırım sanırdım kendimi. Oysa, işte, acıların en güzelini iki, üç damla gözyaşında eritip ferahlamak istiyorum.

Laftı bunlar. Aslında müthiş sarsılmıştı: Kendi kendini küçültmek, gülünçleştirmek, yok etmek, bu sarsıntıdan böylece kurtulmak istiyordu..."(Buğra. 2016c: 37)

Murad çevresinin değer yargılarını kabul etmeyen, onların kabul ettiği başarıları küçümseyen bir yapıya sahiptir. Bu yüzden de bütün hayallerini Hurrem'e duyduğu aşkın ardına gizler. Yaşantısını aşk ve sanatla sınırlı tutan Murad, yaşadığı hayal kırıklığı ile kendini içkiye, kumara ve kötü alışkanlıklara kaptırır.

Evliliğinde aradığı mutluluğu bulamayan Hurrem, kocasının Yenice Köyü'ne gitmesini bahane ederek Murad'ı arar ve bu durumu ona haber verir. Aslında amacı Murad'a olan hislerinin karşılığının olup olmadığının adeta bir sağlamasını yapmaktır. Murad'ın yanına gelmesiyle hislerinin karşılıklı olduğunu anlar.

Şükriye, Yenice Köyü'nde Murad'ın beşik kертmesidir. Murad köyden ayrıldığından beri adeta onun hayalini sevmektedir. Günün birinde Murad'ın köye döneceğini öğrenir.

Doktor Rıza, Şükriye'ye bir hayale âşık olduğunu hatırlatır, ama Şükriye hislerinden vazgeçeceğı benzemez. Çünkü sevmek sadakati gerektirir:

“-Beni dinleyin.
 -Hayır artık.
 Şükriye bir kararı açıklamıyor, rica ediyordu. Doktor;
 -Doğrusu da bu, dedi.
 Ama konuşmayı sürdürmek isteyen Şükriye oldu:
 -Ne diyeceğınızı biliyorum; fakat ben Murad'ı seviyorum.
 -Hayalleri sevmek kolaydır. Sizin altı yılınız bir hayal uğruna gitti, bir hayal uğruna... anlıyor musunuz?” (Buğra. 2016c: 164)

Yaşadığı aşkla yaşamında yapmak istediğı pek çok şeyi gerçekleştiremeyen Murad, mazisindeki kayıpları ve yenilgileri kendine bir ders vesilesi olarak düşünür ve aşk karşısında yenilişini yeni başlangıçlara ulaşmak için bir araç yapar, babasının ifadesiyle “düştüğü yerden bir avuç toprakla kalkar.”

Yağmur Beklerken'de yazar, Serbest Fırka dönemini ele alıyor ve aynı dönemde Türkiye'deki büyük kuraklıkla siyaset arasında paralellikler kurarak, yine bir Anadolu kasabasından, Türkiye'nin içinde bulunduğu meseleleri ortaya koyuyor.

Romanın siyaset merkezli olması sebebiyle aşk değerinin sınırlı kaldığı eserde, bu duyguyu Avukat Rahmi'nin eşine karşı beslediğı hissiyat olarak görebiliyoruz.

İçinde bulunduğu durumlarla ilgili olarak karısıyla konuşan Rahmi, eşinin onu kendi olduğu için sevdiğini söylemesi üzerine çok mutlu olur. Zaten sevgide aslolan kişinin sahip olduğu maddiyatın değil, bir bütün olarak şahsiyetin sevilmesidir ve Güldane (Rahmi'nin eşi), eşine, bir insanın sevilmesi için maddiyatın yeterli olmadığını kendi çevrelerinden verdiği bir örnekle çok güzel açıklar:

“ Çocukların başı için söyle Gül..bu ev elimizden gitse de beni gine seven mi?
 Güldâne seziyor; bu akşam başka akşam. Önemli bir şeyler dönmüş olmalı. Ama ne? İşte bunu kestiremiyor.
 İşve artık yerini ağırbaşlılığa bırakmıştır:
 'Eve değıel, ere vardım ben.'
 'Olcağından değıel ya.. mesel olsun deye söylerim..çocuklar beni, heç bi şeyciğim olmasa da gine severler mi?'
 'O nasıl söz öyle, herif? Helbette. Babalarını sevmeyecekler de malı mülkü bol deye Sümüklü Süleymanı mı sevceklermiş!'
 Sümüklü Süleyman buluşu bir hârikadır: Kasabanın en zengini ve en hor görüleni, en onursuzu!
 Rahmi gözleri dolu dolu, gülüyor:
 'Sağ ol avrat..“ (Buğra. 2015b: 109-110)

Rahmi ile Güldane'nin sevgisi bir kadınla erkeğin yaşayabileceği bütün oyunlardan, komplimanlardan sıyrılmış ham, fakat aile birliğini ayakta tutacak kadar temelde sağlam, güvenli bir limandır.

Kafası mebusluk teklifi ile meşgul olan Rahmi, eşinin bu durumdan duyduğu rahatsızlığı bilmekte ve eşinin gönlünü almaya çalışmaktadır:

*“Rahmi okkalı bir yudum içiyor ve arkasından mutfağa gidiyor. Güldâne tehlikeyi sezmiş gibi..tetikte. Ama uyutuyor onu; rafa uzanır gibi yapıyor ve ânî bir dönüşle saldırıveriyor, şap diye öpüveriyor gıdığını Güldâne'nin. Güldâne;
'Deli, 'derken, o;
'Vur şinci istersen,' diyor.” (Buğra. 2015b: 226)*

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş dönemini Osman Bey, ailesi, hisleri ve hayalleri üzerinden anlatan *Osmancık* romanında sevgi değeri; aile, saygı, törelere uygunluk ve devletin bekâsı etrafında şekillenerek karşımıza çıkıyor.

Osman Bey, Şeyh Edebalı'nın kızı Malhun Hatun'a tutulmuştur. Ne var ki Şeyh Edebalı, Osman Bey'in takındığı delişmen ve olgunlaşmamış tavır gereği bu evliliğe razı olmaz. Kızın bir başkası ile evleneceği düşüncesi Osman Bey'i çok üzer. Bunun üzerine Osman Bey, Malhun Hatun'un önüne çıkarak onunla kaçması teklifinde bulunur. Bu teklife verdiği cevapla Malhun Hatun hem ailesine olan bağlılığını sergiler hem de Osman Bey'e olan sevgisini dile getirir. Sevgisinin karşılıklı olması karşısında Osman Bey rahatlar:

*“-Babamın istemediğine, olsun diyemem; amma, babam istese bile, istemediğime, olmaz diyebilirim.
Osman deli gibi sevmekte ve artık, sevildiğine inanmaktadır...” (Buğra. 1992b: 56)*

Osmancık'tan Osman Bey olma yolunca ilerleyen tarihî kahramanımız tutkuyla âşık olduğu Malhun Hatun'a kavuşmak ister. Fakat onun olgunluğa erme süresi hayli zaman alır. Bu noktada Malhun Hatun, Osman Bey'in çıktığı hayat mücadelesinde ve ülküsünde adeta bir bayrak ve bir tümleyicidir. Onun aşkı sayesinde kelimeleri, cümleleri yavaş yavaş, ama kesinlikle değişmektedir. Artık eskisi gibi vara yoğa bağırılmaz ve duygularını beyniyle harmanlayarak kararlar vermeye başlar. Annesinin ona çocukken anlattığı hikâyelerdeki Zümrüt Anka'sı Malhun Hatun'dur. O hayallerini süsleyen Kaf Dağı'na ulaşmanın yolunun Malhun Hatun'dan geçtiğine inanmaktadır. Yaşadığı zorlu değişimde ruhsal gelişiminin aynası olarak Malhun Hatun'u görür:

*“-Ben, Ede Balı, ıldızlara varacak gidecek yolu bildim. Ben, Ede Balı,
o yolu açmak için ne gerektiğini bildim. Anam Kaf Dağı'nı aşan şehzâdeyi*

anlatırdı. Onun Zümrüd Anka'sı varmış. O yollara Zümrüd Anka gerek, Ede Balı. Benim Zümrüd Anka'm Malhun Hatun'dur; ver ki bana, dünyayı küçülteyim, Ede Balı.” (Buğra. 1992b: 99)

Osman Bey ile Malhun Hatun evlenir. Bir süre sonra Malhun Hatun hamile kalır. Malhun Hatun, bir kız çocuğunun olmasını isterken Osman Bey bir oğlunun olmasını istemektedir. Aralarında geçen konuşmaların ardından birbirlerine olan sevgileri Osman Bey'in eşine duyduğu hayranlıkla dillendirilir. Bu sevgide minnet, hayranlık ve Tanrı'nın onların yüreklerine düşürdüğü bir ışık vardır:

“Osman ona sevgiyle, minnetle, hayranlıkla baktı. Kapıldığı cezbeden uyanmadığı belliydi, ama sesi basıklaşmış, yumuşamıştı:

-“Sen benim Zümrüt Anka'msın.. bilirim ben..İtburnu'ndan beri bilirim ben.. inanırım ben; Tanrı'nın düşürdüğü ışıktır bildiğim.” (Buğra. 1992b: 177)

Osman Bey ve Malhun Hatun'un çocukları olur. İkisi de bundan çok mutludur. Öyle ki bu durum iki farklı bedenın aşkla bir yürek olması olarak dile getirilir. Sevmek bir olmaktır, özümsemektir:

“...O zaman, Osman Bey ona döner, gülümserdi. Malhun Hatun da anlardı ki, kocası için artık yoktur; ama bu daha güzeldir, çok daha tatlıdır; çünkü artık kocasındadır: Osman Bey Malhun Hatun'unun özümsemiştir. Malhun Hatun ile bir olmuştur; Malhun Hatun ondadır, onun dışında değildir... onun dışında olmayacaktır. Malhun Hatun bu aşkla gururludur ve mutludur.” (Buğra. 1992b: 205)

Osman Bey İnegöl'ü almak için yola çıkacaktır. Eşiyle yaptığı son konuşmasında aralarındaki sevgi bağı kuvvetle kendini gösterir. Ola ki bir ölümle karşılaşılacak olursa, Malhun Hatun başka birini düşünmeksizin ölene kadar gelecekmişçesine kocasının yolunu gözleyeceğini dile getirir:

“-Benim gönlüm ışığı Zümrüd Ankam; Orhan için ve karnındaki çocuğum için varlığım da, yokluğumda da sana güvenirim. Bana bir hâl olursa, baban ulu Ede Balı'nın evine git ki; Orhan öyle eyi beğ yetişir. İmdi bana hakkını helâl et, candan tatlı Malhun'um.”

Malhun Hatun, oturdukları sedirden Osman beğın dizleri dibine kaydı. Başını, tuttuğu kocaman ve kuvvetli ellerine yasladı:

“-Gözüm açıp gördüğüm, gönül verip sevdiğim, Orhan'ımın ve karnımdakinin babası: ne ki buyurursun. Hep uyarım; ecel gelene kadar yoluna bakarım; yokluğun duymam ve duyurmam; alnıma yazılanı ar saymam, keder saymam. Allah'ın seni koruyup bize bağışlayacağına da inanırım.” (Buğra. 1992b: 220)

Sonuç olarak Tarık Buğra'nın romanlarında aşk duygusu doğrudan ya da dolaylı olarak işlenen bir tema olarak yer almıştır. “Aşk”ın insanı mutlu eden bir duygu oluşu, onu hayata bağlayan etkisi, olumsuz kişiliğe sahip insanları bile değiştirip dönüştürdüğü, kişiyi güçlü kıldığı, ona inanç ve güven yüklediği karakterler üzerinden okuyucuya aktarılmıştır.

4.1.1.3. Aile ve Akraba Sevgisi

Güncel Türkçe Sözlük, aile kavramını şöyle açıklıyor: 1. Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik:2. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü: 3. Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü. 4. hlk. Eş, karı.(www.tdk.gov.tr)

Toplumun temel direği ailedir. Çocuk sevgi kavramını ilk olarak aile içinde görür, öğrenir ve geliştirir. Sevgi dolu bir ortamda yaşayan bir çocuk mutlu olur. Sevginin karşılıklı olduğunu ve bunun verildikçe çoğalan bir duygu olduğunu öğrenen birey, yaşamı daha pozitif olarak algılayıp sürdürecektir.

Bu bölümde başta anne ve baba olmak üzere kardeş ve kan bağı olan akrabalar arasındaki sevginin Tarık Buğra'nın romanlarında ne şekilde işlendiği ele alınacaktır. İnsan sevgisinin öncelikli olarak sıklıkla vurgulandığı Tarık Buğra romanlarında, mutlu olmanın olmazsa olmazı insanlar arasındaki sevgi bağı olarak gösterilmektedir.

Siyah Kehribar romanında Leonorda, *Siyah Kehribar* adlı barda garsonluk yapmaktadır. Leonordo'nun Barbaryo adlı oğlu vardır. Barbaryo, babası tarafından çok sevilir. Leonordo oğluya gurur duyar:

“Evet, Barbaryo benim oğlumdur. Bunun için kalıbımı basarım. Üstelik onunla iftihar ediyorum”(Buğra, 2011: 21).

Küçük Ağa romanında cepheden gelen Salih'i karşılayan annesi oğluna öyle bir şefkatle sarılır ki bu sevginin tarifi yoktur:

“Merdivenin ortasında kucaklaştılar. İhtiyar kadıncağz nasıl da bir kuvvetle sarılıyordu oğluna!...
Bu kolları çözmek için ecelin kuvveti bile az gelirdi.” (Buğra, 1992a: 17)

Anne ve evlat arasındaki en büyük bağ sevgidir. Annenin çocuğuna duyduğu sevgi karşılıksız ve çıkarsızdır. İnsanın emek verdiğini sevmesi mantığıyla çocuk en çok sevilendir. Salih'in annesi de çok sever oğlunu. Evlerindeki ilk gecede defalarca odasına gelerek üzerini örter. Güneşin ağarmasıyla beraber oğlunun yüzünü görmesiyle şok olan

yaşlı kadın çocuğunun acısıyla yanıp tutuşur. İnsanın sevdiğine zarar gelmesi hele hele de çocuğuna bir zararın dokunması bir anneyi derinden yaralar. Sevginin büyüklüğünün sevilene bir zarar gelmesi halinde duyulan acıyla doğru orantılı olduğu karşımıza çıkar:

“Anası sık sık uyanmış, her uyanışında da giderek üstünü sıkı sıkı örtmüştü. Salih bunları da fark etmedi. Sabah namazından yarım saat kadar sonra idi. Salih hâlâ inliyor, horulduyor, yarım yamalak kelimelerle sayıklıyordu. Kadın üstünü yine açmıştır diye odaya gitti.

Şafak söküyordu. Yağmur dinmişti. Gök masmavi, pencereleri doğuya bakan oda güneşin ilk ışıkları ile aydınlıktı ve Salih'in yüzü olduğu gibi görüliyordu: Sağ kulak yarım, yanak paramparça, yırtılmış dudağın aralığından görünen kırık dişler...

Kadının gözleri büyüdü, büyüdü ve donup kalan gözkapaklarının arasında camlaşıp kaldı. Bir “hihh...” hepsi o kadar ve sersemlemiş bir halde, kaçır gibi dışarı fırladı, merdivenleri yuvarlanır gibi indi, mutfığa girdi, raftan bir sahan aldı, onu tekrar yerine koydu, ekmek tenceresinin kapağını açtı kapadı ve hasır iskemleye çöküp kaldı.

Artık iki yanına sallana sallana ağlıyor, sesini boğmaya çalışarak “Salihim, Salihim” diye inliyordu.”(Buğra, 1992a: 25)

Salih içinde bulunduğu kötü durumu bir kader olarak kabul etmemiş ve düşmanı yurttan atabilmek için Kuva-yı Milliyecilerin arasına katılmıştır. Bir süre geçtikten sonra Akşehir'e gelir ve annesini ziyaret eder. Salih, annesini oğlunun talihsiz kaderi karşısında hiçbir şey yapamayan tüm annelerin çaresizliği içinde adeta evden ayrılmadan önce oturduğu yerde yerinden kalkmadan aynı şekilde yüreğine çöreklenen acıyla oturur bulmuştur. Annesinin koşulsuz ve fedakâr sevgisi karşısında Salih de annesini sever, onun duygularına değer verir. Onu kırmak, üzme istemez. Aralarındaki sevgi bağının her şart ve durumda devam edeceğini bilir.

Gösterdiği başarı neticesinde Mustafa Kemal tarafından bizzat taltif edilmek için Ankara'ya yollanan Küçük Ağa, geceyi geçirdiği mekânda geçmişini hatırlarken ardında bıraktığı ve çok sevdiği ailesini unutmasının mümkün olmadığını söyler:

“Küçük Ağa buz gibi odada, çifte yorganın altında yatağını nefesiyle ısıtmağa çalışırken tekrarlamaktan da kendini alamıyordu:

“-Acaba İstanbullu Hoca'yı keşfetti mi?”

İstanbullu Hoca keşfedilmemeli, üzerine vur emri çıkan bu adam Allah'ın mağfiretine bırakılmalı idi. Fakat Küçük Ağa'nın kendisi İstanbullu Hoca'yı, mâzisini unutamıyordu, unutamayacaktı da. Emine nasıl unutulur, Mehmed nasıl unutulurdu?” (Buğra, 1992a: 589)

İbiş'in Rüyası'nda romanın kahramanı Hatice, babasının ölümü üzerine annesi ve kardeşini yanına alır. Çocuğu olmadığı için kocasından ayrılmak zorunda kalan Hatice, geçim sıkıntısı ile karşı karşıyadır. Annesi hastadır ve ilaçlarının alınması gerekmektedir.

Kardeşi ise okuyacaktır. Hatice annesi ve kardeşini o kadar sevmektedir ki gerekirse kendi yaşamından ödün vererek aklı başında bir adamın kapatması olmaya rıza gösterecektir. (Buğra, 2016a: 204)

Firavun İmanı'nda Hüseyin Avni yaşadığı haksızlıklar karşısında ölmeyi istemektedir. Karşılaştığı emir eri Mehmet ile konuşunca yaşamının dürüstler için kalpleri yıkanmışlar için daha kolay olduğunu düşünerek ve ailesine duyduğu sevgi neticesinde bu duygudan uzaklaşır. Yaşamına çocuklarını sağ ve salim olarak yetiştirme isteğiyle devam eder. (Buğra, 2016b: 228-229)

Dönemeçte'de annesini yıllar önce kaybeden Handan, trenden inip ilçeye dönerken onu bekleyen babasına, yüreğindeki tüm sevgiyi açığa çıkarmak istercesine sarılır: “Birden heyecanlandı, gençliğini buldu, atlayıverdi babasının boynuna. Sıkı sıkı kucakladı ve öylece kaldı.” (Buğra, 1994: 20)

Romanda yaşadığı güvensizliği birilerinin üzerine yıkmak isteyen Handan, içindeki bu olumsuz duyguları babasına yöneltir, ama evlat olarak babasını o kadar sever ki bunu yapamaz. Neticede Handan, benliğini saran adeta annesinin katili olarak üvey annesini görür ve bütün kötü duygularını suçu, günahı olmayan üvey annesine yöneltir. (Çağın, 1993: 58)

Yalnızlar romanının kahramanlarından olan Murad Kervancı'nın teyze kızı Şükriye, çiftlikte teyzesi ve babası ile yaşamaktadır. Babası Hüseyin ile Şükriye arasında çok güzel bir sevgi vardır. Bu yalın ve içten sevgi dışarıdan görenleri imrendirecek hatta kıskandıracak kadar güzeldir:

“Az sonra da Hüseyin bey, gerçekten yepyeni, ama modası çoktan geçmiş, sandıktan çıkarıldıkları da belli elbiseleri ile, çiftliğe..ve dünyaya çok uzaklardan gelmiş bir yabancı gibi, pencerede göründü. Pervaza dayandı; gülümsüyor ve mutluluk saçıyordu. Şükriye de sevgi dolu bir canlılıkla, ona eliyle işaret ederek;

-Gel, dedi; içeri gel.

Hüseyin Bey gülerek göz kırptı:

-Hele sen gel bakayım.

Şükriye hızla pencereye gitti. O da gülüyordu ve Hurrem onların birbirlerini ne kadar sevdiklerini ve bu sevgi patlaması için minicik ümitler beslediklerini artık iyice anlıyordu..gene kıskanıyordu.

Şükriye pencerenin önünde, elleri arkasında, dimdik ve bir çocuk çapkınlığı ile gülerek duruyordu. Hüseyin Bey;

-Eğil bakayım, dedi.

Şükriye eğildi, o da kızını yanağından öptü:

-Oooo.. işte böyle.

Şükriye onun saçlarını okşadı.”(Buğra, 2016c: 148-149)

Yağmuru Beklerken romanının kahramanı Avukat Rahmi anne ve babasını küçük yaşta kaybetmiştir. Amcası Rıza Efendi tarafından büyütülmüştür. Rıza Efendi, Rahmi'yi çok sever. Rahmi de bu sevgi karşısında kayıtsız değildir. Amcasını babası gibi sever. Çünkü amcasının üzerindeki emeği karşısında ona sonsuz bir minnet ve şükran duyar. Ömrü olduğu sürece de gönül bağı hissedecektir. (Buğra, 2015b, 170)

Osmancık'ta, Osman Bey kendisini beyliğe taşıyacak güce sahip olarak görmektedir, ama ağabeyi Gündüz'ü kırabilme ihtimali karşısında huzursuz olmakta ve nefsiyle mücadele etmektedir. Çünkü ağabeyine karşı olan sevgisi ve saygısı o kadar büyüktür ki onu kırmak düşüncesi bile Osman Bey'i huzursuz eder. Yazar soy sop kavramını ve bunların birbirlerine olan sevgilerini o denli yüce olarak dile getirir ki bu da "İnsanları bir arada en iyi sevgi tutabilir." ifadesinin adeta açıklamasıdır:

*"Osman, anlattı bunları Malhun Hatun'a ve:
-Bana doğruyu göster. Malhun'um, dedi.
Malhun Hatun, epey düşündükten sonra konuştu:
-“Ağan Gündüz beğden yana dertlenme, yiğidim. Herkes iyi bilmektedir ve ben de bilirim: Onun isteği yürektendir. Sana sevgisi ve güveni katıksızdır; hastır. Sen kendini tart. Gereken budur, derim. Dilersen, bir de babamla söyleş; kuşkuların bitsin; rahata er.”
Osman, her ne kadar dalgınlığından sıyrılmadı ise de;
-Doğru dersin, dedi.” (Osmancık. S;115)*

Osmancık romanı aile bireylerinin arasındaki sevgiyi sergilemesi açısından oldukça zengin bir eserdir. Bu romanda birlik ve bütünlüğün sevgiyle beslenerek nasıl bir ulus yarattığını görmekteyiz. Korumanın, paylaşmanın, saygının kısaca insana dair tüm güzel değerlerin kaynağını oluşturan sevgi, bu romanda da ilmik ilmik işlenerek okuyucuya sunulmuştur:

Osman Bey'in yeğeni Bay Koca ile olan ilişkileri de bunlardan biridir. Osman Bey yeğenini adeta kendi evladı gibi sever, ona yol yordam gösterir, onu hayata hazırlar:

*"Osman beğin Bay Koca'yı herkesten çok sevdiğini bütün oymak bilirdi. Bay Koca'nın da, emicesi Osman beğ hayranlığı besbelliydi:
Bay Koca serpilmeye başlayıp da, ne yiğit olacağını gösterdikten sonra, Osman onu: "Hudâ bana oğul bağışlamayacaksa, gamımı giderecek, gönlümü şenlendirecek, güvencimi koruyacak yeğenim" diye severdi
Malhun Hatun'dan sonra, Osman, oğlu ve oğulları olacağına, Allah bir gibi inanır olmuştu; bu yüzden de, bir yıldan beri, Bay Koca'yı; "Benim özlü oğul muştusu yeğenim" diye seviyordu." (Buğra, 1992b: 150)*

İnegöl'ü ele geçirmek isteyen Osman Bey, kendisiyle birlikte saldırıya katılmak isteyen yeğeni Bay Koca'ya bir zarar gelmesinden korkar. Çünkü sevgi, sevilene gelen zararın ziyadesiyle hissedilmesi demektir:(Buğra, 1992b: 224)

Osman Bey, Kulacahisar'ı kendi topraklarına kattığı müjdesini getirdiğinde annesi Cankız son nefesindedir. Sevginin sadece bir duygu olmadığının bir hareket, bir eylem olduğunun en güzel sahnelerinden biri yaşanır anne-oğul arasında:

“Osman, anasının kendisini işitip işitemediğini anlayamadı. Bunu kimse bilemezdi. Fakat ona öyle geldi ki, Cankız kendisine çok şey söylemiş ve kendisinden çok şey istemiştir. Ve Osman bunları çok açık olarak anlamıştır. Onun kendisinden istedikleri için söz verir, yemin eder gibi:

-“Anam benim, gözüün arkada kalmasın” dedi. Avuçlarının içinde tuttuğu eli koklaya koklaya öptü, yüzüne, gözüne sürdü.” (Buğra, 1992b: 189)

Hayata gözlerini yuman Cankız bütün aileyi derin bir acıya boğar. Çünkü Cankız, bütün çocukları, gelinleri, torunları ve oba halkı tarafından çok sevilmektedir. Cankız'ın herkesi sarıp sarmalayan sevgisi karşısında kimse kayıtsız değildir. Sevgisi büyük olanının kaybı karşısında duyulan üzüntü de büyük olmaktadır. (Buğra, 1992b: 190)

Sevgi, bazen kelimelere ihtiyaç duymadan göz göze bile yaşanacak engin duygulardan biridir. Osman Bey'in oğlu Orhan, dövuştüğü ayıyı yere yıkmayı başarmış ve postunu annesine hediye etmek için getirmiştir. Oğlunun yiğitliğiyle gururlanan Osman Bey sevdiği evladıyla yüceliyordu. Baba, çocuğun öğretmeni, yol arkadaşı, yaşam macerasındaki kılavuzdur. Bu nedenle baba sevgisi daha çok “Seni seviyorum, çünkü umutlarımı gerçekleştiriyorsun.” sözü ile karakterize edilir(Aydın, 2002: 43) :

“Şimdi baba, oğul karşı karşıya idiler. Göz göze idiler. İkisinin de çene kemikleri hafifçe oynuyordu ve ikisinin de dudakları sımsıkı kapalıydı.

Ve Orhan'ın boyu babasından birkaç parmak uzundu. Ve tek benzemeklik de bundan ibaretti. Saçların, gözlerin, tenin rengi, burunlarının kıvrımı aynı. Ve, artık, Orhan'ın bıyıkları da gür.

Orhan, eğilip Osman beğın elini öptü. Osman beğ de onu kucakladı; omuzlarından öptü. Malhun Hatun'a birlikte gittiler.” (Buğra, 1992b: 311)

Sonuçta Buğra, romanlarında akraba sevgisine önem vermiş, akrabalık bağının kişiyi güvende hissettiren bir duygu olduğunu işlemiştir. *Küçük Ağa, Yalnızlar, Yağmur Beklerken* ve *Dönemeçte* romanları bu sevginin en yoğun olarak işlendiği romanlardır.

4.1.2. Nesnelere Yönelik Sevgi

4.1.2.1. Vatan Sevgisi

Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçasına vatan, yurt denir. “Toprak olmadan hâkimiyet, hâkimiyet olmadan da vatan olmaz.” (Doğan, 2007:133) zihniyetiyle düşünüldüğünde Türkler tarih sahnesinde her daim vatanlarıyla var olmuş ve hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Hâkimiyetin devam edebilmesi için vatanlarını çok sevmiş ve vatanları için her türlü fedakârlığı gerçekleştirmişlerdir.

Güncel Türkçe Sözlük vatansever kavramını yurtsever olarak açıklarken yurtsever sözcüğünü “Yurdunu, milletini büyük bir tutku ile seven, bu uğurda her türlü özveriye katlanan (kimse), vatansever, vatanperver.” olarak tanımlamıştır. Bu tanım bize vatan sevgisinin içinde millet sevgisinin de bulunduğunu göstermektedir. Bizim çalışmamızda da vatan sevgisi ile millet sevgisi birlikte ele alınacaktır.

Vatan ve millet sevgisi sevgilerin en asili, en temizi ve en karşılıksız olanı ve Türk milletinin en kutsal değeridir. Vatanına ve milletine bağlı olma, onu sevme, onun uğruna her türlü fedakârlığı yapma, tarihsel bir gerçek olarak milletimizi diğer milletlerden ayıran üstün vasıflardan biridir.

“Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır,

Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır.”

diyen Mithat Cemal Kuntay’ın dizelerinde belirttiği gibi vatanı vatan yapan, onun uğruna can verecek kadar onu sevenlerdir.

“Bugünkü Türk Cumhuriyeti, Anadolu’da yükselen şanlı bir direnişin zaferinin neticesidir. Bu öyle bir direniştir ki, uğrunda can vermek de dahil her türlü fedakârlık gösterilmiştir. Bu fedakârlıkların hikâyeleri dilden dile kulaktan kulağa yayılmıştır. Bu mücadelenin bir ayağı silahlarla sürdürülmüşse, bir başka ayağı da kalemle yapılmıştır. Bu savaşın bizzat içinde yer alan yazar ve şairler bu topyekun direnişe ilgisiz kalmamışlar, başta şiir olmak üzere, roman ve hikâyelerinde bu temayı konu alan şiirler yazmışlardır” (Sabahattin Çâğın, Küçük Ağa) Tarık Buğra, vatanını çok seven, milli ve manevi duygulara bağlı bir yazardır. Milletinin dünü, bugünü ve yarını onu ilgilendirir ve duyduğu bu eserlerinde bu kavramları fazlasıyla işlemesiyle kendini gösterir

Siyah Kehribar romanında İtalya’da dikta rejiminin hüküm sürdüğü Mussolini devrinde hürriyetlerine düşkün insanların yaşadıkları mücadele anlatılırken doktora yapmak için İtalya’ya giden Türk genci, sevdiği kıza yaşadığı toprakları özlemle anlatırken vatanını

nasıl sevdiğini, yurduna ait değerleri nasıl önemsedğini ve memleketinin güzelliklerini gözler önüne serer:

“(...)Bana Türkiye’yi, dostluklarını, akrabalıklarını anlatmalısın. Anlat bunları, anlat, dedi.

Yolculuğumuzun kalan saatlerinde ona Sultan dağlarındaki vâdilerden, bu vâdilerin hemen eteklerinden itibaren başlayan ovadan, Tuz gölünden, buğday tarlalarından, keçi sürülerinden, yaylalardan bahsettim. Ona her biri bir başka iklimin malı olan dağlardan, her biri bir başka devre ait olan yaşayışlardan, Garzen’den, Hatırlı’dan, Adana’dan, Sivas’tan ve İstanbul’dan bahsettim, arkadaşlıklarımı, çocukluğumu, Kur’an’ın ışıyla teşekkül eden büyüklerini anlattım, Yunus Emre’yi, Mevlâna’yı ve Köroğlu ve Nasreddin Hoca’yı anlattım.

Ben eğer o yolculuk boyunca anlattığım bütün bu büyüklüklerin hakkını verebildimse, neticeyi alışında Melina’nın o kadar güzel, o kadar tatlı dinleyişi de benim onlara karşı duyduğum sevgi kadar pay sahibidir.” (Buğra, 1991: 80)

Tarık Buğra, eserlerinde doğup büyüdüğü toprakların bakış açısını yansıtarak, küçük bir kasaba olan Akşehir’den Anadolu ve Anadolu insanının sorunlarını dile getirmeye ve bunlara çözüm üretmeye çalışmıştır.

Roman dünyamızda Tarık Buğra’ya sağlam ve sarsılmaz bir yer sağlayan eseri *Küçük Ağa*’dır. Bu eserde ve bunun devamı olan *Küçük Ağa Ankara’da* ve *Firavun İmanı* romanlarında Millî Mücadele ilk defa değişik bir açıdan ele alınmıştır. Daha çok devletin resmi görüşünden hareket eden Kurtuluş Savaşı romanlarının tam aksine bu üç romanda meseleler, insan / millet açısından ele alınmış, yeni ve doğru bir yorumla ortaya konulmuştur. Bu roman "tarihî açıdan millî mücadelede insanın yeri, milletin yeri nedir?" sorularının cevaplarını araştırır. (Cabur, 2006:2)

Millî Mücadele’nin farklı bir bakış açısıyla sunulduğu *Küçük Ağa* romanı, şüphesiz vatan sevgisinin en yoğun olarak işlendiği romanlardandır. Kahramanların idealize edilmeden tarihî sürecin içinde tüm düşünce ve hissiyatlarıyla ele alındığı romanda vatansever insanların portreleri çizilir. “Milliyetçilik fikri eserlerinde sanatkârane açıdan bulunmaktadır. Ona göre devlet, millet ve bayrak kutsaldır. Kutsal değerler kişisel menfaatin önünde gelir. Hatta bu değerler söz konusu olduğu zaman kişisel menfaat devre dışı kalacaktır. Buğra’nın romanlarının farkı, Kurtuluş Savaşı’na cepheden ve Ankara’dan yani askerî ve politik açılardan bakmayan bir yapıda olmasından ileri gelir.” (Bulut,2015:745)

Cepheden dönen Salih, ülkenin içinde bulunduğu durumdan hiç memnun değildir. Bir şeyler yapılması gerekliliğine inanmaktadır. Sahip olduğu manevi değerler onun için itici bir güç oluşturmaktadır. Herkesin kendine göre bir pay peşinde olduğu paramparça edilen,

bitkin, yorgun ve ayakta duracak hali olmayan imparatorluk için bir çıkış yolu bulunmalıdır. Bu toprakların üzerinde yaşayıp kader birliği yapan insanların ülkenin kurtuluşu için ne yapacaklarına öncelikle karar vermesi gereklidir. “Eserdeki karakterlerden her biri Kurtuluş Savaşı için çalışan, fedakârlık yapan bir zümreyi temsil eder. Örneğin roman karakterlerinden Çolak Salih sakatların bile Milli Mücadele için ne fedakârlıklarda bulunduğunu, İstanbullu Hoca din adamlarını, Ali Emmi Osmanlı halkını, Emine sadık ve vefakâr Osmanlı kadını, Reis Bey devlet adamlarını temsil eder.” (Gürbüz, 2013: 857)Salih de vatanını çok sevmekle beraber ne yapacağı konusunda kafası karışıktır. Dini, imanı ve memleket sevgisiyle yüreği öyle doludur ki karşısına çıkabilecek her türlü olumsuzluğun üstesinden gelecek kuvveti kendinde görmektedir:

“(...)Fakat yüreğinde bir sır gibi yatan bazı sevgi ve saygıları da vardır. Onlar olduğu gibi, hattâ daha da kuvvetlenmiş olarak duruyorlardı. Bunu da bir Allah, bir de kendi bilirdi. Bunlara, meselâ dinine, imanına, memleket sevgisine lâayık olduğuna bir aklı yatsa, aklı bunu kendisinden bir isteyenin bulunduğuna bir yatıverse... alimallah ortalığı dümdüz ederdi. Ama lâayık sayamıyordu ki kendini.” (Buğra, 1992a:100)

Altı asırlık bir yaşantının ardından yeni ve farklı bir bakış açısı edinmek zordur. Dolayısıyla bu süreçte yeni düşüncelerin ülkenin kurtuluşu için doğru yol olduğuna inananlar olduğu gibi eskiye sıkı sıkı bağlı olanlar da vardır ki İstanbullu Hoca bunlardan biridir. Fakat İstanbullu Hoca’nın, padişaha ve halifeye bağlı olması vatanını sevmeyeceği anlamına gelmediğini herkes bilir. Buğra, *Küçük Ağa* romanının son sözünde bu görüşünü şöyle açıklar: “Kurtuluş ümidi, 6 asırlık yaşama geleneğinin karşısında idi. Hiçbir milletin tarihi bu kadar trajik bir çelişme görmemiştir. Bu çelişmede doğru yolu seçmek bir fazilet işi olmaktan çıkıyor, herkesten beklenemeyecek bir görüş üstünlüğü gerektiriyordu. Buna karşılık yanılanları suçlandıramazdınız; zira menekşe, rengi mor olduğu için ne kadar suçlu ise, bu insanlar da yanılmaları yüzünden ancak o kadar suçlu idiler.” (Buğra,1992a: 618) İstanbullu Hoca’nın geleneğe bağlı olmasını yadırgamayan Buğra, görüşleri yüzünden roman içinde onun öldürülmesine razı olmaz. Yüreği böylesine vatan sevgisiyle dolu karakter, memleketin kurtuluşu için hizmet etmelidir. Anlatıcı, İstanbullu Hoca’nın içindeki vatan sevgisini şu cümlelerle ifade eder:

“O bir hain miydi? Asla. Bunu kimse diyemezdi. Hele onu çıkarını düşünen, kendi hesaplarına takılıp kalmış bir haris diye düşünmek katı yürekliikten fazla bir şey olurdu. Hoca vatanını da milletini de en azından kendisi kadar seviyor kurtuluşa giden yolu tıpkı kendisi gibi bütün gücüyle arıyor, bu uğurda da varını yoğunu ortaya koymak için duraklamayacağını açıkça gösteriyordu.” (Buğra, 1992a: 279)

Salih, çocukluk arkadaşı Niko'nun Rum Pontus Devleti kurma hayaliyle dahil olduğu grubu ve bu grubun söylemlerini öğrenmiştir. Niko, onun çocukluğunun Niko'su da olsa vatan sevgisi her şart ve koşulda en üstün değerdir. Salih bunu bilir ve bu topraklarda yaşayarak onlarla kader birliği yapan insanların zor durumda böyle hain bir sırtından vurma girişiminde bulunmalarını kabul edemez. Bu yüzden Niko ve Niko gibi düşünenlerle hesaplaşmak ister:

“Halbuki onun bir tek isteği vardı: Nikonun karşısına çıkmak. Yerini, yolunu bilmediği Karadeniz kıyıları burnunda bir sıla özleyişi gibi tütüyordu. Pontus mu, Pontus mu, ne karınağrısı ise, bu lânetleme hayalin peşine düşüp devlet hakkını, çocukluk arkadaşlığının, hemşeriliğin tuz ekmek hakkını çiğneyen Nikolarla hesaplaşmak istiyor, bunun için yamp tutuşuyordu.” (Buğra, 1992a: 369)

İstanbul Hoca, aklının, mantığının ve yüreğinin onu sevk ettiği yolda Milli Mücadele tarafında Küçük Ağa olarak yerini alır. Küçük Ağa, Tevfik Bey'in yanına gelir ve vatan savunmasında yer almak istediğini ve kurtuluşa yer almanın kutlu bir dava olduğunu söyler:

“-Düşmana karşı senin emri kumandanda vuruşmak isteriz. Kuvvet ittihatıdır. Herkes toplandığı beş on kişiyle iş görmeye kalkarsa müdafaa imkânları kar gibi erir gider. Biz düşündük ki, her baş kendinden daha üstün bir başa iltihak etmelidir, muazzaz neticenin istihali ancak buna bağlıdır.” (Buğra, 1992a: 380)

Tevfik Bey ve Ankara arasındaki sürtüşmede Küçük Ağa, Ankara tarafında yer alır. O artık Kuva-yı Milliye için çalışmakta ve vatanın kurtuluşu için elinden geleni yapmaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu zorlu şartlarda kişisel menfaatlerin hesabını yapmak olacak iş değildir. Memleket ve milletin kurtuluşu için hissiyatın ve gururun ötesinde akıl bir bakış açısı geliştirmek gereklidir:

“(...)Bugünler, Tevfik Bey, şahsî dâvaların günleri, şahsî hak hukukun günleri değil, memleket, millet günleridir. Köprüleri atmadan önce çok düşünmeli, hattâ köprüleri atmayı düşünmemelidir.” (Buğra, 1992a: 423)

Küçük Ağa, Çerkez Ethem ve kardeşlerinin Garp cephesi kumandanı İsmet Paşa ile yaşanan huzursuzluklarında etrafındaki kişileri Ankara'nın fikri cephesine çekmeye çalışmaktadır. Çerkez Ethem ve kardeşlerinin gizli işler peşinde olduklarını anlayarak mümkün olduğunca çok insanı vatanın kurtuluşu için Kuva-yı Milliye saflarına çekmeye çalışır. Ethem Beyin adamlarıyla yaptığı toplantıda vatan sevgisini şöyle açıklar:

“(...)Davâ ne Ethem bey davâsı ne de İsmet Paşa davâsıdır. Ben kendi hesabıma bir saat düşündüm, sabaha kadar da kafa yoracağım. Kararımı ondan sonra veririm. Şimdiden diyebileceğim bir şey var: Ağalar, ağalar bilin ki Ethem beyin veya İsmet Paşa'nın haklı yahut da haksız oluşu kıymet ifade etmez. Mesele vatana ve din-i mübin'e zarar vermemektedir. Allah'ı Taalâ hemen cümlemizi bundan korusun” (Buğra, 1992a: 556)

Ethem Bey'in yanından ayrılma kararını ona söylemeyerek Ethem Bey ve adamlarını içerden dağıtmaya çalışan Küçük Ağa, Ethem Bey'in kendi onuru için yaşadığını söylerken aslında onun da vatanını çok sevdiğinin farkındadır: “Ethem Bey memleket sevgisinden söz etmişti. Gerçekten de memleketini seven bir adamdı.” (Buğra, 1992a: 573)

İstanbul Hoca'dan “Küçük Ağa”lığa evrilen kahramanımız, Akşehir'de doktorluk yapmış ve önceden tanıdığı Doktor Haydar ile Ankara'da karşılaşır. Doktor, Küçük Ağa'nın yaşadıklarını ve geride bıraktıklarını düşünerek Küçük Ağa'ya büyük bir saygı duyar ve Küçük Ağa'nın bu yolu seçmesini içindeki vatan sevgisi ile izah eder:

“Doktor düşünüyordu ki, İstanbul Hoca, isteseydi, Küçük Ağa olacak yerde, pekâlâ İstanbul'a geçebilir, bunu da kolaylıkla yapabilirdi. O zaman ölüm tehlikeleri, yokluklar ve sefalet yerine, asıl bütün bunlardan beter olan büyük hasretler yerine rahat ve varlıklı bir hayat sürebilirdi. Zira karısı ile çocuğunu İstanbul'a, yanına aldırması mesele olmayacaktı.

Fakat İstanbul Hoca bu yolu tutmamış, nefsi değil vatanını düşünmüştü. Buna en parlak ve en değerli ifadesi ile 'nefsini fedâ etmişti' demek gerekirdi. ” (Buğra, 1992a: 597)

Firavun İmanı romanında Anadolu'nun içinde bulunduğu zorlu ve çetin dönemi atlatabilmesi için vatanını seven ve onun uğruna her türlü fedakârlığı yapabilecek gerçek aydınlara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Buğra'nın, bu anlayışını Korkmaz'ın “Ülküdeğer; ruhunu eserin merkezine yerleştiren yazarın benimsenmiş değerlerini, doğrularını, özlemlerini, arzularını, varlık kaygısını, kısaca anlatıcının yaratıcı “ben”ini temsil eden bir varoluş dizgesi içerir, karşıdeğer ise, sanatkârın olumsuzladığı değer, kabul ve inanışlardan oluşmaktadır” (Korkmaz, 2002: 273) ifadesiyle açıkladığımızda karşımıza Mehmet Âkif gibi Hüseyin Avni gibi Buğra'nın sözünü emanet ettiği ülküdeğer karakterler çıkar. Onlar vatanları için şehit olmayı göze almış ve bu mertebeyi arzulayan insanlardır:

“Felek, eğer; bugüne kadar ettiklerinin gösterdiği gibi, bu ulu milletten yüz çevirdiyse... O kadar kahpeyse, Ankara da düşecekse, Meclis'in kapısında üç, beş Rum itini gebertip şehit olabilmek için (...) Ankara'dan (...) ayrılmayacaksınız.” (Buğra, 2016b: 21)

“Âkif, kelimenin bütün gücüyle, bir medenî insandır. Memleketini, milletini lâfla ve duygularla sınırlanmış olarak değil, dâvalarında gerekince bayraklaşacak ve savaş başlattırarak, gerekince de, bir sıra eri gibi savaşacak

kadar sever. Bir bakardınız, elde mavzer, en tehlikeli bölgelere girmiş, üstelik, kurşunun yapamayacağını inancı ile yapmıştır. İnancını aşılayabilenlerdendir o; çünkü inancı katkısızlardandır. Bir de bakarsınız ki, Âkif, isyan ve tereddüt bölgelerinde, bir derviş gibi, bir hırka, bir âsâ, gönülleri uyarıyor, inançları, imanı tazeliyor; cebel topraklarının sindiremediği âsileri cephe gönüllüsü yapıyor. Asıl üstünlüğü de, alçakgönüllülüğünden gelmektedir; her biri bir destan konusu olabilecek çalışmalarının bir tekinden bile söz açtığı görülmemiştir.

Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Bey, onun, Hicaz Emîri Şerif Hüseyin Paşa ile oğullarının İngilizlerle anlaşarak hazırladığı büyük ve İslâm âleminin utandırıcı ihanet günlerinde nasıl çalıştığını anlatırdı:

Âkif, üyesi bulunduğu dört kişilik örgüt ile çöllerde tam bir eylem adamı örneği vermiştir. Tehlikeyi zerre kadar umursamamaktadır; üzerine üzerine gitmekte, en çetin durumlarda, sanki spor yapmış gibi şevkle parlamaktadır. Hicaz Emîri'nin Osmanlı Devleti'ne ve Türk milletine arkadan vurma girişimini etkisiz bırakmak, önlemek için Bedevîler arasında da, İbn-i Suud ve İbn-i Reşid'in dediği dedik, astığı astık bölgelerde de dolaşmış, görevini başarmıştır.

Âkif'in Cihan Harbi'nde, İngiliz ordusunda Türkiye'ye karşı savaşan, aldatılmış Müslüman askerlerini uyarmak için yaptığı çalışmalar da ayrı bir destan konusudur. (Buğra, 2016b: 25-26)

Buğra, hangi dönemde olursa olsun iktidarın etrafından ayrılmayan çıkarıcı insanların varlığını ve bu insanların sadece kendi menfaatleri için yaşadıklarını Ali Yusuf karakteriyle sergilerken böylelerinin karşısına da vatanını ve milletini her koşulda seven Hüseyin Avni gibi yürekli ve vatansever insanları çıkarır. Buğra, Âkif'in diliyle bu durumu şöyle dile getirir:

“Ali Yusuf, ikinci defa, üçüncü defa..bininci defa gene Ali Yusuf olmaya mahkûmdur. Fırsatları elverişli gördüğü, yâni “aklı” kestirdiği müddetçe bu böylece sürüp gidecek. (...) Ve.. Avni, iyi dinle beni; hakkı, hakikati, vatan ve milleti tehlikede gördüğü müddetçe de; Hüseyin Avni'ler, kendilerini karşılıksız fedâkarlık ve feragatlara, hattâ nâmertliklere, nâmertçe darbelere sürükleyen akıllarını seçecekler.” (Buğra, 2016b: 103)

Anlatıcı, hayatı dramatik bir oyun olarak değerlendirir. Ve böyle bir oyunda insan için önemli olanın sahip olduğu erdemler olduğunu söyler. Erdemlerin sıralamasında da en üstte vatan sevgisinin bulunduğunu ifade eder. Ve Âkif, bu söylemi benimseyenlerdendir.

Âkif, Avni Bey ile olan bir konuşmasında yaşamasını değerli kılan şeylerin vatanı, milleti ve dini olduğunu söyler. Bunları hiçe sayarak menfaatleri uğruna yaşayan insanlarla mücadele etmek istemediğini çünkü insanı bu kadar küçük görmeye tahammülünün olmadığını söyler. (Buğra, 2016b: 187)

Âkif'in sahip olduğu değerler nispetinde vatanını seven bir diğer isim de Hüseyin Avni'dir. Hüseyin Avni de hakkın ve hakikatin gönüllüsüdür, dürüsttür ve de memleketinden ve milletinden başka bir endişe ve derdi yoktur.

Tarık Buğra, *Firavun İmanı*'nda menfaatleri icabı her türlü çıkarın, hilenin içinde bulunanların yaptıklarını tüm açıklığı ile gözler önüne sererken, vatanını ve milletini yürekten sevenlerin savundukları düşünceler çerçevesinde vatanlarına olan sevgileri ile kendi köşelerine çekildiklerini, iftiralara uğradıklarını ve erdemleri olmayan insanlarla çatışamayacak kadar yorgun düştükleri için yürekleri buruk kendi kabuklarında yaşamaya devam ettiklerini söyler:

“Hâlbuki ortada, şimdi, Yunan’dan da çetin bir düşman vardı. Türkiye’nin yoklukları, sefaletleri ve hayatî ihtiyaçları. Ama onların bunu umursadıkları yoktu. Bütün meseleleri bir külâh kapmaktan, keselerini doldurmaktan ibaretti. Bunun için de en büyük engel olarak hakikî vatanseverleri görüyorlar ve onları ya uzlaşmaya zorluyor veya bertaraf etmeye çalışıyorlardı. Bunu görmemek için kör olmak lazımdı.” (Buğra, 2016b: 208-209)

Gençliğim Eyvah romanında bütün değerlerden yoksun İhtiyar’la beraber vatan sevgisini içinde barındırmayan bir kişinin ülkesine ve halkına yaptığı kötülükler roman boyunca gözler önüne serilir. Bu romanla vatan sevgisinden mahrum bir insanın yapacakları gösterilerek vatan sevgisinin önemi vurgulanır.

Fert ve toplum çatışmasının bir aşk hikâyesi ekseninde verilmesi ile şekillenen *Dönemeçte* romanında vatan sevgisi değeri, vatanını düşünen, seven ve milletin yararı için bir şeylerin yapılması gerekliliğini derinden duyan Doktor Şerif ve Fakir Halit karakterleriyle somutlaşır. Çok partili hayata geçiş denemelerinin yaşandığı yıllardır ve hinlikleriyle ön planda olan insanlar ceplerini doldurmaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu durum Fakir Halit’i huzursuz eder. Menfaatperest insanların yükselişleri (Karcı Yusuf gibi) hile ile bir yerlere gelişleri ülkesini seven insanları ve de Fakir Halit’i mutlu etmez:

“Korkutuyordu Karcı, Fakir Halit’i. Fakir onda önlenemez bir büyük ve kökten değişikliğin ipuçlarını seziyordu; onda Türkiye’nin yarınki ön planını görür gibi oluyordu.

Ama aldanmış da olabilirdi; çünkü Türkiye’de bir şeylerin, özellikle de Devlet yönetimindeki tutum ve felsefenin değişmesi gerektiğini de kabule hazır buluyordu kendisini. Bu kadar büyük ve önemli bir değişme elbette çalkantisız, sular bulanmadan ve fireler, kayıplar verilmeden gerçekleşemezdi. Böyle değişmelerin arefesinde meydan, şu veya bu ölçüde üç kağıtçılara, vurgunculara, her çeşit ihtirasa da açık düşerdi. Bunu “Ulu Hoca”sından biliyordu. Kökten kuruluş ve çöküşler büyük vurgunlar için en bulunmaz fırsattır.

Ama, iyiler, bilgililer, yetenekliler nerede idi? Fakir Halit, radyoyu dinledi, İstanbul, Ankara, İzmir gazetelerini okudu, işte onların sesini sedasını bulamadı. Farklar seviye ve üslûp farklarından başka bir şey değildi. Sonunda okumayı da, dinlemeyi de bıraktı; ama sezişleri, sezişlerinin yapışık kardeşleri

olar tedirginlikleri ve korkuları yakasını bırakmadı. Onları bir akli erenle konuşabilseydi. Doktor bugünlerde, eskisi gibi, kendisine uğrar olsaydı. Ne iyi olurdu bu.” (Buğra, 1994: 56-57)

“Fakir’in derdi günü “bu millet”ti. Ama o, başkaları gibi “millet değil, illet” demezdi. Sarıcı bir sevgisi vardı köylünün kentlinin her çeşidine karşı..en haytalarına, en itlerine, domuzlarına bile. Yana yana severdi onları da..belliydi bu. Onların ne vebali var be doktor bey? bi ışık tutan, yol gösterenleri mi olmuş derdi ve ikide bir eklerdi: Yemesini, içmesini bile bilmez onlar, yazık.” (Buğra, 1994: 181)

Osman Bey kimliği üzerinden Osmanlı Devleti’nin kuruluşunun anlatıldığı *Osmancık* romanında “Buğra, Osmancık’ı kabul etmez, çünkü o, insanın varlık şartlarını gerçekleştirememiş araç değerler sferinde bir kişiliktir. Ne zamanki âşık olup Şeyh Ede Balı’dan kızını ister ve alamaz. Bu alt üst oluş onun dönüşümünü doğurur. O zaman Buğra, kahramanını ‘Osman Bey’ olarak içtenlikle ve memnuniyetle kabul eder. Çünkü Osman Bey, artık dünyaya geliş amacını anlamlandırmış, tarihselliğini kurarak ‘ben’den vazgeçip milletini ve devletini öncelemiştir.” (Yıldırım, 2014: 68)

Bizanslılarla yapılan çarpışmadan Domaniç’e dönen Kayılılar yol boyunca kendilerini karşılayanlar ile selamlaşırlar. Gelenlerin içinde herkesin bir beklediği vardır. Beklediğini bulamayanlar kaybetmenin hüznü içinde boyunlarını bükür: “(...)ve Osman beğе yaklaşarak: -‘Kayı sağ ola’ diyor”(Buğra, 1992b: 241)

Sahip oldukları vatan sevgisi hem halkın hem de Osman Bey’in yüreğinde çok büyük bir yere sahiptir. Osman Bey, bütün çarpışmalarda en önde vuruşmaktadır. O Bizans kumandanları gibi askerlerinin ardına sığınmaz. Çünkü o vatan uğruna ölmenin cennet kapılarını açacağına iman etmiştir.

Osman Bey’in devlete bağlılığı ve vatan sevgisi o kadar yoğundur ki bütün zamanını adeta Kayılılara vermektedir. Sonrasında yaptığı vicdanî muhakemede Malhun Hatun’a karşı bir suçluluk duygusuna kapılmasına sebep olur. Çünkü sahip olduğu vatan sevgisi o kadar büyüktür ki Malhun Hatun ve ailesinden çaldığı sevgiyi Kayı’ya vermiştir.

Romanın sonunda tarihî bir kahraman olan Osman Bey’in ölümü ile bitirilen son cümlede anlatıcı Osman Bey’in vatan sevgisini gözler önüne serer. Çünkü yaşanan ömür, bir devlet oluşturma bir vatan yapabilme mücadelesi ile geçmiştir. Ve Osman Bey gelecek neslini de bu vatana hediye etmiştir.“Osman gazi hân, her şeyi Oğuz için edinmiş, Oğuz’a vermişti. Ve, Osman gazi hân, Oğuz’a, ayrıca, oğlu Orhan ile torunu Murad’ı bırakmıştı.” (Buğra, 1992b: 371)

Cumhuriyet Döneminde eser veren ve döneminin sosyal endişeleri yüzünden romanın sanat yönüyle fazla ilgilenmeyen bazı toplumsal gerçekçilerden veya eserlerini belli idealler için yazıp insanı ikinci planda bırakan yazarlardan ayrılarak şahsına münhasır eser veren bir (...) Tarık Buğra (Özlük, 2009: 60); *Küçük Ağa*, *Firavun İmanı*, *Osmancık* ‘ta katıksız bir vatan sevgisini bu romanlarının merkezine oturtmuştur. *Gençliğim Eyvah* romanında manevi duygulardan yoksun karakterler üzerinden vatan sevgisinin önemi anlatılırken, *Dönemeçte*, *Yağmur Beklerken* ve *Dünyanın En Pis Sokağı* romanlarında vatan sevgisinin önemi aydınların bizatihi aydın kimliklerini kullanarak halka yararlı olmaları üzerinden verilmiştir. Yazarın romanları vatan sevgisi değerinin kavratılmasında etkili ve yetkin örneklerdir.

4.1.2.2. Doğa Sevgisi

Doğa sevgisi bu dünyadaki en yüce sevgilerden biridir. Yaşamın sürekliliği için doğaya sahip çıkılması ve doğanın tahrip edilmemesi gerekir. Tarık Buğra’nın romanlarında doğa, insan psikolojisini yorumlayan bir fon olarak kendini göstermektedir. Kahramanlar doğanın değişimlerini kendi iç dünyalarının bir tezahürü olarak görürler. Doğa onların mutlu oldukları ve sevdikleri bir mekândır fakat bu sevgi tabiatın tahrip edilmemesi, korunması, gelecek nesillere aktarılması noktasında karşılık bulmamıştır. Değer eğitimi açısından Buğra’nın romanlarında “Doğa sevgisi” değeri istenilen nitelikte yer almamıştır.

4.2. Selamlaşma

Güncel Türkçe Sözlük’te “Birbirine selam vermek, esenleşmek” olarak tanımlanan selamlaşmak Türk kültürünün önemli değerlerinden biridir. Selamlaşma geleneğinin temeline bakıldığında insanı esas alan, onu yücelten ve ona değer veren bir mantığın olduğunu görebiliriz. İnsanın biriyle selamlaşma davranışında selamı verenin karşısındaki insana karşı iyi niyetini, sıcaklığını, güven duygusunu, barış ve esenlik mesajını bulabiliriz. İnsanların birbirleriyle iletişimlerinde de ilişkinin gelişmesi ve duygu-düşüncelerin aktarılmasında ilk adımı selamlaşma oluşturmaktadır. Toplumumuzun dini inancı gereği de selamlaşmak önemli bir iletişim aracıdır. “Siz bir selam ile selamlandığınız zaman, ondan daha güzeli ile karşılık verin veya verilen selamı aynen iade edin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır. (Nisâ suresi, 4/86.) Bir kimsenin selamını almak o kişiyi sevmiyor olsak bile “sana küs değilim” ifadesini dolaylı olarak karşı tarafa iletmehtir. Karşılıklı nezaketin, hoşgörünün ve insancılığın sergilenmesidir.

Bizim toplumumuzda başka uluslarda olmayacak kadar çok selamlaşma ifadesi vardır. “Kolay gelsin, uğurlar olsun, gününüz aydın olsun, merhabalar, selâmün aleyküm, rast gele, pazar ola, hayırlı işler, bereketli olsun...” vb. Bunlar milletimizin genetiğine işleyerek bizlere miras olarak kalan bir inceliklerdir. Dolayısıyla bu mirasın yaşatılması için yetişkinlerin toplumun genç fertlerine bu güzel değeri aşılması gerekmektedir. Kaynaşmanın, yardımlaşmanın ve insanların birbirlerine güven ve sıcaklık duymaları için selamlaşmanın dili yaygınlaştırılmalıdır. Gençlerimiz şehirleşmenin soğuk yüzünden uzaklaştırılarak toplumsal birlik ve beraberliğin ilk adımı olan selamlaşmayı yaşantılarında görmeli ve uygulamalıdır.

Bizim insanımızı, bizim değerlerimizle anlatan Tarık Buğra da romanlarında çok çeşitli şekillerde kahramanların birbirleriyle selamlaşmalarına eserlerinde yer vermiş ve toplumun çözülme ve yok olmasının önüne geçmek adına kendi payına düşeni yapmıştır. Tarık Buğra, insanların iletişimde ilk basamak olan “selamlaşma” değerini bütün romanlarında ve farklı şekillerde kullanmıştır.

4.3. Temizlik

Güncel Türkçe Sözlük, temizlik kavramını “Temiz olma durumu, arılık (I), saffet, nezafet” ifadesiyle açıklamaktadır. Temizlik aynı zamanda temiz durmayı ve temiz tutmayı da içinde barındırmaktadır.

Temizlik insan fizyolojisinin gereksinimi sonucu gerçekleşir. Bu gereksinim tensel ve tinsel olarak gerçekleştirilebilir. Biz Tarık Buğra’nın eserlerinde genel olarak fiziksel temizlik değeri üzerinde duracağız. “Fiziksel temizlik genel anlamda; ‘herhangi bir nesnenin veya canlının kendi doğasına ait olan veya olmayan, olumsuz algılanan, nahoş duygu ve düşünceler uyandıran, kimyasal, biyolojik, fiziksel unsurlardan arınmayı ve arındırmayı ifade etmektedir. Fiziksel temizlik uygulamaları genellikle kişisel temizlik, çevre temizliği ve tıbbi temizlik olmak üzere üç ana başlıkta değerlendirilmektedir.” (Sevimli, 2005: 1)

Kişinin öncelikle kendi bedenine duyduğu saygı gereği temiz olması gerekir. Bunun yanı sıra kişinin kendi sağlığını da başkalarının sağlığını da korumasının en önemli aracı temizliktir. Çünkü biliyoruz ki hastalık yapan birçok bakteri ve mikroorganizmalar temizliğine dikkat etmeyen kişilerin vücutlarına kolayca yerleşmekte ve bu yolla birçok kişiye bulaşabilmektedir. Bu temizlikten kasıt sadece beden temizliği değil aynı zamanda giyilen giysiler, kullanılan eşyalar, yaşanılan mekânın da temizliğidir.

Kişisel temizliğin önemli olduğu kadar çevre temizliği de çok önemlidir. Ortak yaşam alanını oluşturan çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır. Bu ortamın zarar görmemesi için yapmamız gereken birtakım davranışlar vardır: Çöplerin çöp poşetlerine konularak ve ağız sıkıca bağlanarak çöp kutusuna atılması, yerlere tükürülmemesi, ağaçlara zarar verilmemesi, atık pillerin etrafa saçılmaması, pis suların sokaklara dökülmemesi, çöplerin denizlere boşaltılmaması, evsel atıkların geri dönüşüme imkân verecek şekilde ayrıştırılması vs. Bütün bu davranışların öncelikle büyükler tarafından alışkanlık haline getirilerek uygulanması, ardından da çocuklara örnek teşkil edecek şekilde anlatılması ve gösterilmesi gerekmektedir. Çevre temizliğine önem verilmemesinin uzun vadede tüm insanlık adına hazırlanan kötü sona doğru gidilmesi anlamı taşıdığı bilinci aşılanmalıdır.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki temizlik kavramı sadece kişinin kendisi için değil, aynı zamanda bütün insanlık için önemli ve gereklidir. Çünkü kişi sahip olduğu bu alışkanlıkla toplum içinde saygınlık kazanacak, değer görecektir aynı zamanda da sağlığını korumuş olacaktır.

Tarık Buğra'nın romanları temizlik değeri açısından incelendiğinde yazarın bu değer üzerinde özellikle durmak gibi bir eğiliminin olmadığını, temizlik değerinin romanlarda yoğun bir anlatımla yer bulmadığını görmekteyiz. Roman kahramanları temizdirler. Kadın kahramanlar özellikle temizlik vasıflarına vurgu yapılarak tasvir edilirler. Kahramanlar üstlerine başlarına özen gösterirler, banyo yaparlar, evlerini temizlerler. Kahramanların pis olması ya da başkalarının onlara pis demesi onları rahatsız eder. Bu durumdan ya da görüntüden kurtulmak isterler. Onlar da temizliğin güzel ve övünülesi bir durum olduğunu bilirler.

Siyah Kehribar romanında sevgilisi, Melina'yı görünce Melina'nın kişisel bakımının onu ne denli güzelleştirdiğini şu cümlelerle ifade eder:

“Pırıl pırıl yanan gür ve simsiyah saçlarını gergin bir şekilde arkaya taramış, kırmızı bir kordelâ ile bağlamıştı. Böylece pençe pençe kızaran yüzü yeni doğan bir ay gibi görünüyordu.” (Buğra, 1991: 55)

Zamanlarını daha çok ev dışı mekânlarda geçiren *Siyah Kehribar* romanının kahramanları da temizlik değerinin ayırt edici vasfına vurgu yaparlar:

“Bahçesi camekânlarla kapanmış küçük bir lokantaya girdiler. Çeşitleri pek azdı, fakat ikisi de şimdiye kadar bu kadar nefis ve temiz yemek yemediklerini tereddüt etmeden söylediler. (Buğra, 1991: 276)

Küçük Ağa romanında cepheden dönen Salih, savaşın zor ve çetin şartlarında beden temizliğine gereken önemi verememiştir, bitlenmiştir; fakat evine ulaşır ulaşmaz adeta hem ruhsal hem fiziksel bir arınma olarak yıkanmayı görür:

Başını üç defa sabunladı, çitiledi, çitiledi, bütün vücudunu tek eliyle ne kadar mümkünse o kadar sabunladı, oğdu ve bol bol su dökündü, vücudu da, ruhu da yenilenmiş gibiydi artık.” (Buğra, 1992a: 23)

Geleneğimizin bir parçası olan banyo yaptıktan sonra bir tür aile içi saygının ya da birlikte yaşama hürmetinin getirisi olarak büyüklerin ellerinin öpülmesi *KüçükAğa* romanında da vardır. Salih banyo yaptıktan sonra annesinin elini öper ve onun tertemiz yatağında uykuya dalar. Burada temizlik aynı zamanda huzurun da simgesi gibidir. Hem anne yatağı hem de temizlik Salih’i yaşadığı zor günlerden sonra adeta yepyeni bir insan yapar:

Salih tertemiz yatağın içinde yeni bir insan gibi çabucak uykuya dalarken (...) (Buğra, 1992a: 24)

Savaşın ve yokluğun vurduğu Akşehir insanı bu durumu üzerlerine giydiği kıyafetlerle yansıtır. Giydikleri yamalıdır, ama tertemizdir:

“Merdivenin başına bir idare lâmbası konmuştu, kendi oturdukları odada ne ışık, ne de ateş vardı; üst üste giydikleri bir yığın yamalı, ama tertemiz hırkalarla ısınmağa bakıyorlardı.” (Buğra, 1992a: 491)

“Küçük Ağa, hücrelerine iyice yerleşmiş, son temizliği de yapmıştı.” (Buğra, 1992a: 599)

Tarik Buğra, romanlarında temizlik kavramının zıttı olan pisliği de işlemiş, temiz insanların sevildiğini yine bu değerın karıştı örnekler üzerinden vermiştir. Salih’in kozaya girmeden önceki halini ifade ederken içinde bulunduğu ruhsal bunalımları ve fiziksel durumu şöyle anlatmıştır:

“Pis, zındık, mendebur bir mahlûk olup çıktığını herkesten önce kendi kabul etmiş, öylece de kalmıştı.” (Buğra, 1992a: 100)

Salih’in Niko’ların meyhanesine gittiği gece meyhanede yapılan toplantıdan çıkan Vasil de Salih’e “pis” diye hakaret etmiştir. Bu “pis” ifadesi Salih’in adeta kaybettiği saygınlığı, temizliği, yaşama sevincini geri kazanması içinde bulunduğu gafletten uyanması için bir tokat olmuştur.

Firavun İmanı adlı romanda sevdiği kadın olan Nemika'yı anlatan Ali Yusuf temizlik değerini üstün bir sıfat olarak kullanılmıştır. Burada da temizliğin aynı zamanda güzellikle özdeşleştirildiği görülüyor. Yani yazara göre temiz olan aynı zamanda güzeldir:

“(...)İnanılmayacak kadar parlak ve yakamozlu, iri mi iri, yeşil elâ gözler. Değerli bir şal gibi dökülen kumral saç. Tertemiz bir ten.” (Buğra, 2016b: 44)

Gençliğim Eyvah romanında İhtiyar tarafından himaye edilen Sıdika, bu isimden sıyrılarak yeni bir kimliğe bürüneceği zaman Güliz adını almak ister. Çünkü Güliz, Sıdika'nın okul arkadaşıdır ve taşıdığı vasıflar sebebiyle ki temizlik de bunlardan biridir, örnek öğrenci olarak gösterilir. Yazar temizlik değerini saflıkla özdeşleştirir. Yani temiz olan, aynı zamanda saf ve kötülüklerden arınmış olandır:

“Güliz diye bir kız vardı. Okullarında idi ve öğretmenler, yöneticiler, veliler, herkes onu –bu pislik, edepsizlik, ahlâksızlık batağında- temizlik, terbiye, ahlâk putu diye kafalarına kakıp duruyorlardı.” (Buğra, 2015a: 78)

Dönemeçte romanında da temizlik değeri övülecek bir vasıf olarak yer alır:

“(...)ve hanımelleri altındaki masalarında çeşit çeşit yemek tabaklarının, tertemiz önlüklü garsonlar tarafından (...)” (Buğra, 1994: 73)

“Ama işte şimdi, karşısındaki bu pırıl pırıl, sağlıklı, yakışıklı, yapılı delikanlı (...)” (Buğra, 1994: 210)

Yalnızlar romanının kahramanlarından Şükriye evin temizliği ile meşguldür. Aynı zamanda da kendi temizliğine özen gösterir:

“Doktor döndüğü zaman bardakları yıkamış, kurulamıştı; oturma odasına geçmişti: Saçlarını tarıyor ve bir türkü mırıldanıyordu. (Buğra, 2016c: 159)

Yağmur Beklerken romanında Rahmi, zihnindeki anne kavramını açıklarken temizlik değerini iyi bir anne olmanın vasıflarından biri olarak değerlendirir:

“Ana aş pişirir, çamaşır yıkar, tahtaları siler; ana oğlunun ve, izin yadigârı kızının başlarını- bitlendiler mi diye- arar, tarar.” (Buğra, 2015b: 28)

Dünyanın En Pis Sokağı adlı romanda arkadaşı Fazıl'ın ısrarlarıyla otelden ayrılarak arkadaşının evine giden Yılmaz, oturup bir şeyler içmeden önce yıkanmak ister. Temiz çamaşırlar giyer. (Buğra, 1989: 63)

Romana adını veren sokağın tasvirini okuyunca sokağın bu sıfatı hak ettiğini düşünür insan. Yaşanılan mekânın anlatımı temizliğe ait unsurlarla ters anlatım yapılarak vurgulanmıştır. Yazar bu ters anlatımla temizliğin güzelliğine dikkat çeker:

“Yılmaz artık, ünlü bir profesörün adını taşıyan bu sokağa, Dünya’nın En Pis Sokağı demeye başlamıştı. Sokak, gerçekten de, akıl almayacak kadar pisti. Meyhânelerin, lokantaların, kahvelerin ve üç tekerlekli arabalarında köfte, kokoreç, mısır, ciğer satıcılarının, hiçbir vakit düzenli bir şekilde alınmayan çöpleri, artıkları öteye beriye saçılır, kokar. İkide bir tıkanan kanalizasyon taşkınları kaldırım kıyılarına yayılır. Bir de yağmur yağmaya görsün; sokak boydan boya ve yağmuruna göre, ayak bileklerine kadar ulaşan, zaman zaman da kaldırımlara yayılarak bir gölcük olur, iki yakayı birbirinden ayırır.” (Buğra, 1989: 82)

Sonuç olarak Buğra’nın romanlarında “temizlik” değerinin varlığını kahramanların ve çevrenin tasvir edilmesinde görebiliriz. Temizlikle ilgili iletiler romanların hepsinde vardır, ama sayıları fazla değildir. Roman kahramanları temizliği sever, yaşamlarının her noktasında temizlik değerini önemserler. Bu önemseyiş titizlik boyutunda değildir. Dengeli ve yerindedir. Yazar, bu değeri, zaman zaman temizlik karşıtlığı üzerinden de okuyucuya aktarmaya çalışmıştır.

4.4. Dürüstlük

Güncel Türkçe Sözlük dürüstlük kavramını “doğruluk” olarak verir. “Doğruluk” kavramını sorguladığımızda ise karşımıza “Doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük, adalet ” , (felsefe) “Düşüncenin gerçeğe uyuşması, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olması” tanımı çıkar.

Dürüstlük, insanlar arası ilişkilerde en çok arzuladığımız değerlerden biridir. Çünkü bireyin sözünde ve eyleminde doğru olanı benimsemeyi ve onun için mücadele vermeyi gerektirir. Mücadele için kişinin cesur olması gerekir. Kişi cesur olduğu sürece dürüstlüğü yaşayabilir ve yaşatabilir. Dürüstlüğün insana sunacağı kapılardan biri de yalnızlık olabilir. Bu yüzden insanlar çoğu zaman yalnız kalmayı göze alamadıkları için ilişkilerinde onaylayıcı ya da neme lazımcı ifadeleri tercih ederler. Sonuçları düşünüldüğünde dürüstlük ağır bir erdemdir ve herkesin bu yükü taşımasını beklemek doğru değildir. Çünkü dürüstlük; maskesiz, yalansız ve güvenilir olarak yaşamaktır. Her zaman ve her durumda adaletten yana olmaktır. Yapılan yanlışlar karşısında ses çıkarmak, yanlışları doğru ile mukabele etmektir. Hilekârlığın karşısında hakkı savunmaktır.

Yaşamda başarılı olmayı istiyorsak yolumuzun dürüstlük ile örülü olması şarttır. Yaptıklarımızın temelinde dürüstlük olmadığı sürece başarılı olamayız. Dürüstlük karakterimizin bir parçası olmak zorundadır. Aksi halde kendimizi değerli hissedemeyiz. Dürüstlüğün olmadığı karakterler eksik şahsiyetlerdir. Eksik bir insan olarak yaşamak hem iç huzuru olarak insanı mutsuz kılar hem de toplumsal ilişkilerin sağlam ve sağlıklı yürümesine engel olur.

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar, diyen atalarımız aslında dürüstlükten uzak yaşamının dürüst yaşamaktan daha kolay olduğunu gözler önüne sererler. Onuncu köye yerleşenlerin bu konudaki cevapları uzun vadede yaşam karşısında dürüstlüğü benimseyenlerin kazançlarının daima çok olacağıdır. Çünkü yaşam dürüstlükten uzak kazanılan her türlü kazancın bir şekilde kaybedildiği örneklerle doludur. Kendiyle barışık insanlar uzun vadede gerçek mutluluğun da huzurun da kazancın da saygının da dürüstlükte olduğunu çok iyi bilirler.

Sözünde ve davranışlarında doğruluğu kendine ülkü edinmiş bireylerin oluşturduğu bir toplumda yaşamak hiç kuşkusuz herkesin hayalidir. Sağlam karakterli insanlardan örülü barış içindeki toplumlar Tarık Buğra'nın da hayalidir. O savunduğu ve varlığıyla örnek olmasını istediği roman kahramanlarının dürüst olmasına özen göstermiştir. Dürüst olmaları sebebiyle kaybetmiş görünen kahramanlar aslında hayatın içinde iç huzurlarını kaybetmeden ve aynaya baktıkları zaman kendilerinden utanmayan duruşları ile ideal insan olmayı başarmışlardır. Buğra, dürüstlük değerini kahramanlarına adeta "ikinci bir din" olarak benimsetme eğiliminde olmuştur:

"Şerif bu sonuca tam bir çilekeş gibi katlanmıştı. Bu sonucu değiştirmek için ne aşk hilelerine başvurdu, ne de olanlara ve olabileceklere bel bağladı. Dürüstlüğü ikinci bir din gibi benimseyen yapısı ve Handan'a beslediği saygı aşkının ve genel olarak aşk anlayışının ikinci adı idi." (Buğra, 1994: 68)

Dürüstlükten uzak roman kahramanlarını ise bu tutumdan uzaklaştıkları ölçüde toplum karşısında değersiz ve onaylanmayan karakterler olarak sergilemiştir. Onlar özleri sözleri bir olmayan, maneviyatları eksik, toplumsal barıştan yana tavır takınmayan, bencil ve sadece kendi çıkarları için iyilik yapar gözüken karakterler olarak adeta toplumun başına bela niteliğindedir.

Siyah Kehribar'da roman kahramanı Fernando, arkadaşı Leonardo'nun ölümünden derinden etkilenir. Arkadaşını öldüren Komiser Ciyo'yu öldürmek fikri kafasında oluşur. Fernando, Komiser Ciyo'yu öldürürken Elma Çiçeği diye adlandırılan Melisa bu olayı görür.

Yapılan polis soruşturmasında Fernando ile Melisa gözüaltına alınır. Melisa türlü işkencelere maruz kalmasına rağmen Fernando'nun adını vermez. Masada duran tabancayı ağzına sıkarak intihar eder. Olayı örtmek zorunda kalan polisler, Fernando'yu serbest bırakarak yurt dışına gitmesini isterler. Fernando ile pazarlığa girişen Başkomiser, Fernando'ya karşı takındığı tavırda dürüstlük olduğunu söyler. (Buğra, 1991: 321) Bu durum dürüst olmayan insanların bile inandırıcılığını artırmak için dürüstlüğe ihtiyaç duymasının bir göstergesidir.

Küçük Ağa'da Gönülsüzlerin Haydar Bey olarak tanıtılan Doktor Haydar Bey, Arabistan cephesinde zabıt iken bir Arap aşireti tarafından esir edilir. Çok kötü muamelelerle karşı karşıya kalır. Aşiret beyinin koltuk altında çıkan bir çıbanı iyileştirmesi sonucu takdir kazanır. Aşiret beyi ile aralarında geçen bir konuşmada dürüstlüğün “arkadan vurmamak” olduğunu söyler:

“-Bizimle kalır mısın?..

-Hayır

-Neden?

-Sizleri sevmiyorum!

-Sebepe?.. Bizi pek mi iptidai buluyorsun?

-İptidai, pis..fakat asıl sebep bu değil.

-Ya ne?

-Bizi arkadan vurdunuz! Kâfirlerle birleştiniz.” (Buğra, 1992a: 75)

İstanbul Hoca'nın varlığı Akşehir halkının İstanbul'a yüz çevirmesini engelliyordu. Çünkü Hoca'nın varlığı tek başına bile bir kuvvet olarak görülüyordu. İstanbul Hoca'nın dürüstlüğü halkı derinden etkiliyor ve halkla kurduğu gönül bağlarını kuvvetlendiriyordu. Roman boyunca kahramanlar nitelendirilirken dürüstlük kavramının üzerinde özellikle durulmuş ve bu değeri taşıyan roman kahramanlarının toplum nezdinde güvenilir ve sevilir oldukları vurgulanmıştır:

“Yalnız konuşmasındaki güzellik ve mantığındaki kuvvet değil, dürüstlüğü de her şeye rağmen gönül bağlamaya yetiyordu.” (Buğra, 1992a:268)

“...Ağır ceza Reisi, her zaman olduğu gibi şimdi de dürüstlük, samimiyet ve saf vicdanın timsali gibi görünüyordu. (Küçük Ağa. S:188)

“Tevfik bey kıpkırmızı oldu. Fakat sakat birisiyle eğlenmenin yiğitliğe yakışmayacağını bilecek kadar da dürüsttü.” (Küçük Ağa. S:379)

“-Öylesi daha iyi, çok daha iyi olurdu, diye düşündü. Çünkü öylesi çok daha kolay olacaktı, çünkü o zaman işin içinden “Rum” deyip, “Ermeni” deyip çıkıvermek mümkündü ve bu imkân bir “hak” olurdu. Doktor Minas ile manifaturacı Eftim gibilerin dürüstlüğü ve Devlet şuuruları işi çok güçleştiriyordu.” (Buğra, 1992a: 498)

Dikkat edilirse yukarıdaki örneklerde dürüstlükleri anlatılan kişiler birbirlerine zıt kutuplar içinde yer alırlar: İstanbullu Hoca ile Ağır Ceza Reisi, Tefvîk Bey ile Küçük Ağa, Minas ve Eftim ile Çolak Salih. Bu roman kahramanları zıt kutuplarda yer almalarına rağmen dürüst olarak nitelendirilir. Ancak bunların bazılarında yer alan hırs, bu dürüstlüğün önüne geçer. Bazılarında ise bunu vefa duygusu engeller. Bu da değerlerin tek başına bir işe yaramayacağını, insanın en azından önemli değerlerle donanması gerektiğini ortaya koyar.

Dürüstlük verilen sözün tutulmasıdır. İkiyüzlü davranmamak ve şartların, durumların değişmesi karşısında sözünden dönmemektir. *Küçük Ağa* romanında Akşehir halkından ileri gelenler Milli Mücadele konusunda ne yapacaklarına dair bir karara varmak için toplanırlar. Toplantı sonunda alınan tüm kararların ve konuşulan konuların “burada kalacak” ına dair söz birliği ederler. Fakat Kör Hüseyin, İstanbullu Hoca’ya giderek olan biten her şeyi anlatır. Bu durumu öğrenen Hacı Bey, Kör Hüseyin’in dürüst olmamasını ayıplar, hatta daha ileri giderek onu yalnızlaştırır:

“-Tu sana..söz verdik len, burda kalacak diye değ mi? Sana bi şey deyem mi? Anlatmışın, anlatmamışın, bi şey çıkmaz bundan. Yeminini bozuşuna yanarım. Hadi git..git hadi. Selâmın sabahın eksik olsun. Herkese de deyecem bunu.” (Buğra, 1992a: 214)

Romanın başka bir yerinde Etem Bey söz vermenin önemini ve verilen sözün her şart ve koşulda tutulması gerekliliğini şöyle dile getirir:

“Adam söze doğrudan doğruya girdi ve kuşkulandığı müfreze kumandanlarını bir bir saydı, sonunda da izin ver kımıldayanı tepeleyelim dedi. Etem bey düşünmeye bile lüzum görmeden: -Olmaz öyle kancıklık. Söz verdik biz, dedi.” (Buğra, 1992a: 563)

Romanda Küçük Ağa, yaşamının her anında dürüst bir çizgide kalmaya özen göstermiştir. Sosyal meselelerde de, siyasî konularda da özel hayatını ilgilendiren durumlarda da hep doğru yoldan ayrılmama konusunda hassas olmuştur. (Buğra, 1992a: 606, 614)

İbiş’in Rüyası’nda tiyatrodan ayrılmak zorunda kalan Neclâ’nın dürüst kimliğine vurgu yapılır. Ekmek yediği kapıya ihanet etmenin affedilmez olduğunu düşünen Neclâ, bu durumu ihanet olarak düşünür. Fakat şartları bunu gerektirmektedir:

“...Nahit Bey’i bırakıp gitmek nankörlüktü. Hatta ihanetti. Neclâ da- o zavallı, yürekler acısı şartlarına ve yaşayışlarına rağmen nankörlüğü, hele ihaneti ölümden beter gören kadınlardandı.” (Buğra, 2016a: 71)

Firavun İmanı romanında yazarın onayladığı karakterlerin başat özelliklerinden birinin de dürüstlük olduğunu görürüz. Dürüstlük övülür, onaylanır. Dürüstlükten

ayrılmaktansa kahramanlar ölmeyi tercih eder. Kişisel menfaatlerle işi olmayan bu insanlar, toplumda saygı duyulan bir yeredirler. En önemlisi sahip oldukları doğru yoldan ayrılmama düsturu sayesinde vicdanları rahat, hayatlarını daha kolay devam ettirebileceklerdir. Çünkü dürüstlükten uzak yaşayanlar günün birinde mutlaka rezil olacaklardır:

“Hüseyin Avni, Mehmet Şakir’i tanır, düşüncelerini çelimsiz gelişmemiş ve yanlış bulmakla beraber, dürüstlüğüne beğenirdi.” (Buğra, 2016b: 35)

“Aksine, az rastlanır bir zekâsı vardı. Sonra dürüsttü de;” (Buğra, 2016b: 173)

“Birer dehâ oldukları, hiç değilse zekâlarının üstünlüğü muhakkaktı; ama hepsinde de, en önemli şey, dürüstlük noksanı. Belki hepsi de bir şeyler kazanacak, çoğu hedeflerine ulaşacaktı. Ama o noksan yüzünden mutlaka hepsi de rezil olacak, üstelik çevrelerini ve kendilerini tutanları da çürüteceklerdi.” (Buğra, 2016b: 180)

“Gün akşamlıdır devletlim dün doğduk, bugün ölürüz, demesini bilmiş, gerçekten de, inançtan ve hakikatten vazgeçmektense ölümü seçmiş insanların torunları idiler.” (Buğra, 2016b: 182)

“...Avni Bey ile arkadaşlarında, kendisinde hiçbir zaman olmayan ve asla olmayacak olan bir şeyin, dürüstlüğü, faziletler uğruna menfaatlerin her çeşidini gözlerini kırpmadan iteleyiverişin bulunması idi. Ali Yusuf işte bu taraflarına hakikaten saygı duyuyordu.” (Buğra, 2016b: 205)

“Yaşayacaklardı elbette. Ve yaşamak dürüstler için, kalpleri yıkanmışlar için kolaydı.” (Buğra, 2016b: 228)

Gençliğim Eyvah romanının başkışısı “İhtiyar” yaşadığı ortamda dürüst olmayan davranışlarla karşımıza çıkar. Devlet içinde devlet olma maksadıyla her türlü dalavereyi çeviren İhtiyar, çıkarları için yaptığı hiçbir üçkâğıttan rahatsızlık duymaz. İnsanî ilişkilerini çıkar odaklı kurgular ve kaypak bir zemin üzerinde net olmayan bir kişilik sergiler. İnsanları sevmeyen ve bunu bir güç olarak gören İhtiyar, sahip olamadığı dürüstlük sebebiyle mutsuz ve iç huzurundan yoksun bir insan olarak hayatını sürdürür:

“Kaçıyor, cepheyi bırakıyor, pusu kuruyordu. Arkadan vurmayı seçiyordu.” (Buğra, 2015a: 39)

“İhtiyar, Köşk’ten bütün İstanbul ve başkent ile, emniyet müdüründen, validen, başbakandan daha rahat, daha çabuk, daha kolay konuşabilmektedir. Oysa Köşk’ün telefonu çoktan kapatılmıştır ve idareye bağlı, başka isimlere kayıtlı telefonlarını da ancak beylik vatandaş konuşmaları için kullanmaktadır. Bunların faturalarını yörede oturan kendi hallerinde ve saygın kimseler öder; çünkü telefonlar resmen onlarındır.”

“Bunun için de çuvala para getiren, buna karşılık kırk para vergisi olmayan gelir kaynakları aradı.” (Buğra, 2015a:211)

Dönemeçte romanında idealist bir aydın olan Doktor Şerif, bütünüyle dürüstlük değeri üzerine kurulmuş bir yaşamın vücut bulmuş halidir. O etrafında yer alan diğer insanlar gibi küçük hesapların peşinde değildir. Hiçbir zaman fırsatı ganimet bellememiştir. Yaşadığı her günün muhasebesini yapmaktadır. Davranışlarının sonuçlarını ilk gençlik

yıllarından beri değerlendiren Doktor Şerif, kendisini başkasının eleştirmesine fırsat vermeden kendisiyle hesaplaşmakta ve hesaplaşmanın vicdani yükümlülüğünü taşımaktadır:

“Kalleşlik, aldatmaca, çıkar oyunları ve ikiyüzlülük, yüze gülücülük şöyle dursun, erdem diye öğrendiklerine, dostluk, dürüstlük, yiğitlik, mertlik anlayışına bir parçacık aykırı saydığı veya öyle gelen bir tutumu olmaya görsün, yapılmasa kimsenin kılını kıpırdatmayacağı bir şeyi bir arkadaşına, hattâ tanıdığına yaptığı zaman; ya da, yapılırca gene kimseye aykırı gelmeyecek, umursanmayacak bir davranışta bulunsa gecelerce gözüne uyku girmez, yatağında kıvrılır da kıvranırdı. Azarlardı, horlardı, cezalandırmanın yollarını arardı kendi kendine. Kendi gözünde küçülmek arların en ağırı gelirdi ona. Gölge düşürmemeliydi kendisine verdiği değer üstüne.” (Buğra, 1994: 241-242)

Romanda anlatıcı, Doktor Şerif’i kasabada yaşayan aydınlardan hep farklı bir konuma koymuştur. Doktor Şerif’in, diğer aydınlarla kıyaslanması ortaya gözle görülür bir karşı cephe oluşturmuştur. Doktor Şerif’in hayat karşısında takındığı tutum ve değerler -daha da ciddiyetle sarıldığı- yaşam felsefesi haline gelmiştir. Çok partili hayata geçişin yaşandığı günlerde Doktor Şerif karşısına çıkan fırsatlara başını bile çevirip bakmamıştır. Çok sevdiği Handan’dan yararlanmayı hiç düşünmemiş, ona zarar gelmesinden her zaman imtina etmiştir. Bütün bunları da sadece kendi kendinin gözünde küçülmemek adına yapmaktadır. Benimsediği yüksek değerleri iliklerine kadar işlemiş şekilde yaşamaktadır. (Buğra, 1994: 242)

Çok partili hayata geçiş sürecinde kendisine yapılan teklifleri düşünen Doktor Şerif, şahsiyetinin can damarı olan dürüstlüğünden taviz vermek istemez. Vicdanının terazisi öyle bir dengededir ki parti yöneticileri istiyor ya da parti disiplini bunu gerektiriyor türündeki ifadelerle akli yatmadığı takdirde asla onay vermez. Yalan söyleyemez tarzdaki yapısı ve yapamayacakları için söz veremez oluşu bunda etkindir (Buğra, 1994: 220) :

“Hileden, ince hesaplardan ve taktiklerden tiksiniyordu; insanın küçülüştüğünü, en iğrenç arsızlığını bulurdu bunlarda... İnsanın kendi kendisini saymayışı bulurdu.” (Buğra, 1994: 246)

Doktor Şerif, yüksek değerleri benimsemesi ve bunları yaşıyor olması bakımından örnek bir insandır. Bulunduğu ortamda ve yaşadığı ilişkilerde daima dürüstlüğü ön plandadır. Şerif, Handan’la yaşadığı aşk ilişkisinde de içinde bulunduğu şartlara rağmen onu asla kullanmamış, ondan yararlanma yoluna gitmemiş, ona karşı duyduğu aşka ve saygıya zarar getirecek bir tutumda olmamıştır. Handan, beklediği isteklerine cevap bulamayışı karşısında Şerif’ten ayrıldığında bile o, çektiği tüm acılara katlanarak değerlerinden ödün vermemiştir.

Şerif'in dürüstlüğü sadece kendisinin bilip yaşadığı bir davranış değildir. Etrafında yaşayanlar da onun bu değerinin farkındadır. Fakir Halit de Handan da Şerif'in bu değerle bir bütün olduğunu bilir:

“Handan yataktan fırlayıverdi: Bu tam bir vicdan burkulması idi; Şerif'in çürütülemez –ve aslında övülmesi, sevilmesi gereken- dürüstlüğüne külemeye, üstünden atlayıp geçmeye zorlayan vicdan burkulması.” (Buğra, 1994: 78)

Handan'ı elde etmek için türlü hilelere başvuran Avukat Orhan'ın yalanı Doktor Şerif tarafından fark edilmiştir. Şerif ve Orhan içki masasında oturmuş bu konuyu konuşmaktadır. Dürüstlüğünden ödün vermeyen Şerif, Orhan'ın yaptığı hileleri onaylamadığını söyleyerek onu dürüst olmaya davet eder:

“-Yalnız bir çift söz daha; bir erkekte aranılan her şey var sende... Yakışıklısın, gençsin, kuvvetlisin, okumuşsun. Sonra güzel konuşuyorsun. Bunlar senin silâhların. Tanrı vermiş; sen de istediğin gibi kullan onları. Servet nasıl eczacı Celâl beyin hakkı ise, bunlar da senin hakkın. Kullan. Ama öteye gitme; hile yapma, hile!” (Buğra, 1994: 254)

Yalnızlar romanın kahramanı Hüseyin Bey, taşıdığı kişisel özellikler bakımından temiz ve bozulmamış bir karakterdir. Hem kendisi hem de çevresi Hüseyin Bey'in kabiliyetli, bilgili ve dürüst olduğunun farkındadır:

“Babası, Hüseyin bey, kabiliyetlerinin büyüklüğüne, bilgi üstünlüğüne, bunlardan önemlisi, hukukun asıl şartı saydığı dürüstlüğüne inanmış, bel bağlamış ve bu özelliklerini kabul ettirmiş bir kimseydi. Bu yüzden de mesleğinde ilerlemeyi ve hem şerefli, hem de varlıklı bir yaşayışı –son yıllara kadar- en tabîi hakkı saymıştı. Her alanda olduğu gibi, mesleğinde de yükselişin zekâ, bilgi ve dürüstlükten çok daha başka şartları olduğunu kabule, kesinlikle, yanaşmamıştı: ” (Buğra, 2016c: 109)

Hüseyin Bey ile Murad, Murad'ın okulunu tamamlayamaması üzerine konuşturlarken Hüseyin Bey yine dürüstlüğü elden bırakmaz. Etraflarındaki diplomaları önemseyen insanların düşüncelerinden rahatsızlığını dile getiren Murad'a karşılık kendisinin de bu durumu önemseddiğini açık sözlülükle söyler. (Buğra, 2016c: 171)

Murad'ı tüm dürüstlüğü ve en kalbî duyguları ile yaşamına dahil etmek için bekleyen Şükriye bu durumun gerçekleşmeyeceğini Doktor Rıza Candaş ile paylaşırken, Doktor yaptığı açıklamalarda gerekçe olarak - kendisi taşımamakla birlikte- sahip oldukları dürüstlüğü öne sürer:

“-Trajediye önleyemiyorum. Önlenemiyor. Buna sebep de bazı insanlarda...sizde... ve bendeki mutlak dürüstlük. Hakikî insânîlik.” (Buğra, 2016c: 200)

Doktor Rıza Candaş, oynadığı türlü oyunların sonunda karısı Hürrem'e evliliklerini kurtarmaları için yeniden teklifte bulunur. Ve yaşamaya başlayacakları evlilik için çıkış noktası olarak dürüstlüğü ve cesareti ön koşul olarak öne çıkarır:

“-Renksiz sınırsız bir boşluk! Bir boşluk içindeyim dedin. Renksiz, sınırsız.. ve..elbette, korkunç bir boşluk. İkimiz için de. Ve bir hiç için. Bizi saran ve içimizi kaplayan bu boşlukta el ele.. dürüst ve cesur..yeniden olmak için!” (Buğra, 2016c: 237-238)

Yağmur Beklerken romanında yazarın bizzat onayladığı kahraman Kenan Bey ikinci çok partili hayata geçiş denemesi Serbest Halk Fırkasının kurulmasını desteklemektedir. Bunun için parti kurucularına Rahmi'nin adını vermiştir. Kenan Bey hastalanmış ve yatağa düşmüştür. Kenan Bey'in ölümü ile sonuçlanan hastalık sürecinin ardından cenaze töreni gerçekleşir. Bu törende Rahmi, partiden Hilmi ve Naki Beylerle bir araya gelir. Hilmi Bey, Kenan Bey ile ilgili görüşlerine öncelikle “dürüstlük”le başlar:

“Dürüsttü, diye başlayıp sıraladı; ‘vefakârdı, cem’iyete ve fertlere muaveneti şiar edinmişti, kadir kıymet bilirdi.’ (...)” (Buğra, 2015b: 176)

Osmancık romanının bilge kişisi, Osman Bey'i “Osmancık” olduğu dönemden alarak “Osman Bey” haline getiren gönül eri Şeyh Ede balı da yaşamında dürüstlükten taviz vermeyen bir şahsiyettir. Bu çevresindeki herkes tarafından bilinir ve takdir edilir:

“-Dinle oğul, dedi Ertuğrul, doksanı bulan yaşına rağmen dinçliği zedelenmemiş sesiyle, “Ede Balı'nın terazisi doğru tartar, dirhem şaşmaz.” (Buğra, 1992b: 15)

Görüldüğü gibi, Tarık Buğra'nın *Dünyanın En Pis Sokağı* hariç tüm romanlarında dürüstlük değeri üzerinde titizlikle durulmuş, yazarın onayladığı, örnek olmasını istediği kahramanlarının bu vasfı taşımasına özen gösterilmiştir. Kahramanlar, dürüstlük değerini hayatlarının pusulası yapmış; yalandan, riyadan tiksiniş ve dürüstlüğü adeta ikinci bir din olarak benimseyerek yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu açıdan vicdanî olarak huzurlu ve toplum karşısında da saygı duyulan insanlar olarak varlıklarını sürdürmüşler ve toplum tarafından da takdir edilmişlerdir.

4.5. Vefa Duygusu

Güncel Türkçe Sözlük'te “Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı” olarak tanımlanan vefa, toplumsal düzenin sağlıklı olarak işleyişi noktasında önemli bir yere sahiptir. Kişinin sevdiklerini, akrabasını, arkadaşını, dostunu arayıp sorması onunla olan ilişkisini devam ettirmesi sevincine ortak olup kederini paylaşması, kendine yapılan bir

iyiliği unutmaması, ekmek-tuz hakkı gözetmesi birlik ve beraberliğin sürdürülmesi açısından önemli ve gereklidir.

Vefa, toplumsal hayatın sağlıklı bir işleyişe sahip olması ve sosyal hayatta insanların birbirlerine olan güvenlerinin kökleşmesi açısından da hayati bir öneme sahiptir. Çünkü vefa duygusu güven duygusunu içinde barındırır. İnsan güvendiği insanın sözünden, davranışından şüpheye düşmez. Kişi rahatlıkla vefalı bir insana kendini emanet edebilir. Vefadar, vefakâr, vefaîar olarak adlandırabileceğimiz vefa duygusunu yaşayan ve yaşatan insanların toplumda var olması toplumsal bağların kuvvetlenmesini sağlayacaktır. İnsanların birbirlerine olan güvenlerinin artması farkındalık duygusunu sağlayacak ve kişiler birbirlerinin kıymetlerini daha çok bileceklerdir. Sevgi ve sadakat duygusunu da içinde barındıran vefanın insan yaşamında etkin bir değer olarak yer alması sağlıklı ilişkilerin yaşandığı ve sosyal birlikteliğin olduğu toplumlar oluşturacaktır.

Tarık Buğra, yaşadığı toplumu ve insanı seven bir yazar olarak eserlerinde vefa değerine yer vermiştir. Vefa duygusunu hisseden ve yaşayan karakterlerin yanı sıra toplum tarafından vefasız olarak nitelenebilecek karakterlere de olumsuz olarak bakmaktan ziyade onları o duruma iten psikolojik alt yapıya inmiş ve bu durumu açıklamaya çalışmıştır. Onları kökten kötüleyip kategorize etmek yerine anlamaya ve anlaşılır kılmaya çalışmıştır.

Küçük Ağa romanında İstanbul Hükümeti'nin bir çalışanı olarak Akşehir'e görevlendirilen İstanbullu Hoca, söylemleri ve eylemleri ile padişahın savunuculuğunu yapmakta ve Kuva-yı Milliye aleyhinde açıklamalarda bulunmaktadır. Kuva-yı Milliye tarafında yer alan Doktor Haydar Bey, İstanbullu Hoca'nın bu hareketlerine dur demek için bir gece evine gelir. Hoca'ya Kuva-yı Milliye aleyhindeki söylemlerine son vermesini yoksa kuvvet kullanmak zorunda kalacaklarını bildirir. Bu durum karşısında Hoca, Doktor Haydar Bey'e yapması gerekeni yapmasını söyler. Doktor, Hoca'ya yanlış ve zararlı bir yolda olduğunu söylerken Hoca da bütün inancıyla padişaha ve halifeye bağlı olduğunu dile getirir. Doktorun evden ayrılmasıyla düşüncelere dalan İstanbullu Hoca ölümle tehdit edilmesini hazmedemez. Kuva-yı Milliyecileri haklı çıkaracak sebepler arar, ama öyle bir vefa duygusu taşımaktadır ki inandığı değerlere yüz çevirmeyi kabul edemez. Bu vefa duygusu İstanbullu Hoca'nın vatanın kurtuluşu için yapılması gerekenler noktasındaki ileri aşamayı görmesine engel teşkil etmektedir:

“Osmanlı ruhu idi bu... Bu mucizeler pınarı idi, bitmez tükenmez iman, yaratıcılık ve kudret pınarı idi. Asıl felâket bu pınara sırt çevirmek, bu pınarın gözlerine taş tıkamak değil de ne olurdu?”

Hayır. Hoca'nın akli ve gönli başka türlü düşünmeye, Çelebi Mehmed'e ve Yavuz Sultan Selim emanetine ihanete razı olamıyordu." (Buğra, 1992a: 164)

Hoca ilerleyen zamanda hakkında çıkarılan vur emrini haber alır ve ilk çocuklarının doğumuna günler kala eşini bırakarak Çakırsaraylı çetesinin yanına kaçar. Çolak Salih, Küçük Ağa kimliği ile var olan Hoca'nın peşine düşer ve kısa sürede Hoca'ya ulaşır. Salih'in amacı Hoca'yı Kuva-yı Milliye saflarına dahil etmektir. Hoca, ortamı iyi tahlil etmesi sonucu Kuva-yı Milliye saflarına katılmasının vefasızlık değil, gerek ve şart olduğu kanaati taşımasıyla Çerkez Etem kuvvetlerine katılmaya karar verir. Çerkez Etem'in kardeşi Tevfik Bey, Hoca ve adamlarını dağıtacaktır. Hoca burada adamlarına duygu ve vefa yüklü bir konuşma yapar. Adamlarının savaş bitince birbirlerini arayıp bulmalarını ister ve adeta adamlarına milli ve manevi bağlılık aşısı yapar:

"-Bundan böyle, kimin yanına verilirseniz onu benim yerime koyacak, ben bileceksiniz. Yüzümü kara çıkarmayacağınızı biliyorum. İtaatten başka bir şey düşünmeyin. Ancak, vatanın milletin zararına bir emir olursa baş kaldırın, beni ancak o zaman arayın. Gün gelir şerefimizle, namusumuzla yine kavuşuruz birbirimize. Hüdâ bize bunu nasip eylesin. Belki de, değil, muhakkak şerbet-i şehâdeti nûş edenlerimiz de olacak. Cenab-ı Hakkın bu âli rütbeyi hangimize müyesser kılacağı bilinmez. Nasip bana ise fatihanızı eksik etmeyin. Zafer muhakkaktır. Zaferden sonra birbirinizi arayıp bulun. Birbirinize hakkınızı helâl edin, mübarek gazâlar dileyin. Bana da hakkınızı helâl edin." (Buğra, 1992a: 384)

Çerkez Etem'in Garp Cephesi kumandanı ile arasının açılmasıyla Çerkez Etem ve kardeşi Tevfik adamlarını Kütahya'ya saldırmaları için sevk ederler. Ayrıca Kütahya'nın ele geçirilmesi ile elde edilecek mal, mülk, para pulun adamlarının olacağını söylemişlerdir. Yani Kütahya yağma edilecektir. Ama adamların çoğu bunu istemez. Çünkü onlar bu topraklarda kalmış, yöre insanıyla tuz ekmek ilgisi kurmuşlardır. Maneviyatlarındaki vefa duygusu böyle bir şey yapmalarına engel oluyordu. Bu yüzden yoğun bir kararsızlık yaşarlar:

"Onlar Kütahya'da haftalarca kalmış, Kütahyalılarla hak hukuk, tuz ekmek ilgisi kurmuşlardı. En kötüsünün tanıdığı, selâmlaştığı, hattâ dertleştiği birkaç tanışı vardı. Çoğuyla, pek çoğuyla sabahların alaca karanlıklarında yollara dökülmüş, aynı şadırvanlarda abdest almış aynı imanın ardından aynı saflara girmiş, beraber namaz kılmış, Allah'ın huzuruna aynı Nebi'nin ışığı altında çıkmayı ümit etmişlerdi. Sağ düşünce ve duygudan zerre pay alanları Etem beye bağlılıkları ve duyguları karşı karşıya koyuyor ve şaşkın bir kararsızlığa kapılmadan yapamıyorlardı." (Buğra, 1992a: 585)

İbiş'in Rüyası adlı roman Tarık Buğra'nın yaşamıyla paralellik taşımaktadır. Beşir Ayvazoğlu'nun *Büyük Ağa Tarık Buğra* isimli kitabında anlattığı gibi liseyi iyi bir mezuniyet notu ile bitiren Tarık Buğra, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne sınavsız alınır. İstanbul'a

gelmesiyle birlikte içindeki edebiyat aşkının varlığı yazarı Küllük Kahvesi'ne yönlendirir. Burada tanıdığı fikir ve edebiyat âşığı insanlarla vakit geçirir ve derslerini takip etmediği için de imtihanlara girmeyerek sınıfta kalır. Bu yüzden de Tıp Talebe Yurdu'ndan atılır. Yaz gecelerinde parklarda yatan Buğra, bir, bir buçuk ay kadar da Küllük'te sandalyeleri birleştirip tavlayı yastık yaparak gecelerini geçirmiştir. “Sonunda, Küllük'ten tanıdığı Adanalı bir grup öğrenci, kaldıkları Fatih Medresesi'nde Tarık Buğra'ya yer bulurlar. O kışı geçirdiği Fatih Medresesi'ndeki hücrede yaşadıkları (...) *İbiş'in Rüyası*'na malzeme olacaktır. Nahit'in, arkadaşı Vâsıf'la birlikte kaldığı Servili Medrese, Fatih Medresesi'nin romandaki uzantısıdır.” (Ayvazoğlu, 2011: 24)

Romanda evden kaçtıktan sonra bir süre aç bir şekilde cebinde parası ve yatacak yeri olmadan yaşamını sürdürmeye çalışan Nahit, elini rahatlatmak adına elbiselerinden birini bitpazarında satar ve karşılığında aldığı para ile Servili Medrese'ye lise arkadaşı Vasıf'ın yanına yerleşir. Çok zor günler geçirdiği, açlıktan ölümün eşiğine geldiği bu günlerde arkadaşı Vasıf'ın yaptığını hiçbir zaman unutmaz. Kendi yiyeceğini arkadaşına veren Vasıf, Nahit'in vefa duygusuyla andığı ve roman boyunca zaman zaman görüştüğü en iyi dostu olacaktır:

“Ertesi sabah da arkadaşı ona kocaman bir bardakla süt, tereyağ ve reçel getirmişti.

Bunu hatırlayınca gülümseyişi genişledi, gözyaşları da pıtır pıtır akıverdi. O arkadaş şimdi meşhur eczacı Vasıf'tı işte.

Ona daha ne kadar, ne kadar çok borcu vardı daha? O tereyağının, o reçelin, o sütün bedelini ödeyebilmek için belki de sadece hücrelerine Nahit için serdiği şiltenin karşılığını ödeyebilmek için kim bilir daha kaç yıl yaşaması gerekti?” (Buğra, 2016a: 16)

Firavun İmanı romanında Hüseyin Avni Bey, kendi bölümünde çavuş olan Mehmet ile karşılaşır. Mehmet iki ayağını Afyon'da kaybetmiştir ama yaşama sıkı sıkı tutunmuş ve mutludur. Kumandanını mekânına davet ederek ona çay söyler ve börek yedirir. Sanki anasına, atasına kavuşan bir insan gibi bu karşılaşmadan büyük bir mutluluk duyar. Cephedeki zor günlerin ve paylaşılan değerlerin adına Mehmet Çavuş kumandanına bir vefa duyarak sevgisini gösterir:

“Sonra, dedi Mehmet Çavuş, Evvel Allah sonra sayenizde zafer de kazanıldı... Sonra Cumhuriyet kuruldu, daha ne isteriz?...” (Buğra, 2016b: 226)

Gençliğim Eyvah romanında İhtiyar karakteri bütün değerleri tersine çevirerek ve kendi menfaatleri uğruna kullanarak toplumsal barışı bozmak için vardır. Değerleri değersizleştirmek için yaşayan İhtiyar, vefa duygusunu da önemsemez ve onu yok sayar:

“Kendisine gelince şampiyonluğa oynamaktadır o: Şah-Mat’a giderken piyonlar, hattâ sırası gelecek, atlar, fil’ler, kale’ler ve..elbette... vezir harcanacaktır.

Piyonlara vefa? Hele acıma?” (Buğra, 2015a: 49)

Dönemeçte romanında Doktor Şerif, kasabalı Fakir Halit’i tanıyarak hayatında ayrı bir sayfa açmıştı. “Bir gelir insan cihâne” felsefesinin farklı dünya görüşlerindeki insanlarda farklı yansımalarına şahitlik etmişti. Kimi bu felsefeyle önüne çıkan fırsatları kaçırmıyor, çalışıyor, çırpıyor ve erdemlere saldırıyor kimi aynı felsefeyle dürüst oluyor, erdem savaştığı oluyor, mert oluyor, kimi de işi dine takvaya bağlıyor. Doktor Şerif de insanın bir kez dünyaya geleceğine inanır ama bu gelişin nasıl yaşanması noktasında kişinin kendi kimliğine saygı duymasına ve değer yargılarının olmasının gerekliliğine inanır. Doktor Şerif ile Eczacı Celal arasındaki kopuşun dönüm noktası onların “Bir kez gelir insan cihâne” sözündeki anlayışlarının farklılığından kaynaklanır. Çünkü Eczacı Celal “Benden sonrası tufan” mantığıyla yaşamaktadır.

Üniversite yıllarında aynı pansiyonda kalan Şerif ve Celal çok iyi arkadaşlardır. Pansiyonu bir anne ve kızı (Rabia) işletmektedir. Celal ve Rabia arasında ruhsal ve bedensel yakınlaşmalar yaşanır. Celal’in pansiyon parasını veremediği günlerde Rabia maddi olarak daima Celal’i destekler. Rabia’nın annesinin ölmesiyle beraber Celal adeta evin asıl sahibi olur. Okul ve askerlikteki yıllarını bu evde geçirir. Kasabaya gelip eczane açması da Rabia’nın ona verdiği sermaye ile olur.

Aradan bir yıl geçer; Celal, Rabia’ya olan borcunu gönderir ve kendisine minnettar olduğunu belirten bir mektup yazar. Bu mektup Rabia için Celal’le yaşadıklarının nihayete erdiğinin bir vesikasıdır. O tarihte Rabia’nın pansiyonunda kalmakta olan Şerif bu hüznü sahneye şahit olmuştur. Vefa duygusunu yaşamayan Celal, “bir kere daha yaşamayacağını” düşünerek Rabia’nın kendisinden önce yaşadığı hazin öyküyü kendine ayrılık sebebi görerek bu ilişkiyi noktalar.

Tarık Buğra, *Dönemeçte* romanında Celal’in gösterdiği vefasızlık üzerinden vefa değerinin ne kadar önemli olduğunu örnekler. Celal’in sergilediği vefasızlık onun tüm yaşantısına sirayet ederek, mutsuz bir hayat sürmesine yol açar. Bir genç kızın ahını alan Celal, gerçek mutluluğu yakalayamaz.

Yalnızlar romanının kahramanı Rıza Candaş, tıp eğitimini aldığı günlerde yaşadığı zorluklar ve yokluklarda yanında bulunarak ona destek olan arkadaşı Rahmi'yi hatırlar. Servili Medrese'de geçen bu günler sefaletin hüküm sürdüğü bir zaman dilimidir. Hatta bir gün Rahmi, pardösüsünü rehine koyarak Doktor için bir cerrahi kitabı almıştır. Bunu öğrenen Doktor, arkadaşına teşekkür edeceğine ona okkalı bir tokat patlatmıştır. Bu durumu hatırlayan Doktor'u ateş basar. Adeta bir vicdan sızısı içinde bulur kendini. Fakat böyle bir hatırlayış bile onu vefa duygusuna yaklaştırmaz. Doktor, yılların insanları değiştirdiğini ve yıllar öncesine ait bir sözü tutmanın ya da o duyguya bağlanmasının gereksizliğine inanır:

“Vefa.. sözünü tutmak.. lâf bunlar! Her şey değişiyor..insandakiler bile; hücrelerimiz bile. Yıllar önceki bir sözün veya duyguların sahibini, kendisi bile bulamaz; bulsa tanıyamaz.” (Buğra, 2016c: 99-100)

Tüberküloza yakalanan Rahmi, acı sona doğru hızla yaklaşmaktadır. Doktor, arkadaşı için istenen maddi yardımı yapmış, fakat onu ziyarete gitmemiştir. Çünkü Doktor, duyguların değiştiğini ve süreklilik ifade etmediğini düşünür. Özellikle vefa konusunda takındığı tavır tam bir vefasızlık örneğidir:

“İnsanın –ve bütün canlıların- etinde, kemiğinde, sinirlerinde olduğu gibi, düşünce ve duygu yapısında, kesin olarak, akıcı zamana bağlı olduğunu kabul ediyor, süreklilik iddiasını her konuda ve her ölçüde saçma buluyor, bu yüzden de vefasızlık diye bir şey tanıımıyordu: “Vefa, sadakat, kadir bilme gibi piçleriyle hafıza, tabiatın, yaratılışın yozlaştırıcısıdır” diyor, onu hayata aykırı buluyor, hattâ ihanet sayıyordu.” (Buğra, 2016c: 101)

Yağmur Beklerken romanının kahramanı Avukat Rahmi, amcası Rıza Efendi tarafından büyütülmüştür. Roman boyunca Avukat Rahmi'nin amcasına bağlılığı, vefası sergilenir:

“Rıza Efendi, ertesi gün, Rahmi'ye;

“Sarı be,” dedi, “ha bi de bize vakit ayırırver.”

“O nası söz emmi! Gel dedin de gelmedik, kal dedin de kalmadık mı?” (Buğra, 2015b: 154)

Osmancık romanında Osman Bey,Aya Nikola'nın haydutlarının elinden Mihail ve arkadaşlarını kurtarmıştır. Bunun karşılığında Mihail Osman'ı evine davet eder. Mihail'in arkadaşı Kalanoz, bir Türk tarafından kurtarılmış olmaktan dolayı hiç memnun değildir. Osman Bey'le Kalanoz arasında soğuk rüzgârlar eser. Bir ara Osman Bey, Kalanoz'un yaptığı hareketten rahatsız olarak Kalanoz'un omzunu sıkarak ve öfkesini yenemeyerek daha ileri gitmemek adına atına atlayarak mekânı terk etmek ister. Bu durum karşısında üzülen Mihail taşıdığı vefa duygusunu dillendirerek Osman Bey'e kendisini aramasını kendisinin de

onu arayacağını söyler. Ve Mihail, Osman Bey'e "Ben... biz unutmayacağız canımı kurtardığını" der.

Mihail'in Osman Bey ile olan arkadaşlığı ilerlemiş. Bu arkadaşlık samimi bir boyuta ulaşmıştır. Osman Bey, Mihail'in canını düşman elinden ikinci kez kurtarır ve bu kurtarıшта sadece Mihail'in canı yoktur. Bu kurtarıшта Mihail'in malı, mülkü, annesi ve babası, tüm ailesi vardır. Bu durum Mihail'in Osman Bey 'e duyduğu sevgiyi bir kat daha arttırmış, kardeşi Zoe'nin Osman Bey'e duyduğu aşka daha bir saygı duymasına sebep olmuştur. Mihail, Osman Bey'in kişiliğindeki vefa duygusuna, Osman Bey'in ve adamlarının bu duyguya sahip çıkışlarına hayranlığın üstünde bir duygu beslemektedir:

"Her şeyden önce, bacısı Zoe'yi hatırlıyor ve onun aşkını ancak şimdi tam olarak anlayabiliyor: Osman –elbette–alır götürür, bağlar. Ve, bu alıp götüreren, bağlayan şey, vefa duygusunu, koruma gereğini, saldırgana karşı çıkma gereğini nefsin üstüne çıkaran kişiliktir." (Buğra, 1992b: 157)

"Tuz, ekmek hakkı, paylaştığımız hoş zamanların hakkı. Söylediğimiz güzel sözlerin hakkı." (Buğra, 1992b: 157)

Roman boyunca vefa değerinin lüzumuna önem verilerek geçmişte yaşananların unutulmaması ve hatırının güdülmesi gerektiğine dair konuşmalar sıklıkla yapılır:

"Sana gene dost kalırım; çünkü sen Kayı boyunun gariplik günlerinde el verdin, malımızı hisardan korudun." (Buğra, 1992b: 178)

"-Haberı gönderen, getiren sağ olsun. Biz iyilikleri ve yararlılıkları ödemek için yaşarız. Efendin bilir, sen de bil; herkes bilsin ve bilecektir. " (Buğra, 1992b: 221)

"Tuz, ekmek hakkı.. paylaştığımız boş zamanların hakkı..söylediğimiz güzel sözlerin hakkı." (Buğra, 1992b: 275)

Dünyanın En Pis Sokağı romanının kahramanı Yılmaz, çok zengin bir ailenin oğludur. Babasının köyleri ve adamları vardır. Bu zenginlik soydan kalmıştır. Aynı zamanda soydan bir de kan davası kalmıştır. Yılmaz'ın babasının adamları içinde bir Reşo vardır. Reşo, Yılmaz'ın babasını kendi babasından çok sever ve sayar. Bir gün düşmanlar Yılmaz'ın babasının konağını basarlar Yılmaz'ın babasını öldürürler ağabeyini öldürdüklerini zannederler. Sıra Yılmaz'a geldiğinde Reşo Yılmaz'a doğrultulan namlunun önüne atılarak Yılmaz'ın hayatını kurtarır. Bunu sırf ağasını çok sevdiği için yapar. Ve Yılmaz, bu sevgi, bağlılık ve vefayı sürekli hatırlayacaktır.

Sonuç olarak, Buğra'nın romanlarında vefa değeri onu ya tam olarak yaşayan ya da o değeri yaşamayan kahramanlar üzerinden aktarılmıştır. Bu değerin ilişkilerin devamlılığı hususunda önemli olduğu dile getirilmiş vefa duygusunu yaşayan kahramanların daha mutlu

ve iç huzurlarının olduğu gözlemlenmiştir. Vefa duygusunu yaşamayan kahramanlar geçmişleriyle barışık değildir. Tuz-ekmek hakkını bilmenin önemli olduğu noktasından hareket eden yazar sağlıklı bir toplum yapısı için bu değerın önemine kahramanlar aracılığı ile vurgu yapmıştır.

4.6. Duyarlılık

Duyarlılık değerini *Güncel Türkçe Sözlük* “Duyarlı olma durumu, duygunluk, duyarlık, hassaslık” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlamaktadır. Kişinin öncelikle bir başka insana olmak üzere daha sonrasında ihtiyaç duyan tüm canlılara karşı ortada olan bir sorunu gidermek ya da sorunun çözümüne ilişkin olumlu tavır sergilemek adına sorumluluk almasına duyarlılık denebilir. Bu sorumluluk, yapılan yanlış düzeltmek, uyarıda bulunmak bazen farklı bir bakış açısı oluşturmak ya da eleştirel bir yaklaşım sergilemek olarak gerçekleştirilebilir. Toplum içinde sergilenen bir davranış, bir taşın suya atılması gibi halka halka yayılarak kendini gösterir. Davranışın şeklinin olumlu ya da olumsuz olması noktasında bize döneceği kesindir.

Bir çocuğun yanında büyükannesi ve büyükbabasına sergilenen bir tavır, o çocuğun büyüdüğünde yaşlılara karşı göstereceği duyarlılığı direkt etkiler. Çocuklarımıza yaşlılara, çocuklara, hayvanlara ve yaşadıkları çevreye duyarlı olmaları gerektiğini verebilirsek ileride karşılığını alabiliriz. Duyarlılık bilinciyle doğan insanı bu yönde yetiştirip geliştirmesek çevrelerine karşı iyiliksever ve duyarlı olmalarını bekleyemeyiz. Çevremizdeki yaşantıda varlıkların içinde bulundukları çıkmazları anlayıp algıladığımız oranda yani içselleştirebildiğimiz süreçte daha sağlıklı bir toplum oluşturabiliriz. Bu sebeptendir ki duyarlılık değeri içinde empati, hoşgörü, sorumluluk, sevgi, saygı, yardımseverlik gibi pek çok değeri de barındırmaktadır.

Tarık Buğra bu değeri romanlarında işlerken daha çok sosyal duyarlılığı ön planda tutmuştur. Bireyler, şahsı baz alarak bir duyarlılık oluşturmak yerine toplumsal sorunlara çözüm ekseninde bir duyarlılık sergilemişlerdir. Bu durum toplum yaşamının daha anlamlı ve bireylerin daha mutlu olmasını hedeflediğinden dolayı çok etkilidir. İhtiraslardan, şahsi menfaatlerden, bireysel kurtuluşlardan sıyrılmayı arzulayan bu anlayış bütün olarak kalkınmayı, uzlaşmayı, topyekûn kurtuluşu amaçlamaktadır. Buğra, romanlarında toplumsal sorunları çeşitli bağlamlarda sergileyerek oluşturduğu kahramanların duyarlılıkları ile onları çözüme kavuşturma yolunda bir tutum izlemiştir.

Siyah Kehribar romanında Buğra, sanatçıların faşist yönetim tarafından özgürlüklerinin kısıtlanmasını ve sanatçılara yaptırım uygulanarak taraf olma yolunda yazılar yazılmasının istendiğini anlatır. İtalya’da yaşanan bu baskıcı tutum sanatçıları ve aydınları umutsuzluğa mahkûm ederek içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Umutsuzluğa kapılan aydınlar intihara kadar sürüklenmişlerdir. Bunlardan ikisi de Gizo ve İvet’tir. Türk öğrenci Gizo ve İvet’in içinde bulundukları durum karşısında hassasiyet göstererek bir duyarlılık örneği sergiler, pasaportunu onlara verir:

“İlim âlet, matbua âlet, politika âlet. İnsan için, insanın hürriyeti, insanın huzur ve saadeti için olmadıktan sonra fakülteler, enstitüler, rotatifler ve politik tandanslar niçin vardır?” (Buğra, 1991:147)

Küçük Ağa romanının Salih’i cepheden yarım bir insan olarak dönmüştür. Bundan sonraki bocalayışı yüzünden içinde yaşadığı toplumda itibar görmez. Bir gece çocukluk arkadaşı Niko ve diğer Rumların ülke üzerindeki planlarını işitmesiyle ülkesinin kurtuluşu için etkin olması gerekliliğine inanır. Hissettiği bu duyarlılık onun ikinci doğumu olur. Devletin kurtuluşu demek kendinin kurtuluşu demektir. Bu duyarlılıkta Doktor Haydar Bey’in de büyük payı vardır. Çünkü Haydar Bey de toplumun içinde bulunduğu sıkıntıyı bizzat yaşamakta ve duyarlılıkla bir çözüm yolu aramaktadır:

“Dünya bu kadar yaşamalı, bu kadar güzel olsun, insanlar imanı ta kendisi sayımlar da, bu korkuyu, bu zifir gibi karanlık, bu kan, kan, daima kan kokan bahtsızlık faciaları önlenemesin, yanılmalar önlenemesin, ihanetler, kancıklıklar önlenemesin ha!..

İkilikler önlenemesin, hakkın hakikatin, gerçeğin, faziletlerin nerede olduğu bir türlü bilinemesin ha!..

Hırslar, küçük hesaplar yersiz, sebepsiz yüreksizlikler, yüreksizlikten de beter uyumsuzluklar, kararsızlıklar önlenemesin, çöküntüyü önlemesi gerekenler hazırlasın çöküntüyü ha!..” (Buğra, 1992a:145)

Kuva-yı Milliye birlikleri için toplanan yüzlerce genç, Doktor Haydar Bey’i düşündürmektedir. Bu gençler savaşa dair hiçbir eğitim almamışlardır ve bu gencecik delikanlıların kurban edilerek ölmelerine gönlü razı değildir. İçinde bulunduğu duyarlılık Doktor’u uykusuz bırakır. Sürekli düşünmesine ve bir çözüm üretmek için kafasını yormasına sebep olmaktadır:

“Ama Zer-Taç dövüşmesini öğrenmiş, ondan sonra dövüşmüştü. Ya bu gök ekine benzeyen çocuklar?.. Onlar daha dövüşmesini bilmiyorlardı ki...

Peki çare?... Çaresizlik doktorun içini muncıkıyor, didik didik ediyor, derisiz, cılk etlerine tırnak geçiriyordu.” (Buğra, 1992a: 207)

Küçük Ağa, katıldığı Çerkez Etem kuvvetlerinin yanlışlarını görünce yönünü Ankara’nın emir ve buyruklarına çevirmiştir. Çünkü içinde bulunduğu toplumun kurtuluşu

Çerkez Etem'in ihtirasları uğruna sekteye uğratılamayacak kadar önemlidir. İçinde bulunduğu durum Küçük Ağa'yı tedirgin etse de vatanın ve milletin kaderinde olumlu bir adım olacağı düşüncesi ve duyarlılığı onu rahatlatmaktadır:

“Yarın neler olacaktı? Ölecek miydi, kalacak mıydı? Kalmak!.. İşte ölümden de önemli, ölümden de çapraşık ve zor olan mesele. Asıl mesele kalmaktı, günlerin getirecekleri ile boğuşmaktı, onlara yenilmemek veya onlara lâayık olmaktı, aşınmadan, bozulmadan, çirkinleşmeden, satılmadan ayakta kalabilmektir. ” (Buğra, 1992a: 451)

Savaş sonrasında Akşehir'e geri dönen Küçük Ağa, oğlunu bulur. Ona sarılır, onu öper ve bir fotoğraf çektirir. Fakat daha sonra inancının ve duyarlılığının etkisiyle bu yaptığı hareketin yanlış olduğu kanaatine ulaşır. Küçük Ağa'nın içini kuşatan duyarlılığı onu ahlakî bir duruş sergilemeye mecbur kılmıştır. Çünkü o kendisinin yaşadığı anlık mutluluklar karşısında Emine'nin, Emine'nin eşinin ve oğlunun zor durumda kalmasını istemeyecek kadar hassas yaratılıştadır. Bu durum için çözüm arayışına giren Küçük Ağa, Emine'nin eşine “ Emine'yi boş” teklifini getirerek sorunu aşmaya çalışmaktadır:

“Bu fotoğraf çekirme hâdisesinden sonra sonra Küçük Ağa'nın kalbini de, kafasını da allak bullak eden değişiklikler oldu. Küçük Ağa her şeyden önce bu yaptığının doğru bir hareket sayılıp sayılamayacağını düşünmeye başlamıştı. Hangi maceranın neticesi olursa olsun Emine artık bir başkasının helâli idi. Açık ve dürüst bir hal çâresine başvurmamıştı sonra araya girmesi, hattâ arzu duyması, Emine'yi benimsemeye devam etmesi günah değil miydi?” (Buğra, 1992a: 614)

İbiş'in Rüyası romanında tiyatro işleten Nahit'in kapısına bir ziyaretçi gelir. Ziyaretçinin içinde bulunduğu zor durum her halinden bellidir. Nahit bu kız(lar)ı minik kedi yavrusuna benzettir. İçindeki insan sevgisi bu durumda kalmış insanlara yardım etmesi gerekliliğini savunur. Nahit, bu tarz insanlara kulak tıkandığında bunların öleceği düşüncesini taşımakta ve taşıdığı duyarlılık gereği onların elinden tutmaktadır:

“-Gel kızım.

Üşümüş, soğuktan tortop olmuş, miyav demek için ağzını açan ama miyav demek için nefesi yetmeyen minicik bir kedi idi bu. Nahit'in yüreği-yıllardan beri nasılsa öyle-cızz ediverdi.” (Buğra, 2016a: 73)

Firavun İmanı'nda vatanperver kahramanlar (Mehmet Akif, Hüseyin Avni, Hasan Basri) hem vatanın düşman işgalinden kurtulması hem de dost görünömlü düşmanların devletin içlerine sızmasından dolayı huzursuzdurlar. Ama içinde bulundukları şartlarda asla çaresiz değillerdir. Kurtuluş için sürekli bir mücadele vermekte ve çözüm yolları aramaktadırlar. Onları problem çözmeye iten duyarlılıkları herkes tarafından fark edilmekte ve takdir edilmektedir:

“Âkif’in Cihan Harbi’nde, İngiliz ordusunda Türkiye’ye karşı savaşan, aldatılmış Müslüman askerlerini uyarmak için yaptığı çalışmalar da ayrı bir destan konusudur. Âkif bu zavallı ve dünyadan habersiz Müslümanlara, Almanları ve Alman İmparatorluğu’nun kendisini ve başkumandanını-bir kelime ile- hayran bırakacak kadar etki yapmış, sonunda da, İngilizleri, bu askerleri cepheden çekmek zorunda bırakmıştır.” (Buğra, 2016b: 26)

Dönemeçte romanının kahramanı Doktor Şerif, ülkenin çok partili hayata geçiş sancılarını çok derinden hissetmektedir. Çünkü o halkın ve kendisinin daima aldatılacağı endişesini taşımaktadır. Birtakım adamların halka kazdırdıkları çukurlarda halkı çürüteceklerini düşünür. Bunun için endişelenir, taşıdığı duyarlılık gereği bir çözüm bulmaya çalışır:

“Doktor –işte o başlangıç döneminde- demokrasi’ye Türkiye ve Türkiye’liler için bel bağlamış, umut bağlamıştır; zira ülkenin ve insanların durumunu, bütün ilgisizliklerine –veya Türkiye yönetiminin sonucu olan imkânsızlıklara- rağmen, Dünya’nın nerede, Türkiye’nin nerede olduğunu yeteri kadar bilebilmektedir: Dünya, yenenlerini de yenilenler kadar perişan bırakan bir savaş’dan çıkmıştır.” (Buğra, 1994: 230)

“Kaygı duymak insanın kendi özülüyle, insan olmasıyla ilgili bir durumdur. O, dışarıdan dışarıda bulunan bir nesneden gelmez; insanın kendisinden, insan olma niteliğinden türer... İnsanlık niteliği arttıkça, kaygı da yoğunlaşır” (Kierkegaard, 2004: 37) Bu bakış açısı ile roman kişilerini değerlendirdiğimizde Fakir Halit de halkın sorunları karşısında son derece duyarlı ve samimidir. Ürününün verimini alamayan köylünün borcunun bir kısmını silmesi, halkı aydınlatmak için Doktor Şerif’in hayatında katalizör vazifesi görmesi ondaki duyarlılığın yansımalarıdır.

Yağmur Beklerken romanında “Kasabadaki huzursuzluğu arttıran kuraklığın olumsuz etkileri, yöneticilerin, kasaba insanının sorunları karşısındaki duyarsızlığını gösteren bir ayrıntı olarak verilir. Kuraklık sadece susuzluk problemi olarak sunulmaz. Kasaba ve köy insanının bu probleminin arkasındaki etken, yöneticiler tarafından yok farz edilme sıkıntısıdır. Bu yüzden “yağmur”, romanda bir sembol değer olarak karşımıza çıkar. Halkın derinden hissettiği asıl susuzluk, yöneticilere seslerini duyurabilmek ve onlar tarafından yok farz edilmemektir.” (Yılmaz, 2005: 125) Yaşanan bu duyarsızlık kasabanın ünlü avukatı Kenan Bey ile Rahmi’nin arasındaki konuşma ile duyarlı olmaya bir gerekçe olarak gösterilir:

“Rahmi, diye başladı; yağmurun ne demek olduğunu üç, beş maaşlı ile beş, on haytadan başka, herkes biliyor. Yağmurun nasıl beklendiğini de. Dua boyunca hep bunu düşündüm. Ve düşündüm ki, insanların ve cem’iyeten, duasını bilmedikleri, çünkü ne olduğunu bilemedikleri bekleyişleri.. şöyle söyleyeyim.. idrâk edemedikleri ihtiyaçları da vardır. Halk onları, ancak

toprağın yağmur bekleyişi gibi bekler: Dilsiz, kelimesiz, aksülamelsiz.(...) Hakikaten büyüksek, aklımızla, bilgimizle övünüyorsak, kendimizi okumamışlardan üstün sayıyorsak..pompa getirmekten hiçbir farkı olmayan bu rehberlik vazifesini yapmak mecburiyetindeyiz diyorum.” (Buğra, 2015b: 105)

Osmancık romanında Osman Bey, civar beyleri toplayarak onlarla konuşmak ister. Bu konuşmanın başlangıcı Osman Bey’in içinde bulunduğu duyarlılığın büyüklüğünü gösterecek kadar etkili ve etrafındaki insanlara nasıl sahiplendiğini ifade edecek kadar güçlüdür. Bu duyarlılık bir ve bütün olmayı sağlamıştır:

“-Ben, benim din kardeşlerime, kan kardeşlerime vurarı vurayım derim ve izniniz isterim. Ve derim ki, bana bir kötü hal gelende, dileyen yardım elin uzatsın, dileyen uzatmasın; bana gelen kötülük birinize bulaşmasın. Amma ki, kararım karardır; birinize kötülük edeni kendime ve Kayı’ya kötülük etmiş sayacağımıdır ve onca davranacağımıdır. Ve, ben, Ertuğrul oğlu Osman, and içerim ki, iyiliğimi iyiliğiniz, kazancımı kazancınız ve iyiliğinizi iyiliğim, kazancınızı kazancım bileceğimdir. İzin isterim.” (Buğra, 1992b: 171)

Dünyanın En Pis Sokağı romanında Fazıl büyük bir gazeteden köşe yazarlığı teklifi alır. Bu durum çok sevindirici olmakla birlikte Fazıl’ın arkadaşı Yılmaz’ı bir an düşündürür. Çünkü Yılmaz “başarının çirkinleştirilmesi”nden söz eder. Bazı zamanlarda bazı kişilerin çirkinleştiklerine dair şahitliğini anlatır. Buğday fiyatlarının artmasıyla bir anda zengin olanları, kumarda kazananları, seçim kazanan partide görev alanları, mesleklerinde tutulan çeşitli görevlerdeki insanların hazmedemedikleri başarılar ile nasıl çirkinleştiklerini söyler. Doktor Yılmaz, arkadaşının kişiliğine bir zarar gelip onun karakterinin olumsuz yönde değişmesini istemez ve bu duyarlılıkla arkadaşını dostça uyarır. (Buğra,1989: 35)

Yaşadığı ortamda değerleriyle yaşamının sürdürebilirliği arasında kalan Yılmaz, duyarlı kimliğinin ona yüklediği sorumlulukların altında ezilmektedir. Toplumda var olan sorunları görmekte ve çözüm noktasında çaresiz kalmaktadır:

“Ve toplumun bunca sorunun dururken diyenler yüzünden; bir iş’in sorumluluğundan; ve yükünden kaçanlar yüzünden elektrikler yanmıyor, gemiler, tirenler, kamyonlar, tırlar, küçük, büyük fabrikalar çalışmıyor, gencecik insanlar, ülkenin yarınları kurşunlanıyordu.” (Buğra, 1989: 133)

Netice olarak Buğra’nın romanlarında “duyarlılık” değeri sorumluluk duygusuyla iç içe olacak şekilde ele alınmıştır. Özellikle tahsilli karakterlere daima topluma yol gösterecek bir duyarlılık yüklenmiştir. Bu kahramanların kendi çıkarlarını bir kenara bırakıp toplumun gelişmesi, ilerlemesi ve mutlu olması için gereken ne ise onu yapmaları istenmiştir. Bilen, gören ve hisseden bireyler olarak ferde dayanan bir yükselmenin kalıcı bir mutluluk getirmediği ancak toplumun birlikte ve bütün olarak yükselmesi ile kalıcı mutluluğa ulaşılacağı mesajı verilmiştir.

4.7. İffetli Olma

Güncel Türkçe Sözlük, iffet kavramını “Cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık, sililik; namus olarak, namus sözcüğünü de “Bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet; dürüstlük, doğruluk”(www.tdk.gov.tr) olarak açıklamıştır.

“Namus; temiz kalmak, yaratılışın güzelliklerini bozmadan yaşamak, korunması gereken şeyleri korumak, yüksek değerler, saygınlık kazandıran uygulamalar, insanı insan yapan tarzlar.” (Sarı, 2017: 3) olarak bilinir.

“Namuslu yaşamak, insanı sevimli ve mutlu kılar. Namuslu insan, iç âleminde mutluluğu coşkulu bir şekilde hisseder. Namuslu insan dürüst insandır.” (Sarı, 2017: 4) İnsanın her şart ve durumda sözüne güvenilmesi, kişi ve şartlara göre değil her durumda haksızlıktan uzak durması, kimse öğrenmeyecek olsa bile eşini aldatmaması, daima adaletten yana olarak hakkı savunması gibi özellikler namuslu insanın meziyetleridir. Namus kavramı, iffet kavramını da içinde barındıran bir değerdir. Bu sebeple birbiriyle iç içe olan bu kavramlar Tarık Buğra’nın romanlarında birlikte ele alınarak işlenmiştir.

Yüksek değerler içinde sayacağımız iffet, kişinin her türlü çirkinliklerden uzak kalmasını sağlayan bir değer olmasının yanı sıra kişinin toplumda saygı görmesi için de bir sebep teşkil eder. İffetli insan, inanç noktasında korkuları olan, ahlâk noktasında üstün ahlâk kurallarını benimsemiş ve hayatının kontrolünü elinde bulunduran insandır.

Aile fertlerinin iffetli ve dürüst olmaları toplumun temel direği olan aile birliği açısından da çok önemlidir. Hayatın devamlılığında kadın ve erkeğin üstlendikleri roller içerisinde yaşamlarının merkezlerine koyacakları iffetli olma ve dürüstlük değerleri çocuklarına ve çevrelerine rol model olma açısından çok önemlidir. Yaşadığı çevrede bu erdemlerle büyütilen çocuk, toplumun sağlıklı ve sağlam yapısında üstüne düşen görevi layığı ile yerine getirecektir.

Namuslu olmak ya da iffetli olmak sadece kadına özgü bir sıfat ya da taşınması gereken bir meziyet değildir. İffet, kadın ve erkek tüm insanların cinsel suçlardan uzak kalmasını ve eşinden başkasına nefsanî arzularla bakmamasını gerektirir. İffet, bir noktada

nefis mücadelesidir. İhtiraslarının, gel-geç heveslerinin peşinde sürüklenenler yaşamın onlara sunduğu anlık güzelliklerin içinde nefis mücadelesini kaybederler.

Tarık Buğra'nın romanlarında iffetli olma değeri roman kişilerinin genelde taşıdığı bir sıfat olarak karşımıza çıkar. İffetli olmayı beceremeyen roman kişileri de bu eksikliği bir şekilde fark ederek içinde bulunduğu olumsuz şartlardan uzaklaşır ya da onu düzeltme yoluna gider.

Tarık Buğra romanlarının bir kısmının konusunu Türk tarihi ve bu tarihe ait yaşanmışlıklar oluşturmaktadır. Bu sebeple romanlarda erkek roman kişisi sayısı, kadınlardan daha fazladır. Olay örgüsünü kurup yönlendiren erkek roman kişileri, kurgu sırasında, kişisel psikolojilerini etkileyebilecek kadın roman kişilerinden hoşlanır ve bir şekilde onları hayatlarına dahil etmeye çalışır. Tercih ettikleri kadınlar ise çoğunlukla iyi yetişmiş, gelenek ve göreneklerine bağlı, evine, ailesine düşkün, anaç yapıdaki kadınlardır. (Öztürk, 2008: 100)

Konusu İtalya'da geçen *Siyah Kehribar* romanında doğal olarak roman kişilerini yabancı kökenli kadın ve erkekler oluşturmaktadır. Bu roman kişilerinin yaşantıları Buğra'nın diğer romanlarında rastladıklarımızdan çok farklıdır. Onlar yaşamlarında daha özgür ve hesapsızdırlar. Türk kültüründen farklı özellikler gösteren bu kişiler aşk duygusuna önem verirler, ama aşkları için fedakârlık yapmaktan kaçınırlar. İffetli olmak onlar için çok da önemli değildir. Romanda Fernando ile aşk yaşayan Sofiya, cinsel ihtirasları ile ön plana çıkarak erkek arkadaşı olduğu halde bir başkası ile çok rahat cinsi münasebet kurabilmektedir. "Sofiya'nın mukavemeti kat'î değildi. Frederiko onu yatağa kolayca attı." (Buğra, 1991: 182)

Küçük Ağa, romanında Salih aşkı tadan bir roman kişisi olarak tüm roman boyunca namuslu bir çizgide yer alır: "Bir dünya çöker de insanın içi fenalaşmaz mı? Nitekim Salih hastanede kendine gelir gelmez ilk olarak Raziye' yi hatırlamış ve 'bitti' diye düşünerek şarapneli bir kere daha yemiş gibi olmuştu." (Buğra, 1992a: 16)

İslam dini üzerine yaşamını düzenleyen İstanbullu Hoca da roman boyunca bedenî beklentilerin, haz üzerine kurulu ihtirasların kurbanı olmaz. O eşiyle temiz bir aşkı yaşar ve bunu hissettirir. Eşi de kendisi de iffetli olma erdemini örnekler: "Sevgi içini dalgalandırıyor, genç kadına karşı duyduğu şefkat ise o kuvvet ve iman karışığı saadetini vakurlaştırıyordu." (Buğra, 1992a: 277)

1930'lu yılların İstanbul'unda geçen *İbiş'in Rüyası*, Tarık Buğra'nın kadın – erkek ilişkisini merkeze koyup en canlı şekilde işlediği romanıdır. Romanda daha on iki yaşındayken kafasına tiyatrocu olmayı koyan Nahit'in evden kaçmasına, büyük zorluklar yaşamasına ve kendine ait bir tiyatro kurarak, Hatice ile tutkulu bir aşk yaşamasına tanıklık ederiz.

Nahit tiyatro serüveni devam ederken önce çocuklarının annesi olan Vedia ile tanışır. Vedia'nın taşıdığı sıfatlar arasında “iffetli olma” da vardır: “Vedia, Nâhit'i büyülüyordu. Tatlı, güzel, iffetli ve kültürlü idi.” (Buğra, 2016a: 27)

Nahit de karakter olarak temiz bir insandır. Vedia, onun güzel ya da çirkin olmasından çok güven veren kişiliğini sever. Ayrıca sahip olduğu iffet Vedia'yı büyüler: “Onun kadını ilk defa kendisinde tanıdığını anlayınca hem deli gibi sevinmiş, hem de şaşırıp kalmıştı.” (Buğra, 2016a: 28)

Nahit'in arkadaşı Sadi'nin araya girmesi ile evlilikleri başarısız bir şekilde sonuçlanan Vedia ve Nahit boşanırlar. Nahit, Sadi'yi tiyatrodan kovar. Nahit, tiyatrosuna iş için başvuran Hatice isimli bir kantocu ile aşk yaşamaya başlar. Ona ev açar. Bu aşamada Nahit'in arkadaşı Sadi özür dileyerek, tekrar tiyatroya gelir. Nahit'in eski arkadaşına merhamet ederek yanına alması bu kez de Nahit ve Hatice arasındaki aşka zarar verecektir. Çünkü Sadi'nin, Nahit'e göre ilgi çekici ve kendinden emin tavırları Hatice'yi etkisi altına almıştır. Hatice ile Sadi arasında bir yakınlaşma olur. Bunu içine sindiremeyen Nahit, bir gece Sadi'nin sarhoş olmasından yararlanarak onu tiyatroda seyircilerin önünde rezil eder. Bu olay neticesinde Hatice intihar eder, Nahit tiyatroyu dağıtır.

İffetsizliğin Sadi ve Hatice üzerinden verildiği bu romanda kişilerin sonları iffetli olmanın beraberinde getirdiği onurlu ve gururlu yaşamının güzelliğini ve gerekliliğini dolaylı olarak okuyucuya düşündürür.

Firavun İmanı romanında yazar iki farklı anlayışı iki farklı grup insan üzerinden okuyucuya sunar. Yeni kurulmakta olan devlete her şeylerini vererek yardımcı olmaya çalışan Mehmet Âkif ve arkadaşlarına karşılık ihtiraslarının mahkûmu olan “yazarın Firavun imanı benzetmesine lâyık gördüğü kişiler, romanın temel karakteri durumundaki Ali Yusuf ile sembolleştirilen menfaatperestler...” (Alper, 1993: 491)

Ali Yusuf'un içindeki iyiyi bulup okuyucuya sunmak isteyen anlatıcı, her türlü düzenin adamı olan ve kötü bir karakter olarak karşımıza çıkan bu roman kişinin aşkla

tanışması neticesinde bambaşka bir insan olduğunu söyler: “Küçük veya büyük çapta, ama mutlaka dürüst, namuslu bir işadamı olmak hırsı bütün benliğini sardı. Ali Yusuf aşkı tadıyordu. (Buğra, 2016b: 43)

Ali Yusuf’a aşkı tattıran kadın okul arkadaşının kardeşi Nemika’dır. Nemika’nın doğuştan getirdiği özellikler ve sahip olduğu meziyetler kötü yoldaki bir adamı iyi olmaya yöneltene kadar çoktur:

“Asıl çekici ve bağlayıcı olan –elbette- mizacı idi. Uysal, belli belirsiz mahzun, böylece de, analığıyla, yarlık ve eşliği ile noksansız bir kadınlığı sezdirten bir mizaç. Bütün görünüş ve halleri şuhuktan şefkate, bağlılıktan tamamlayıcılığa kadar cinsinin üstünlüklerini deniz feneri gibi yakıp söndürüyor.” (Buğra, 2016b: 44)

Gençliğim Eyvah romanında İhtiyar sıfatıyla tanıdığımız roman kişinin kirli işlerini, toplumun sahip olduğu manevi değerleri yıkarak bir anarşi ortamı yaratmaya çalışmasını ve bunun üzerinden nemalanmasını görürüz. Sahip olduğu düşünce evreninin devamı için yanına aldığı Delikanlı ve Delikanlı’yı âşık etmek için kullandığı Güliz, romanın diğer önemli kişileridir. Romanda Güliz’i gerçekten seven Delikanlı, Güliz’in İhtiyar tarafından ayarlanmış bir sevgili olduğunu öğrenince yıkılır. Bu durum İhtiyar’ın namussuzluğunun sergilendiği ve Delikanlı’nın duygularına vurulan büyük bir darbedir: “-Güliz, ya Güliz? dedin. Güliz senin en dâhiyane namussuzluğundu.” (Buğra,2015a: 14)

Güliz’in önce bir oyun gibi başlayan sevgisi gerçek aşka dönüşür. Bu aşk hiçbir zaman cinsel ihtiraslara kurban edilecek cinsten değildir. Çocukluğundan beri sevgiye aç Güliz’in doyurulması gereken aç yanındır.

İhtiyar’ın hedefi “iyice belirleşen Türkiye tablosu ile uyuşmakta, korkunç gerçeğin ta kendisi olup çıkmaktadır: Çürütmek, çökertmek, kokuşturmak, yozlaştırmak!” (Buğra, 2015a:346) tır. Delikanlı, verdiği mücadele ile bunun önüne geçmek ister. Güliz sevdiği adam için İhtiyar’ı zehirler ama İhtiyar da Güliz’i tabanca ile öldürür. Toplumu çökertmek isteyen İhtiyar ile ona karşı koyan Delikanlı’nın mücadelesinde müspet olan kazanır.

Dönemeçte romanında Doktor Şerif iffetli bir yaşantının kahramanıdır. Sevdiği kadın için bir ömür harcar. Aşk onun için kutsaldır:

“Doktorun delikanlılık dönemi kadını kutsallaştırırdı: Seks aşkın ürünü sayılırdı. Aşk ondan başka bir şeydi ve aşk olursa olmalıydı o. Ötesi kiralık kadınlar işiydi. Öyle sanırlardı onlar. Gene onlara göre kadın ancak aşka razı olmalı idi. Aşk yoksa seksi duymamalı idi.” (Buğra, 1994: 166)

Buğra, *Yalnızlar* romanında aşkı konu olarak işlemiştir. Murad, Hurrem, Doktor Rıza ve Şükriye arasında geçen, birbirlerinden etkilenerek kendi doğrularını bulan roman kişileri yaşadıkları aşkta bedensel bir zevkten ziyade duygusal bağlılığı yansıtmışlardır. Hurrem’e olan aşkını dile getiren Doktor Rıza Candaş, sevdiği kadın için şu cümleleri kurar:

“-Duygularını iyice tart Hurrem. Ben senden bir kırıntı, bir zevk kırıntısı bile çalmak istemiyorum. Sana, senin zararına ve sen istemeden sahip olmaktansa dünyanın bütün acılarını çekmeye katlanırım. Ama, beni gerçekten seviyorsan, istiyorsan, kalbinde insanlığın bu şaheser incisi teşekkül etmişse, onu hak edecek kadar gözüpek ve fedakâr olmalısın. Aşk buna değer, Hurrem; zira aşkın, sonunda cömertçe ödeyemeyeceği hiçbir fedakârlık yoktur. Aşkta fedâkarlık aşkın kendisi kadar tatlıdır; çünkü her fedâkarlık aşkı ve âşığı güçlendirir, bağımsızlaştırır.” (Buğra, 2016c: 24-25)

Kocasının Yenice Köyü’ne gitmesi üzerine Murad’ı evine çağıran Hurrem, Murad’da arzularının karşılığını yaşamak ister. Oysaki Murad, bu cinsel birleşmeyi Hurrem’in iffetini korumak adına reddeder:

“Harikulâde bir andı bu: Hazzın ve arzunun işkence ile birlikte aynı kuvvetle, bütün hücrelere yayıldığı an.

O karşı durulamaz, o baş döndüren, beyni sislendiren çekilişi duydu. Hurrem’e sarılmayı önleyecek gücü nereden ve nasıl bulmalıydı? Murad bu gücü bulabilmek için çok şeyden vazgeçebilirdi; çünkü başı öyle dönerken bile seziyordu ki, bu sarılış son yedi yıllık kişiliğinin haysiyet adına neyi varsı hepsinin de silinip gidişi olacaktır. O kişilik ki, Hurrem’in safiyetini ve iffetini, hatta kendisinden korumak için, kayıpların her çeşidine katlanmıştı.

Hurrem onun ruhundaki bu didişmeyi seziyor ve kısıp soluyuşlarla – kışkırtıcı soluyuşlarla- bekliyordu. Ama başaramadı: Hayır, Murad onun istediğini yapamayacaktı. Elinden gelmeyecekti bu. Çünkü Zehra ile veya Zehra benzerleri ile olana, yani herhangi bir zinaya benzeyecekti bu. Sadece bunun için kendisine ve Hurrem’e kıyamazdı o.” (Buğra, 2016c: 82)

Buğra’nın *Yağmur Beklerken* ve *Osmancık* romanlarındaki idealize edilen roman kişilerinin de iffetli oldukları namuslarına düşkün olduklarını ve verdikleri sözü tuttuklarını görürüz.

Sonuçta Tarık Buğra’nın romanlarının çoğunda (*Siyah Kehribar* ve *Dünyanın En Pis Sokağı* hariç) kahramanların iffetlerine düşkün oldukları görülür. Roman kahramanları, aşkı öncelikli değer olarak gördüklerinden nefsanî arzuların peşinde koşmaktan ziyade duygusal tatmin boyutunda bir ilişki yaşamak isterler; namus kavramını doğruluk, dürüstlikle birlikte hayatlarının bir parçası haline getirmişlerdir. Romanlarda namus ve iffet değerlerini hayatlarına dahil edemeyen roman kahramanlarının hayatlarının bir noktasında bunun

cezasını çektiklerine, iç huzura eremediklerine ve yaşamları boyunca mutsuz olduklarına tanıklık edilir.

4.8. Sorumluluk

Güncel Türkçe Sözlük, “Sorumluluk” sözcüğünü “ Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet” olarak açıklamaktadır. Kişi yükümlülüklerini zamanında yerine getirmek zorundadır. Bu, onun sorumluluğunun bir parçasıdır.

İnsanın davranışlarını sorumluluk duygusunu hesaba katarak gerçekleştirmesi önemlidir. Bu tutum yaptıklarımızın iyi ya da kötü olarak sonuçlarına katlanmamız gerekliliğini doğurur. İnsan yaşadığı ortamda öncelikle kendisine olmak üzere eşine, ailesine, arkadaşlarına, işine, çevresine ve tüm topluma karşı sorumludur. Kişinin toplumdaki saygınlığı onun taşıdığı sorumluluk duygusu ile doğru orantılıdır.

Yaptıklarına iyi ya da kötü sahip çıkan insan toplumsal görevlerini yerine getirerek saygı gören bir yaşantının içine dahil olur. "Bir insanın eyleminden sorumluluk alması ne demektir? Yani eyleminden sorumluluk almış bir insanla, sorumluluk almamış bir insan arasındaki fark nedir?" sorusu, bilen ve istediğini yapabilme özgürlüğü olan insanlar arasında ayırım yapmak üzere sorulmuş bir soru. -Sorumluluk almış insan hesap verir; kendi bilincinin, kendi gücünün, kendi eyleminin sınırları içinde olaya sahip çıkar. Burada kişinin kendi yaşamına sahip çıkması var. (...) Sorumluluk almamış kişi, söz konusu olan her ne ise, ona sahip çıkmaz.” (Cüceloğlu, 2000: 191)

Sorumluluk duygusu öncelikle ailede olmak üzere çocuğun yaşadığı çevre ve okul yaşantısının etkisiyle gelişir. “-Sorumluluğun gelişmesi için insanın sorumluluk alabileceği bir ortamda yetişmesi gerekir. Kişinin yetiştiği ortamda kendine seçim yapma ve yaptığı seçimin sonuçlarından sorumlu olma fırsatı verilmemişse, sorumluluk duygusu gelişemez. Bu nedenle çocuklara kendi düşüncelerini söyleme ve uygulama olanağı verilmeyen ailelerde çocuklar olgunlaşamazlar.”(Cüceloğlu, 2000: 194)

Faşist yönetimin aydınları ve sanatçıları ezdiği İtalya’da geçen *Siyah Kehribar*’da arkadaşları Gizo ve İvet’in kaçmalarına yardımcı olan Türk genci başına gelecek bütün olumsuzlukları bilmesine rağmen bunun sorumluluğunu yüklenerek arkadaşına pasaportunu verir:

“-Ne yapabilirim, diye sordum.

Umbarto zaten hazır olan cümlesini söyledi:

-Pasaportunu verebilirsin.

Bundan çıkacak bütün güçlükleri biliyordum. Fakat tereddüt etmeden:

-Peki, dedim.” (Buğra, 1991:148)

Küçük Ağa, tarihî bir içeriğin ve Milli Mücadele konusunun zengin bir şahıs kadrosuyla işlendiği romanlardandır. Vazife, vatanın kurtulması ve mücadele edilmesi gerekenler hem içerden hem dışarıdan olunca roman kahramanlarının yüklendiği sorumluluk da bir hayli artar. Çünkü ülke topraklarına saldıran işgal kuvvetleri, işgal kuvvetleriyle işbirliği yapan yöneticiler, kendi başlarına hareket eden çeteler, ekmek tuz hakkı bilmeyen gayrimüslimlerin ihanetleri düşünüldüğü zaman göğüslenmesi gereken yük çok ağır ve çetindir. Bu zor durumu kendine dert edinen ve ülkenin güzel günlere kavuşması için elini taşın altına koyan sorumluluk sahibi bir avuç vatansever çıkar karşımıza.

Romanın merkezî kişisi (Çetin, 2008: 119) olan İstanbullu Hoca, İstanbul’dan Akşehir’e gönderilmesiyle başlayan serüveninde farklı mekânlarda ve farklı zamanlarda ülke için hep doğrunun arayışında olmuş ve bu hususta sorumluluk almaktan çekinmemiştir. Yine aynı şekilde “gazi” kimliğinin yüceliğini yaşayamayan, ama vatanını çok seven önceleri sorumluluk almaktan kaçınmakla beraber daha sonra sorumluluk bilinciyle hareket eden Çolak Salih de vücudunun tüm noksanlarına rağmen düşmanın yurttan atılmasında elinden geleni yaparak sorumluluk almaktan kaçınmaz.

Yüceltilmiş tip (Çetin, 2008: 119) olarak Ağır Ceza Reisi Mehmet Bey ve Ali Emmi’yi örnek olarak göstermek mümkündür. Ceza Reisi bilgili, tecrübeli, vatansever ve saygın bir kişiliktir. Ülke menfaatlerini her şeyin üstünde görür ve vatanperver kimliğiyle sorumluluk almaktan kaçınmaz. Ali Emmi de bir halk adamı olarak Milli Mücadelede çevresindeki halkın doğru kararlar vermesinde ve bunları uygulamasında sağduyulu ve olgun yapısıyla örnek ve öncü bir kişilik sergiler. Ayrıca Doktor Haydar Bey, Yüzbaşı Hamdi, Yüzbaşı Nazım da ülkenin kurtuluşu için sorumluluk almaktan çekinmeyen roman kahramanlarıdır.

Anlatıcı, romanda tüm vatan evlatlarının içinde bulunduğu durumu bize aktarırken karar vermenin zorluğunu ve sorumluluk yüklenmenin gerekliliğini şöyle yansıtır:

“Karar vermenin bu kadar şart olduğu, bu şartın herkes için aynı kesinliği taşıdığı bir devir daha görülmemiştir:

Yatalaklarla en kurnaz kaçaklar dahil herkes, ama herkes bir karar vermek, cephesini seçmek zorundaydı. Hareket şart değildi, şart olan bu karardı; çünkü artık bir cümle, bir soru bir cevap, hattâ bir susuş veya sadece

bir bakış bile mavzere davranmaktan, tetiğe parmak atmaktan farksızdı. ”
(Buğra, 1992a: 210)

“(...) artık bir karar vermek ve verilen kararın peşine düşmek şarttı. Yoksa insan delirebilirdi. ” (Buğra, 1992a: 212)

İstanbul Hoca'nın Küçük Ağa olmak için çıktığı mücadeleyi hayranlıkla ifade eden anlatıcı onun vatan sevgisi uğruna yüklendiği sorumluluğun karşılığı olarak hiçbir beklentisinin olmadığını söyler:

“Küçük Ağa hayatı çapındaki bu karardan hiçbir şey beklemiyordu, bekliyemedi. O erdiği hidâyetin verdiği inancın yarattığı yeni bir îmânın peşine düşmüş, en asil mânasıyla, gönüllü bir er kişiydi. Yola çırlıçıplak bir canıyla çıkmıştı, yolun sonuna da çırlıçıplak bir canı ile varacaktı. Umduğu en büyük şeref, en parlak kazanç gazilikti, şehadetti.” (Buğra, 1992a: 597-598)

İbiş'in Rüyası romanında hayallerinin peşinden giderek hayatının tüm sorumluluğunu yüklenen Nahit, yaşadığı onca zorluğa rağmen sevdiği işi yaptığı için mutludur:

“Sıfırdan başlamıştı. Üstelik İstanbul'un en iyi yaşayışlarından birisini yaşı daha on sekiz demeden, ama ne için olduğunu bile bile bırakarak basmıştı.” (Buğra, 2016a: 6)

Firavun İmanı'nda da vatanını seven ve onu içinde bulunduğu müşkül durumdan kurtarmak isteyen aydınların sorumlulukları vatan sevgisi üzerinden verilir. Âkif, Hacı Bayram Medresesi'ndeki hücrelerinde toplanan aydınlarla yaptığı konuşmalarda arkadaşlarına vatanın kurtuluşu için sorumluluk alınmasının şart olduğunu dile getirir:

“Meclis'in, yani Türk'ün yaşama iradesinin sorumluluğunu yüklenmişlerdi. Hepsi de bu şuurda idiler. Meclis, kalelerin en önemlisi; Kanije'lerin, Silistre'lerin de önemlisiydi. Ona göre korunmalı, savunulmalı düşecekse öyle düşmeliydi. Millet tarihinin –ve kaderin- bu kalenin sorumluluğu ile şereflendirdiği insanlar –kendileri- millet tarihine –ve kaderine karşı- yüzleri utançtan kızarmış, başları eğik kalmamalı idiler.

Elbette kaleyi bırakıp kaçmayacaklar, elbette bahtlarına kalan tek teselliyi kaçırmayacaklardı. Bu kalenin, görüntüsü yürek sızlatacak kadar zavallı bu Meclis binasının önünde, hiç değilse, üç, beş Rum itini geberttikten sonra şehitlik şerbetini içeceklerdi.” (Buğra, 2016b: 22)

Milli Mücadele için her türlü zorluğu göze alan bu aydınlardan biri de Hüseyin Avni'dir. Hüseyin Avni anlatıcının ifadesiyle görevi başarıp sorumluluğu karşılayarak iç huzuruna erişmeyi isteyen bir kahramandır:

“Övünmeyi zerre kadar sevmezdi. Tiksiniyordu övünmekten; çünkü hayatı bir görev, bir sorumluluk dizisi olarak kabul etmişti. Görevi başarmak, sorumluluğu karşılamak, kısacası mütevazı bir namus ve ahlâk seviyesine ulaşmak –evet ulaşmak, ulaşabilmek- övünülecek şey miydi? Bunun verdiği iç

huzuru yeter bir mükâfat değil miydi? Hedefi de işte bu mükâfatti, ona da ancak son nefesinde erebilirdi insan.” (Buğra, 2016b: 208)

Cumhuriyetin ilk yıllarında bir Anadolu kasabasındaki aydınların halkla hem iç içe hem de kopuk yaşantılarının sergilendiği *Dönemeçte* romanı, sorumluluk değeri açısından merkezine aydınları temsilen Doktor Şerif’i, halkı temsilen de Fakir Halit’i alır.

Hükümet doktoru olan Şerif, kasabada yaşayan diğer aydınlarla kıyaslanınca gören, duyan ve hisseden yapısıyla sorumluluk duygusu gelişmiş, ödev bilinciyle hareket eden, çevresindekileri eleştiren bir karakterdir. Aydın olarak addettiğimiz çevresindeki insanlar Akşehir’de “Şehir Kulübü”nün müdavimleri olmuşlardır. Hayat karşısında takındıkları tavırda ciddiyet yoktur. Sorumluluklarından uzaklaşmış ve zamanlarının çoğunu kâğıt oyunları ile harcamayı tercih etmişlerdir. Bu durum Doktor Şerif’in hoşuna gitmez. Etrafındaki insanları uyarmak, sarsmak ve onlara sorumluluklarını hatırlatmak ister. Kendisinin sahip olduğu sorumluluk duygusu içinde yaşadığı toplumun değerleriyle çatışmaya başlar ve bu durum Doktor Şerif’i yalnızlığa iterek yaşadığı çevreyle çatışmasına neden olur:

(...) “hökümet doktoru idi Şerif. İki yüz lirayı bulmayan maaşına yaratılışı ile bağlıydı. Bu yaratılış da sorumluluk, ödev, görev onur gibi bütün erdemleri kendi kendisiyle bir hesaplama sayardı.” (Buğra, 1994: 15)

“Düşünürdü ve ikide bir çileden çıkacak gibi olurdu. O zaman da yakalarına yapışmak, sarsmak, hattâ hakaret etmek isterdi. Yapardı da; ama kendine göre. Meselâ sorardı: “Baytar, bugünlerde hangi kitabı okuyorsun!” Sırata sırata cevap verirdi öteki de: “Aynştayn’ı doktor”. İyi ki öğrenmiş adını, mendebur!” (Buğra, 1994: 92)

Yüksek değerlerin temsilcisi olarak karşımıza çıkan Doktor Şerif, çok partili hayata geçiş sürecinin yaşandığı dönemde insanların küçük çıkarlar için ne denli alçaldığını görüp bunlardan rahatsız olur. Partileşmenin ayyuka çıktığı bu dönemde halkın sorumluluğunu duyan ve yaşayan Fakir Halit’tir. Bir halk adamı olarak Fakir Halit, ülkenin içinde bulunduğu zorlu dönemeçleri atlatabilmek için sorumluluk bilincine sahip, dürüst ve okumuş kimselerin önemli makamlara gelmesini savunur. Fakir Halit’in bu düşünceleri karşısında Doktor Şerif kimliğinden utanır. Kendisi bir aydın olarak bir halk adamının düşündüklerini düşünememenin hicabını duyar:

“Doktor –neredeyse ağız bir karış açık- dinliyordu: kendinden utanıyor, dost geçindiklerinden ve ahabpılıklarından utanıyor, hattâ tanışlarından ve selâmlaşmalarından utanıyordu, girdiği çıktığı yerlerden, oturup

kalktıklarından utanıyordu. Türkiye'nin bir dönemeçte olduğunu Fakir Halit'ten ve onun benzerlerinden mi öğrenecekti? Türkiye gerçeği kafasına dank demek için, bu "Emanetçi Sultana"nın konuşması, anlatması mı gerekti?" (Buğra, 1994: 216)

Fakir Halit'in gözlemleri ve örnekleri ülkenin içinde bulunduğu durumun gözler önüne serilmesi açısından dikkate değerdir. Cahil halkı kandıracak sözleri kolayca bulan politikacıların çıkarları için hareket ettiklerinin farkında olan Fakir Halit, doktoru meclise girmesi konusunda ikna etmeye çalışır. Doktorun üstlenmesi gereken bir toplumsal sorumluluk vardır. Memleketin içinde bulunduğu açmaz karşısında olup bitenin sorgulanması gerekmektedir. Bunu da en iyi yapacak olanlar toplumsal duyarlılığı olan insanlardır. Doktor da bunlardan biridir. Fakat yurduna yararlı olacak bir bakış açısına, sorumluluk duygusuna ve düşünce gücüne sahip iken mizacının gereği dürüstlüğü Doktor Şerif'i zorlar:

"Dıştan bir bakışla, kendisi, doktor Şerif, memleket meseleleri için konuşma yetkisine ve yeteneğine, Fakir'in saydığı -ve saymadığı-döküntülerden çok daha sahipti... su götürmezdi bu. Yararlı da olurdu; asıl yararlı kendisi olabilirdi: Çıkarlarına omuz silken mizacı bunun garantisi idi; ama aynı mizaç -yâni kader- onun aşılabilir engeli de oluyordu. Bu da su götürmezdi. Kesin olarak biliyordu bunu. Yalan söyleyemezdi, yapamayacakları için söz veremezdi, asıl "önemlisi de, aklının yatmadığı bir eyleme veya tutuma, davranışa liderler istiyor, parti disiplini gerektiriyor diye katılamazdı." (Buğra, 1994: 220)

Romanda Demokrat Parti'nin Akşehir mitingini izlemekle görevlendirilen gazeteci yazar, mitingden sonra hastalanır. Doktor Şerif'in misafiri olarak kasabada bir süre kalır. Bu sürede ülke sorunlarına getirdiği akılcı yaklaşımlar ve sağlam örneklerle Doktor Şerif'i derinden etkiler ve düşünce dünyasında bir ışık yakar.

Bir gün gazeteci yazarla yemeğe giden Doktor Şerif lokantada bir yüzbaşı ile karşılaşır. Ülke meselelerinin de konuşulduğu bu yemekte yazarın konuşması Doktor Şerif'i çok etkiler. Gazeteci yazar, ülke yararına çalışarak işlerini yapacak aydın kesimin ya da halkın politikaya atılmak istemelerine anlam veremez. Çünkü ona göre doğru olan, herkesin en iyi bildiği işi yapmasıdır. İnsanların sorumluluklarından kaçarak politikaya sığınmak istemelerini doğru bulmaz ve bu durumun suçlusunun kişilere sorumluluk duygusunu aşılama eğitimi olduğu tespitini yapar:

"Yazar; Böyle kıyı bucak kasabalarda, şehirlerde daha değil" diyor ve ekliyordu: "Gidin büyük şehirlere, doktorun doktorluğu, avukatın, yargıcın hukuku, mimarın mimarlığı, berberin berberliği bırakıp çenelerinin bütün gücüyle ve dört elle, görülmemiş bir hırsla politikaya sarıldığını göreceksiniz. Buna, sizin dilinizde, doktor bey, galiba psikoz denir. Bu psikoz, yüzbaşıım,

çürütücüdür..çökerticidir. Ve suçlusu bu insanlar değildir, onlara sorumluluklarını aşılayamayan eğitimidir. İyi ve sağlam kundura yapmayı umursamayıp da, çünkü bunu beceremeyip de Devlet düzenini ıslaha kalkışan bir kunduracı toplumun başbelâsıdır, efendim. Türkiye’de de her alanı böyle belâlar sarmak üzeredir.” (Buğra, 1994: 233)

Doktor Şerif’in sorumluluk duygusu içinde vereceği en zor karardır mebus olmak. Kendi evinin önünü temiz tutmak ifadesi ile açıklık getirdiği sorumluluk duygusu onu milleti için yararlı olması noktasında ikna edici rol oynar. Yazar, Doktor Şerif nezdinde tüm aydınların memleketleri için elini taşın altına koyması gerekliliği mesajını iletir:

“Kısacası doktor artık, şu “gökyüzünden çok yeryüzüne bakmak ve baktığına başını çevirerek değil, bütün vücuduyla dönerek bakmak” meselesine iyice ve sorumluluk anlayışı çapında takılmış bulunmakta, karar vermek için güçlük çekmektedir.

Kendi evinin önünü temizlemek ve temiz tutmak!” (Buğra, 1994: 306)

Doktor Şerif ve Fakir Halit toplumun yararına olan güzel değerlerin etrafında birleşirler. “Toplumsal sorumluluk vurgularıyla dikkat çeken bu iki kişi, bireyin sadece bireysel kurtuluşu için değil toplumun kurtuluşu için de kendisine ‘iyi hedef’ler koyması; bu iyi hedeflere (...) ‘iyi araçlar’ kullanarak ulaşması gerektiğini vurgularlar. Yazar, bu sorumluluk duygusunun davranışlarda da bir değişiklik meydana getireceğine işaret ederek toplumun hangi kesiminden gelirse gelsin; bireyin, eğer ‘iyi niyet’, ‘ödev’, ‘sorumluluk’ duygusu taşıyorsa, kitlesel bilinçlenmeye hizmet edebileceğine de dikkat çekmiş olur.” (Fedai, 2008: 176)

Sorumluluk değerinin insanı hayata bağlayan ve kişinin görevlerini yerine getirmesinin sonuçlarına katlanması neticesinde hayatta daha mutlu ve başarılı olacağı gerçeği kabul gören bir anlayıştır. Tarık Buğra da *Yalnızlar* romanında sorumluluklarını yerine getirmeyen bu yüzden ailesinin kendisinden beklediği diplomaya sahip olamayan, okulunu yarım bırakan, çareyi içki, kumar gibi kötü alışkanlıklarda arayan Murad Kervancı ile bu görüşü destekler:

“Yalnızlık!

Murad’a endişe vermiyordu bu. Aksine, hoşuna gidiyordu. Her ilgi ve bütün ilişkiler bir görev, bir sorumluluk konusudur. Murad’a gelince, onun asıl kaçtıkları da zaten bunlardı; görevdi, sorumluluktu. Onu kendi hayatından bile uzaklaştıran bu kaçıştı.” (Buğra, 2016c: 126)

Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluşu, bu durumun kasaba halkına etkisi ve kasaba halkının sorunlarının konu edindiği *Yağmur Beklerken* romanında halkın sorunlarına

kulak tıkayan siyasilerin eleştirisi yapılırken tıpkı *Dönemeçte* romanında olduğu gibi aydınların; halkın aydınlatılması, bilinçlendirilmesi, duygu ve düşüncelerine tercüman olunması gerekliliği vurgulanır. Bu görevin aydınların sorumluluğunda olduğu düşüncesi işlenir.

Kenan Bey, Rahmi'yi Serbest Fırka'ya katılması konusunda iknaya çalışırken onun cahil halkın duygu ve düşüncelerine tercüman olması adına bir sorumluluğunun olduğu fikrini aşlamaya çalışır:

“İmdi.. peki, diyorum Rahmi..demedi de yapamıyorum ki, halkın, anlatmaya çalıştığım ve anladığından emin olduğum o bilemediği bekleyişleri, idrâk edemediği ihtiyaçları te'mine kimler medâr olacak? Pancarların için pompa getirdin. Ne güzel. Ben de aynı şeyi yapmak istiyorum. Aynı şeyi yapalım diyorum..buna mecburuz diyorum. Hakikaten büyüksek, aklımızla, bilgimizle övünüyorsak, kendimizi okumamışlardan üstün sayıyorsak..pompa getirmekten hiçbir farkı olmayan bu rehberlik vazifesini yapmak mecburiyetindeyiz diyorum.” (Buğra, 2015b: 105)

Seçim havasının büsbütün elektriklenmesiyle halkın sinirleri iyice gerilir. Civar köylerden ve kasabalardan Rahmi'yi huzursuz eden haberler gelir ve gruplaşmaların yaşanmasıyla sözlü kavgalar daha da ileri giderek bıçaklı yaramalar gerçekleşir. Rahmi, yüklendiği sorumluluğun farkındadır. Hem halkın halkla hem de halkın yöneticilerle yaşadığı sertliklere müdahale ederek aydın kimliğinin ona yüklediği misyonu yerine getirir:

“Ve, bir başka dert daha vardı: Başta jandarma, belediyeciler, muhtarlar, hattâ savcı, Serbest Fırka'yı tutanlara karşı, haşin denecek kadar sert davranmakta idi. Rahmi bir yandan bunlara koşturuyor, görevlilerle cebelleşiyor, bir yandan da, akli erenleri de yardıma çağırarak ateşli yandaşlarını yatıştırmak için dil döküyordu:

“Düşman değil len onlar.. bildiğin Ese'nin oğlu, işte şö..tarla, bahça komşun len. Aynı duayı etmen mi onla?”

“Sen ona güler yüz göster bi kere, eşek değil a, o da sana yumuşar, hay oğlum.”

“Hadi senin oğlan onun kızına vuruluverdi deyelim.. netçen o zaman? Gızın babası halkçı deye ı'ıh mı deycen?”

“Utan len Toktamış.. daha düne kadar; Hamza'yla biz Garp Cephesi'nde beraberdik der dururdun..hinci başını çevirip geçen. Hadi gel. Otur şöyle de anlatıverin o günleri bize, dadlı dadlı.”

“Ben de sizi dayı oğlu bilirdim len.. meğerleyim senin anan fırkaymış.”

Ve daha çeşit çeşit benzerleri ile, bir yandan kendi yandaşlarını yumuşatıp sevgiye çekmeye çalışıyor, öte yandan da sözlü –daktilo çoğaltması- yazılı, Gazi'nin Serbest Fırka'ya, Serbest Fırka'nın da Gazi'ye karşı olmadığını

–gazete haberlerine ve demeçlerine dayanarak- bütün yöreye anlatmaya çabalıyordu. ” (Buğra, 2015b: 171)

Kahramanların her birinin etrafımızda rastlayabileceğimiz kadar sıcak, samimi ve bizden seçen Tarık Buğra bu romanda da diğer romanlarında da gösterdiği başarıyı bir noktada roman kişilerinin“olup bitenler karşısında isyana ve inkâra düşmeyle, düşürülmeyeşlerinden alan” (Kurukafa, 2009: 876) yaşantılarından almaktadır. Maddi ve manevi bir sorumluluk bilinciyle yaşayan kahramanlar yaşamın onlara sunduğu her türlü sıkıntıya katlanarak üstesinden gelmeye çalışmıştır. Çünkü yaşam bir sınavdır. Bu sınavın sorumluluğunu taşıyanlar ve gereklerini yerine getirenler mükâfatlandırılacaktır.

Osmancık romanında sorumluluk duygusu, başına buyruk yaşayan öfkesini yenemeyen duygularının tutsağı *Osmancık*’ın devlet yönetimine talip olmasıyla yaşadığı değişim ve dönüşüm üzerinden verilir. Aslında *Osmancık* çocukluğundan beri sorumluluk sahibidir. Fakat onun sahip olduğu sorumluluk ondan beklenen tarzda değildir. Bu sebeple Şeyh Edebalı’nın tekkesinde adeta ikinci doğumu gerçekleştiren içe dönerek nefis terbiyesi edinen *Osmancık* kazandığı sorumluluk duygusu ile üstlendiği devlet yönetimi görevini layıkıyla yerine getirir:

“Osman Zümrüd Anka’sına kavuşmuştur; Osman’ın mutluluğu bundandır ve bunun için dengelidir, ölçülüdür; görev şuurunun ve sorumluluğun denetimindedir.” (Buğra, 1992b: 103)

Görev bilincini en güzeli ile yerine getirmek isteyen *Osmancık*, aldığı kararların sorumluluğunu taşıyabilir olduğunu söz ve davranışlarıyla sergiler. Karacahisar tekfurı ile savaşı göze alacak bir kararı babasıyla paylaştığında babasının bu karara sıcak bakmaması neticesinde sorumluluğun kendisinde olduğunu şöyle ifade eder:

“Ve sesinde saygı ile hoşgörmeye yanaşmayan kararlılık, aynı güçle iç içe idi:

-“Baba” dedi, “beğ sen isen, buyur ki, uyalım. Yok beğ, ben isem baba, oğlunun beğliğini bereleme.” (Buğra, 1992b: 160)

Osmancık’ın korkusuzluğu, yiğitliği, gözünü budaktan esirgemeyen cesareti herkesçe malumdur. Gökçe Bacı’nın “*Osmancık Osman beği komaya, Osman beğ Osmancığı unutmaya.*” cümlesi *Osmancık*’ın hatırlayışlarında yer alan bir ifadedir. Gökçe Bacı’nın bu arzusu karşısında *Osmancık*’ın üstlendiği görev gereği gerçekleştirilmesi gereken işler için sorumluluk duygusunu nasıl yaşadığını anlatıcının şu cümleleriyle öğreniriz:

“Osmancık öfkesi, Osmancık atılganlığı, Osmancık cesareti ve Osmancık gururu Osman beği -elbette- bırakmayacaktı; sadece, Osman beğin buyruğuna girecekti. (Buğra, 1992b: 183)

Osman Bey, Çavdaroğlu'na haber göndermiş ona köy ve pazar basmamasını söylemiş, hak yoluna davet etmiş ve “yarar bundadır” demiştir. Fakat Çavdaroğlu bu söze kulak asmaz ve bildiğinden geri durmaz. Çavdaroğlu'nun Yeğli pazarını basacağını duyan Osman Bey, baskından bir önceki gün yoldaşlarını, babasının yoldaşlarını ve amcasını toplayarak durumu anlatır. Omuzlarındaki sorumluluk gereği kararı onlarla paylaşır. Devlet büyüğü olmanın sorumluluğu ile akıl danışır. “-Siz ne dersiniz? Hele siz babam rahmetli Ertuğrul beğ gazi'nin harp, darp görmüş, nice badire atlatmış yiğit yoldaşları, siz ne dersiniz? ” Buğra, 1992b: 207)

Yoldaşlarının hepsi Osman Bey'in davranışını onaylar ve destekler. Fakat amcası Dünder Bey, toplantıda olan herkesin Osman Bey'in söylediklerini duymalarının gereksiz olduğunu ifade eder. Çünkü Osman Bey, onların dışındaki beylerle konuşmuş, onay almış ve karara varmıştır. Dünder Bey, sadece sonuç odaklı bilgilendirmeden rahatsız olur ve en can alıcı cümleyi sarfeder: “Vebâle ortak mı aran?” Bu ifade Osman Bey'i çileden çıkarır. Büyüklerine karşı saygıda kusur etmeyen Osman Bey, devlet yöneticisi vasfıyla kırmadan dökmeden, ama sorumluluklarının gereğini yerine getirir şekilde cevap verir:

“(...)Elin öperim emice..dizin öperim emice. De ki davarın güdeyim,, odunun kırayım emice. Amma ko da beğliğime, eller taş atsın ki, beğliğimi korumam zor olmasın. Ben bunda akıl isterim, rey isterim, ışık isterim; yanlışsam doğruyu isterim.” (Buğra, 1992b: 207-208)

Osman Bey, devletin büyümesi için elinden geleni yapar. Her geçen gün artan yükünü, üstlendiği sorumluluğu arttırır. Fakat bundan rahatsızlık duymaz. Çünkü sorumluluklarının neticesinde yaşayacağı zaferler onu gerçek doyuma ulaştırır:

“Sırtına çok, çok ağır bir yük vurmuşlar da; “Taşıyabilirim.. işte taşıyorum..daha da yükleyin” der gibidir.Yoldaşlarına ve beğlere sezdirtiyor bunu..düşündürüyor. ” (Buğra, 1992b: 283-284)

Tarık Buğra'nın romanlarında sorumluluk taşıyan ve bunu içselleştiren roman kahramanlarının yanı sıra ne kendisine ne ailesine ne de halkına karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen kahramanlara da rastlarız. Bunlar hayatı anlamlandırmada başarısızdır. Toplumsal duyarlılıkları sadece laftadır. Yaşamı içki ve kumar etrafında kurgulayan objektif değerlerden yoksun bir hayat tarzını benimsemişlerdir. *Dünyanın En Pis Sokağı* adlı romanda anlatıcı Albatros üzerinden sorumsuz yaşantıların eleştirisini yapar:

“Albatros sürekli olarak Türkiye’den, Türkiye’nin-savaş konusu saydığı-sorun’larından söz ediyor, ikide bir, halk diyordu. Fakat başını çevirip de, burnunun bir karış ötesindeki halk’a baktığı yoktu; halk’ı anlamaya zerre kadar niyeti yoktu. ” (Buğra, 1989: 86)

Aşçı Cevdet’in yaşantısı da sorumluluklarından kaçan insanların düştüğü acınası hali gözler önüne serer:

“İş yerinden ve bir işverenden değil, iş’den kaçmıştı o. Bir iş ve olağan düzen –belki, mekanik düzen, otomat yaşayış- kaçığı idi Cevdet; sorumluluktan ve görevden kaçarak alkole –veya oyuna, kumara- sığınanlardan sâdece biriydi. O da ötekiler gibi, kaçmamış, olağanda, mekanikte bir başka üslup, başka konu seçmiş ve tercihinine tutsak olmuştu. Kayıp söz konusu olamazdı; olsa olsa bağımsızlığının bedelini –seve seve- ödiyor denilebilirdi.” (Buğra, 1989: 109-110)

Tarık Buğra, romanlarında sorumluluk duygusunu yaşamlarının bir parçası haline getirmiş roman kahramanlarıyla karşımıza çıkar. Buğra’nın romanları değerler eğitimi açısından sorumluluk değerinin yoğun olarak işlendiği eserlerdir. Sorumluluk kendisine verilen görevi layığı ile yerine getirmektir ve kahramanlar bunu gerçekleştirir. Tarık Buğra’nın romanlarında sorumluluk bilinci kahramanların karakter özelliklerindendir. Yazar karakterlerine öncelikle insan olma sorumluluğunu yüklemiştir. Sorumluluk duygusunu taşımayan insanları varlık sebebini bilmeyen vurdumduymaz, zavallı ve toplum nazarında saygı görmeyen şahsiyetler olarak sergilemiştir. “Tarık Buğra, eserlerinde sorumluluklarını yerine getirmeyen insanı teşhir edip okuyucuya olması gerekeni söylüyor. Bunu, insanları yan yana koyarak yapıyor. Okurun, insanlar arasındaki farkı görmesini sağlıyor. Bir nevi ideal aydın tipini veya daha genel olarak ideal insanı, tarif ediyor. Bu tarifi, roman kahramanlarını durum içinde okuyucuya sunarak başarıyor.” (Yıldırım, 2014: 8)

4.9. Adil Olma (Adalet)

Adalet sözcüğü sözlüklerde şu tanımlamalarla yer almıştır: 1. Şeylerin yerli yerine konması. Her şeyin olması gerektiği yerde bulunması. 2. Haklı ile haksızın ayırt edilmesi; haklıya hakkının verilmesi; kişilerin hak ettikleri şeye sahip olabilmeleri. 3. Kendine ait olan alanda, kendi mülkünde tasarrufta bulunmak; başkasının hakkına tecavüz etmemek (Demir ve Acar 1992: 16).“1. Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, türe. 2. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme. 3. Bu işi uygulayan, yerine getiren devlet kuruluşları. 4. Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk . ” (www.tdk.gov.tr)

Hayati Hökelekli adaleti “Adalet, bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermektir. Hüküm ve davranışlarında tarafsız ve ilkeli olmak, eşitliği gözetmektir. Menfaat, yakınlık, düşmanlık, önyargı vb. nedenlerin etkisinden uzak, doğru ve dürüstçe iş yapmaktır.” şeklinde tarif eder (Hökelekli 2011: 49). Adaletin uygulanışı, yakından uzağa doğru bir seyir izler. İlk aşama ferdin kendi bedenî ve ruhî hayatıyla ilgilidir. Bir kimse beden organlarını, ruhsal yeteneklerini amacına ve işlevine uygun tarzda ve yeterlilikte, sağlam ve dengeli kullandığı zaman adaletli olmuş olur. Daha sonra diğer insanların hak ve hukukuna saygı göstermesi, haksız ve ölçsüz davranmaması gerekir (Hökelekli 2011: 49). “Adalet, güçlü ile zayıf, iyi ile kötü, mazlum ile zalim arasındaki dengeyi sağlamak bakımından çok önemlidir” (Hökelekli 2011: 56). “Toplumsal düzen, huzur ve barış, ancak adaletle ayakta durur. ‘Adalet mülkün temelidir.’ Toplumda yaygın bir adalet anlayışı olmadığı zaman, güç odaklı ilişkiler devreye girer; güçlünün güçsüzü ezdiği bir düzen ortaya çıkar” (Hökelekli 2011: 57).

Bireyde bulunan adalet duygusunun, toplumda bir arada yaşamamız konusunda gerekliliği tartışılmaz bir gerçektir. Bu duygu insanın benmerkezci başlangıcını dengeye sokarak insan ilişkilerinin düzenlenmesinde yardımcı olur.

Adaletin yalnızca eşit dağılım olarak algılanması ve aktarılması eksik bir tanımdır. Adalet duygusuna paylaşım, cömertlik, doğruluk, hoşgörü, hak, dürüstlük, eşitlik gibi diğer kavramlar da eşlik etmektedir. Gerçek adalet anlayışının, bu kavramları da bünyesinde barındıran bir anlayış olduğu unutulmamalıdır.

Adil olma halinin bozulması aslında hakkın ihlali anlamı taşır. Yani geleneğimiz/inanç sistemimizdeki “kul hakkı”nı ortaya çıkarır.

Tarık Buğra, adil olma değerini romanlarına insani ve ahlaki bir değer yargısı olarak taşımış, bu değer bireyin ve toplumun mutluluğu için gerek ve şart olduğuna inanmıştır.

Siyah Kehribar’da, İtalya’da faşizmin hüküm sürdüğü İkinci Dünya Savaşı öncesinde adalet kavramının çiğnenmesi sonucu insanların hayatlarındaki büyük değişiklikler roman kahramanları üzerinden verilir. Romanda Gizo ve İvet gibi okumuş ve ülke çapında ünlü olmuş kişilere teşkilat tarafından baskı yapılmakta ve kendi saflarına katılmaları istenmektedir. Baskılara dayanamayan Gizo ve İvet ülkeden kaçmak isterler ve daha sonra da tüm bu olumsuzlukların etkisiyle yaşamlarına son verirler. Adaletin sarsılması toplumsal barışın bozulmasına, kişilerin birbirine güvenmemesine, bireylerin mutsuz ve umutsuz yaşamasına yol açmaktadır:

“-Gizo nedamet dolu makaleler yazarsa, demokrasi ve cumhuriyet üzerine sayfalar dolusu küfür boşaltıp faşizmin ve Duçe’nin asaletinden, kutsiyetinden bahseden nutuklar çekerse her şey düzelecek. Yok eğer böyle

yapmaz da pis domuz inadında aptalcasına ayak direrse vay geldi başına. O zaman İvet'i haince emellerine ve zehirli düşüncelerine âlet olarak kullandığı ilân edilecek, İvet'e bütün kapılar hakaretle kapanacak. (...)

Bütün bu anlatılanlara inanmak ne kadar güçtü. Yüzlerce yılın beslediği, damla damla zenginleştirmek için didindiği yirminci asır insanları bu muydu? Elektrikli trenler, uçaklar, hoparlörler, telgraflar, vantilâtörler, daha binbir çeşit buluş ve asıl feci kütüphaneler, kütüphaneler ne oluyordu? Bütün bunlar bir şahsa ve bu şahsın iblisçe köleleştirdiği ilkçağ insiyaklarına yeniliverecek olduktan sonra neye yarardı?" (Buğra, 1991: 146-147)

Küçük Ağa' da Gönülsüzlerin Haydar Bey Arabistan'da esir edilmiştir. Bu esnada bir Arap beyinin yarasını iyi eder. Arap beyi doktoru sofrasına misafir eder ve onlarla kalmasını teklif eder. Haydar Bey, onları (Arapları) sevmediğini, onların İngilizlerle işbirliği yapıp kendi ülkesine zarar verdiklerini ve bu yüzden de onlarla kalmak istemediğini dile getirir. Arap beyi doktorun söylediklerine karşılık toplumu bir arada tutan en önemli unsurun adalet ve kuvvet olduğunu, ama artık bu değerlerin Osmanlı'da kalmadığını dile getirerek yapmış oldukları hareketin haklılığını ispatlamaya çalışır:

"Doktor bey.. Biz Arabız ve müslümanız elhamdülillah.. Osmanlı devleti de Müslümandır. Dedelerimiz asırlarca bu din kardeşliği için Araplıklarını hatırlamadılar. Osmanlılardan ayrılırsalar dinlerini mi kaybederlerdi? Hayır elbette. Hallerinden memnundular da ondan hatırlamadılar. Fakat hatırlamamak vazgeçmek değildir doktor bey. Dediğim gibi onlar memnundular. Çünkü Osmanlılar adildi ve kuvvetliydi. Adalet ve kuvvet! Bunların ikisi bir arada olunca mesele kalmaz. Ama bir başka ırkı veya kavmi elde tutabilmek için bunlardan biri lazımdır. Hem de tam olarak olması lazımdır." (Buğra, 1992a: 75-76)

Romanda Reis Bey kendini ifade ederken saydığı meziyetlerini adil olma değeri etrafında sıralar: *"Ben kimseden değilim. Olmadım da şimdiye kadar. Ben hakkın, hukukun, milletin kölesiyim. Bunu iyi bil."* (Buğra, 1992a:359)

İbiş'in Rüyası'nda kahramanımız Nahit, işiyle ilgili yapacakları düşünürken rezil olmaktan korktuğunu dile getirir. Çünkü o işinde haksızlık, kayırma, adam tutma gibi davranışlardan tiksindir. (s: 117)

Nahit, kendisi için oluşturmaya çalıştığı sıfatlardan ve güzel huylardan en çok adalet kavramına yer verir: *"Benim bir defacık olsun hak yediğimi, tiyatrodan başka bir şeye metelik verdiğimi gördün mü?"* (Buğra, 2016b: 136)

Firavun İmanı'nda, yazar üç yüz küsur mebusla kurulan meclisi anlatırken çok renkli bir tablo çizer. Çünkü mecliste bulunan milletvekilleri birbirlerinden çok farklıdır. Mebuslar içinde okumak için kitap, makale arayanlar da vardır. Fransa'yı hiç duymayanlar da... Onları her şeye rağmen bir arada tutan vatan sevgisidir. Onlar tüm farklılıklarıyla Türkiye'yi temsil ederler. Âkif, meclisin bu yapısını şöyle ifade eder: *"Böyle olduğu içindir*

ki, Âkif onu güzel buluyor, âdil ve asil buluyordu, yanlışlarını, yanlış kararlarını bile kutsallaştırdı.” (Buğra, 2016b: 183)

Dönemeçte romanında yazar roman kahramanı Doktor Şerif’i anlatırken onun adalete verdiği değeri küçük yaşlarda kazandığını söyler. Onun çocuk yaşlardan itibaren yaşantısında “hata sevap terazisinin” olduğunu söyler. Doktor Şerif, hassas ruhlu bir şahsiyete sahip olduğu için adaletsiz bir durum ya da tutum karşısında çok mutsuz olur:

“Kalleşlik, aldatmaca, çıkar oyunları ve ikiyüzlülük, yüze gülücülük şöyle dursun, erdem diye öğrendiklerine, dostluk, dürüstlük, yiğitlik, mertlik anlayışına bir parçacık aykırı saydığı veya öyle gelen bir tutumu olmayagörsün, yapılmasa kimsenin kılını kıpırdatmayacağı bir şeyi bir arkadaşına, hatta tanıdığına yaptığı zaman; ya da, yapılıncaya gene kimseye aykırı gelmeyecek, umursanmayacak bir davranışta bulunsa gecelerce gözüne uyku girmez, yatağında kavranır da kıvranırdı. Azarlardı, horlardı, cezalandırmanın yollarını arardı kendi kendine. Kendi gözündeki küçülmek arların en ağırları gelirdi ona. Gölge düşürmemeliydi kendisine verdiği değer üstüne.” (Buğra, 1994: 241-242)

Yağmuru Beklerken romanında yazar, Anadolu’nun küçük bir kasabasından ve bu kasabada yaşayan insanların gözünden siyasetin sıradan insanları bile nasıl kutuplaştırdığını, hiç yoktan düşmanlıklar yarattığını ve bu dönemde Türkiye’de yaşanan büyük kuraklıkla paralellikler kurularak Serbest Fırka dönemini anlatmıştır. Kasaba halkı siyasi görüş yüzünden bir zıtlaşmanın içine girmiştir. Tarlaların sulanması için verilecek su, adaletsiz bir şekilde dağıtılmakta bu durum da halk arasında hoşnutsuzluğa ve düşmanlığa yol açmaktadır:

“Belediye Reisi Gülbeyazlar’ın damadı, pancar tarlaları ve sebze bahçeleri kavrulurken çayın ve Taşoluğun suyunu, sırayı, hakkı bırakıp hısım akrabanın tarlasına, bahçesine saldı. “Ha acık da anamın bahçesine” diyen Deli Yâkûb’la alay etti. “Sıra bizdeydi”, diyenleri dinlemedi. Direnen ve gürültü patırtı edenlerin arasından, çavuşa hırpalattıkları oldu. Kaymakam Bey’e şikâyet etmeye kalkışanlar da karşılarında kayınbiraderini, fırka mütemedini, yani Âsım Ağa’nın oğlunu buldu. İşe jandarma da karıştırıldı.” (Buğra, 2015b: 86)

Tarık Buğra’nın romanlarında “adil olma” değeri en çok *Osmancık*’ta yer almaktadır. *Osmancık*’ta roman kahramanlarının özellikle de ana karakterlerin adalet duygularının gelişmiş olduğu görülür:

Osman Bey’in babası Ertuğrul Gazi, oğluna daima Ede Balı’nın ne güvenilir ve adaletli bir zat olduğunu tekrarlar: “Dinle oğul; Ede Balı’nın terazisi doğru tartar... dirhem şaşmaz. Ve; Ede Balı soyumuzun ışığıdır.” (Buğra, 1992b: 26)

Osman Bey roman boyunca kardeşleriyle olan ilişkisinde de devlet yönetiminde de adaletten ödün vermemektedir:

“Ve sonra Osman ağası Gündüz’ü hâlâ gönül rahatlığı ile düşünmemektedir; benliği, onun yüzünden, hâlâ bir ayıp istek, bir hak yeme; en azından da bir saygısızlık sayar gibidir.” (Buğra, 1992b: 115)

“Osman beğ, toplanan ganimetleri, yoldaşları aracılığı ile gazilere bölüştürdü. Nikeforos’un, büyük bir servet tutan altınlarını, gümüşlerini, mücevherlerini ve eşyasını beşe ayırdı. (...)

Paylaştırma eşitti ve öteki boyların birlik beğleri önünde yapılmış, paylar onlara teslim edilmişti. “(Buğra, 1992b: 265)

“Osman beğ, bu davalarla ilgilenmekte, kararını da davacının ve davalının Türk mü, Bizanslı mı, Tatar mı, Kayılı mı değil mi, Müslüman ya da İsevi mi bakmadan, aklı doğruya nasıl yatıyorsa öyle vermektedir.” (Buğra, 1992b: 286)

“Osman Gazi Han, her şeyden önce, adalet istemektedir. Adaletin hak ve hukukun İsevi, Musevi, Müslüman, Türk, Ermeni, Rum, Tatar gözetmemesi; eş, dost, akraba kayırmaması gerektiğine, kesin olarak inanmaktadır.” (Buğra, 1992b: 339)

Sonuç olarak adil olma değeri Buğra’nın yücelttiği karakterlerinin özellikle sahip olmasını istediği bir değerdir. Bireysel olarak kahramanların başkasının malında gözü olmaması, paylaşımlarda hakkaniyet gözetilmesi üzerinde durulmuştur. Haktan, doğruluktan sapanları vicdanları ile yargılamıştır. Yazar toplumun yapısının sağlıklı olması farklı insanların, farklı yaşayışların, kültürlerin bir arada olabilmesi için mutlaka adaletin tesis edilmesi düşüncesini işlemiştir. Toplumu bir ve bütün yapmanın yolunun adam kayırmadan adil bir işleyişle gerçekleşeceği vurgusunu yapmıştır.

4.10. Misafirperverlik

Arapça sefer sözcüğünden türeyen misafir sözcüğü yoldan gelen, yolcu ve yolculuk sırasında birinin evine inen konuk (Devellioğlu, 1993: 737) olarak tanımlanır. Buradan da anlaşılacağı gibi misafir, kendi yaşadığı alanın dışında başka bir yere ya da birinin evine belli bir zaman dilimini geçirmek için gelen kişidir.

Misafirperver sözcüğü ise misafirini en iyi şekilde karşılayıp ona izzet ve ikramda kusur etmeyen ve misafirin kendisine gelmesinden hoşnutluk duyan kişi olarak açıklanır. Misafire önem vermek, ona iyi davranmak ve misafiri hem söz hem de ikramla en iyi şekilde ağırlamak misafirperverliğin göstergesidir.

Misafirperverlik, bizim kültürümüzün bir parçası, değeridir. Yaşadığımız çağın hızıyla orantılı olarak bencilleşen, yalnızlaşan ve yabancılaşan insanlar, kültürümüzün en önemli değerlerinden biri olan misafirperverliği bir yük, bir külfet bir düzen değişikliği ve

rahatlarından verilmiş ödün olarak görmektedirler. Oysaki bizim geleneğimizde bir eve misafirin gelmesi o ev halkı için şereftir. Misafir on kısmetiyle gelir, birini yer, dokuzunu bırakır, diyen atalarımız bizlere misafirin gelmesinin eve bereket getireceği öğüdünü vermişlerdir. Misafire gösterilen güler yüz ve yapılan ikramdan memnun kalan misafirin edeceği duanın da kabul olacağı inancı vardır.

Misafirlik kavramının niteliğine bakıldığında sadece kendi kültürümüzü ilgilendiren bir gelenek olarak değerlendirmek doğru olmaz. Çünkü misafirlik erdemli bir davranışın göstergesidir. Birinin iyi ya da kötü gününde yanında olmak, onun özel zamanlarını paylaşmak, bazen de sadece hal hatır sormak için kişiyi ziyaret etmek ahlakî bir olgunluğun sergilenmesidir.

Geleneğimize baktığımızda her evin hatta köyün bir misafir odası olması bu değer in bizim için ne denli kıymetli olduğunu gösterir. “Misafir odası” olarak ayrılan bu mekân evlerin en özel alanıdır. Daima temiz ve düzenlidir. Misafirin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir. Misafir yatılı ise en temiz ve rahat yataklarda uyuması sağlanır. Misafirin karnının doyurulması olmazsa olmazlardan biridir.

İnsanların eş, dost, akraba ve komşularını ziyarette bulunması, sergiledikleri olumlu davranışlarla bu ziyaretleri değerli kılmaları toplumsal birlik açısından önem arz eder. Ailenin tüm fertleriyle yapılan ziyaretler çocuklar için güzel bir örnek, aile eğitimi açısından sevgi ve güven bağlarının inşasını güçlendiren bir davranıştır.

Toplumda sahip olunan misafirlik kültürünü yaşatılmalı ve gelecek nesillere aktarılmalıdır. Çünkü bu değer, toplumun mayasındaki dostluk ve kardeşlik duygularını pekiştirerek, insanları birbirine bağlar.

İtalya’da geçen *Siyah Kehribar* romanında da “Misafirperverlik” değeriyle ilgili ifadeler rastlarız. Gelenlere kapıyı açan roman kahramanı Leonardo, güler yüzle misafirlerini karşılar.

Gelenekten beslenen Tarık Buğra da romanlarında misafirlik değerine oldukça yer vermiştir. *Küçük Ağa* romanında görgü kurallarının gereği misafiri karşılama şekli, misafiri karşılamadaki nezaket, misafirle konuşma şeklindeki incelik, misafire ikramda bulunulması gerekliliği çeşitli kahramanların üzerinden örneklendirilmiştir:

“Döndüğü işitilince, Kızılca mahallesindeki ibre çeşmesinin az altındaki baba evi günlerce, üçer beşer kişilik “hoş geldinciler” grupları ağırladı.” (Buğra, 1992a: 76)

“Kapıyı açan adam bir ev sahibi nezaketiyle:

-Buyur, otur, dedi.” (Buğra, 1992a: 137)

“Doktor köşeye ilişti.

-Yok, yok şöyle rahatça oturun ki ben de sizi misafir etmenin tadını rahatça duyayım. Ha şöyle.” (Buğra, 1992a: 153)

“Kız Fadim, bize iki kahve yap” diye bağırdı.” (Buğra, 1992a: 168)

İbiş’in Rüyası romanında Nahit, tiyatrosuna gelenlere ikramda bulunur. (Buğra, 2016a: 85)

Firavun İmanı’nda, kurtuluş mücadelesi sırasında bölüğünde çavuş olan Mehmet ile İstanbul’da karşılaşan Hüseyin Avni düşmanın hücumu kalktığı sırada bir şarapnel ile kendini kaybetmiş ve kurşun yağmuru altındaki cephede Mehmet Çavuş’un kendini sırtlayıp mevzilere kadar taşıması sayesinde hayatta kalmıştı. Şimdi bu sesi sevgi dolu asker komutanına misafirperverliğin en güzel örneğini sergileyerek ikramda bulunuyordu:

“Çay, kahve? Emret Allâsen kumandanım. Hem şöyle buyur, daha rahat.

İyi, iyi... Sen işine bak. Bir acı kahveni içerim.

Çay içelim kumandanım. Demletiriz. Bak senin köyün böreği de var burada. Ondan da yeriz.” (Buğra, 2016b: 225)

Yalnızlar romanında evine Murad’ı davet eden Doktor Rıza ve eşi Hurrem, misafir için yapılan hazırlıkları ve misafire verilen değer nispetinde titizlenmeyi açık bir şekilde sergiler:

“Murad’ı bekledikleri akşamı: Hurrem boyuna hizmetçiye, aşçıya, emirler veriyor, salonda, yemek masasında sık sık değiştirmeler yapıyordu. Bardak veya çatal bıçakların duruşuna, sigara tablalarının yerine, perde kıvrımlarına varıncaya kadar, her şeye tekrar tekrar dikkat etmiş ve hafifçe de olsa, hiç yapmadığını yaparak, hizmetçiyi azarlamıştı. ” (Buğra, 2016c: 65-66)

Yağmur Beklerken’de amcasının evine giden Rahmi, amcası ve yengesi tarafından el üstünde tutularak ağırlanır. Kendilerine çeşitli ikramlar sunulur ve gece yatışı için teklifte bulunulur. (Buğra, 2015b:132)

Buğra'nın romanlarında insanların birbirlerini evlerine davet ettikleri, misafir ağırlamaktan hoşlandıkları ve misafire ikramda bulunmak için ev sahiplerinin azami gayret gösterdikleri görülür. Sanatçının romanlarında misafirperverlik beynelmilel bir değer olarak da işlenmiştir. Dünyada Türkler konuksever bir millet olarak tanınıp anılsa da bu özellik sadece Türklere mahsus değildir. Yabancı milletlerden olan insanlar da bu güzel değeri yaşatırlar. Sözelimi avdan dönen Osmancık, yolda saldırıya uğrayan Mihail ve arkadaşlarına rastlar. Onlara yardımcı olur. Bu üç kişiye yolda refakat etme teklifinde bulunur. Bu yardım karşısında Mihail, Osmancık'ı evine davet eder:

“Osman, daha dış kapıya varmadan ayrılmak istemiş, fakat Mihail, atının gemine yapışmacasına, koyuvermemiştir. Bahçeye girer girmez de bağırmaya başlamıştı. Sesini işitip dış kapının sahanlığına çıkanları, Osman'a söyledi:

(...)

Ev halkı baba Kosses başta, kızı Zoe dahil, Osman'a candan yakınlık gösterdi.

(...)

Salonda idiler. Sofra hazırlanıyordu. ” (Buğra, 1992b: 18)

Türklerin geleneğinde misafirlik çok önemli ve misafir çok değerlidir. Şartlar ne olursa olsun-sonu ölüm dahi olsa- eve gelen bir konuk düşman eline asla bırakılamaz.

İnönü Bey'i Mahmud'a misafirlğe giden Osman ve arkadaşları burada olmayacak şekilde bir olayla karşılaşır. Mahmud Bey'in evine baskın yapan Al Zahid, Mahmud Bey'den Osman ve arkadaşlarını ister:

“-Bu hangi töredir, Zahid beğ? Konuk verilir mi?

Beti benzi atmıştır; titremektedir:

-Beni al daha iyi.

Zahid'in sesi alçalıyor. Ama daha da serttir şimdi:

-Sana ziyan istemem Mahmud beğ. Amma vermezsen yakar yıkarım. Tümünüze kötülük ederim.

Onun aksine, Mahmud beğ'in sesi iyice yükseliyor:

-Sana yakışan ne ise onu et; konuk vermem ben.” (Buğra, 1992b: 66)

Gelen misafirin güler yüzle karşılanması, misafire izzet-i ikramda bulunulması, kapıya gelen misafire “Tanrı misafiri” denilerek geri çevrilmemesi, misafirin karşılanması kadar uğurlanmasına da özen gösterilmesi misafirperverliğin göstergelerinden biridir:

“-Hoş geldiniz, hoşluk getirdiniz; hep hoş olun. Gözümüz, gönlümüz aydınlandı; hep aydın içinde kalın. Bizi sevindirdiniz. Allah da sizi hep sevindirsin.” (Buğra, 1992b: 117)

“Buyurun; ayran için, yoğurt yeyin; gönlümüzü hoşnut edin. (Buğra, 1992b: 108)

“Konuşma bitince Osman beğ konuk beğleri, Ertuğrul beğ gazi’nin yukardaki evinde hazırlanan yemeğe götürdü.” (Buğra, 1992b: 232)

“-Konuk kapıdan çevrilir mi? Gelmişler; git demek olur mu?..” (Buğra, 1992b: 233)

“-Yolunuz açık, yüreğiniz pek olsun demişti.” (Buğra, 1992b: 235)

Sonuç olarak Buğra, “misafirperverlik” değerini romanlarında okuyucuya çeşitli örnekler üzerinden aktararak, bu güzel değerın yaşatılması için, toplumdaki birlik ve beraberliğin mayasına olan katkısını öne çıkararak işlemiştir.

4.11. Saygı

Saygı, *Güncel Türkçe Sözlük*’te, “Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram. Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu.” olarak tanımlanmıştır.

Saygının var olabilmesi için öncelikle saygıyı gösteren bir insana ihtiyaç vardır. Daha sonra saygının gösterildiği diğer bir insan, canlı ya da herhangi bir nesneye gereksinim duyulur. Diğer canlılar sevebilir, kural tanıyabilir, ama insan dışındaki hiçbir varlık saygı gösteremez. Çünkü saygının bir tutum olarak benimsenmesinden ziyade bir davranış olarak sergilenmesi gerekmektedir. Bu davranış bazen karşımızdaki kişiyi koruyup kollamak bazen onu hak ettiği için övüp yüceltmek bazen de yaşam karşısındaki tavrına, gösterdiği çaba ve gayrete olan hayranlığımızı sergilemek adına yapılabilir.

Yaşamda var olmak saygı değerini görmek için yeterli bir sebeptir. Bulunulan konumun, görünüşün, fikirlerin, memleketin saygı duymayı gerektirecek bir önemi yoktur. Çünkü insanlar farklı dillerde, dinlerde, renklerde ve farklı kültürlerde olabilirler. İnanışları değerler ve savundukları fikirler birbirlerinden farklı olabilir. Farklılıklar ayrışma sebebi

değil, birleşme gerekçesi olmalıdır. Karşımızdakini sahip olduğu tüm eksiklik ve fazlalıklarıyla kabul etmemiz bir saygı göstergesidir.

Saygı önce kişinin kendi öz benine duyduğu değerle başlar. Kendini yaratılmış bir varlık olarak saygıya değer gören insan, bunun yanında başkalarına da saygı göstermelidir. Toplumsal barışın ve birliğin yaşanabilmesi için selamlaşmayla başlayan iletişim, saygı değeri ile taçlandırılmalıdır. Kişinin karşısındakine saygı duyması beraberinde kendisine gösterilecek saygıyı görmesini sağlar. İnsan olmanın gereklerini yerine getiren ona göre davranan herkes saygı görmeyi hak eder. Çünkü saygı hem kişinin kendine hem de karşısındakine değer yükler ve kişiye, varlığının karşısındakinin varlığıyla iç içe olduğu gerçeğini hissettirir.

Kişinin sevgi temelli bir saygı ile karşısındakine yönelmesi, korku barındıran bir saygıyla kıyaslanamayacak kadar değerlidir. Korku barındıran bir saygı da kişinin kendi menfaati, çıkarları ve şahsına gelebilecek zararları def etme tavrı vardır. Kişi bunlardan kurtulduğunda saygı duymayabilir. Oysa sevgi temelli saygı, karşısındakini değerli görür. Onun zarar görmesini istemez. Onu incitmek, yaralamak, üzme gibi bir durum söz konusu olamaz. Sevgi temelli saygıda karşındakini kaybetme endişesi vardır. Bu yüzden de ilişkide emek ve özen mevcuttur. İnsan ilişkilerinde her iki tarafın memnun kalabilmesi için karşılıklı saygı duyulması gerekir. Saygıya dayanmayan ilişkiler insanları bir arada tutmaz, aksine onları birbirinden uzaklaştırır. (Güngör, 2010: 70).

Birlik ve beraberliğe büyük önem verilen Türk kültüründe saygı önemli bir yere sahiptir. Saygının öncelikli olarak gösterildiği grup ise büyükler ve yaşlılardır. Değişen sosyo-kültürel yaşantıyla beraber medyanın bu algı üzerinde oynamasına rağmen bu anlayış hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Büyüklere hürmet etmek, ellerini öpmek, hâl hatır sormak, ihtiyaçlarını karşılamak toplum tarafından övülen davranışlar arasındadır.

Türk kültürünü yakından bilen ve bu kültür ile yoğrulan Tarık Buğra'nın romanlarında da saygı değeri önemli bir yer tutmaktadır. Vatanına ve insanlığa hizmet edenlere karşı gösterilen saygı, toplumsal hak ve ödevler karşısında sergilenen saygı, aile büyüklerine duyulan saygı, yaşlılara gösterilen saygı geleneksel değerlerden beslenen Buğra'nın eserlerinde kendini gösterir.

Siyah Kehribar romanında, kahramanlar birbirleriyle iletişim halinde iken daima seviyeli ve saygı çerçevesinde hareket ederler. Bu saygı gündelik hayatın içinde devam eden nezaket içeren bir üslupla kendini gösterir. (Buğra, 1991: 251)

Bir ve bütün olmanın gerekliliğinin ülkenin kurtuluşu için gerek ve şart olarak görüldüğü *Küçük Ağa* romanında saygı değeri küçüğün büyüğe duyduğu saygı, bilgiye ve tecrübeye duyulan saygı, sergilenen olumlu davranışlara karşı gösterilen saygı olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Saygı? Evet. Ve bu mühim bir şeydi. Genç bir adamın yaşça da, makamca da kendinden çok büyüklerde saygı uyandırması elbette küçümsenemezdi. Ama saygı kuru bir şey olarak kalabilir, hattâ Vali'nin mektubu gibi bir sebeple pek güzel taklid de edilebilirdi. Ama kökleri sevgi, hem de nikbinlik, ferahlık ve gayret uyandıran bir sevgi esen saygı çok büyük bir şeydi.” (Buğra, 1992a: 73)

“Bütün başlar bu çın çın öten, fakat yine de saygıdan başka hiçbir duygu taşımayan, hele alaya, hele hele gızgınlığa katiyen bulaşmayan sesin geldiği yana çevrildi.” (Buğra, 1992a: 284)

“Saygıysa saygı, minnetse minnet bu kadar olurdu.” (Buğra, 1992a: 292)

“Ağalar, hacılar, hocalar birbirlerine bakıp sustular, sonra aralarındaki en yaşlı adama:

-Ağa, bizim adımıza sen konuş dediler.” (Buğra, 1992a: 355)

Tarık Buğra, sevgi temelli bir saygının varlığını onaylar. Kahramanlar korkuya dayalı göstermelik bir saygı sergilemezler. Onlar birbirlerine minnet ve bağlılığın çerçevesinde oluşan gerçek bir saygı ile davranırlar:

“Benim adım Küçük Ağadır Tevfik bey. Kim olduğumu öğrendiğiniz gün, hemen o gün ben de sizin bunu öğrendiğinizi öğrendim. Size karşı duyduğum saygının büyüklüğü başka hiçbir sebepten değil, hele korkudan hiç değil, bu bilginizi sakladığınız içindi.” (Buğra, 1992a: 407)

“Gülüştüler. Ama saygı vardı bu gülüşlerde.” (Buğra, 1992a: 458)

“Bu mâna da ağabeyisinden gelecek her söze ve her hükme razı bir saygıdan, bağlılıktan ibaretti.” (Buğra, 1992a: 528)

“... bunu da biz ilminizden ve vicdanınızdan bekliyoruz; zira ilminize de vicdanınıza da saygımız ve takdirimiz büyüktür.” (Buğra, 1992a: 571)

“Salih'in sır saklayışını yalnız güzel bulmakla kalmıyor, saygı ile düşünüyordu.” (Buğra, 1992a: 598)

Dönemeçte romanının kişileri Handan ve Doktor Şerif, yaşadıkları ilişkinin bitmesine rağmen birbirlerine olan saygılarını yitirmemişlerdir. Handan ömrü olduğu sürece Şerif'i saygıyla anacağını söyler. Bu durum Şerif için de böyledir:

“Handan’a beslediği saygı aşkının ve genel olarak aşk anlayışının ikinci adı idi. ” (Buğra, 1994: 68)

Firavun İmanı romanında yazarın onayladığı,(Yıldırım,2014: 136)yaşam tarzları, inançları ve vatanperverlikleriyle örnek gösterdiği Hüseyin Avni, Hasan Basri, Mehmet Akif gibi kahramanlar aynı zamanda da saygıyı sonuna kadar hak eden ve ilişkilerinde karşı tarafa da saygı gösteren insanlardır:

“Ziyadesiyle takdire şâyansınız efendim. (Akif aynı saygılı sesle konuşuyordu.)” (Buğra, 2016b: 79)

Yalnızlar romanında Murad Kervancı’nın annesi, eşi öldükten sonra sahip olduğu çiftliği yönetmek için eniştesinden yardım ister. Bu yardım isteği, aile büyüklerine duyulan saygının gereği olarak talep edilmiştir:

“İşlerin başında bir erkeğin bulunmayışı Nigâr hanımı dertlendiriyordu. Kocasının vefatından sonra, saygı, görenek ve gelenek gereği, çiftliğin idaresini eniştesine, Hüseyin beye bırakmıştı.” (Buğra, 2016c: 114)

Çiftlikte kalmakta olan Doktor, bir gece ani bir kararla çiftlikten ayrılmak ister. Çiftliğin kâhyası Ali Efendi’yi çağırır. Ali Efendi’ye kendi hayat hikâyesinden kesitler sunar. Bunlara bir anlam veremeyen Ali Efendi, Doktor’u dikkatle dinler. Bu dinleyişte makam, mevki sahibi olmuş eğitimli insanlara duyulan bir saygı vardır:

“Göz göze idiler ve Ali efendinin harp darp görmüş gözlerinin içi dostlukla, anlamışlıkla ve saygıyla gülümsüyordu.” (Buğra, 2016c: 231)

Serbest Fırka’nın kurulması süreci ve çok partili hayata geçiş sancılarının anlatıldığı *Yağmur Beklerken* romanında roman kahramanı Avukat Rıza, halk arasında görülmeye başlanan parti kutuplaşmalarından çok rahatsız olmaktadır. Yıllarca birbirleriyle dostluk ve kardeşlik ekseninde büyüyen birbirlerinin ellerinden ekmek yiyen insanların, bu tarz davranışların içine girmelerine gönlü razı olmamaktadır. Gazetelerin bu düşmanca tavrı artırdığına inanan Rıza Bey, insanların fikirlerini açıklarken karşısındakileri küçük düşürmeden, düşmanca tavır takınmadan saygı çerçevesinde konuşmaları gerekliliğini savunur:

“Fırkacılık milleti birbirine düşürmeden, düşman etmeden yapılabilirdi ve –kesin olarak- yapılmalıydı. Ve fırkacılık, karşıya sövüp saymadan, çamur atmadan çok önce, hattâ, karşıyı eleştiriden önce, kendi ilke ve amaçlarını, uygulama yöntemlerini anlatmak olmalıydı... ve olabilir sanıyordu.” (Buğra, 2015b: 141)

Osmancık, saygı değerinin en fazla görüldüğü romandır. Romanın tarihi bir süreçte Osman Bey ve ailesini anlatması bunda etkilidir. Roman boyunca büyüklere duyulan saygı; yaşa, tecrübeye duyulan hürmet, kadınlara, şehitlere gösterilen saygı sık sık yer bulur.

Osman Bey, bir av dönüşünde Ede Balı ile karşılaşır. Ede Balı, Ertuğrul'un kılıcının kardeşi Gündüz'e verilmesini Osman'ın içine sindirip sindirmediğini sorar. Bu soru karşısında Osman Bey kılıcın kardeşinin hakkı olduğunu söyler. Devlet sorumluluğu ile verilen bu cevapta hem Ede Balı'ya saygı hem de devletin bekasını düşünme söz konusudur:

"...Bak a Ede Balı; seni sayarım. Amma kardeşimle benim arama gireceksen saygım kalmaz, seni elden de beter görürüm." (Buğra, 1992b: 15)

Osman Bey'in Ede Balı'nın üzerine at sürdüğünü öğrenen babası Ertuğrul bu durumdan çok rahatsız olur. Oğlunu yanına çağırır. Babasının yanına gelen Osman Bey, babasının Ede Balı'ya olan saygısı ve kendi yaptığı hareketin eziciliği karşısında kendini aşağılanmış hisseder:

"-Dinle oğul dedi Ertuğrul (...) Bana karşı gel; ona gelme. Bana karşı gelirsən üzülür, incinirim; ona karşı gelirsən gözlerim bakmaz, baksa da görmez olur. Ede Balı soyumuzun ışığıdır. Var git şimdi. Şu dediklerimi de vasiyetim say, unutma."

Osman el öpmeye davrandığı zaman da ekledi:

-Ak Temür anlattı; üstüne at sürmüş, ünlemişsin. Gücenen Ede Balı değil, Ak Temür'le benim. " (Buğra, 1992b: 15)

Ertuğrul Gazi'ye bir dervişin iki keçi, bir köpekle dolaştığını söylerler. Ertuğrul Gazi, bu dervişi yanına çağırır. Derviş, beylerin dervişlere gelmesi gerekliliğini söyleyince Ertuğrul Gazi dervişi görmeye gider. Dervişle konuşur ve kendisine "Dile benden ne dilersen" der. Bunun üzerine derviş Kartal Doruğu'nun yamacını ister. Ama bu isteyiş tamamen Ertuğrul Gazi'yi kırmamak, büyülenmemek adına yapılan bir isteyiştir. Bu tok gözlülük karşısında Ertuğrul Gazi de dervişe yaşadığı sürece saygı duyacaktır:

"(...) Beğ işte bunu anlamış. Anlayınca da, gereken saygıyı hep göstermiş. Bayramlarda ve bunaldığı zamanlarda ona gider olmuş." (Buğra, 1992b: 38)

Şeyh Ede Balı'nın tekkesinde misafir kalan Ertuğrul Gazi, sabah olana kadar Kuran okur. Daha sonra kısa süreli bir uykuya dalar. Bu uykuda hiçbir zaman unutamayacağı bir rüya görür. Bu rüya, Ertuğrul Gazi'ye ve soyuna lütfedilenlerin onun kendi inancına duyduğu saygı gereği gerçekleştiğine dair bir işarettir. Bu noktada yazar inanca olan saygının önemini vurgular:

“Ve bu ses şöyle demiştir: “Senin ve çocuklarının ve onların da çocuklarının çocuklarının ve bütün soyunun, sopunun şerefi ve kudreti ve yücelmesi Allah Kelâmı’na gösterdiğin bu saygıdadır ve bu saygı sâyesindedir ve bu saygıya bağlıdır; çünkü hakkı ve hakikatı ve doğruyu, âdil olanı idrâk ediş bu saygıdadır.” (Buğra, 1992b: 49)

Ak Temür, Şeyh Ede Balı’nın kızını Osman Bey’e istemeye gider. Ede Balı kızını Kayı boyunun beyine gelin vermekle onurlanacağını, ama son sözün eşi ve kızına ait olduğunu söyler. Sergilenen bu tavır Ede Balı’nın kadına saygısının göstergesidir:

“-Ancak... hepiniz de oğlan evlendirdiniz ere kız verdiniz; bilensiniz... bir de Malhun Hatun var, bir de anası Ildız Hatun var... Bu işde, iyiyi, kötüyü, doğruyu, iğriyi, bizden çok onlar bilir; son söz onlardadır. Bu hep böyle olmuştur ve böyle olması da iyi olmuştur. Şimdi beni hoş görün; önce onlarla konuşayım da sözümü sonra söyleyeyim.” (Buğra, 1992b: 102)

Osman Bey, Kayı’ya Bey olmak ister. Ama bunu dillendiremez. Çünkü ağalarına duyduğu saygı gereği bunu yapamaz. Gökçe Ana, Osman’ın “Bey” olmasını ister. Bununla ilgili Osman Bey’e sorduğu soruya Osman Bey soruyla karşılık verir ve ağasına olan saygısını dile getirir:

“Önce sen söyle Gökçe ana; önümde ağam dururken ben nasıl beğlik isterim?” (Buğra, 1992b: 111)

Roman boyunca büyüklere saygı kimi zaman sözle kimi zaman hareketle sergilenmiştir. Yeğeni Bay Koca’nın kendisinden bir isteği olup olmadığını soran Osman Bey, yeğenin kendisinden bir kılıç ve en kısa zamanda yoldaşlarının bölüğünden birine katılma izni istemesi üzerine Osman Bey ağabeylerine duyduğu saygı gereği öncelikle onların düşüncelerini öğrenip Bay Koca’ya ona göre cevap verir. Bay Koca’nın yoldaşlardan birinin bölüğüne katılmasının daha erken olduğu bir yıl daha beklemenin daha doğru olacağını söylediği anda da Bay Koca, tıpkı Osman Bey’in ağabeylerine olan saygılı tavrını takınarak amcasının düşüncesine saygı duyduğunu belirtir. (Buğra, 1992b: 151)

Osman Bey, fikir paylaşımında bulunmak için beyleri davet eder. Beyler bu davet şeklinden pek hoşnut olmazlar, çünkü Osman Bey neredeyse onların çocukları ile aynı yaştadır. Bu durumun bir gerginliğe sebep olacağını düşünen beyler, Osman Bey’in onları yaya olarak karşılaması, atlarını tutarak yedeklemesi ve saygının büyüğünü göstermesi karşısında şaşırırlar. Osman Bey gelen misafirlerini sayvanın altına alarak onlar oturup yerleşmeden oturmaz. Osman Bey konuklarına hem misafirperver hem de saygı dolu davranış sergileyerek onların gönüllerini kazanır. (Buğra, 1992b: 169)

Osman Bey, Söğüt'ü ele geçirdikten sonra burada verdiği son molada Gazi Rahman'ı, baba yoldaşı Ak Temür'e yollar ve Ak Temür'e giden Gazi Rahman, eğer izni olursa Osman Bey'in gelip kendisinden akıl alıp danışacağını söyler. Ak Temür'ün bu konudaki tepkisi bir devlet yöneticisine duyulan saygının göstergesidir. Çünkü Ak Temür, beylere gelmenin yaraşmayacağını kendisinin beyin ayağına gitmesinin daha doğru olacağını söyler. Gazi Rahman'ın beyin buyruğu bu şekildedir, demesi üzerine yine devlet büyüğüne duyduğu saygı gereği “Doğru dersin, yiğit..buyursun” cevabını verir.”(Buğra, 1992b: 172)

Osman Bey, devlet idaresinde her zaman yönetim işleriyle büyüklere saygıyı birbirine karıştırmamaya özen gösterir. Ağalarına, amcalarına her zaman saygı gösterirken seçim yapmak zorunda kaldığında devletin devamlılığını tercih edeceğini açık açık söyler:

“-Bak a emice; sana bir sözüm vardı, iki ettirirsin: Buyur ki, odunun yaram, suyun taşıyam, atların timar edem; amma Kayı işlerine uzak dur. Karışma. Karıştıрма.” (Buğra, 1992b: 305)

Sonuç olarak, Tarık Buğra'nın romanlarında saygının yaygın olarak yer aldığını söyleyebiliriz. Romanlarda saygı büyüklere, anne-babaya, eşe, evlada, kadına, çocuğa gösterilen bir davranış olarak sergilenmiştir. Saygının korku merkezli değil, sevgi merkezli olanı tercih edilmiş ve onaylanmıştır. İnsanın sahip olduğu tecrübe ve eğitimin saygı duyulması gereken bir özellik olduğu vurgulanmıştır. Bu değer kahramanlar aracılığı ile söz ve davranışlarla gösterilerek çok boyutlu olarak işlenmiştir.

4.12. Yardımlaşma

Güncel Türkçe Sözlük'te “yardım etmekten hoşlanan, hayırsever” (www.tdk.gov.tr)olarak tanımlanan yardımseverlik, önemli ve yaygın bir toplumsal değerdir. Yardımlaşma ise çeşitli konularda insanların birbirlerine yardım etmesi ve tek başına üstesinden gilemeyecek işlerin birlik içinde halledilmesidir. Toplumsal hayatta karşılaşılan ve çözümünde zorlanılan problemler, yardımlaşma yoluyla kolaylıkla çözülür. İnsanlar çok farklı konularda birbirlerine yardım edebilirler. Yardım ilişkisinde taraflardan birisini yardımsever, diğer tarafı ise yardıma muhtaç kesim oluşturur. (Vatandaş. 2003:149)

Yardımseverin yardım boyutu çeşitlidir. Yolda kalmış bir yolcuya yol göstermek, ağlayan bir çocuğun derdini dinlemek, aç bir hayvanı doyurmak, hasta yatağındaki bir düşkünün ihtiyacını karşılamak vb. gibi örnekler sıralanabilir. Yardımlaşmada öncelik özürllüler olmak üzere, anasız ve babasız kalmış çocuklar, yaşlılar, hastalar ve ihtiyaç sahibi tüm insanlar olarak belirtilebilir.

Toplum hayatının sağlıklı bir işleyişe sahip olabilmesi için kişilerin sahip oldukları maddi ve manevi imkânları başkalarının istifadesine sunması gerekmektedir. Bunu yaparken bir karşılık beklenmemesi yardımın insani boyutunu artıracaktır. Yardımda bulunurken din, dil, ırk, fikir, cinsiyet ayrımı yapmaksızın destek olunması gerekir. İnsanların gücünün yetmediği yerde devletin devreye girmesi ve muhtaçlara maddi-manevi yardımda bulunması toplumsal barış açısından önem taşımaktadır.

Yardımlaşma, insanlar arasında sevginin artmasına, ihtiyaç sahiplerinin korunup kollanmasına ve kişilerin vicdani yükümlülüklerinin gelişmesine hizmet etmesi bakımından önem taşır ve bu yüzden de bir değerdir.

Tarık Buğra da romanlarında birbirlerine zor zamanlarda yardım eden karakterler üzerinden bu değer gerekliliğini ve önemini göstermiştir.

Siyah Kehribar romanında İtalya’da baskı rejimi altında yaşamlarını sürdüren sanatçı ve aydınlar yaşadıkları ortamdan uzaklaşmak isterler. Bunun için düzene karşı birbirlerine yardım ederek içinde bulundukları zorlukları aşmaya çalışırlar. Fernando’nun Ciyo’yu öldürmesine şahit olan Melisa, polislerin ona türlü işkenceler yapmasına rağmen Fernando’ya yardımda bulunarak onun adını ifşa etmez. (Buğra, 1991: 314)

Küçük Ağa romanında Salih’in cepheden döndüğünü gören komşuları yokluğun ve fakirliğin içinde yaptıkları bir çorbayı aynı yokluğu ve fakirliği sonuna kadar yaşayan komşuları ile paylaşp yardımlaşırlar: “Gülümseyen bir kız çocuğu. Elinde bakır bir tepsi. Tepside küçük bir tencere.” (Buğra, 1992a: 25)

Yine aynı romanda Reis Bey, Akşehir halkına Kuva-yı Milliye’nin çete olmadığını ulusun kurtuluşunun sağlanması için ona destek olunması gerektiğini ve zaferin ancak yardımlaşma ile gerçekleşebileceğini anlatır. Burada maddi ve manevi, küçük ya da büyük bir yardımın ne denli önemli olduğu vurgulanır:

“-Elbette. En mühimi de etrafınıza Kuvvayı Milliye’nin çete olmadığını, Kurtuluş Ordusunun çekirdeği olduğunu yaymaktır. Eli silah tutanlar gider katılır, kalanlar da karınca kararınca para ve mal yardımında bulunur. Aranızda bir heyet kurun. Üç beş kuruş... bir kalıp sabun... bir çift çorap... bir çaputun bile değeri vardır. Toplayın, verin. Önümüz kış... düşman boyuna ilerliyor... yakında büyük çarpışmalar başlayacak. Ne kadar kuvvetli olursak o kadar dayanabiliriz. Dayandıkça da derlenip toparlanırsınız. Millet elbirliği edecek de pis Yunan tepelenemeyecek ha? Aklınız alır mı bunu? Mesele vakit kaybetmemekte, gaflete ve dalâlete düşmemekte. Lehülhamd millet de bunu anladı. Şarkta, garpte, şimalde, cenupta, köylüsü kentlisi kendi seferberliğini yapıyor. ” (Buğra, 1992a: 190)

İbişin Rüyası romanının kahramanı Nahit, tiyatrosuna gelip iş arayan tüm oyunculara yardımcı olmaya çalışır. Onların hayallerini yıkmak istemez. Noksanları ve yapamadıkları

üzerinde durmaktansa yapabildikleri ve yaradıkları işler üzerinde durur. Çünkü kendisi tiyatrocı olmak için evden kaçtığı zamanlarında çok aç kalmış ve kendini çok değersiz hissetmiştir. Yine aç kaldığı günlerden birinde liseden arkadaşı Vasıf'ın ona yaptığı yardımı ömrünün sonuna kadar unutamaz. Zor anında yapılan bir yardım, bir iyilik Nahit'in beynine adeta kazınmıştır:

“Ertesi sabah da arkadaşı ona kocaman bir bardakla süt, tereyağ ve reçel getirmişti. ” (Buğra, 2016a: 16)

Firavun İmanı romanında da Kurtuluş Savaşı'nın çıkmazlarının yaşandığı zor günlerde Âkif ve arkadaşları devletin bekası ve vatanın kurtuluşu için büyük bir yardımlaşma örneği sergileyerek ellerinden geleni yapmış ve zafere imza atmışlardır.

Yardımlaşmanın en güzel örneği *Dönemeçte* romanında görülür. Bir halk ve hak adamı olan Fakir Halit, yıl içinde dükkânından alışveriş yapan köylünün kazancını da takip eder ve mahsulünden gerekli verimi alamamış köylünün borcunun bir kısmını siler. Bunu yaparken de karşısındakini kırmamaya, incitmemeye özen gösteren babacan bir tavır takınır:

“Yo be ağa; benim borcum daha bilem çoktu, der. Fakir de ona çıkışır; “Hadi ordan cahal, vebala mı sokacan beni.” Öteki ürkek ürkek direnir “eyi emme, vebal bana mı düşsün.” Onun da cevabı hazırdır; “Elif'i görsen mertek sanın, kalkmışsın bu deftere inanman.” Hesabın üstüne bastıra bastıra bir çarpı çeker, sonra da kocaman eliyle defteri pat pat döver ve onu çöplüğe fırlatır gibi, ardındaki rafla atıverir: “Ne öfkelendirin beni len oğlum? Hadi, hadi; kaveler benden osun bakalım. Nasıl içerdin sen? dadlı mıydı?”

“Habarını almıştır” o: Adamcağızın ekinleri yarı yarıya mahvolmuş. ” (Buğra, 1994: 44)

Yağmur Beklerken romanında kuraklığın hüküm sürdüğü kasabada köylülerin tarlalarını sulaması için sahip olduğu pompayı onlarla paylaşan Rahmi yardımseverliğini ve iyilikseverliğini cömertçe sergiler. (Buğra, 2015b: 64)

Osmancık romanının bütününde aile ve akrabalar arasında, arkadaş ilişkilerinde yardımlaşmanın pek çok örneği vardır. Romanda Malhun Hatun, kayınvalidesi Cankız'ın aşını pişirmek, evini temizlemek için otağına yardıma gider. Gelininin sıkıntıda olduğunu hisseden yaşlı kadın ona yardımcı olmak, onu rahatlatmak, derdini içinden almak ister:

“-Heeey, benim gökçek gelinim, huysuz Osmancığa Tanrı bağışı; sende bir hallar görürüm. Ben boşuna kız, boşuna gelin, boşuna hatun, boşuna ana, boşuna karıcık olmadıysam, yemin olsun, senin bir derdin var. Gel otur, dedi.”

(...)

“-Dolu hatuna dert yaramaz. Derdin içine atmak heç yaramaz. Torunuma ziyan gelsin istemem ben. De derdini bana ki, belki derman bendedir. Bende değilse bile arar bulurum.” (Buğra, 1992b: 174)

Yardımlaşma değerinin karşıtı olarak değerdendirebileceğimiz bencillik ise *Gençliğim Eyvah* romanında “İhtiyar”ın, *Dönemeçte* romanında “Eczacı Celal”in, *Yalnızlar* romanında “Doktor Rıza”nın mizaçları ile sergilenir. Bu karakterlerle insan yaşamında bencilliğin değil iyiliğin ve yardımlaşmanın önemli ve güzel olduğuna vurgu yapılır. Bu fikir, bu kişilerin romanların sonunda düştükleri durumla pekiştirilmiştir.

Sonuç olarak Tarık Buğra’nın romanlarında yardımlaşma değeri kimi zaman maddi kimi zaman manevi boyutta insan ilişkilerinde yer alır. Yardımsever kahramanlar karşı tarafı rencide etmeden, iyiliksever bir şekilde ve mütevazı tavırlarla bunu gerçekleştirirler.

4.13. Özgürlük Değeri

Özgürlük değeri *Güncel Türkçe Sözlük*’te, “ 1. Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağılı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağılı olmama durumu, serbestî 2. Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet.” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamanın bizde uyandırdığı özgürlük, kuşkusuz, insanın her istediğini yapabilmesi olarak anlaşılmamalıdır. Fernando Savater’in “Oğluma Ahlak Üzerine Öğütler” başlıklı kitabında dediğı gibi:

“Özgürlük üstüne iki şeyi sağlamca belirtmek yararlı olur: Birincisi; başımıza gelen şeyi seçmek konusunda özgür değiliz. (filanca gün, belli ana babadan, verili bir ülkede doğmuş olmak, kansere yakalanmak, bir araba kazasına uğramak, güzel ya da çirkin olmak, Akaların kentimizi ele geçirmek istemeleri vb.), ama başımıza gelen şeye şu ya da bu biçimde tepki göstermekte özgürüz (boyun eğmek ya da baş kaldırmak, modaya uygun giyinmek ya da ayılar gibi giyinmek, Troya’yı savunmak ya da kaçmak vb.); ikincisi; bir şey yapmaya çalışmakta özgür olmak, bunun ille de başarmakla hiçbir ilişkisi yok. Özgürlük (ki olasılıklar arasında seçim yapmak demektir) her şeye gücü yeterlilikle (insanın olanaksız da görünse her istediğini her zaman elde etmesi demek olurdu bu) eşanlamlı değildir” (Savater, 1999: 24).

TDK’nin sitesinde yer alan *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, yasaların koruyuculuğu altında ve yasaların sınırları içinde başkalarının özgürlüğünü kısıtlamadan hareket edebilmeyi toplumsal özgürlük olarak tanımlamaktadır (www.tdk.gov.tr). Bu durum toplumsal özgürlüğün temelinde kişisel özgürlüğün bulunduğunu göstermektedir.

Kişilerin fert olarak değerini artıran özgürlük kavramı toplumsal boyutta daha yaşanılabilir bir dünyanın olmazsa olmazıdır. Mustafa Kemal bu konuda şöyle der: “Özgürlük

olmayan bir ülkede ölüm ve çöküş vardır. Her ilerlemenin ve kurtuluşun anası özgürlüktür.”
(Kızıldoğan, 1937: 622)

Tarık Buğra, romanlarında özgürlük kavramına sıkça yer vermiş, özellikle özgür ve bağımsız düşüncenin önemini kahramanlar aracılığı ile sık sık vurgulamıştır. Fert bağlamında olsun toplumsal bağlamda olsun öncelikle ahlaksal boyutta olmak üzere kalkınmanın ve ilerlemenin esas ögesi olarak “özgürlük” değerini görmüştür. Buğra, kahramanlarına yüklediği ahlakî özgürlük sorumluluğunda onların kendi kendilerini belirlemelerini ve ahlakî bir davranışta yani iyi ile kötünün seçiminde bir başkasının yaptırımını değil kendi iradesi ile seçeceği yolda ilerlemesini uygun görmüştür.

Romanlarında toplumların özgürlüğünü savunan ve demokrasi yanlısı bir tutum ile karşımıza çıkan Tarık Buğra, *Siyah Kehribar* romanında totaliter rejimde yaşamlarını sürdüren insanların eşit haklara sahip olmadıklarını aktarır. Bireyler bu yönetim altında bazı haklardan mahrumdur. Oysaki demokrasi bireysel özgürlükleri teminat altına alır.

Siyah Kehribar’da Frederiko kişisel menfaatleri gereği faşist yönetimden övgüyle bahsederken Türk genci bu konuşmadan duyduğu rahatsızlığı şu cümlelerle dile getirir:

“Frederiko konuşurken Sofiya ile Fernando’nun ne hal aldıklarını, hele ne düşündüklerini kat’iyen bilmiyorum. Fakat ben, bu konuşma esnasında tiksintiye, iğrenmeye pek benzeyen bir duygu ile midemin zorlanıp durduğunu, tabiatıyla pek güzel biliyorum.
(Buğra,1991: 165)

Küçük Ağa’da Salih, arkadaşı Niko’nun meyhanesine gider. Meyhanede durum her zamankinden farklıdır. Niko bahçe kapısından girerek içeride olan biteni dinlemeye başlar. İçeride bulunan topluluk Karadeniz kıyılarında kurulmak üzere olan Pontus Hükümetinden bahsetmektedir. Duydukları karşısında büyük bir şok yaşayan Salih, toplantıdan çıkan Kirye Vasili’nin kendisine “pis” demesiyle daha büyük bir yıkıma uğrar. Meyhaneden ayrılır ve evine döner. Yaşadığı sarsıntının etkisiyle başını annesinin dizlerine koyar ve hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başlar. Yaşanan bu durum onun hayata yeniden tutunması için bir başlangıç olacaktır. Salih seçimini kendi özgür iradesi ile gerçekleştirecektir:

“Fakat ne olursa olsun bir şeyler yapabilirdi. Her insanın ölüncüye kadar yapabileceği bir şeyler vardı. Her insan da, kör topal bunu yapıyordu. Mesele iyi’yi kötüden ayırmakta idi ve her şeyin, ama her şeyin iyisi de, kötüsü de oluyordu.” (Buğra, 1992a:108)

“Nikoların meyhanesinde görüp işittikleri Salih’i ta yüreğinden sarsmış, bir başka adam, o değilse bile bambaşka duyguların ve arzuların adamı yapmıştı. Bir mesuliyeti olduğunu şimdi artık seziyor, hattâ anlıyordu. Bu mesuliyeti açıkça öğrenmek, bunu karşılamak için neler yapabileceğini, neler yapması gerektiğini bilmek istiyordu. Hem de hırsla. Fakat bunu kimden öğrenecek, bunu hattâ, kime kabul ettirebilecekti? Değiştğini, hiç değilse değiştirmek istediğini kime anlatabilirdi?” (Buğra, 1992a:129)

“Rakı yok. Rumlarla düşüp kalkmak yok, sırnaşıklık yok. Zor zar, ama bunları derhal yaptı.” (Buğra, 1992a: 131)

Değer anlayışında insan serbest iradeye sahiptir. İsteyen istediğini yapabilir. Fakat değerli olan güzel, yararlı ve doğru işler yapmaktır. *Küçük Ağa* romanında da İstanbullu Hoca’nın Küçük Ağa’ya dönüşümünde tamamen doğru ve yararlı olanı görerek hiçbir baskı altında olmadan kendi isteği ile vatanın düşman işgalinden kurtulması uğrunda güzel işler yapması anlatılmaktadır.

Firavun İmanı romanında Hüseyin Avni Bey’in Mustafa Kemal ve arkadaşlarına yaptığı eleştiriler ya anlaşılamamakta ya da yanlış anlaşılmaktadır. Bu durum Hüseyin Avni’nin muhalif olarak anılmasına sebep olmaktadır. Hatta daha da ileri giderek “vatan haini” damgasını yemelerine sebep olur. Hüseyin Avni bu durumdan çok rahatsız olur. Kendisine yapılan Mustafa Kemal’e suikast yapılması teklifine kesinlikle karşı çıkarak tavrını iyi, doğru ve güzelden yana kullandığını gösterir:

“Bugün, Meclis toplantısından sonra Celâleddin Bey yanıma geldi ve benimle çok mahrem konuşmak istediğini söyledi. Yatsıdan sonra evinde buluştuk. Bana, Gazi Paşa’ya ve etrafına karşı beslediğim muhalefetten bahsetti. Bunu çok takdir ettiklerini söyledi. Kendilerinin de Gazi’ye muhalif olduklarını hatırlattı ve bu muhalefetin bir vatan borcu olduğunu ilaveden sonra: Bu adamlar memleketi batıracaklar, ihanet ve ihtirasları mücerrebtir ve artık onları ifnadan, bertaraf etmekten başka çare kalmamıştır, dedi. Gazi ile birkaç yakınını öldürmeye karar vermişler. Celaleddin Bey; seni de aramızda görmeyi ve kuracağımız idarede vazife almanı istiyoruz, diyerek sözlerini bitirdi. Ona daha önce konuşmalarımızın bir ikinci şahsa bile aksetmeyeceğine dair –isteği üzerine- söz vermiş bulunuyordum. Bunu tekrarladıktan sonra cevabımı verdim ve aşağı yukarı şunları söyledim: Ben fiilhakika Gazi Paşa’ya muhalifim ve hükümetinin yanlış yolda olduğuna inanıyorum. Lâkin mesele bir suikasta gelince ben yokum; çünkü Gazi Paşa’yı beğeniyorum, seviyorum, onun büyük bir vatanperver olduğuna eminim. Hata etrafındadır, gün gelecek bunu Paşa da anlayacak ve menfaatperestlerle âcizleri kendiliğinden tasfiyeye gidecektir. Dirayetinden eminim. Vazifemiz onu ikaz etmekten ibarettir kanaatindeyim. Ve ilâve ettim. Paşa’yı öldürmek bir yana, Paşa benim sırtıma semer vurup binse ve taşımamı istese söylediği yere kadar taşıyım.” (Buğra, 2016b: 202-203)

Buğra, *Dönemeçte* romanında Doktor Şerif'in felsefe öğretmeni aracılığı ile hür düşüncenin önemine değinir. Öğretmenin dayatmacı olmayan tavrını Şerif'in aracılığı ile anlatır:

“Adam kökten inkârcıydı. Bu da doğrudu. Ama öğrencilerine sadece felsefesini vermemiş, hattâ onu aşılamağa hiç çalışmamış, aksine ve tam bir çelişki ile, şiirde Yahya Kemâl'e, Yunus Emre'ye, romanda Dostoyevski'ye, tiyatrodâ Çehov'a ve bunların benzerlerine hayran olmaları için didinip durmuştu. “Ben buyum felsefede, siz de bir şey olmaya bakın” derdi; “öğretmenin düşünce'yi ve hür düşünmeyi öğretmeye değil de, bir düşünce'yi aşılamağa kalkışması olabilecek namussuzlukların en iğrencidir” derdi.” (Buğra, 1994: 30)

Osmancık'ta Beyliğin sınırlarının genişletilmesi düşüncesi hâkimdir. Özellikle genç delikanlılar Yarhisar kalesinin zaptını isterler. Bunların dışında Bilecik, İnegöl ya da Kite diyenler de çoktur. Bütün bu istekler karşısında Osman Bey, devletin devamlılığını ve menfaatini düşünerek hareket etmektedir. Etrafındaki onca farklı düşünceye rağmen o özgür iradesi ile devlet, millet adına yararlı olanı seçecektir:

“Osman beğе gelince o, insanların daki bu birikimin nasıl ve hangi yönde daha yararlı olacağını bulmaya çalışıyordu. Ve, ara vermeden, sorup soruşturuyordu. Yapılan teklifleri ve aldığı haberleri değerlendiriyordu. Sonunda kararını verdi ve nisan ortalarında harekete geçti.” (Buğra, 1992b:305-306)

Bir kan davasının anlatılmasıyla başlayan *Dünyanın En Pis Sokağı* romanında roman kahramanları Fazıl ve Yılmaz köydeki işlenen bu cinayeti konuşmaktadır. Yılmaz'ın da sülalesinde süregelen bir kan davası vardır. Fakat Yılmaz'ın babasının çalışanı Reşo, Yılmaz küçücük bir çocuk iken onu bu kan davasından çekip kaçırmıştır. Bu olayı Aziz'e anlatan Yılmaz, Aziz'in de yeğenini alıp götürmesini kendi anlattıklarıyla bağdaştırmıştır. Romanda Aziz, tüm köylünün kan davasını güderek cinayeti işlemesini istemesine rağmen kendi özgür tercihiyle böyle bir cinayeti işlememiş ve kaçmayı tercih etmiştir:

“Biliyordu Yılmaz; çiftliğin yirmi kilometre kadar kuzeyindeki Doğancılar'da Aziz'in adı Kancık Aziz'di. Çünkü Sarı'yı onun öldürmesi gerekti. Ne var ki, ötekilere hiç benzemiyor, öldürmek istemiyordu. Kaçtı köyünden. Öldürölmekten korktuğu için değildi bu. İyi tanımişti doktor onu: Kaçışı öldürmektendi Aziz'in. Ama anlayan kim?” (Buğra, 1989: 22)

Özgürlük değeri ve bunun önemi Buğra'nın romanlarında kendine yer bulan kavramlardan biridir. Özgürlük, sorumluluk ve cesaret değerleriyle beraber işlenen bir değerdir. Roman kişileri özgür hareket ederken cesaretlerini ortaya koyarak verecekleri kararın sorumluluğunu taşımaktan kaçınmazlar.

4.14. Empati

Kişiler arası ilişkilerin sağlıklı ve sağlam olabilmesinin koşullarından biri de empatidir. *Güncel Türkçe Sözlük* empati kavramını “duygudaşlık” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlamıştır. Genel çizgileriyle empati, bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecine denir.(Dökmen, 1999: 135)Bu empati tanımında üzerinde durulan önemli husus, bireyin karşısındaki kişinin rolüne girip o kişinin rolünde kısa bir süre kalarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması ve algılamasıdır. (Dökmen, 1999: 136)Bu tanımlar bize empati kurulması için üç temel kuralın olduğunu gösterir: Bunlar;

*Dinlediğimiz kişinin yerine kendimizi koyarak anlatılanlara onun bakış açısıyla bakmak,

*Tarafsız bir tutum sergileyerek yaşananları ya da hissedilenleri tam anlamıyla anlayıp hissedip doğru değerlendirmek.

*Dinlediğimiz kişinin tüm hissiyatını ve düşüncelerini anladığımızı ifade etmek.

Empati kurmada amaç, karşımızdaki kişiye yardım etmektir. Empati, iletişimi kolaylaştırarak insanları birbirine yaklaştırır. Çevresi tarafından dinlenilip anlaşıldığını hisseden insan kendine önem verilmesinden dolayı mutlu olur. İnsanı rahatlatan empatik yaklaşım aynı zamanda da onu uygulayanları çevrelerinde daha sevilen ve sayılan insan haline getirir.

“Günümüzde insanlığın karşılaştığı problemlerin temelinde bulunan nedenlerden birisi de empati becerisini kullanma konusunda yetersizlik olduğu söylenebilir. Empati insanların birbirini anlamasında önemli bir beceri olarak karşımıza çıkmaktadır. Empati çoğu iletişim problemlerinin doğmasına engel olduğu gibi yaşanan çatışmaların da en az zarar verici biçimde çözümlenmesine imkan sağlamaktadır.” (Ersoy ve Köşger, 2016: 7)

Buğra, romanlarında empati değerine önem vermiş, bunu bazen kahramanların diyalogları aracılığı ile bazen yazarın sözünü emanet ettiği anlatıcı aracılığı ile yapmıştır. Amaç hep karşısındakini daha iyi anlamak, onun duygu ve düşüncelerine zarar vermekten kaçınmak, muhatabı mutlu ederek daha yaşanılabilir bir dünya yaratmaktır.

Küçük Ağa romanında Çolak Salih’in arkadaşı Niko ile birlikte zaman geçirmesi Akşehir halkını rahatsız etmektedir. Bu yüzden Çolak Salih, girdiği hiçbir mekânda hoş karşılanmaz. Salih’in, Salim’in kahvesine gittiği bir gün kahvede bulunan ihtiyaçların

takındığı olumsuz tavrın devamında Çerkes Reşid'in kardeşi Mehmet, Salih'e bir tekme atar. Salih yere düşer, çaresizdir. Bedeninin eksik tarafı onun acizliğidir. Buralardan gideceğini söyler. Salim'den bir kahve ister. Salim ona kahve yapar. Anlatıcı, Salih'in içinde bulunduğu ruh halini anlar ve okuyucuya anlatır:

“Salih sırıtiyordu. Fakat bu sırıtışların bu “hıhıhı”ların ne mânâyâ geldiğini, hangi gaddar kadere lânet okuyan bir taşlama olduğunu artık anlamamak için insanın gönül gözü kör doğmuş olması gerekti.” (Buğra, 1992a: 83)

Doktorla konuşan Salih, içinde bulunduğu durumdan ve şartlardan kurtulmak için bir çıkış yolu arayışı içindedir. Doktor da Salih'in bulunduğu durumdan hoşnut değildir. Anlatıcı empati kurarak Salih'in hissiyatını Doktor'un düşüncelerini bize aksettirir:

“Evet, Salih artık “bir işe” doktorun düşündüğü alanda “hiçbir işe” yaramazdı, doktor da bunu aklından böylece geçirmişti. Ama yıkılmış, yıpratılmış bir gönüle bir sızı da kendisi vermek istemezdi.” (Buğra, 1992a: 89)

Çerkes Etem kuvvetlerinin Kuva-yı Milliye için artık bir tehdit oluşturduğu düşüncesi Salih'i üzmektedir. Bu konuyu Reis Bey'le konuşur. Reis Bey takındığı babacan üslupla Salih'i dinleyerek onu duygu ve düşüncelerini anlar ve ona yardımcı olmaya çalışır:

“-Salih, yavrum, dinle; ben de senin yerinde olsam üzülürdüm. Yanardım. Ama sen yalnız üzgün değil, daha çok küskünsün. Anladığıma göre iyice kırılmışsın sen. Onun da zararı yok, yeter ki biraz da sen düşün: Deli deli akan koca bir çaya bir saman çöpü düşmüş, ne çıkar? Biz o saman çöpünden de hiçbir bu büyük kavgada. Bilen, düşünen, karara varan, emir veren biz miyiz?” (Buğra, 1992a: 464)

Çakırsaraylı'nın Akşehir'i basacağı söylentisi üzerine onunla konuşmaya giden Reis Bey, Çakırsaraylı'nın içinde bulunduğu ruh halini gayet iyi anlıyor ve anlatıcının ifadesiyle ona acıyordu:

“İçini çekerek sustu. Reis beyin kalbi dalgalanıyordu. Karşısındaki adam iyi taraflarını, iyi niyetlerini, özürlerini anlatamadığı için üzgündü. Ona acınmaz da ne yapılırdı?” (Buğra, 1992a: 245)

Firavun İmanı romanında Yunan kuvvetlerinin Sakarya'nın doğu yakasına atlaması ile birlikte ülkenin kurtuluş mücadelesi için farklı kaynaklara bel bağlayanların olduğu söylenir. Kurtuluşu Bolşeviklerde arayanlar, İngiliz, İtalyan, Amerikan mandacılara bel bağlayanlar oldukça çoktur. Bu durumu anlamaya çalışan Âkif, yabancıların attıkları bu oltalara takılan insanlarla empati kurar:

“Yunan durdurulamıyor. Elbise, çamaşır, pabuç, cepthane bulunamıyor. Er bulunsa silâh, silâh bulunsa mermi bulunamıyor. Bu cehennemin içinde de Hasan Sabbah’lar fink atıyor. İnsan ümidi kendinden kesmişse, o kadar ustaca yıldızlanıp sunulan ümitlere dört elle sarılmaz da, ne yapar? Bu sarılış da vatanseverlik değil midir?” (Buğra, 2016b: 21)

Yalnızlar romanında Hürrem’le evlendikten sonra bir gece, kulübe giden Doktor, orada Murad Kervancı ile karşılaşır. Birlikte sohbet ederler. Konuşmanın bitiminde Doktor, Murad’a Hürrem’le evlendiğini söyler. Hürrem’e âşık olan Murad aldığı bu haber ile yıkılır. O sırada yanlarında olan Murad’ın arkadaşı Macit, onun içinde bulunduğu ruh halinin yıkıcılığını çok iyi anlamış ve Murad’a yardımcı olmaya çalışmıştır:

“-Demek öyle budala; demek Hurrem?

Murad başını salladı. Macit, “nasıl oluyor da haberin olmuyor” demek isterdi; ama Murad’ın bitkinliğe varan acısı karşısında susacak kadar duygu adamı idi. Zaten eskiden beri, “teselliye kalkışmanın, dertliye sualler sormanın zıprırlıkların en sunturlusu” olduğuna inanırdı. ” (Buğra, 2016c: 37)

Murad içinde bulunduğu yoğun duyguların ruhunda ve bedeninde yarattığı ıstırap ile çile çekerken yanına gelen Macit, Murad’ın içinde bulunduğu sıkıntıları kendisine anlatmasını ister. Fakat Murad kendini yapayalnız hissetmektedir. Bütün olan bitenin farkında olan Macit, Murad’ı anladığını, sıkıntılarına çare bulmak istediğini arkadaşına hissettirir ve ona yardımcı olmaya çalışır:

“Mâcit onu bütün ruhuyla duyuyordu; içi burkuldu, onun ince, uzun parmaklarını avucunda sıkarak;

-Kalk gidelim, dedi.” (Buğra, 2016c: 124)

Yağmur Beklerken’de ilçedeki açılışı yapılan park bir ay sonra etraftaki delikanlıların kafa çekme mekânı olmuştur. Bu duruma el atan kaymakam, bu mekânın memurların ve ağırbaşlı, adı sanı belli kimselerin gelip oturacağı bir yer olmasını sağlamıştır. Perşembe günleri kasabanın pazarına gelen köylüler bu parka ve parkın içindekilere gözlerini dikip bakarlar. Bu durumu tahlil eden kasabanın ileri gelenleri köylülerin bu tavrını anlamaya çalışırlar. Köylüleri en iyi ifade eden ve anlayan Rahmi’dir:

“Acıkmışlar..açlar, yazık. Dilenmeyi de bilmezler. Kapımızda bekleştirler. İki lokma alınca da gittiler. Anlamadın sen emminin oğlu; eşeklik edip verdim paketi..kendimi bi bok sandığım için. Bilirim ben; ayıp olmasın diye aldı paketi. Bilirim ben; bekledikleri iki lokma iki çift laf.. hattâ bir selâmünaleyküm; yok sayılmamak, eşya farz edilmemek: Varlıklarının, insanlıklarının kabul edildiğine inanmak. Asıl açlık bu. Yürütecek, konuşturacak, gözlerinin ferini getirecek iki lokma bu.” (Buğra, 2015b: 38)

Empati değeri beraberinde karşımızdaki insana yardım etme değerini de

doğurmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, yardıma ihtiyacı olan kişilere, bu kişilere empati kuranlar, kurmayanlara oranla daha fazla yardımda bulunmaktadır. Bu sonuç, başkaları ile empati kuranların onlara yardım etme ihtimallerinin arttığını göstermektedir. Bu durumun nasıl gerçekleştiği konusunda başlıca iki kurumsal açıklama vardır. Bunlardan birincisine göre, sıkıntı içinde bulunan kişi ile empati kuran kişi, karşısındakinin durumunu anladığı için sıkıntı duyar ve bu sıkıntıyı gidermek yani kendini rahatlatmak için o kişiye yardımda bulunur. İkinci açıklama ise sıkıntıda bulunan kişi ile empati kurarak onun durumundan haberdar olan kişi, diğergâm bir davranışta bulunarak, sıkıntısındaki kişiyi rahatlatmak amacıyla ona yardım eder. (Özbek, 2004: 5)

Osmancık romanında Şeyh Ede Balı'nın konuğu olan Osman Bey, tekkede kalacağı odada gördüğü paralar karşısında şaşırır. Paraların ne maksatla odada bulunduğunu sorar. Aldığı cevap insan duyarlılığının ve insanın ihtiyaçlarının anlaşılmasının vardığı son noktayı sergiler. Çünkü paralar ihtiyaç sahipleri için bırakılmış ve ihtiyaç sahiplerinin para isteme utancından kurtarılması düşünülmüştür. Odaya konulan Kuran ve seccade ile de gelen misafirin ruh dünyasını aydınlatmak ve onu rahatlatmak fikri vardır:

“Osman, ayağa kalkmıştı. Önce şamdanın bulunduğu oymaya gitti. Paraları aldı; avucunda evirip çevirdi. Yerlerine bırakırken de sordu:

-Bunlar nedir?

Gerçekten meraklanmıştı; çünkü, önünden geçtikleri odalardan kapısı açık birinde de gene lâmba oymasında, böyle paralar görmüştü. Dursun Fakı;

-Selçuklu ve Bizanslı sikkeleri dedi.

-Öyledir zâhir dedi Osman. Gerginleşmişti; sorusunu açıkladı: “Öteki odada da gördüm; neden konmuşlardır?”

Dursun Fakı, umursamadı Osman'ın sinirlenişini; gülümseyerek konuştu:

-“O da belî beğim; konuk sıkıntıdaysa alsın diye..isteme utancına düşürmemek için. Şeyhim o utancın vebâline kaçınır.”

Osman, çocuk gibi, somurttu; arkasını döndü; karşı duvara asılı seccadeye bakar gibi yaptı. Dursun Fakı bırakmadı ama:

-“Sultan Alâaddin'in Şeyhim Ede Balı'ya armağanıdır. Buhara işidir.”

-“Yok” dedi Osman, ters ters; “ona değil, şu mor keseye bakarım. İçinde kitap olmalı.”

Dursun Fakı;

-“Kitaptır” dedi. Sesi değişmişti: “Mushaf’dır.. Allah Kelâmı’dır. Konuk, gece, uyku tutmaz, bunalırsa okuyup ferahlasın. İçi aydınlansın diyer, beğim.” (Buğra, 1992b: 48)

Romanın ilerleyen sayfalarında (s: 289) Osman Bey, oğlu Orhan'ı dedesinin evinde gezdirirken yıllar önce öğrendiği bu inceliği (misafirin rahat etmesi için düşünülen ayrıntıları)oğluna anlatır. Empatinin bu denli güzel sergilendiği zarif bir düşüncenin ürünü olan bu davranışın oğlu tarafından da devam ettirilmesini ister.

Sonuç olarak, Tarık Buğra romanlarında empati değerini kullanmıştır. Bunu daha çok karşısındakini anlama ve onun duygularını anlamlandırarak yardımcı olma amacıyla yapmıştır. Ayrıca inancı gereği vebal altında kalmaktan korkarak iyilik yapma düşüncesi ile empati kurarak ihtiyaç sahiplerine yardımcı olmaya çalışmıştır. Empati de muhatabı mutlu etme düşüncesi olduğundan eserlerde kendisi ile empati yapılan karakterlere karşı bir saygı, sevgi ve duyarlılık olduğunu da belirtmeliyiz.

4.15. Aile Birliği

Aile toplumun en küçük yapı taşıdır. “Nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin işlevlerinin yerine getirildiği bir kurumdur.” (Aydın, 2000: 35) Anne, baba ve çocuklarla oluşan bu birlik, bütünleşerek bir toplumu oluşturur. Aile bazen anne, baba ve çocuklar olarak algılansa da bir akrabalık bağı, bir sülalenin tümü ve soy da aile olarak adlandırılır.

Değerlerin öğrenildiği ve benimsendiği ilk basamak ailedir. Aile bir ahlak mektebidir ve bu mektep, karşılıklı ödevlere sahip insanlar tarafından oluşmuş bir sosyal gruptur. (Topçu. 2005) “Ailenin bilhassa karakter terbiyesi bakımından bütün diğer eğitim kaynaklarından daha önemli olduğu söylenebilir. Çocuk, kendisini hayata intibak ettirici davranışları küçük yaşlarında öğrenir ve bu öğrenmeler kolay sökülüp atılamayacak kadar derin bir şekilde yerleşir. Şu halde, ailenin çocuk terbiyesindeki rolü sadece ona bilmediği şeyleri öğretmekten ibaret kalmıyor. İleriki hayatı bakımından en uygun şeyleri öğretmek de aileye düşüyor. ” (Güngör. 2010) Bir toplumu ayakta tutan fertlerin birlik ve beraberlik içinde yaşamasına imkân sunan en önemli değerlerden biri de aile birliğine önem vermektir. Aileye mensup fertlerin birbirlerinden haberdar olması, hastalıkta, sağlıkta, varlıkta ve yoklukta birlikte ve omuz omuza olması, aile değerlerini koruması, ailesine sadık kalması, ailenin mahremiyetini önemsemesi kişilerin birlik ve beraberlik içinde dayanışma ruhunu koruyarak ve kültür aktarımına imkân verecek şekilde mutlu ve huzurlu yaşamalarının yollarından biridir.

“Popüler kültürün etkisiyle yaygınlaşan kapitalist toplum ilkelerinin dayattığı bireysel yaşam tarzları, toplumsal değerler, haz ve özgürlük eksenli kurgulanan insani varoluş ailelerin direncini kırmakta, hızla önemini azaltmaktadır. Ailelerin kurulması ve sürdürülmesi, bireysel özgürlük alanlarının daraltılması olarak algılanmakta, kendini merkeze alan yaşam felsefesiyle birey kendini ailenin dışında tanımlamaktadır.” (Turgut, 2010: 32) Oysaki bireysel hayatların ortaya çıkmaması, annesiz ya da babasız olarak

çocukların büyütülmemesi, evlilik dışında dünyaya gelen çocuklarda artış olmaması, boşanmaların kolaylıkla gerçekleşmemesi, nikâh akdi dışında yaşanan birlikteliklerin olmaması için geleneksel anlamla aile birliğine önem verilmesi gerekmektedir.

Aile birliğinin sağlanabilmesi için aile içi iletişime önem vermek, aile içinde sevgi, saygı, hoşgörü anlayış, diğerkâmlık, sükûnet, duyarlılık ve ölçülülük konularında (Yaman, 2014: 81-122) duyarlı ve bilinçli olmamız gerekmektedir. Aile birliğine önem veren toplumların millet olarak da birlikleri sağlam ve sarsılmaz olacaktır. Romanlarında bu anlayışı yaşatan Tarık Buğra, çeşitli karakterler üzerinden ailenin önemine, aile olmanın güzelliğine, ailede dayanışmanın, sevginin, saygının olmazsa olmazları arasında olduğuna değinmiştir. Aileden kopan gençlerin yaşamın içinde savruldukları, doğru yolu bulmakta zorlandıkları, güven ve sevgi duygusundan mahrum oldukları için bir şeyleri hep yarım yaşadıkları gözler önüne serilmiştir.

Küçük Ağa romanında Çakırsaraylı çetesinin Akşehir'e saldıracağı haberinin duyulmasıyla çare aramak yoluna gidenler Mumcuların evinde toplanır. Ali Emmi bulduğu çıkış yolunu evdekilerle paylaşır. Afyon'a ve Konya'ya haber salınacak, Kuva-yı Milliye'den yardım istenecektir. Çolak Salih Afyon'a, Küçük Hacı da Konya'ya gidecektir. Ailesinin sorumluluğunu üzerinde taşıyan Küçük Hacı Konya'ya giderse ailesinin akıbetini düşündüğünü ve ailesine olan bağlılığını sergiler:

“Küçük Hacı olduğu yerde kımıldanıp duruyordu. Uygunu bu idi ama, çoluk çocuğun başından da ayrılmayı pek istemiyordu. Ali emmi farkına vardı:

Gözün arkada kalmasın Hacı bey; sen yokken çocukların dayıları burada kalır, hepimiz de devamlı göz kulak oluruz. ” (Buğra, 1992a: 219)

Ailesini bir ve bütün olarak görmek isteyen Küçük Ağa, ailesinden haber almak için Çolak Salih'i kasabaya yollar. Salih kasabalılardan Küçük Ağa'nın karısının evlendiğini öğrenir. Bu durum Küçük Ağa'yı yakından tanıyan Çolak Salih için bir yıkım olur. Çünkü o Küçük Ağa'nın duygularını ve aile sevgisini çok iyi bilmektedir. Parçalanmış bir aile haberi devletin içinde bulunduğu durum kadar acı verici ve perişan bir durum olarak yansıtılır. “Salih, bu haberden sonra Küçük Ağa'nın kalmayacağını adı gibi biliyordu. O, ağasının yiğit tarafını nasıl tanımışsa, o çocuksu duygululuğunu da o kadar iyi biliyordu. (...) Ha evi gitmişti, ha dünyası...” (Buğra, 1992a: 487)

İbiş'in Rüyası romanında eşinden ayrılan Nahit, çocuklarının anneleriyle olan ilişkilerini zedelememek adına Vedia'nın onun kişiliğine yakıştırdığı tüm çirkinliklere boyun eğerek katlanma yoluna gider. Eşini aldatmadığı ve suçsuz olduğu halde çocuklarının zaman

içinde doğruyu görmeleri için beklemeyi tercih eder. Bunu yaparken çocuklarının anneleriyle olan bağılıklarını koparmama düşüncesini taşır. “Sonunda Nahit durumu anladı, bağına taş bastı, çocukların analarına bağılıklarını, inançlarını zedeleyecek hiçbir şey yapmadı, onları anlayacakları güne kadar tiksintilerine, düşmanlıklarına bıraktı.” (Buğra, 2016a: 31)

Yağmur Beklerken’de aile içi iletişimin önemi Rahmi’nin parti işlerine dâhil olup olmadığı üzerinden verilir. Serbest Fırka’ya girip girmediği konuşulan Rahmi için Asım Ağa onun sorumluluklarını ve aile birliğine verdiği önemi düşünür: “Ve, Asım Ağa, ayrıca, Rahmi’nin Rıza Efendi’ye danışmadan..danışmak ne kelime? Rıza Efendi istemeden böyle kararlar verebileceğini sanmıyordu. Ailenin büyüğü Rıza Efendi idi çünkü. Üstelik Rahmi’ye babalık da etmişti o.” (Buğra, 2015b: 92)

Mühim kararlarda ailenin toplanıp ortak bir düşünce belirlemesi ve ortak hareket etmesi noktasında fikir belirtilir:

“Beni eyi dinleyin. Hepiniz biliyorsunuz; son zamanlarda bir fırka lâfıdır gidiyor. Yok açılmış, yok açılacakmış..yok filan girmiş, filan da girmemiş. Şinci, siz; bize ne bundan deyeceksiniz. Emme bildiğiniz gibi değil. Daha böyün eşittim; Rahmi de girmiş. Hem de kimden eşittim? Gülbeyazlar’ın Âsım’âdan. Ve, bi de Rahmi’nin gendinden eşitelim deye hepinizi buraya topladım: Girmek, girmemek eyi mi olur, kötü mü; konuşup görüşelim, bi garere varılın dedim. İşte damadım, işte de oğlum..ben heç bi kimseye gir, girme deyecek değilim. Emme gine de böyle möhem işlerin hısım, akraba arasında gonuşulup görüşülmesinde hayır vardır derim.” (Buğra, 2015b: 95)

Aile birliğine verilen önem, bireylerin birbirleriyle ilişkili takındıkları tavırlarda da kendini açık açık gösterir. Birlikten kuvvet doğar, mantığıyla hareket eden aile üyeleri farklı partilerden üye olmanın uygun olmayacağını dile getirerek çözüm arayışına girerler. Rahmi Bey’in Serbest Fırka’ya girdiği söylentilerine karşılık Halk Fırkasında görev yapan dayısı, “Eğer Rahmi Bey oğlumuz Serbest Fırka’ya girmekte kararlıysa, ben de Mahmut Bey’den izin ister, fırkadan çıkarım. O zaman da kimse çıkıp dayı yiğen karşı karşıya geldi diyemez.” (Buğra, 2015b: 96) der.

Osmancık romanında Osman Bey ağabeylerini sever, onlara hayranlık duyar. Onlar bir aile olarak birbirlerine bağılıdırlar:

“Ağaları, Gündüz ve Savcı övülüirdü. Onları herkesten çok da Osmancık beğenirdi. Beğenmek bir yana, hayrandı onlara..bilgilerine ve akıllarına hayrandı. Dengeli davranışlarına, görev şuurlarına, çekip çevirme yeteneklerine ve evliliklerine hayrandı. Bütün başarılarında ve mutluluklarında kendi başarısını ve mutluluğunu görür gibi olurdu; içine bir kerecik olsun kıskançlığın pası düşmemişti. Her şeyden öte, yeğenleri, Bânu Çiçek –ve hele-

Bay Koca ve yengeleri Burla Hatun ile Ayna Melek onun gönül ışıklarıydı; uğurlarında yapmayacağı şey yoktu.” (Buğra, 1992b: 8)

Aile içinde dertler de kederler de paylaşılmalıdır ki insan rahatlasın. Malhun Hatun’un sıkıntılı olduğunu gören Osman Bey, onu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak ister ve derdini öğrenmek ister. Çünkü sevdiği kadının üzüntü duyması onu da rahatsız eder:

“-Osman beğ sana kurban, sen dertlenme, dedi; dendin bana ver.

Ve ekledi:

-Sen, benim Zümrüd Anka’m, sen dertlenme. ” (Buğra, 1992b:175)

Osman Bey’in ailesi kederde, ve sevinçte hep bir araya gelir. Çünkü onlar toplu olarak sevinçleri çoğaltır, kederleri azaltırlar. (Buğra, 1992b: 188) Ayna Melek’in kocasının çarpışmada ölmesi üzerine Ayna Melek’in babası ve ağabeyi onu almaya gelir. Fakat Ayna Melek kocası olmasa da yuvasını bozmak istemediğini kızını yiğit babasının evinden gelin etmek istediğini dile getirir. (Buğra, 1992b: 243)

Karacahisar yağmasına katılan Osman Bey payına düşen ganimetleri harcanması için Gündüz Beğ ile Dursun Fakı’nın tasarrufuna bırakmıştır. Aynı şeyi oğlu Orhan’ın da yaptığını duyunca oğluyla gurur duyar. Oğlunu annesinin ve dedesinin elini öpmeye ve onların dualarını almaya gönderir: “Var imdi anana git; elin öp, duasın al. Deden Şeyhim Ede Balı’nın dahi elini öpüp duasın ve öğüdün al.” (Buğra, 1992b:314-315)

Sonuç olarak Tarık Buğra’nın romanlarında geleneksel yapıdaki aile birliğine önem verilmiş. Bireyin ön plana çıkarıldığı, haz ve tüketim üzerine endekslenen bir hayatın yansımından uzak durulmuştur. Annelik kutsanmış, büyükler yüceltilmiş, aile için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan karakterler sergilenmiştir. Aile birliğine verilen önem açık açık hissettirilmiş, aile bireyleri birbirlerine sevgi ile yaklaşmış, saygı duymuş ve hürmet göstermiştir.

4.16. Cesaret

Güncel Türkçe Sözlük’te “cesaret” kavramı “ Güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güven; yüreklilik, yiğitlik, yürek ve göz pekliliği; cüret; çekinmezlik, atılganlık ” olarak ifade edilmektedir. (www.tdk.gov.tr). Bu tanım bize kişinin cesaretinin kendine güvenmesi ve kendini tanıması ile ilgili olduğunu verir. Kendi yeteneklerini bilen kişiler başaracaklarına inandıkları konularda hedeflerine odaklanarak cesaretle yola koyulurlar. Fakat çoğu insanın hayatını korkuları yönlendirmektedir.

Korkularıyla yaşayan insanlar genelde duygularından, kararlarından ve ulaşmak istedikleri hedeflerden çekinir bir hayat sürmektedir. Oysaki gerçek cesaret sonucun ne olacağının bilinmediği durumlarda atılan adımlardır. Korkularından korkan insanların yaşamları mutsuzluklarla bezeli ve keşkelerle doludur. Korkularının üstüne cesaretle giden insanların yaşamları ise başarı öyküleriyle doludur. Cesur olmak risk almayı gerektirmektedir.

Cesur insanların korkusuz olduğunu düşünmek bir yanılgıdır. Cesurlar hiçbir şeyden korkmayan kimseler değil, korkularıyla baş etmesini bilen, öfkelerini yenebilen insanlardır. “İbn Miskeveyh’in tasvirine göre, yiğit kimse, iyi işlerdeki güçlülere önem vermez, kötü işlere sabreder, halkın büyük gördüğü işleri küçümser. Daha üstün bir işi seçerek ölümü bile göze alır. Elde edemediği şeye üzülmeyiz, felaketlerle karşılaştığı zaman sarsılmaz, öfkelenildiği zaman gereken ölçüde, gereken kimseye ve gerekli zamanda öfkelenir. Öç alması da aynı şartlara göre olur.” (Akyol, 2013: 49) Cesaret “temelde bilgelik, ölçülülük ve adaletin yolu ve güvencesidir. Cesaret olmaksızın bireyin toplumdaki olumsuzluklar karşısında erdemli yaşamayı sürdürmesi, bu değerleri topluma yayması ve koruması olanaklı değildir.” (Yıldız, 2012: 238)

Toplumsal yaşamda kişinin varlığını gösterebilmesi ve başarılı olması taşıdığı cesaret ile doğru orantılıdır. Fakat bu cesaret “tam orta bir haldir ve bir fazilettir. Cesaretin aşırısı delice cesaret; noksanlığı da korkaklık ve alçaklıktır ki bu iki hal de birer rezîlettir.” (Sunar, 1980: 107) Cesur olmak toplumda kişiye hayranlık duyulmasını sağlar. “ Korkaklık her yerde küçümsenirken, yiğitlik herkes tarafından övgüyle karşılanır.” (Comte, 2004: 53) diyen yazar, yiğitliğin her yerde ve her toplumda itibar gördüğünü kabul etmekle birlikte yiğitliğin ancak bencillikten sıyrılıp ötekinin hizmetinde olduğu zaman bir erdem olacağını belirtmektedir. Yazara göre korkuya katlanmak ya da korkuya karşı az duyarlı olmak anlamına gelen yiğitlik, “öteki sevgisi”yle bir araya gelirse bir erdem olmaktadır.

Tarık Buğra, romanlarında cesaret değerini diğer değerlerle birlikte vermiştir. Bu, bazen çalışkanlık değerinin içinde (*Küçük Ağa*’da önce İstanbullu Hoca, ardından Küçük Ağa olarak karşımıza çıkan Mehmet Reşit’in kendine çizdiği hayat yolunda her türlü zorluğa göğüs geren, engelleri aşmada yılmadan mücadele eden, amacına ulaşmak için bıkmadan çalışan önemli bir karakter olarak karşımıza çıkması) bazen vatan sevgisi ile birlikte (*Küçük Ağa* romanında Salih’in vatan millet yararına çalışan bir görev adamı olarak çıkması) , bazen de kişinin sevdikleri uğruna yapılan bir mücadelede (*Gençliğim Eyvah* romanında Delikanlı’nın sevdiği kadın uğruna sergilediği tavırda) kendini göstermektedir. Yaşam içinde

karşılaşılabacak pek çok farklı şekildeki cesaret değeri yazarın kahramanları aracılığı ile okuyucuya sunulmuştur.

Küçük Ağa romanında cuma vaazında halkı bir ve bütün olmaya davet eden İstanbullu Hoca, cemaati vatanın düşman işgalinden kurtuluşu için cesaretlendirmektedir. Bunu yaparken dinî literatürü kullanan Hoca, vaazının içine tarih bilgisini de ekleyerek onu dinleyenleri yüreklendirmektedir:

“-Haydutu yalnız Allahın ateşine bırakma. Yalnız bedduana sığınıp onun sana saldırmasını, tıpkı komşun gibi eli kolu bağlı bekleme. Komşunla birleş. Belki ona gelen belâ seni bir sonraki sıraya koymuştur. Birleşeceksin. Haksız kuvvet kullandı mı haklıya da kuvvet farz olur; vâcib olur. Bunun yolunu konuşacağız.” (Buğra, 1992a: 116)

Doktorun İstanbullu Hoca’yla Kuva-yı Milliye tarafına dahil olması yolundaki konuşması onu tedirgin etmiştir. Çünkü o, Osmanlı ruhunu taşımaktadır. Osmanlı ruhundan ayrılmak Kuva-yı Milliye tarafına geçmek ona ihanet gibi gelmektedir. Bu yüzden tarih bilgisini didiklemede ve inancını tazeleyerek cesaret bulmaya çalışmaktadır.(Buğra, 1992a: 165)

Mumcu Mustafa Efendi’nin evinde toplanan kasaba halkı nasıl bir yol izleyecekleri konusunda fikir alışverişi yapacaktır. Cemaatin aynı yolda olması ve aynı amaç için mücadele etmesi önemlidir. Toplantının lideri Ali Emmi’dir ve Ali Emmi toplantıya katılanlara öyle bir konuşur ki o konuşma karşısında herkes cesaretlenir. İşin sonunda vatanın kurtuluşu olunca herkes elinden geleni yapma konusunda büyük bir cesaret kazanır:

“Ne mi yapalım hay Yunus bey? Ben de senin aklın daha iyi erer diye bunu sana sorarım ya! Amma benim küt aklımın yettiğini merak ettiysen deyiveririm. Karısı kızı, genci kocası vatani düşmandan kurtarmak için elinden geleni yaparken böyle su kabağı gibi oturanlara peçe tutunmak düşer.” (Buğra, 1992a: 185)

Kuva-yı Milliye taraftarları birlik olmanın verdiği güven ve cesaretle çok işler yapacakları inancını taşımaktadırlar:

“Odadakilere asıl güven şimdi gelmişti: Demek bir şeyler yapabilecek halde idiler, bir şeyler plânlayabiliyor ve plânlarına sağlam yardımcıları bulabiliyorlar! Demek yalnız değildiler, oldukça büyük bir makinenin bir parçası idiler! Bu mühimdi. Koca koca heriflere bir delikanlı şevki geldi.” (Buğra, 1992a: 220)

Akşehir’i basacağını söyleyen Çakırsaraylı ile konuşmaya giden Reis Bey, tüm cesareti ile Çakırsaraylı’ya üst perdeden meydan okur. Çünkü bu meydan okumanın ardında

sahip çıkılması gereken vatan, din, iman, ırz ve namus vardır. Bu uğurda ölmek Reis Bey için ölümlerin en şerefliisidir:

“-(...)Ama içinden geliyorsa zerre kadar duraklama vur beni, veya durdur. Çünkü Akşehir'i basmaktan vaz geçmiyorsan, benim için dünyanın en nâmert en kahpe adamı sensin!... ” (Buğra, 1992a: 258)

İşin sonunda vatanın savunulması olunca tüm kasaba halkı elinden geleni yapmaktadır. Çolak Salih de bu uğurda olanca gücüyle mücadele etmektedir. Haydar Bey, Çolak Salih'in cesaretini takdirle dile getirmekte ve en olmayacak işlere talip olup onları yaptığını söylemektedir. (Buğra, 1992a: 273) İnandığı fikirleri tüm cesaretiyle savunan İstanbullu Hoca da cesaret konusunda korkusuzluk sergileyenlerdendir. Kuva-yı Milliye taraftarlarının son ihtarları karşısında savunmaktan vazgeçmediği Osmanlı düşüncesi için canını vermekten zerre kadar şüphe duymaz:

“-Son ihtarınız benim tarz-ı hareketimi zerrece tağyir edecek değildir. Binaenaleyh buralara kadar bir defa daha zahmet buyurmamak için yapacağınızı şimdiden yapınız, dedi.” (Buğra, 1992a: 276)

Salih'in cepheden dönerken hissettiği ilk duygularla sonraki hali arasında dağlar kadar fark vardır. Trenden indiğinde kaçmak isteyen, silik, ezik Salih, tüm cesaretini toplayıp bu topraklar için bir şeyler yapabileceği inancını yüreğine yerleştirerek bir kahraman edasına sahip olmuştur. Cesaret ve inanç beraberinde saadeti de getirmiştir. Kendine güveni gelen Salih mutludur. (Buğra, 1992a: 454)

Vatanın kurtuluşunun çetelerle olmayacağını anlayan İstanbullu Hoca, içinde bulunduğu sıkıntılı durumlardan kurtulmak için tüm cesaretini toplar. Bu cesaret ona ülke için yapabileceğinden çok daha fazlasını yaptırma gücüdür. “İçindeki bu kaçak psikolojisine sinirlendi. Bir şeyler yapmalıydı. Bu durumda çekinmemeli, engellerin ve tereddütlerle korkuların üstüne üstüne yürümeli idi. (Buğra, 1992a: 547)

Firavun İmanı romanında vatan savunması için canlarını hiçe sayan roman kahramanlarının cesareti sergilenir. Söz konusu vatan olunca ülkesini seven ve bu ülkenin güzel günlere ulaşmasını her şeyden çok isteyen roman kahramanları gösterdikleri yüreklilikle örnek bir davranış sergilerler.

Anlatıcı ülkenin refahlı günlere ulaşması için Anadolu'nun her tarafından seçilmiş mebusları anlatırken hepsinin cesur yürekli kimseler olduğunu söyler (s10). Ankara'yı bir şehir değil, bir yürek olarak gören (s.19) anlatıcı, birliğin olmasına inandığı bu şehirde

Mehmet Âkif ve arkadaşlarının konuşmalarında bu bağlılığı ve ülke savunması için gösterilecek cesareti Âkif aracılığı ile söyler:

“Bu kara ihtimaller var; ama her şeyden önce, biz varız. Biz hak bildiğimiz yolda sonuna kadar direneceğiz. Tıpkı Ankara’da, Ankara için direnmek istediğimiz gibi. Bize bu yaraşır.” (Buğra, 2016b: 24-25)

Yazar romanın ilerleyen bölümlerinde de bu toprakların yetiştirdiği mebusların geçmişlerinden aldıkları güçle daima kahraman ruhlu olduklarını belirtir:

“Büyük Millet Meclisi, Türkiye’nin insanlarından kurulmuş denilebilirdi. Onlar ha deyince han kurar gibi “devlet” kurmuş, sırası gelince de baş tacı ettikleri ve doğru yoldan çıkmasa yoluna baş verecekleri devlet başkanlarına: “Gün akşamlıdır devletlim, dün doğduk, bugün ölürüz,” demesini bilmiş, gerçekten de, inançtan ve hakikatten vazgeçmektense, ölümü seçmiş insanların torunları idiler. Gene onlar Allah’tan başka kimseden ve hiçbir şeyden korkmamanın eğitiminden geçmiş, dinlerinde bile ana prensiplerle vicdandan başka bir sınır ve güdücü tanımayan bir medeniyetin miraslarıyla yetişmişlerdi.” (Buğra, 2016b: 182)

Gençliğim Eyvah romanında da cesaret ile ilgili eylemlere ve söylemlere rastlamak mümkündür. Fakat buradaki cesaret kişilerin şahsi menfaatlerini ön plana alan, bir değer olmaktan çok bencil bir tavır olarak sergilenen davranış biçimidir. “Öteki sevgisi”nden uzak ve onun hizmetine sunulmayan cesaret bir erdem örneği olmamakta ve kişinin şahsında barındırmasından dolayı ona bir kazanç sağlamamaktadır.

Roman kahramanları İhtiyar ve Delikanlı arasında geçen bir konuşma bu durumu sergiler:

“Ölümden korkmamak bir şey değil, sen benden bile korkmadın. Halbuki ne korkunç bir kudretim olduğunu ve bunu nasıl gaddarca kullandığımı, ön plândaki adamlarımdan bile iyi biliyorsun sen. Böyle olduğu halde korkmayan, beni seksenlik moruğun birisi gibi gören bir sen oldun.” (Buğra, 2015a: 21)

Osmanlı romanı, cesaret değerinin en çok sergilendiği romanlardan biridir. Romanın ana karakteri Osman Bey başta olmak üzere, Osman Bey’in babası, kardeşleri, obadaki erler ve arkadaşları hepsi cesur kişilerdir. İnanırları dava uğruna canlarını fedaya hazırlardır. Osman Bey’in ölüme yaklaştığı son günlerinin anlatımıyla başlayan romanda geri dönüşle Osman Bey’in çocukluğu ve ilk gençliği dile getirilir. Osman Bey’in sahip olduğu delice cesaretin kabuk değiştirip olgunlukla taçlanması özünü taşıyan romanda ilk olarak Osman Bey’in korkusuzluğunun derecesi ifade edilir:

“Uzun ve boğum boğum kollarında kılıç, kocaman ellerinde yay, üstünleştikçe üstünleşiyor; asıl önemlisi, bu üstünleşme kendini gösterme tutkusuna kayıyordu. Değil bir meydan okumaya, bir yan bakışa, bir dudak büküşe bile katlanamazdı.” (Buğra, 1992b: 7)

Osman’ın arkadaşı Mihail, Osman ve arkadaşlarının sahip olduğu cesaret karşısında büyük bir hayranlık duyar:

“Cesaretten, kahramanlıktan, gözü karalıktan başka, bambaşka bir şeydi onların ki... bir kişilik koruması, bir düzenin, bir anlayışın, bir dünya görüşünün önlenemez gereği idi.” (Buğra, 1992b: 68)

Osman Bey’in roman boyunca devam eden, kişiliğinin bir parçası olan cesaretinin altında şehit olursa cennet kapılarının kendisine açılacağı inancı vardır:

“Kulacahisar bir, İkizce iki... gazâya, Osman beğ, en tehlikeli yerde ve en önde katılmıştır. Aya Yorgo gibi, Dukas gibi, Aleksius ve Fileratos gibi. Kalanoz gibi, önüne erlerini siper etmemiştir. Ve hep böyle olacaktır bu; çünkü o da, İkizce’de kalanlar gibi, ne için, ne uğruna öleceğini bilmekte, tıpkı onlar gibi, ölümünün kendisine Cennet’in kapısını açacağına iman etmektedir. (Buğra, 1992b: 241)

Sonuç olarak Tarık Buğra’nın romanlarında özellikle ülke kurtuluşunun konu edinildiği romanlarda cesaret değerinin sıkça yer aldığını söyleyebiliriz. Cesaretin beraberinde başarıyı ve mutluluğu getirdiğini de roman kahramanlarının yaşantılarında görmekteyiz. Yapmayı planladığı işlere yüreğini de ekleyen kahramanlar, daha cesur, daha azimli, daha dayanıklı ve daha mutlu olmuşlardır. Yazar, cesaret değerini en çok inanç ve bağımsızlık değeri ile birlikte vermiştir. Bu sebeple kahramanların başlarına gelecek en kötü sonuç yani ölüm bile olsa bu durum onları inançları gereği sonsuz mutluluğa ulaştıracaktır.

4.17. Değerler Bütünü

Toplumlar, sahip oldukları değerlerin içerisinde barındırdıkları bireylere aktarılmasından ve bu değerlerin bireyler aracılığı ile gelecek nesillere öğretilmesinden, gösterilmesinden ve bu değerlerin gelecek kuşaklar tarafından uygulanılmasından sorumludur. Geleceğimizin emanet edildiği gençlerin yalnızca bilgi, beceri açısından iyi bir donanıma sahip olmaları ve iyi para kazandıkları bir işlerinin olması sağlam bir toplumsal yapı için yeterli değildir. Onlara “iyi insan” olmanın yolları öğretilerek bunun önemini kavratılması gerekmektedir. Değerlerine bağlı, neyi niçin yaptığını bilen, donanımlı ve nitelikli bireyler, sağlıklı ve nitelikli toplumların inşasında önemli yapı taşlarını oluştururlar.

Edebi eserlerin insanların şahsiyet gelişiminde ve onlara değer aktarımında önemli bir role sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Yazarın eserlerinde bu değerleri ele alış ve

eserine aktarış şekli okuyucudaki mevcut hissiyatı harekete geçirmeye yararken mevcut olmayan değerler üzerinde de düşünmesine yol açmaktadır. Tarık Buğra, romanlarında “değer”, “erdem” kavramlarının içlerini dolduran kahramanlar aracılığı ile okurun karşısına çıkar. Buğra’nın değerlere verdiği önemi bütün romanlarında bazen kahramanlar aracılığı ile bazen de anlatıcı üzerinden görebiliriz. Yazar bu konuda adeta toplumu yönlendirme, topluma faydalı olma misyonunu gütmektedir. Bunu yaparken kullandığı üslup onu ham bir nasihat verici pozisyonundan kurtararak sanatkâr bir bilge yazar yapar.

Küçük Ağa’da İstanbullu Hoca’nın evine gelen doktorun İstanbullu Hoca ile ilgili düşünceleri onun değer boyutunda yüceltilmesidir. Kendisi ile aynı düşüncede, aynı kanaatte, aynı yolda olmasa bile sahip olduğu üstün nitelikler ve donanımlar onun değerli bir insan olması için yeterli sebeplerdir:

“Evet hoca değerli idi, çünkü akıllı ve bilgili idi. Üstelik sağlam bir şahsiyeti vardı. İnançlarına bağlı idi, samimi idi. Fakat kendisi, buna karşılık pek mi değersizdi? Kendisi dürüst değil, inançlarında samimi değil miydi? Ve kendisi hayata, hakikatlara Hoca’dan daha mı uzaktı?” (Buğra, 1992a, 154)

“Hoca efendi alimdir, fazıldır, vatanperverdir, iman sahibidir. Bizim kendisine hürmet ve itimadımız sonsuzdur.” (Buğra, 1992a: 171)

İbiş’in Rüyası’nda son paragraf adeta insan yaşamında değerlere bağlılığın bireyin hayatını nasıl şekillendirdiğini bu değerlere gereken bağlılık gösterilmezse bireyin hayatının nasıl alt üst olacağı Nahit’in hayatı üzerinden küçük bir özetle ifade edilir:

“Sahi, başka bıçak yaraları da vardı. Meselâ –bir zamanlar- Vedia vardı.. iki çocuğu vardı..onlardan ayrılmanın bel büken, diz titreten yürek burkulmaları vardı. Daha da önceleri bir medrese odasındaki aç ve ateşli geceler, paltosuz kışlar, umutsuzluklar, çelmelenmeler, boşa çıkan umutlar vardı. Sonra, mutluluklar da vardı. Tümen tümen başarılar vardı. Ama artık hepsi unutulmuştu. O rüyaları –ve kâbusları- aydınlatan ışık artık yoktu. Çünkü minimini bir kedi yavrusu için “gelsin” demişti. Gelen Hatice oldu..giden ise her şey...” (Buğra, 2016a: 240)

Buğra, yaşantısıyla örnek olan kahramanlarını milli ve manevi değerlerle donatırken, karşı güç olan kahramanlar erdemleri benimsememiş, toplumsal değerleri hayatlarının birer parçası haline getirmemiş şahsiyetler olarak karşımıza çıkar. Değerleri benimsememiş bu kahramanlar yaşamda gerçek mutluluğa ulaşamazlar. Bir tarafları hep yarımdır, hep eksiktir. *Firavun İmanı*’nda da yazar Ali Yusuf’u böyle bir kahraman olarak karşımıza çıkarır:

“Hiçbir erdemi benimsememişti. İnsanların benimsemiş ve sınır saymış oldukları değerleri de umursamazdı... Umursamamış, umursamadan yaşamıştı. Fakat bir Edmond değildi o. Açık olarak, Edmond’u düşünmemişti, ama bir Edmond –bir Şekspir piçisi- olmayı, herhangi bir hâdisede ona benzemeyi tiksintiyle reddederdi. Erdemleri ve paylaşılmış değerleri hiçbir zaman alaya almamış, hele tahkire ve tezyife kat’iyan yanaşmamıştı. Dahası da var. Belki aldattır ve yararlanırdı, ama erdemli insanlara karşı –çıkarları çatışmadıkça-

saygı, hattâ sevgi beslemişti. İçinden gelirdi bu saygı ve sevgi. Bütün mesele dürüstlüğün ve ahlâk kurallarının kendisini rahatsız etmemesinde idi.” (Buğra, 2016b: 196)

Gençliğim Eyvah romanı da bireyin sahip olması istenen değerlerin değersizleştirildiği kahramanlar üzerinden anlatıldığı bir eserdir. Yazar burada İhtiyar ve onun temsil ettiği karakter üzerinden değerlerden yoksun insanların öncelikle kendilerine olmak üzere topluma ne denli kötülük yapabilecek kudrette olduklarını gözler önüne sermiştir:

“İnsanların sevmek’ten, doğru’da, haklı’da, yararlı’da, gerçek’te anlaşılmaktan çok, anlaşmazlıktan, didismekten, küçümsemekten, düşman olmaktan haşlandıklarına inanıyordu. Gururun en pisi, en çürütücüsü, en kolay! Büyüğe, güzele, başarılıya burun kıvrımla veya omuz silkeleyivermekle veya görmezlikten gelmekle büyüme, üstünleşme kuruntusu! ‘Benim malzememdir bu’ derdi.

Ve, ihtiyar, bütün ömrü boyunca bu malzemededen, Devleti çökertmek için yararlandı. Anlaşmazlıkları körükledi ve insanlar arasında, akıl almaz anlaşmazlıklar icâd etti.” (Buğra, 2015a: 46)

Toplumun değerlerini değersizleştirmek için elinden geleni yapan İhtiyar, sinsi ve oldukça ince işlenmiş kurgularla ülkenin mayasını bozmak için uğraşır:

“-Anlaşmazlıkları çoğalt ve körükle, bile; düşmanlıklara dönüştür.

-Her şey yorum işidir; elinden geliyorsa, bir tek şey için bin yorum bul ve yaydır.

-Bencillikleri, kendini beğenmişlikleri, burnu büyüklükleri besle ve beslet. (Çok daha sonraları bu ilke Sersemlikleri Koruma ve Geliştirme Vakfı’nu kurduracaktır.)

-İyileri ve başarıları kötület, yedirt; kötüler ve beceriksizleri desteklet, övdürt.

-Zayıf iktidar ve düzenlere en verimli muhalefet dalkavukluktur. (İhtiyar, kendi deyimi ile Dalkavuk Çiftlikleri’ni bu ilkeye dayanarak kurmuştur.)

Ve benzerleri. En önemlilerinden birisi olarak da ;

-İnsanoğlu denilen mendebur yaratığın dişe dokunur üç, beş buluşundan birisi de olta’dır: Kırk para etmeyen bir karides parçası enfes bir lüfer getirir. Olta kullan, olta kullan, gene olta kullan!” (Buğra, 2015a: 62-63)

“Doğru’yu, yararlı’yı, hak’kı ve hakikat’i çürütmek için onlara sersem savunucular bul!” (Buğra, 2015a: 69)

“ (...)Delikanlı’yı kışkırtmaya çileden çıkartmaya çalışarak. Bunu başaramayınca da kendisi çileden çıkıyor, küplere biniyordu; değer yargılarına, değerlere, değerli insanlara ve erdemlere, şaşılacak paradokslarla daha bir saldırıyordu.” (Buğra, 2015a: 226)

Yazar, olumsuz kahraman üzerinden ortak değerlerde birleşmenin toplumsal barışa katkı sunacağını değerlerin karşısında olan her türlü kötülüğün önce bireyleri sonra da toplumu bilinmeye, kaosa ve mutsuzluğa sürükleyeceğini örnekler:

“İhtiyar’ı besleyen..ve yaratan işte bu bataklığı: Bencilliklerdi, tutkuları, kendini beğenmişliklerdi, haddini bilmezliklerdi, hasetlerdi, sevgisizlikler, katılıklardı; kısacası –İhtiyar’ın deyişi ile- sersemlik’lerdi. Bunlar olmasaydı İhtiyar olur muydu? (Buğra, 2015a: 338)

“Kurallar, gelenekler, töreler, yasalar, görevler, sorumluluklar ve erdemler çöp sepetine!” (Buğra, 2015a: 348)

Dönemeçte’de geçim sıkıntısı yaşamaya başlayan kasabadaki memurlar Fakir Halit’in gözünde her geçen gün çıkmaza batmaktadır. Fakir Halit kendilerini içkiye ve kumara kaptıran bu memurların, devletin itibar ve haysiyet kaybetmesine sebep olduklarını düşünmektedir. Alışılmış yaşamlarını sürdüremeyen, geçimlerini sağlayamayan bu insanların değerlerinde de değişiklikler meydana gelir. Bunların içinde sadece Doktor Şerif sahip olduğu değerlere bir gölge düşürmeden yaşamının peşindedir:

“Yooo ama; hâlâ öyleydi işte: Bir gölge düşmemeli idi kendisine biçtiği o gerçeklerle bağdaşamaz, genel anlayışa aykırı mı aykırı değerün üstüne... Küçülmemeliydi kendi gözünde.. Yüzü kızarmamalıydı kazancından, elde edeceği ünden, sıfattan. Hâlâ aynı hikâye idi işte: Hak etmek.. lâıık olmak.. ve sorumlulukta uzlaşmaya, tâviz vermeye yanaşmayacak durumda bulunmak..ama yüzde yüz!” (Buğra, 1994: 242)

Yazar, bu romanda değerleri bilmenin değerleri uygulamadıktan sonra bir anlam ifade etmediğini adeta kitabın ana düşüncesi olacak mahiyetteki şu cümle ile şöyle ifade eder:

*“Doğru’yu, yararlıyı, iyiyi görmek, anlamak hattâ kavramak başka şeydi; onların gereğine göre yaşamak başka!
Bir gün, Fakir, hem de doktora dokundura dokundura söyleyivermişti:
-Cahılız biz, doktor bey. Hoca’nın dediğini yap da, yaptığını yapma deriz.
Halbukiysen dediğini yapmayan hoca’dan adama hayır mı gelirmiş.. öyle değ mi, Allasen?..” (Buğra, 1994: 301)*

Tarik Buğra’nın olumsuz kahraman örneği üzerinden giderek değerlerin gerekliliği ve önemi üzerinde durduğu bir başka romanı da *Yalnızlar*’dır. Protagonist kahraman olarak karşımıza çıkan Doktor Rıza Candaş, romanın merkezinde yer alarak bütün değerleri küçük gören, insanları aşağılayan, onlarla alay eden bu sebeple de iç huzuru yakalayamayıp mutlu olamayan bir şahsiyettir:

“Doktorun, evlendikten sonra kulübe ilk gelişi idi. Benliği kış uykusundan uyanıyordu: Bütün hayatı boyunca bir tek şeyden tad alacaktı o: Değerleri küçültmek!

Ele geçirerek veya alay ederek, aşağılayarak küçültmek!” (Buğra, 2016c: 28)

“Kazandıklarından elinde kalan sadece paraydı: Ne dost, ne de sevgili edinebilmişti. Herkese açık olan o rahatlıkla; “Karım var” diyebilir miydi?

Hiçbir inancı, bağlandığı hiçbir değer ölçüsü yoktu. Bütün ilişkilerini insanca olmaktan uzak bir bencillik düzenlemiştir. Sadece küçümsemekten, aşağılamaktan, inkârdan tad alıyordu.” (Buğra, 2016c: 91)

“Başarmaya, güçlenip kuvvetlenmeye başladıktan sonra da, o günlerinde olmak istediği gibi olmak için çalışmıştı. Bunda, yoklukların ve hasretlerin sefaletlerle doldurduğu gençlik ve delikanlılığın öcünü çıkarmayı umuyor, bu vahşî ama çekici hazı buluyordu:

Artık, bir zamanlar hasretleri içini burkan- kimi de yakan- insanlık süsü duygularla ve faziletlerle alay ediyordu: dostlukla, arkadaşlıkla, sevginin her çeşidiyle, acımayla, dürüstlikle, hoşgörülle, kısaca her şeyle ama her şeyle!” (Buğra, 2016c: 92-93)

“Sefaletten kurtuluşuna, üne ve paraya erişine kendi dışındaki kuvvetlerin de meselâ Allah’ın meselâ toplumun, hiç değilse, şansın-birazcık lütufkâr davranmış olabileceğini kabule yanaşmıyor, böylece de, insan ruhunu arıtan ve zenginleştiren minnet, teşekkür, hatta saygıdan yoksun, gururun o kendi kendini çürütmesi mukadder oyuncusu haline geliyordu.” (Buğra, 2016c: 98)

“Vefa... sözünü tutmak... lâf bunlar! Her şey değişiyor... İnsandakiler bile; hücrelerimiz bile. Yıllar önceki bir sözün veya duyguların sahibini, kendisi bile bulamaz; bulsa tanıyamaz.” (Buğra, 2016c: 99-100)

Yağmur Beklerken’de politikaya atılıp atılmama ikilemini yaşayan Rahmi, Kenan Bey’in ölümüyle çok üzülür. Kenan Bey’in cenazesinin defnedilmesinden sonra politik bir grup ile bir araya gelen Rahmi, toplumu bir arada tutan değerlerin varlığını aklından geçirir:

“Rahmi de, politikaya kayan konuşmalar yüzünden, onların “Hüv vel bâki”ye ek olarak söyledikleri –ve benimsediklerine içten inandığı- vefâkarlık gibi, dürüstlük, yardımseverlik, değerlendirebilme gibi toplumu toplum yapan, birleştirici ölçütler...” (Buğra, 2015b: 176)

Osmancık’ta bir kahramanın sahip olması gereken bütün olumlu değerler Osman Bey üzerinden aktarılır. Onun delişmen, savaşçı, sabırsız ruhunun dinginleşmesi ve bunun sonucunda istediğine ulaşarak mutlu olması aktarılır:

“Sabrın ve sebatın ve azmin belli oldu. Beni de hoşnut etti. Çünkü en değerli erdemlerdir bunlar.(...)”

Ede Balı, Osman’ın mertliğini, yiğitliğini, dürüstlüğünü, vefakârlığını ve –ne akıl almaz çelişki- alçak gönüllüğünü, gücünü, kuvvetini ve daha başka üstünlüklerini de bilir.” (Buğra, 1992b: 54-55)

Dünyanın En Pis Sokağı’nda iki yakın arkadaş olan Yılmaz ile Fazıl’ın değerler ile ilgili konuşması yer alır. Bu konuşmada değerlerini kaybeden bir insanın iskelete benzetilmesi insanın içini acıtacak şekilde ifade edilir:

“-Değerlerin var; koru onları. Kaybetme.

-Kaybetmeyeceğim.

Kaybetmişti ama . Ona sorulsa toplumun bunca sorunları dururken diyecekti. Oysa Fazıl’ı –irili, ufaklı; önemli, önemsiz; şuurlu, şuursuz, genç,

yaşlı, binlercesi ile birlikte- para için, ün için, teneke madalyalar için değerlerinden soymuşlardı; bir iskeletti o, yığınlarla benzeri gibi.”(Buğra, 1989: 134)

Buğra'nın *Siyah Kehribar* romanı hariç tüm romanlarında bireyin değerleriyle değerli olacağı vurgusu yapılmıştır. Değerleri olan ve o doğrultuda yaşayan bireylerin öncelikle kendi mutluluklarını yakalayacakları, mutlu olan bireylerin bir araya gelmesiyle de mutlu toplumlar oluşacağı fikri aşılanmaya çalışılmıştır. Buğra, değerleri insan yaşamının olmazsa olmazları olarak görerek bunları okuyucuya eserlerindeki olumlu kahramanlar üzerinden göstermeye çalışmıştır. Kimi zaman da olumsuz kahramanlar üzerinden aktarımlar yapılarak okuyucunun verilmek istenen değeri bulması istenmiştir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

“Değer” sözcüğü en genel anlamda, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü; bir şeyin sahip olduğu kıymet; yüksek ve yararlı nitelik olarak tanımlanabilir. Çoğul olarak kullanıldığında, doğru, güzel olan, kabul edilen, erişilmek istenen ve savunulabilir olma özelliğine haiz olan anlamına gelmektedir. (Arslan ve Yaşar, 2014: 7)

Değerler öncelikle ailede olmak üzere okul ve eğitim kanalıyla da çocuklara aktarılmaktadır. Öğrencilere aktarılmak istenen değerlerin öncelikli olarak model olma özelliğinden geçtiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra çocuğa edebiyat aracılığı ile de aktarım yapmak en doğru yollardan biridir. Edebî metinler yoruma açık özellikleri ile öğrencilerin muhakeme yeteneklerinin gelişmesine, yorum yapabilmelerine, analitik düşünme becerilerinin artmasına, çeşitli örnekler üzerinden olumlu ya da olumsuz duygu ve davranışların ayırt edilebilmesine katkı sunarlar. Bu aşamada öğrencilere tavsiye edilecek eserlerin öğrencinin kişisel gelişimine katkı sunmasına, ona değer kazandırmada yetkin olmasına özen göstermek gerekmektedir.

Türk edebiyatına birbirinden değerli eserler kazandırmış Tarık Buğra, değerlerin aktarılması noktasında içerik olarak oldukça donanımlı romanlara sahiptir.

Bir edebiyat eserinin yararlı olabilmesi için, önce “edebî” bir değer taşıması gerektiğine inanan Tarık Buğra, bu anlayışına paralel olarak “tebliğci” değil, “telkinci” bir edebiyatı savunur. Edebiyatı, diğer dallardan; tarihten, felsefeden, ahlaktan ayıran yanı burada aramak gerekir. Ancak onun “telkinci” yönünü, salt okuyucuya dönük, kaba bir etkileme tarzı olarak algılamamak gerekir. (Tekin, 2008: 47)

Buğra’nın insanı anlatma çabası içinde, ideolojik sınıflamalardan uzak, yalnızca yazıldığı döneme değil her döneme hitap edecek tarzda verdiği insanî mesajlarla bizi bize anlatan romanları öğrencilere değerler eğitiminin verilmesinde müracaat edilebilecek değerli kaynaklardır.

Bu araştırmamızda Tarık Buğra’ya ait on roman (*Siyah Kehribar, Küçük Ağa, İbiş’in Rüyası, Firavun İmanı, Gençliğim Eyvah, Dönemeçte, Yalnızlar, Yağmur Beklerken, Osmancık, Dünyanın En Pis Sokağı*) belirlenen yirmi değeri içermesi bakımından incelenmiştir. İncelemenin neticesinde bir değer dışında on dokuz değer romanlarda yer aldığı tespit edilmiştir. Romanlar, insan sevgisi (karşı cinse duyulan sevgi, aile ve akraba sevgisi, dost ve arkadaş sevgisi), nesnelere yönelik sevgi (doğa sevgisi, vatan sevgisi), sorumluluk, misafirperverlik, selamlaşma, temizlik, vefa duygusu, saygı, dürüstlük, duyarlılık, empati, yardımlaşma, aile birliği, cesaret, iffetli olma, özgürlük değeri, adil olma değerlerine göre incelenmiş; doğa sevgisi değeri dışında tüm değerlerin romanlarda yer aldığı görülmüştür.

Buğra’nın romanlarında en çok rastlanılan değerler sevgi, selamlaşma ve temizliktir. Bunları sırasıyla sorumluluk, vefa, dürüstlük, duyarlılık, iffetli olma, yardımlaşma, adil olma, misafirperverlik, özgürlük, empati, aile birliği ve cesaret değerleri takip eder.

Buğra’nın incelenen on romanında da değerlerin olduğu görülmüştür. *Küçük Ağa* ve *Osmancık* romanları değer çeşitliliği açısından en zengin romanlar olarak karşımıza çıkarken *Gençliğim Eyvah, Dünyanın En Pis Sokağı* romanlarının da sınırlı değerleri barındırdığı görülmüştür.

Romanlarının merkezine insanı ve onun her türlü hallerini koyan Tarık Buğra, değerleri verirken de bunları roman kahramanlarının yaşamları üzerinden aktarmaya özen göstermiştir. Değerler açısından donanımlı kahramanlar övülerek yüceltilmiş, değerlerinden yoksun roman kişileri iç huzuru bulamayan, mutsuz ve yalnız olarak bir yaşamın içinde yerlerini almışlardır.

Değerlerin romanlarda ne şekilde yer aldığı incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Öncelikle sevgi değeri kişilere duyulan sevgi ve nesnelere duyulan sevgi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kişilere duyulan sevgi; karşı cinse duyulan sevgi, aile ve akraba sevgisi, dost ve arkadaş sevgisi olarak üçe ayrılmıştır. Karşı cinse duyulan sevgi, *Dünyanın En Pis Sokağı* hariç bütün romanlarda işlenmiştir. Romanlarda doğrudan ya da dolaylı olarak işlenen bir tema olarak karşımıza çıkan karşı cinse duyulan sevgi/aşk bu duyguyu hisseden kişiye mutluluk veren, onu yaşama bağlayan, güçlü kılan bir değer olarak karşımıza çıkar. Roman içinde olumsuz özellikleriyle karşımıza çıkan roman kişileri bile âşık olduklarında kirli geçmişlerini geride bırakarak yepyeni ve mutlu bir hayatın hayalini kurarlar.

Aile ve akraba sevgisi, *Gençliğim Eyvah*, *Dünyanın En Pis Sokağı* romanlarının dışında tüm romanlarda işlenmiştir. Buğra akraba sevgisine önem vermiş, bu değer bir yere ait olma, kişiyi güvende hissettirme, ona sorumluluk yükleme ve sırasında hayata bağlama gibi işlevlerini roman kahramanları üzerinden işlemiştir. Özellikle *Küçük Ağa*, *Yalnızlar*, *Yağmur Beklerken* ve *Dönemeçte* romanları aile ve akraba sevgisinin yoğun işlendiği ve güzel örneklerin yer aldığı romanlardır.

Dost ve arkadaş sevgisi Buğra'nın tüm romanlarında yer bulan bir değerdir. Buğra arkadaşlık ve dostluk kavramlarına önem vermiş, bu değer içinde her türlü paylaşım olduğunu vurgulayarak roman kişileri üzerinden bu sevginin hayatı daha anlamlı kıldığını ve kişileri mutlu ederek ilişkilerde kişileri güvenli hale getirdiğini örneklemiştir. Arkadaşlık ve dostluğa önem vermeyen kahramanlar ise yaşamı anlamsız olarak algılamış, böyle bir paylaşımın hayatlarına kattığı neşe ve mutluluktan eksik kalmışlardır.

Nesnelere yönelik sevgi başlığı altındaki doğa sevgisi, yazarın romanlarında sadece seyredilen bir manzara olarak yer almış. Doğanın varlığı, korunması gerekliliği gibi değer arz edecek şekilde hiçbir romanda işlenmemiştir.

Vatan sevgisi değeri, *İbiş'in Rüyası* ve *Yalnızlar* romanı dışında tüm romanlarda işlenmiştir. Devlet, millet ve bayrağın kutsiyetine inanan Buğra, eserlerinde bunu sanatkarane bir üslupla işlemeyi başarmıştır. Vatanperver roman kişileri aracılığı ile milliyetçi duygularını ve vatan sevgisini eserlerine yansıtmıştır. *Küçük Ağa* vatan sevgisinin en yoğun işlendiği ve bu değer en güzel örneklerinin bulunduğu romandır. *Firavun İmanı* ve *Osmancık* da bu değeri yansıtan önemli eserlerdir. *Siyah Kehribar*'da vatanını özleyen ve seven bir öğrenci gözüyle vatan sevgisi verilirken *Gençliğim Eyvah* romanında değerlerinden yoksun roman kişisi İhtiyar üzerinden vatan sevgisinin önemi verilir. *Dönemeçte*, *Yağmur*

Beklerken ve Dünyanın En Pis Sokağı romanlarında aydın kimliği taşıyan roman kişileri üzerinden bu kahramanların halka yararlı olmaları görüşünden vatan sevgisi verilmiştir. Vatan sevgisi değerinin verilmesinde yazarın romanları güçlü örnekler teşkil etmektedir.

Selamlaşma, iletişimin ilk adımı olarak Buğra'nın bütün romanlarında yer alan bir değerdir. Yazar kişilerin konumlarına, hayat görüşlerine ve birbirleriyle olan ilişkilerine göre farklı türdeki selamlaşma örnekleriyle bu değeri romanlarında işlemiştir.

Temizlik değeri de yazarın bütün romanlarında mevcuttur. Fakat bu mevcudiyet temizlik değeri üzerinde özellikle durulmuş izlenimini vermez. Çünkü bu konu ile ilgili yoğun anlatımlar ya da örnekler yoktur. Roman kişilerinin ve çevre tasvirlerinin anlatımında karşımıza çıkan temizlik değeri titizlik boyutunda değil dengeli ve yerinde olarak aktarılmıştır.

Dürüstlük değeri, *Dünyanın En Pis Sokağı* hariç bütün romanlarda işlenmiştir. Dürüstlük değerini benimseyen kahramanların her şart ve durumda bunu benimsediklerini, yaşamlarında çıkar ilişkilerinden uzak kaldıklarını, yalansız ve huzurlu bir hayat sürdüklerini görürüz. Toplumda saygın bir kişiliğe sahip olan bu kahramanlar yaşadıkları çevrede de onaylanarak takdir edilmişlerdir. Yazarın romanları dürüstlük değeri açısından etkili örnekleri barındırmaktadır.

Vefa duygusu yazarın *Siyah Kehribar* romanı hariç tüm romanlarında işlenmiştir. Romanlarda vefa duygusunun aktarımı roman kişileri aracılığı ile bu değeri yaşayan şahıslar üzerinden yapılmıştır. Ayrıca bu değeri yaşamayan kahramanların yaşadığı huzursuzluk sergilenerek ilişkilerin devamlılığı ve roman kişilerinin mutlu ve huzurlu olabilmeleri için bu değerın yaşatılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Yazarın romanları vefa değerinin aktarılması açısından önemli iletileri barındırmaktadır.

Duyarlılık değeri *Gençliğim Eyvah* ve *Yalnızlar* romanları dışındaki sekiz romanda da işlenmiştir. Sanatçı her bakımdan duyarlı ve bilinçli bireylerin yetişmesine olanak sunmak adına romanlarında duyarlılık değerini sorumluluk ve hoşgörü ile birlikte işlemiştir. Roman kişileri duyarlılık değerini öncelikle kendisi ve çevresi hususunda hassas ve ilgili olarak yaşayarak yansıtmışlardır. Aydın sıfatını taşıyan roman kişilerine topluma yol göstericilikte bulunması istenmiştir. Onların kendi çıkarlarını bir kenara bırakarak toplumsal refah için çalışmaları ve sosyal duyarlılıklarının yüksek olması misyonu yüklenmiştir.

İffetli olma değerini, konusu İtalya'da geçen bizim kültürümüzden farklı bir anlayışın yansıtıldığı *Siyah Kehribar* romanında göremeyiz. Yine bir kan davasının işlendiği *Dünyanın En Pis Sokağı* adlı romanda da bu değer örneğine rastlamayız. Fakat diğer romanlarda aşka önem veren ilişkilerine saygı duyan çiftler, bedensel hazlardan ziyade duygu boyutunda yoğun ilişkiler yaşayarak iffetlerine olan düşkünlüklerini sergilerler. İffetli olma değerini, doğruluk ve dürüstlikle birlikte yaşayan roman kahramanları romanlarda övülür. Bu değeri yaşamlarına dahil edemeyen roman kahramanları ise hayatlarının bir yerinde bunun cezasını çekerek huzursuz ve mutsuz olarak yaşarlar.

Sorumluluk değeri *Siyah Kehribar* ve *Gençliğim Eyvah* romanları dışında sekiz romanda da yoğun olarak işlenmiştir. Roman kişileri ya gerçekten sorumluluk duygusu ile hareket ederek yaşantılarının iplerini eline almış ve yapıp etmelerinin sonucuna razı olmuşlardır ya da sorumluluklarından kaçarak mutsuz olmuşlardır. Buğra, sorumluluk sahibi roman kişileri ile sorumluluk duygusundan mahrum kahramanları yan yana koyarak onları açık açık teşhir etmiş ve alınması gereken dersi okuyucuya bırakmıştır. Eserlerde sorumluluk değeri açısından doyurucu örnekler mevcuttur.

Adil olma değeri, *Gençliğim Eyvah*, *Yalnızlar* ve *Dünyanın En Pis Sokağı* romanları dışında tüm romanlarda işlenmiştir. Özellikle adil olma değerini taşıyan yüceltilmiş roman kişilerinin yaşamlarında hakkaniyetten ayrılmadıkları görülmüştür. Sağlıklı bir toplumun oluşmasında adaletli davranmanın önemi vurgulanmıştır.

Misafirperverlik değeri *Gençliğim Eyvah*, *Dönemeçte* ve *Dünyanın En Pis Sokağı* romanları dışındaki diğer romanlarda toplumumuzun misafiri ağırlama normlarına uygun nitelikte, misafire değer verme, ona ikramda bulunma, varlığından hoşnut olma gibi duyguları yansıtacak şekilde yer almıştır. Bu güzel değer birlik ve beraberliğin mayası vurgusuyla toplumun bu tarz güzel geleneklerinin yaşatılmasına katkı sunmuştur.

Saygı değeri; *İbiş'in Rüyası*, *Gençliğim Eyvah*, *Dünyanın En Pis Sokağı* romanları hariç yazarın diğer romanlarının tümünde işlenmiştir. Romanlarda işlenen saygı değeri küçüğün büyüğe duyduğu saygı, bilgiye ve tecrübeye duyulan saygı, sergilenen olumlu davranışlara karşı gösterilen saygı olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanlarda özellikle insanın sahip olduğu tecrübe ve eğitimin saygı duyulması gereken bir özellik olduğu vurgulanmaktadır. Korkuya değil sevgiye dayalı bir saygının sergilendiği romanlarda bu değer kimi zaman sözle kimi zaman da davranışlarla olmak üzere okuyucuya verilmiştir.

Yardımlaşma değeri, *Gençliğim Eyvah*, *Yalnızlar* ve *Dünyanın En Pis Sokağı* hariç diğer romanların hepsinde yer almıştır. Yazar, yardıma ihtiyacı olan insanlara gerek maddi gerekse manevi olarak destek olmak, mevcut imkânları paylaşmak ve ihtiyaç halinde birlikte çalışmak olarak bu değeri işlemiştir. *Gençliğim Eyvah* ve *Yalnızlar* romanlarında da yardımlaşmanın zıttı olarak bencillik üzerinden bu değer gerekliliği ve önemini vurgulamıştır.

Özgürlük değeri, *Siyah Kehribar*, *Küçük Ağa*, *Firavun İmanı*, *Dönemeçte*, *Osmancık* ve *Dünyanın En Pis Sokağı* romanlarında yer bulmuştur. Roman kişileri genelde özgürlük değerini cesaret ve sorumluluk değerleri ile birlikte sergilemişlerdir.

Empati değeri, *Küçük Ağa*, *Firavun İmanı*, *Yalnızlar*, *Yağmur Beklerken* ve *Yalnızlar* romanlarında kişilerin ilişkilerine derinlik verecek ve insanlar arasındaki dayanışmayı yükseltecek nitelikte yer almıştır. Yazar istek ve içtenlik gerektiren empatik davranışın diğer insanların duygularını ifade etmede ve dışa vurmada zorlandıklarında öneminin daha da arttığını roman kişilerinin yaşamları üzerinden sergilemiştir.

Aile Birliği değeri; *Küçük Ağa*, *İbiş'in Rüyası*, *Yağmur Beklerken* ve *Osmancık* romanlarında işlenmiştir. Yazar sağlam aile birliğinin bireylerin birbirlerine karşı sevgi göstermesi, saygı duyması ve hürmette bulunması ile oluşacağını sergilemiştir. Aile bireyleri sorumluluk duygusu içinde iş ve eylemlerinden birbirlerini haberdar ederek birlik olmanın gereğini yerini getirmişlerdir. Bu değer işlendiği romanlarda sağlam ve geleneksel içerikli ailelerin olduğu görülür. Annelik kutsanır, büyükler yüceltilir ve aile içindeki bireyler birbirleri için her türlü fedakârlığı sergilerler.

Cesaret değeri; *Küçük Ağa*, *Firavun İmanı*, *Gençliğim Eyvah* ve *Osmancık* romanlarında tespit edilmiştir. Bu değer *Gençliğim Eyvah* romanı dışında özellikle ülkenin geleceğinin düşman kuvvetleri karşısında tehdit altında olması durumunda sergilendiği görülmektedir. Bu değer inanç ve bağımsızlık değeriyle iç içe kullanıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu vatanın kurtuluşu olunca roman kişileri canlarını ortaya koyarak ellerinden geleni sergilemişlerdir. *Gençliğim Eyvah* romanında sergilenen cesaret ise şahsi menfaate yönelik bencil bir anlayış olarak yer almıştır. Cesaret, *Buğra'nın* romanlarında sıklıkla yer bulan bir değer değildir..

Değerler bütünü, *Buğra'nın Siyah Kehribar* romanı dışında bütün romanlarında özellikle üzerinde durduğu bir kavramdır. Yücelttiği roman kahramanlarını değerler açısından zengin bir şekilde donatan *Buğra*, olumsuz roman kişilerinin değersizliklerini,

saygı görmeyişlerini, mutlu olamayışlarını değerleri benimsemeyişleri ve onları yaşamlarının bir parçası haline getiremeyişleri olarak gösterir. Sağlıklı toplumların değerleri olan ve onları hayatlarının bir parçası haline getiren sağlıklı bireylerle olacağı vurgusunu yapar.

Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* (19 değer), *Osmancık* (19 değer), *Firavun İmanı* (18 değer), *Yağmur Beklerken* (17 değer) romanları değerler eğitimi açısından en zengin romanlarıdır. Birbirinden farklı ve yetkin örneklerle donatılmış bu romanlar, bireylerin kimlik kazanma aşamasında olumlu yönde etkiler bırakabilecek niteliklere sahiptir. Bu sebeple adı geçen romanlar öğrencilere tavsiye edilmelidir. İletilerin sayısı ve içeriğinin zayıf örnekleri barındırması ile en az değer *Dünyanın En Pis Sokağı* romanında olduğu tespit edilmiştir. Yazarın romanında en çok ve en yetkin örneklerle işlenen değer "sevgi", en az üzerinde durulan değer de "cesaret" olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1: Tarık Buğra'nın Romanlarında Değerlerin Dağılımı

	SiyahKehribar	Küçük Ağa	İbiş'in Rüyası	Firavun İmanı	Gençliğim Eyvah	Dönemeçte	Yalnızlar	Yağmur Beklerken	Osmancık	Dünyanın En Pis Sokakı	Toplam
Sevgi/ Dost ve Arkadaş Sevgisi	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	10
Aşk	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	9
Aile ve Akraba Sevgisi	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	-	8
Sevgi/Vatan Sevgisi	✓	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	8
Doğa Sevgisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Selamlaşma	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	10
Temizlik	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	10
Dürüstlük	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	9
Vefa Duygusu	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	9
Duyarlılık	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	✓	✓	✓	8
İffetli Olma	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	8
Sorumluluk	-	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	8
Adil Olma	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	✓	✓	-	7
Misafirperverlik	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	✓	-	7
Saygı	✓	✓	-	✓	-	✓	✓	✓	✓	-	7
Yardımlaşma	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	✓	✓	-	7
Özgürlük	✓	✓	-	✓	-	✓	-	-	✓	✓	6
Empati	-	✓	-	✓	-	-	✓	✓	✓	-	5
Aile Birliği	-	✓	✓	-	-	-	-	✓	✓	-	4
Cesaret	-	✓	-	✓	✓	-	-	-	✓	-	4
Değerler Bütünü	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	9
Toplam	13	20	15	19	10	16	13	18	20	9	

KAYNAKÇA

a) İncelenen Eserler

Buğra, T. (1989). *Dünyanın En Pis Sokağı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat

Buğra, T. (1991). *Siyah Kehribar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat

Buğra, T. (1992). *Küçük Ağa*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

Buğra, T. (1992). *Osmancık*, İstanbul: Ötüken Neşriyat

Buğra, T. (1994). *Dönemeçte*, İstanbul: Ötüken Neşriyat

Buğra, T. (2015). *Gençliğim Eyvah*, İstanbul: Ötüken Neşriyat

Buğra, T. (2015). *Yağmur Beklerken*, İstanbul: İletişim Yayınları

Buğra, T. (2016). *İbiş'in Rüyası*, İstanbul: Ötüken Neşriyat

Buğra, T. (2016). *Firavun İmanı*, İstanbul: İletişim Yayınları

Buğra, T. (2016). *Yalnızlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat

b) Faydalanılan Kaynaklar

Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s:44

Akyol, A.(2013). “İslam Ahlak Felsefesinde Değerler Eğitimi-İbn Miskeveyh Merkezli Bir Okuma”, Muhafazakâr Düşünce dergisi-Değerler Özel Sayısı-, Yıl:9, Sayı:36, Nisan, Mayıs, Haziran, s. 42-66

Alper, F. (1993) *Tarık Buğra Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, (Dan: Prof. Dr. Şerif Aktaş) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Erzurum. 937

Anar, S. (1983). “Değerlerin Sosyolojik Açından İncelenmesi”, Çağdaş Eğitim Dergisi, Sayı 82, s. (8- 44),

Arslan, Z. Ş. & Yaşar, F.T. (2014). “Yükselen “Değer” Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”. İçinde Y. S. Zavalı (Der.), Değerler Eğitimi (S. 7-13). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Arslanoğlu, İ. (2005). "Türk Değerleri Üzerine Bir Değerlendirme", Küreselleşme Karşısında Değerlerimiz Sempozyumu, 3-4 Haziran 2005, Felsefe Dünyası Dergisi, 2005/41, 64-77.

Aydın, A. (2002). *Yaşamın ve Sevginin Anlamı*, İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları

Aydın, M. (2000). *Kurumlar Sosyolojisi*, 2. Baskı, Ankara: Vadi Yayınları.

Aydın, M. (2011). “Değerler, İşlevleri ve Ahlak”, Eğitime Bakış dergisi, Sayı:19, s:39

Ayvazoğlu, B. (2011). *Büyük Ağa: Tarık Buğra*, 4. Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları

Bulut, Y. (2015). “Tarık Buğra Romanlarının, Roman Çözümleme Yöntemi’ne Göre İncelemesi ve Tarık Buğra’nın Romanlarında Milliyetçilik Fikri”, International Journal of Science Culture and Sport 739-745

Cabur, A. K., (2006). *Tarık Buğra’nın Romanlarındaki Halk Bilimi Unsurları Üzerine Bir İnceleme* (Dan. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu), Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Ens. Ankara. 273

Cevizci, A. (2012). *Felsefe*, İstanbul: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Comte, A. (2004), *Büyük Erdemler Risalesi*, (Çev. Işık Ergüden), 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Cüceloğlu, D. (2000). *Savaşçı*, İstanbul: Sistem Yayıncılık

Çağın, S. (1985). "Tarık Buğra'nın Romanlarında Yeniden Doğuş Teması", *Doğuş Edebiyat*, nr. 31, Eylül, İstanbul: s. 32-36.

Çağın, S. (1993). “Dönemeçte Romanındaki İnsanlar”, *Türk Yurdu*, C.13, nr. 68 (414), Nisan 1993, s. 57-59

Çağın, S. (2000). “Küçük Ağa”, *Türk Yurdu*, C. 20, nr. 153-154 (514-515), Mayıs Haziran 2000, s. 223-229

Çelikkaya, H. (1996). Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi. İstanbul: Alfa Yayınları, s:168

Çetin, N.(2008).“Tarık Buğra'nın Küçük Ağa Romanının Tahlili”, Tarık Buğra, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür Eserleri Dizisi 8, Ankara, 334

Demir, Ö., Acar, M. (1992), *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

Devellioğlu, Ferit. (1993).*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları

Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dilmaç, B.,& Ulusoy, K. (2015). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Dirin, İ. (2002). *Tarık Buğra'nın Hayatı Sanatı Eserleri*. İstanbul: Hikmet Yayınevi

Doğan, İ. (2007). *Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Dökmen, Ü. (1999).*İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul:Sistem Yayıncılık, 361

Dökmen, Ü.(1988). “Empatinin Yeni Bir Modele Dayandırılarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Ölçülmesi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/516/6402.pdf>

Erdem, A. R. (2003). “Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler”. Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt: 1. Sayı:4, 55-72

Ergün, M. (2008). *Felsefeye giriş (Estetik)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

Erol. E. E. (2014). *Tarık Buğra'nın Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Dan. Yrd. Doç. Dr. Celal Aslan).Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Ersoy, E. G., Köşger F. (2016).“Empati: Tanımı ve Önemi”, Osmangazi Üniversitesi Tıp Dergisi, (38), 1-9

Fedai, Ö. (2008), “Devir Romanı Olarak Dönemeçte'ye Kant'ın Ahlak Felsefesi Açısından Bir Yaklaşım”,Tarık Buğra, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

Fichter, J. (2006), *Sosyoloji Nedir*, çev. Nilgün Çelebi, Anı Yayıncılık, Kültür Eserleri Dizisi 8, Ankara.

Fromm, E. (1989). *Sevme Sanatı*, İstanbul: Say Yayınları

Gülendam, R, “Ölümünün 6. Yıldönümünde Tarık Buğra'nın Sanat Anlayışı”, Dergâh, S.121, Mart, 2000, s. 22

Güngör, E. (2010), *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 6.Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat

Güngör, E. (2010), *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, Ötüken Yay., İstanbul.

Gürbüz, A. (2013). “Küçük Ağa Romanının Tematik ve Yapı Bakımından İncelenmesi”, International Journal of Social Science, Volume 6 Issue 1, (839-858)

Gürol, A., Serhatlıoğlu B. “Değerlerin Kazandırılmasında Yaratıcı Dramanın Rolü”, I. Ulusal İyilik Sempozyumu (20-21 Haziran 2009), Elazığ, 2009, s. 52-59

Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Hökelekli, H. (2013). “Sevgi Nedir?”, Gönül Dergisi, (26)

Kaplan, M. (1992). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, İstanbul: Dergah Yayınları

Kierkegaard, S. (2004), *Kaygı Kavramı*, Hece Yayınları (çev. Vefa Taşdelen), Ankara.

Kızılçelik, S. ve Yaşar E. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Atilla Kitabevi, Ankara.

Kızıldoğan, H. S. (1937), Belleten, Cilt: I , Sayı: 3-4(Temmuz) Türk Tarih Kurumu, Ankara

Korkmaz, R. (2002). “Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler”, Scholarly Depth and Accuracy- Lars Johanson Armağanı. (Yay. Haz.: Nurettin Demir, Fikret Turan), Ankara:Grafiker Yayınları

Köktürk, M. (2006). *Kültürün Dünyası, Kültür Felsefesine Giriş*, Hece, Ankara.

MEB. (2009). Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu. T.T.K.B.

Mehmedoğlu, A.U.(2007). *Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık*. R. Kaymakcan vd. (Ed). Değerler ve Eğitimi (799-817). İstanbul: Dem yay.

Mengüşoğlu, T. (1988). “*İnsan Felsefesi*”, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayınları

Özbek, M. F. (2004) . “Toplumsal Yaşamda Empati”, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi (Kırgızistan) Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı:1 Ocak

Özensel, E. (2014) “*Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer*”, *Değerler Eğitimi* (Derleyen: Y. Sinan Zavalı, Ensar Neşriyat, İstanbul.

Özlük, N. (2009). “Tarık Buğra’nın Konusu Anadolu’da Geçen Roman ve Hikâyelerinde Görülen Yazarlar, Eserler ve Kahramanlar”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi , (26), 57-70

Öztürk, H. (2004).“Rüyaların ve Sembollerin Işığında İbiş’in Rüyasından Nahit’in Hakikatine”,TÜBAR-XV,139-149

Öztürk, J. (2008). *Tarık Buğra'nın Matbu Romanları Üzerine Bir İnceleme*, T.C. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, s.100.

Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.

Sarı, İ. (2017).*Namus Kavramı*, Antalya, Net Medya Yayıncılık,

Savater, F. (1999). *Oğluma Ahlak Üzerine Öğütler*, (Çev. Şadan Karadeniz) İstanbul: İletişim Yayınları

Schwartz, Shalom H. (1992). *Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In Advances InExperimental Social Psychology* (M. P. Zanna, Ed.; 25,1- 65), San Diego: Academic Press

Schwartz, S. (1996). *Values Priorities and Behavior: Applying a Theory of Integrated Values Systems*, C.Seligman etc. (Eds) Psychology of Value: Ontario Symposium (pp 1-24), Volume:8, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey: Inc. Publishers

Sevimli, Ş.(2005). *Anadolu Uygarlıklarında Temizlik Kavramı ve Uygulamalarının Evrimi* (Dan. Prof. Dr. İlter Uzel) Çukurova Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Ens. Adana. 103

Sunar, C. (1980). “İbn Miskeveyh ve Yunan’da ve İslâm’da Ahlâk Görüşleri”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, No:147, Ankara. 227

Tekin, M. (2008). “Tarık Buğra’nın Sanat ve Edebiyat Anlayışı”, *Tarık Buğra*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür Eserleri Dizisi 8, Ankara, 334

Tekin, M. (2018). *Edebiyatın Yolları Taştan*, İstanbul: Ötüken Yayınları

Tekin, M. (2018). *Tarık Buğra*, İstanbul: Ötüken Yayınları

Theodorson, G. A. & Theodorson, A. (1979). *A Modern Dictionary of Sociology*. New York: Barnes & Noble.

Topçu, N. (2005). *Ahlak*, İstanbul: Dergah Yayınları.

Tuncer, H. (1988). *Tarık Buğra*, Ankara: Kültür Bakanlığı

Tuncer, H. (2008). “Tarık Buğra’nın Sanata Küstürüldüğünün Resmidir: Siyah Kehribar”, *Tarık Buğra*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür Eserleri Dizisi 8, Ankara, 334

Turgut, M. (Editör) (2010). T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, Ankara, 365

Uysal, E. (2003). “Değerler Üzerine Bazı Düşünceler ve Bir Erdem Tasnifi Denemesi”. İnsanî Erdemler-İslamî Erdemler. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(1), 51-69

Ülken, H. (2013). *Eğitim Felsefesi*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 57-68 s.

Vatandaş, C. (2003). “Toplumsal Bir Değer Olarak ‘Yardımlaşma’ ve Dilenciler”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt V, Sayı:1, 149-160

Williams, R.M. (1979), “*Change and Stability in Values and Value Systems: A Sociological Perspective*”, M. Rokeach (Eds.), Understanding Human Values, Free Press, New York, s.15-46.

www.tdk.com.tr

Yaman, E. (2014).*Değerler Eğitimi*, Ankara, Akçağ, 263

Yıldırım, E. (2014).*İnsan Karşısında Bir Romancı Olarak Tarık Buğra*, (Dan. Doç. Dr. Oğuz Öcal), Kırıkkale Üni. Sosyal Bilimler Ens. Kırıkkale

Yıldız, M. (2012).“Platon'un Felsefesinde Bir Erdem Olarak Cesaret”, Kutadgu Bilig/Felsefe-Bilim Araştırmaları, 223-238

Yılmaz, E. B. (2005). *Tarık Buğra İnsan ve Eser* (Dan. Prof. Dr. İbrahim Kavaz) Fırat Üniversitesi. Sosyal Bilimler Ens. Elazığ. 365

Zavalsız, Y. S. (2014) . *Değerler Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul.

